

Svenska Linné-Sällskapets

Årsskrift

Årg. XII 1929

SVENSKA
LINNÉ-SÄLLSKAPETS
ÅRSSKRIFT

ÅRGÅNG XII · 1929

U P P S A L A

1929

UPPSALA 1929

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Markus Hulth. Några minnesord av RUTGER SERNANDER	1— 6
Johan Gustaf Wahlbom, Kalmar läns förste provincialmedicus, och hans brev till Linné. Av ADAM REUTERSKIÖLD	7— 50
Linnés avhandling om ålderdomen, Senium Salomoneum, 1759. Av ELIS MALMESTRÖM	51— 66
Några drag ur Uppsala botaniska institutions historia. Av H. O. JUEL	67— 87
Christopher Aurivillius. Minnesteckning av CARL FORSSTRAND . . .	88— 93
Med Linné i Holland. Av OSCAR LEVERTIN	94—106
Linné-Gedichte. Mitgeteilt von GÜNTHER SCHMID	107—119
Linné som Uppsala-student. Av RUTGER SERNANDER	120—137
Carl Forsstrand. Minnesteckning av ROB. E. FRIES	138—143
En Linné-boks historia. Av ADAM REUTERSKIÖLD	144—148
Linné och cecidologien I. Av OTTO GERTZ	149—167
Om Stenbrohult och dess flora. Av NILS JOHNSON	168—173
Meddelanden från den Linnéanska stiftelsen på Hammarby I. Av RUTGER SERNANDER	174—181
Smärre meddelanden	182—183
Summary of contents	184—186

Sällskapets egna angelägenheter:

Styrelsens års- och förvaltningsberättelse för år 1928	187—188
Linnémuscet och Linnébiblioteket	188
Gåvor till sällskapets samlingar	188
Skattmästarens berättelse för år 1928	189—191
Stat för Svenska Linné-Sällskapet för år 1929	191—192
Revisionsberättelse för år 1928	193
Linnéträdgården 1928	193—194
Svenska Linné-Sällskapets styrelse	195
Nyttillkomna medlemmar	196

*Bidrag till 13:e årgången böra anmälas hos
och om möjligt insändas till undertecknad under
september månad 1929.*

ARVID HJ. UGGLA

Redaktör av årsskriften

Adr. Uppsala.

MARKUS HULTH

Några minnesord vid Svenska Linné-Sällskapets årsmöte den 20 maj 1928

AV

RUTGER SERNANDER

IDAG FÖR SÅ GOTT SOM JÄMNT 11 ÅR SEDAN STIFTADES det sällskap, vars ändamål är »att sprida kunskap om Carl von Linné och hans verk samt att väcka och underhålla intresset och vördnaden för vårt lands största naturvetenskapliga minne», och som nu är samlat för att fira sin årshögtid. Och det var här ute vid Hammarby. I Linnés arbetsrum sammanträdde den 23 maj 1917 stiftarne: ERNST ALMQUIST, C. FORSSTRAND, ROBERT FRIES, E. FÖRBERG, O. HULT, E. O. HULTGREN, M. HULTH, O. JUEL, R. SERNANDER och T. TULLBERG, till vilka genom brev slutit sig L. JÄGERSKIÖLD, E. LINDELL, ERIK MÜLLER, O. NORDSTEDT och N. ROSÉN.

Döden har härjat svårt bland dessa män. Borta äro FÖRBERG, HULTGREN, TULLBERG, MÜLLER samt NORDSTEDT, och den 23 april följde dem MARKUS HULTH. Till hans minne vill jag säga några ord.

MARKUS HULTH föddes den 25 april 1865 i Skövde. Han genomgick här läroverket. Då detta endast var sexklassigt, flyttade han sina studier till Karolinska läroverket i Örebro och avlade här i maj 1884 mogenhetsexamen. På hösten inskrevs han som student i Södermanlands-Närkes nation i Uppsala. Studierna lades på naturvetenskaplig, framför allt botanisk grund, och gradualavhandlingen »Über einige Kalktuffe aus Westergötland», ventilerad i maj 1899, gällde hembygdens fossila flora och dess växtvärlds utvecklingshistoria. Intresset och kärleken till naturen föjde honom också hela livet igenom.

Jämte de naturvetenskapliga intressena gjorde sig redan tidigt de bibliografiska gällande. I sin nation verkade han som bibliotekarie ej mindre än 10 år och i långa tider var han bibliotekarie i Uppsala Läkareförening samt K. Vetenskaps societeten i Uppsala. Redan våren 1891 anställdes han som e. o. amanuens vid universitetsbiblioteket. Efter åratal av träget och högt uppskattat arbete, med en avlöning, vars ringhet är ofattbar för nutidens unga biblioteksmän, blev han i maj 1905 vicebibliotekarie och 1918 utnämndes han till bibliotekets högste chef.

Vackrare och mera pregnant kan man icke uttrycka vad Hulth under denna tid var för universitetsbiblioteket än genom hans kollega ANDERS GRAPES ord, att åt denna institution gav han under en livslång, mödofylld arbetsdag sitt livs bästa krafter i en hängivenhet utan gräns och i en stilla pliktuppfyllelse.

På biblioteksväsendet och bibliografien faller också tyngdpunkten i MARKUS HULTHS rika och arbetsfyllda livsverk.

Den naturvetenskapliga utbildning och fackkunskap, om vilka jag nyss talade, gjorde att han på dessa områden kom att intaga en särställning.

Vid den tid varom här är fråga hade biblioteksmännen uteslutande humanistisk skolning, vadan en naturvetenskapsman i deras led blev en synnerligen värdefull ackquisition. Generationer av naturforskare stå i tacksamhetsskuld till HULTH för allt det bistånd han lämnat dem genom rådslag och anskaffande av litteratur. Hans sakkunskap, fyndighet och hjälpsamhet härutinnan voro obegränsade och fingo med tiden en nästan mytisk klang. I ej ringa utsträckning åtog han sig att upprätta framstående naturforskares bibliografier. Så skrev han den bibliografiska avdelningen i festskrifterna för W. LILLJEBORG, THORE M. FRIES samt A. HÖGBOM och i Sällskapet för antropologi och geografi Ymer-häfte till A. E. NORDENSKIÖLDS minne.

Under sitt arbete med alla dessa bibliografiska uppgifter av naturhistoriskt eller mera allmänt innehåll kom han att allt mer och mer för-

djupa sig i studiet över LINNÉ och att sysselsätta sig med det minne, vilket vårt sällskap tagit som sitt värv att ära och vårda.

Då Uppsala universitet och Vetenskapssocieteten beredde sig att fira 200-årsminnet av Linnés födelse, vände man sig till Hulth för att erhålla en *Bibliographia Linnaeana*. År 1906 företog han med anledning härav sin första utländska studieresa i Linnéforskningens tjänst och besökte där- under England, Frankrike, Belgien, Holland, Tyskland och Danmark. Till jubileet i maj 1907 kunde Vetenskapssocieteten förelägga en stäl- lig volym: J. M. HULTH, *Bibliographia Linnaeana. Matériaux pour servir à une bibliographie Linnéenne*. I: 1, det bekanta verk som blivit grundstommen för dem som överhuvud ha att göra med Linnélitteraturen.

Den nu omtalade utländska resan bragte honom i intim förbindelse med Linnean Society i London, framför allt dess generalsekreterare, vårt sällskaps nu hädangångne hedersledamot Dr B. D. JACKSON. Så hade han under sina utländska resor 1912 och 1914 av Linnean Society i uppdrag att ordna de linneanska handskrifterna i dess samlingar, av vars litte- rära skatter han blev en perfekt kännare.

Mitt under sitt oförtrutna arbete med utgivande av Linnés korrespon- dens och skrifter avled (den 29 mars 1913) åttioårig den störste bland Linné- forskarne, professor THORE M. FRIES. Det ansågs utan vidare som själv- klart, att HULTH skulle övertaga sin gamle lärares mantel, och den uni- versitets redaktionskommitté, som hade att ställa med utgivandet av »Bref och skrivelser af och till Carl von Linné», uppdrog genast åt honom att fortsätta utgivningen av detta jätteverk, av vilket FRIES redan av avdel- ning I hunnit utgiva 6 delar. Den sjunde, som låg nära färdig, slutredig- erades och utgavs av HULTH. Del 8, Kalm t. o. m. Laxman, redigerade och utgav han självständigt. Av »utländska brevväxlingen» publicerade han del 1: Adanson-Brünnich. Hopade tjänsteärenden och de sista årens sjuklighet åstadkommo ett uppehåll i utgivningen, men det är mig en glädje att för Linné-Sällskapet kunna meddela, att så mycket av tvenne nya delar föreligga i rentryck och korrektur att dessa efter en del föga omfattande revisionsarbeten kunna offentliggöras.

Då ELOF FÖRBERG började verka för stiftandet av vårt sällskap, var MARKUS HULTH troligen den förste han vände sig till. Så vitt mitt minne räcker, är ERIC MÜLLERS skildring i hans minnesord över FÖRBERG all- deles riktig: »J. M. HULTHS 1907 utgivna *Bibliographia Linnaeana* . . . sam- manförde den erfarne Linnéforskaren och den ivrige bibliofilen och ledde under åren 1914—1917 till ett samarbete, ur vilket väl fröet till bildandet av ett svenskt Linnésällskap uppstod.» Mellan dem uppkom ett livligt samarbete. Vad sedan HULTH betydde under de sällskapets första bety- delsefulla år, då han fungerade både som sekreterare och redaktör med

ett som bekant glänsande resultat, står i ett livligt och tacksamt minne för särskilt hans kamrater inom styrelsen under dessa år.

Det är ej min avsikt att i detalj skildra vår sekreterares betydelse för Svenska Linné-Sällskapet, endast erinra om några huvuddrag.

Hans direkta bidrag till vår årsskrift blevo ej så många; jag påminner dock om uppsatsen »Kalm som student i Uppsala och lärjunge till Linné åren 1741—1747» samt »Om handskrifterna till Linnés Flora Kofsöensis», men den hjälp han genom ledning och upplysningar av olika slag ur sitt rika vetande gav andra författare, har för årsskriftens vederhäftighet varit av stor vikt. Det var också han som uppehöll vår förbindelse med Linnean Society och Dr JACKSON samt med avdelningen Natural History av British Museum.

Omsorgsfullheten i det arbete han nedlade på vårdandet av våra Linné-samlingar från deras magasinering och katalogisering till deras uppsättande i museet står över allt beröm.

HULTH var en mycket intresserad trädgårdsman. Linné-trädgården var av gammalt hans ögonsten. Han hade nämligen i flera år av sin studenttid bott som gäst hos sin vän och äldre landsman director musices IVAR EGGERT HEDENBLAD i Linné-huset uppe i vindsdubblotten, som vi älskade att kalla den Löflingska, med utsikt över trädgården. Tanken om en restaurering av densamma tilltalade honom också i högsta grad. Då jag under sällskapets första år erhöi i uppdrag att leda denna, fick jag liksom senare ledare i honom en trofast hjälp. Särskilt låg det honom om hjärtat att för densamma insamla den svenska florans alster. Jag minnes så väl den kanske sista egentligen botaniska exkursionen vi gjorde tillsammans. Det var på Gotland, i Visbytrakten. Vi knogade på väldiga bördor av de gotländska myrarnas skatter av arter, som vi antogo böra återförvärfvas till aquarium palustre i Hortus Linnaeanus redivivus.

I djup skuld stod sålunda Svenska Linné-Sällskapet till sin sekreterare. Då hans sjukdom för ett par år sedan bröt krafterna, märktes granneligen hur mycket som vilat på den mannens skuldror. Han hade varit vårt allt i allom. Kring den döde sluta sig det vackraste minne, en djup saknad och en varm tacksamhet.

Då MARKUS HULTH den 28 mars under sällsynt stor anslutning, framför allt från den akademiska världen, vigdes till den sista vilan på Uppsala kyrkogård, nedlade vår ordförande på graven från sällskapet en lagerkrans, på vars band lästes: »Till en av sina stiftare och sekreterare. I djupaste tacksamhet.»

Bland de många som då stämt möte vid MARKUS HULTHS grav befunno sig hans tvenne äldsta vänner, lektor ERNST HEMMENDORFF och den som

nu talar. Då den senare gjorde sig till tolk för vad vännerna tänkte och kände vid den öppnade graven, tog han till utgångspunkt, hur dessa tre fördes tillsammans. Så föllo hans ord:

»Tvenne bland oss, som stå här, räkna uppkomsten av vår vänskap med dig från scholaristiden. För nästan jämnt 46 år sedan — det var en dag i Örebro just sådan som nu i den gryende vårens första kamptid — fingo vi besök av en något äldre kamrat, MARKUS HULTH, som kommit från Skövde till Schola Carolina. Han visste att vi voro liksom han små naturdyrkare, och nu skulle vi ut på en exkursion tillsammans. Mellan smältande snödrivor togo vi oss fram längs Svartåns stränder, studerande den spirande brodden, samlade snäckor och skalbaggar under mossornas och lavarnas fuktdrypande tuvor, lyssnade till fåglarnas sång — och så blevo vi vänner för livet.

Och ungefär så har du under ditt verksamma liv vunnit hjärta efter hjärta. Din studenttids och din mannaålders kamrater i glädje och arbete ha blivit länkar i en vänkedja fäderneslandet runt.»

Av de tre barndomsvännerna återstår nu blott en. Den 9 april avled HEMMENDORFF.

Åter var en av dem, som deltog i grundläggningsarbetet under vårt sällskaps första tid, borta. Må det tillåtas mig att i Svenska Linné-Sällskapets namn ägna en hågkomst även åt minnet av ERNST HEMMENDORFF, Markus Hulths gode vän, denne kunnige och bottenärlige man, vilken under så gott som hela vårt sällskaps tillvaro verkat som medlem av dess styrelse.

Ofullständiga och fragmentariska äro de fakta och data, som nu lämnats om MARKUS HULTH och hans livsverk. Kanske det då ej anses förmätet, om jag, som ett försök att i någon mån göra bilden mera levande, inför denna församling av Svenska Linné-Sällskapets ledamöter upprepar ännu några av mina avskedsord:

»Cicero behandlar i 'De amicitia' sambandet mellan de två värden i livet, som han här särskilt satte som dess riktlinjer. Det ena var *amicitia* själv, *vänskapen* sålunda, det andra *virtus*, *dygden*, varmed de gamle avsågo det ädla i mannens såväl karaktär som gärning. Med styrka och klassisk pregnans framhåller Cicero, att vänskapen och mannagärningen svårligen kunna verka åtskilda. Så låter han Lælius säga:

'Ty man skall icke tro dem, som påstå, att dygden är hård som en sten och så att säga smidd av stål. Nej, dygden är i många fall och icke minst i fråga om vänskapen vek och mottaglig för intryck, så att dess hjärta vidgas av fröjd över en väns framgångar och sammanpressas av ängslan över hans motgångar. Alltså är den oro, som man ofta måste utstå för en vän, icke så stor, att den kan driva ut vänskapen ur världen;

lika litet som man skiljer sig från sina dygder, därför att de i rikt mått föra med sig bekymmer och obehag.'

De orden skulle jag vilja lämpa på det liv som här nått slutet. Ty oupplösligen var, käre Markus, din goda och redliga mannagärning bunden vid vännerna och vänskapen.

Aldrig släppande bekymmer ha utåt sett sig som din svenska arvelott. Men vi dina vänner minnas i denna stund med djupaste tillfredsställelse, hur ditt liv trots detta fylldes av din oskrymtade entusiasm inför bokskatterna och forskningen samt av ditt barnsliga sinnes omedelbara glädje inför naturens skönhet och kamratskapets uppsluppna fröjder och varma förtrolighet.

Försynt, uppoffrande, hjälpsam, ärlig, rättänkande gick du bland oss. Må minnet av denna din bana bland dina vänner och följeslagare städse leva ärat och kärt.»

JOHAN GUSTAF WAHLBOM,
KALMAR LÄNS FÖRSTE PROVINCIALMEDICUS, OCH HANS BREV
TILL LINNÉ

AV

ADAM REUTERSKIÖLD

VID FÖR ETT TJUGUTAL ÅR SEDAN BEDRIVNA STUDIER angående sjukhusväsendets utveckling i Kalmar län mötte jag som initiativtagare till det första lasarettet, det i Kalmar, d. v. Provincialmedicus i Calmare län, Med. D:r JOHAN GUSTAF WAHLBOM.

Det blev mig mycket snart klart, att jag här hade påträffat en gestalt av stora mått, i vilken uppfattning jag alltmer stärktes, allteftersom studiematerialet över honom och hans verksamhet ökades. Jag började hoppas kunna utgeva en monografi över honom. Men en monografi över en gammal läkare och medicinsk vetenskapsman — därtill utgiven av en läkare — tar lätt formen av en medicinsk-historisk vetenskaplig avhandling, och en dylik har a priori endast att påräkna intresse inom en viss begränsad läsekrets. Till en sådan fattas mig dessutom ännu en del material, så den får vänta.

Under tiden har jag emellertid velat meddela en del om WAHLBOM av större intresse även för icke direkt medicinsk-historiskt intresserade

kretsar. Den här följande levnadsteckningen har sålunda i något förkortad form föredragits i Vega-Gillet i Västervik den 22/10 1927 och de få här meddelade breven från WAHLBOM till LINNÉ refererades i föredrag å Linné-Sällskapets årshögtid den 20/5 1928, då de av mig ansågos hava sitt största intresse just inför detta forum, alldenstund de utvisa förhållandet mellan mästaren och lärjungen och vittna om LINNÉs förmåga att i sina lärjungar få vänner, som ej sveko, förr än Allhärjaren bröt de knutna banden.

»Det är sällan den dödliges lott, att hinna till målet af en hög ålderdom utan att hafva under sin lefnad saknat en jemn helsa och fördelen af lyckliga omständigheter, och ännu sällsyntare är det, att hafva under njutningen af dessa fördelar äfven kunnat njuta den tillfredsställelsen och den utmärktare hedern att vara räknad bland Män af en stor förtjenst och ett verksamt nit för samhället och medmenniskor».

Så börjar HEDIN sitt i vetenskapsakademien 1807 hållna minnestal över då avlidne arkiatern JOHAN GUSTAF WAHLBOM. Och då huvudparten av den mannens liv förflöt i vårt län, har jag trott det vara av intresse för denna församling att få för sig framställda några drag ur detsamma.

Det var ont om läkare i våra trakter under 1700-talets första hälft. Skälet? I sin bok »Kalmar stad och dess historia» omtalar BERGGREN, att de läkare, som försökte slå sig ned i staden, ej kunde existera, alldenstund stadens myndigheter ej ville bevilja dem någon lön. Det kan väl hända, att detta var ett skäl, men säkert funnos andra. De stora krigen krävde sin tribut av folk även ur läkarekåren. Hären och flottan skulle i första rummet tillgodoses, hemma fick det gå, som det kunde.

Vid ingången av 1700-talet fanns i Kalmar en stadsfysicus, d:r MATHÆUS NEUMANN, men denne avled 1710 av böldpest, och sedan omtalar läkarehistorien ingen läkare i staden under de närmaste decennierna. Hur redde man sig då? Det mesta fingo väl kloka gubbar och gummor sköta om med sitt hokus pokus, och för övrigt fanns en fältskär.

Läkarebristen var stor i hela landet, nära nog det enda, som stod till buds, var mer eller mindre kunniga dilettanter. En ej obetydlig mängd av studenter i andra fakulteter åhörde under studietiden en del medicinska föreläsningar för att sedan med frejdigt mod gripa in och försöka ersätta läkare. En del av dem blevo vida beryktade. Till dessa hörde förre bruksägaren JOHAN WAHLBOM å Gryts bruk i Närke, vilken, sedan han sålt sin del i nämnda bruk, slagit sig ned på ett rusthåll i Elvesta s:n i samma landskap. »Han hade vid akademien något vinnlagt sig om Läkekonsten och utöfvade den enligt tidens sed» (HEDIN). Hur hans rykte för framstående läkareegenskaper och lyckade kurer hunnit hit ned, har jag ej lyckats utspana, alltnog, han kallades ned till Kalmar län »för att betjena

en af ortens ansedde män», han tillvann sig mer och mer förtroende och övertalades att flytta hit ned. Han inköpte då en gård, Aplerum, ej långt från Kalmar, där han sedan »utöfvade medicinen med mycken framgång» (SACKLÉN).

Gift med ANNA GRETA RYNNING, hade han med henne haft 11 barn, av vilka vid tiden för hitflyttningen levde 3, två döttrar och sonen JOHAN GUSTAF.

Denne var född 7 jan. 1724 i Svennevads s:n. Han »tecknade sig redan från spädnare åren med anlag till lyckliga naturgåfvor och ett utmärkt snille» (HEDIN). Sin första undervisning fick han i hemmet, och det är då ej att undra över, om sonen fick samma intresse, som var faderns huvudsakliga, det naturvetenskapliga. Enellertid dog fadern tidigt, och modern blev sittande på Aplerum i små omständigheter. Ej långt därifrån bodde en jägmästare LJUNGBERG på »Gåra» i Arby s:n. Han hade en med unge W. jämnårig son, för vilken han höll informator. De båda gossarna voro goda vänner — en vänskap, som varade genom hela livet och först genom döden bröts — och fingo därför dela undervisningen. Så delades JOHAN GUSTAFS dagar mellan de två hemmen, från tidigt på morgonen till fram på e. m. i det LJUNGBERGSKA, aftnarna och nätterna i moderns, tills han vid 16 års ålder sattes i »IV klass af Calmare trivialskola», vilken han genomgick jämte gymnasiet och 1744 med hedrande vitsord admitterades till akademien i Uppsala, där han den 10 aug. inskrevs i Kalmar nations matrikel.

Det är lätt att förstå, att han, som redan från barndomen fått sin håg riktad åt det naturvetenskapliga hållet, än mer skulle i Uppsala dragas däråt, om man betänker att därstädes då CARL VON LINNÉ var *historiæ naturalis* och NILS VON ROSENSTEIN *medicinæ practicæ* professor. Med flit och framgång började under dessa lärare WAHLBOM sina studier och blev snart deras synnerlige favorit. Särskilt fäste sig LINNÉ vid den begåvade lärjungen med en vänskap, som varade livet ut, och om vilken den mellan dem förda brevväxlingen bär otaliga bevis.

Tidigt vann WAHLBOM i Uppsala anseende för ovanliga insikter, ett anseende, som snart spred sig till hemorten. 1745 kom till Kalmar såsom biskop förutvarande poeseos professorn i Uppsala MAGNUS OLAI BERONIUS. Kommen från andra förhållanden lade han genast märke till den absoluta bristen på »ordentelige läkare» här nere och började arbeta på att få en provincialmedicus i länet. Han intresserade inflytelserika personer för saken, man överlade med medicinska fakulteten i Uppsala, och snart hade man beslutat kalla och utse WAHLBOM till platsen.

Givetvis blev nu valet svårt för WAHLBOM. Å ena sidan kärleken till vetenskapen och de möjliga utsikterna på universitetslärarebanan, å andra det lockande anbudet från hemorten. Han valde det senare, dock under villkor att han först skulle få fullborda sin utbildning.

För LINNÉ, som säkert räknat med WAHLBOM som medlem i den stab av forskare, han utsände till olika delar av världen, och nu särskilt påtänkt honom för en Ostindiefärd, blev detta beslut en stor misräkning. Dystert skriver L. i ett brev till arkiatern BÄCK: »Det har ingen hast med WAHLBOM; helst han nu fått ett annat hwilkor, att han knappt går på resan».

Emellertid fortgå WAHLBOMS studier i Uppsala. Han disputerar 1746 pro exercitio under LINNÉs præsidium över »Sponsalia plantarum», en liten avhandling, som översattes till svenska och trycktes 1750 under titel: »Blomstrens biläger».

Han blir licentiat och uppföres 1748 på förslag till den medicinska adjunkten. När ärendet kommer före i Med. Fakulteten, yttrar sig denna om honom: »hvilken utom grundelig kunskap i medicinen och naturkunnigheten äfven är underbyggd med solide studier i philosophien och därtill äger en mycket ledig tunga till informationsvärdet». I början av 1751 föreslås han av Consistorium Academicum i Lund till Historiæ naturalis professor därstädes. Han disputerar över en avhandling »de Amphimerina catarrhali» och blir den 8 mars 1751 som primus promoverad till med. d.r. Han besvarar därvid doktorsfrågan: »Om kaffedrickandet vore helsosamt för dem, som studerade?».

Strax efter promotionen lämnar WAHLBOM Uppsala. Han beger sig nu till Stockholm för att vidga sin praktiska erfarenhet. Här vistas han ett års tid, praktiserar och håller offentliga föreläsningar i naturalhistoria.

Det var med ingalunda glatt hjärta LINNÉ såg WAHLBOM lämna universitetet. Den $\frac{22}{3}$ 1751 skriver han därom till V. A:s sekreterare: »— — — När WAHLBOM och KAEHLER äro sin väg, så är och den epoken all, som så hastigt slutats, som han hastigt uppkommit; och efter den tiden är det omöjligare för oss att få något ämne till resa, än för någon annor. Det ser jag så klart som 2×2 är 4, men ingen annor märker det».

Även i Stockholm gör sig WAHLBOM gällande. Collegium medicum hade just då erhållit nådigt tillstånd att där inrätta en profession för anatomiska och kirurgiska övningar, och utsåg honom till dennas förste innehavare. Hur han nu tänkte i avseende på kallelsen till Kalmar, torde vara ovisst. Säkerligen hade han för avsikt att emottaga professionen, alldenstund han 1752 ger sig ut på en utländsk resa för vinnande av mera fullkomnade insikter i kirurgi, obstetrik och anatomi. Färden ställdes till Tyskland, och huvudstationerna blevo Berlin, Halle och Wittenberg.¹ Han gjorde under resan ingående studier i dessa ämnen, men visste ock att förskaffa sig anseende som både botanist och entomolog.

I sitt minnestal över WAHLBOM omtalar HEDIN en liten episod från denna resa, vilken ovillkorligen kommer en att tänka på raderna i SNOILSKYS dikt »Olof Rudbeck»:

»Den Svenske studenten med sliten dräkt
 Bland fina främlingar träder käckt
 Till tysk och holländsk kateder.
 Ett enda ord gjorde grinarn stum —
 ROMANUS SUM.
 På yppersta bänken slog Svensken sig neder.»

»En elev i botaniken af VON HALLER vid namn MUHLIUS² vistades på samma tid som WAHLBOM i Berlin. Den förre, försedd med VON HALLERS rekommendation, sökte att genom subskriptioner förskaffa sig understöd till företagande af en större botanisk resa, och blef öfverallt utgifven för att vara en stor botanicus. Detta stötte D:r WAHLBOM, som trodde, att på en så ärofull titel ej någon annan denna tiden kunde göra anspråk än den som utgått från VON LINNÉ'S skola. Ett sammanträde af Berlins förnämste lärde var utsatt i botaniska trädgården, dit alla af D:r MUHLIUS kallades, som ville och kunde ingå med honom i en offentligare disput rörande naturvetenskaperna. WAHLBOM infann sig äfven, såsom den, hvilken åstundade framträda till täflan med D:r MUHLIUS; och resultatet af disputen blef, att WAHLBOM, såsom öfverlägsen i kunskaper genom sin yttersta färdighet uti förklarandet af Linnéanska systemets företräde och förträffelighet snart bragte sin motståndare till tystnad, ådrog sig allmän högaktning för sina ovanliga insigter i botaniken, samt erbjöds det D:r MUHLIUS sökte att genom subskription erhålla».

Ungefär samtidigt med denna vetenskapliga bardalek hade i Uppsala spritts ett rykte³, att WAHLBOM avlidit. I ett brev från LINNÉ till BÄCK omnämnes detta med tillägget: »— — men det kan och vill jag ej tro. Det skulle göra mig rätt ondt. Lät mig wetta det härnäst.» Han får veta, att ryktet var falskt, och samtidigt får han kännedom om disputen, vilken bereder honom en oförställd glädje, han skriver till WAHLBOM och tackar honom för hans »manliga upförande bland the Germanos».⁴

På hösten följande år återkom WAHLBOM till Stockholm. Han överlämnade vid hemkomsten till Vetenskapsakademien »ganska väl utarbetade anatomiska preparat» samt till konung ADOLF FREDRIK »ett foster, der alla ådrorna lyckligen och väl voro injicerade».

Med professionen i Stockholm⁵ blev det nu intet. En formlig ansökan att erhålla WAHLBOM till provincialmedicus hade nämligen inkommit från Kalmar län, och själv fick han emottaga många bevis på landsmännens uppriktiga önsknningar i den vägen. Han ansåg sig ej längre kunna avslå, utan avsade sig⁶ professionen och fick den 9 nov. 1753 nådig fullmakt att vara *Provincialmedicus i Calmare län*. Han flyttade genast till Kalmar och grep med kraft och energi in på sitt nya arbetsfält.

Redan den 3 dec. s. å. är han färdig med ett förslag till inrättandet av ett lasarett i Kalmar, vilket förslag framställdes i en skrivelse till Col-

legium medicum. Lasarettet blev inrättat, det fick så småningom sin egen läkare, men var det oaktat under hela WAHLBOMS levnad föremål för hans stora intresse. Det kan vara skäl att följa dess utveckling under denna tid. Men då först en liten avvikelse från ämnet.

Liksom i många andra svenska städer fanns även i Kalmar under medeltiden ett »helgeandshus». Sjukhus i vår mening voro dessa helgeandshus säkerligen icke, och det kan man ju ej vänta, då man vet, att på den tiden knappast funnos några läkare i landet. De voro snarare en sorts försörjningsinrättningar, i vilka huvudsakligen utarmade äldre ingetos. Dessa inrättningar stodo under kyrkans vård och underhöllos dels med kyrkans egna medel, dels genom allmosor och frivilliga gåvor, dessutom var till dem anslagen en ganska väsentlig del av sädestiondet — *decima pauperum*. I Kalmar låg helgeandshuset utanför Vesterport, n. v. gamla lasarettet. Detta läge gör, att man kan förmoda, att helgeandshuset här även hade en annan funktion, nämligen att upptaga fall av smittosamma sjukdomar. I allmänhet lågo nämligen de egentliga helgeandshusen mitt i städerna, under det att andra, de s. k. spetelskohusen, merendels helgade åt S:t Göran, såsom avsedda för smittosamma sjukdomar voro förlagda utom städerna. Nu låg detta helgeandshus utanför staden och man vet bestämt, att det var helgat åt S:t Göran, alltså torde slutsatsen kunna dragas.

När »Kung GÖSTAFF» genom sin reduktion tog gods och tionden från kyrkan, blev denna naturligtvis urståndsatt att med egna medel underhålla helgeandshus, det blev kommunernas sak. Men, klok och förutseende, som alltid, behandlade kungen helgeandshus på ett helt annat sätt än kloster och kyrkor. Dessa inrättningar hade också fått både gods och räntor. Personer funnos, som ville indraga även dem, men därför satte kungen stopp. Han förbjöd att »rycka eller klippa från helgeandshus, spitaler eller sjukstugor», och i stället för att taga gav han. Väl försvinna småningom under hans tid helgeandshusen, men i deras ställe komma hospital och sjukstugor. I Kalmar blev helgeandshuset ändrat till ett hospital för fattige och sjuke av alla stånd, och i början av 1740-talet, då detta var för litet, uppfördes på samma tomt ett nytt stadens hospital.

Nu hade emellertid behovet av annorlunda inrättade sjukhus blivit trängande, anledningen var den enorma spridningen av syfilis. Denna sjukdom hade i enstaka fall inkommit i Sverige redan under 1500-talet. Sedan hade nytt smittämne till alla delar av landet importerats av de från de stora utländska krigen hemvändande knektarna, och inom landet funnos ypperliga tillfällen för sjukdomens spridande *en gros*. Till de stora sillfiskena på västkusten samlades stora skaror av löst folk från alla delar av landet, efter fångsttidens slut återvändande dessa till sina hemorter, medförande utom sillen även smittan, vilken sedan på marknader, vid gästgivaregårdar

eller genom luffare och gårdfarihandlande väldeliga spreds i bygderna. I somliga delar av riket hade sjukdomen blivit införd i så gott som varje gård, och hur det såg ut i vårt län, därom får man en drastisk bild i den av WAHLBOM till Collegium medicum insända skrivelser, som lyder:

»För kongl. collegio medico vill jag i ödmjukhet berätta, hurusom jemte andra svåra sjukdomar denna orten i synnerhet är smittad af Venus-sjukan, så att åtskilliga socknar äro nästan öfverallt dermed besvärade, hvilken sjuka utbreder sig så mycket mera, som folket sjelfva hafva en blygsel och afsky för att gifva sig tillkänna, i synnerhet när vederbörande kronobetjente och andra med flit fråga derefter. Jag har här så mycket bättre blifvit derom underrättad, som många af bondfolket varit hos mig att söka hjälp för de många och svåra symptom, som vid en sådan sjukdom äro följaktiga, såsom utslag och sår, ögonens inflammation, värk i kroppen och extremiteter, som i synnerhet om nätterna ökas, knölar eller *tophi*, söndervärkta armar eller ben, hvita flussen och mera sådant. Men när jag vid undersökandet berättat dem deras rätta sjukdom, hafva somliga gått bort och ej mera kommit tillbaka, andra åter hafva för fattigdoms skull ej kunnat hafva råd och lägenhet att låta kureras sig, i synnerhet som de då bort blifva kvar i staden samt der hyra sig hus och mat, fast jag sjelf lofvat dem min hjälp utan betalning.

Jag har sålunda bort i ödmjukhet gifva kongl. collegium medicum vid handen, huru nödigt det vore att här i staden blefve inrättat ett litet lasarett, på det de fattige kunde blifva hulpna och landet befrias från en sådan smitta.

Jag har deröfver att lemna ett litet förslag, hur mycken kostnad det skulle stiga till för hvar och en person, utom de allmänna utgifterna:

Hyra för ett hus eller stuga på ett år	100 dal. kmt	
Tvenne personer, som dervid sköta upsigt, hvilka sjelfva		
skaffa sig mat och uppehälle, om året	300 »	»
En fältskärs gesäll, som bör vara till hjälp	100 »	»
Ved, 3 eller 4 famnar	36 »	»

Dessa äro de allmänna utgifter, till hvilka man strax måtte hafva tillgång. För hvar och en person, som blifver kurerad, till mat och uppehälle i veckan 6 daler, som utgör på 6 eller 8 veckor 48 daler. Medicamenter kunna ej så noga specificeras vill dock taga till hvar och en 9 d:r.

Således kommer hvar person ej att kosta mer än 6—7—9 plåtar.

Utaf dem, som här intagas, bör dock hvar och en betala efter råd och lägenhet. Somliga kunna betala hela kuren, om icke några öfver halfparten och de fattigare tredjeparten eller alldeles intet, så att man dock kan räkna ett medium, att ej hvar person mera skulle komma att kosta

än hälften, om icke mindre som kunde vara från 12 till 20 d:r k:mt. Hvad sängkläder och sådant vidkommer, så vill jag ej så noga räkna det, emedan hvar bonde kunda hafva något med sig, som ock sedan kunde brukas för de fattigare. Jag lemnar kongl. collegium medicum att döma, huru angeläget det är att i tid hjälpa många människor, som eljest genom bättrings afvaktande alldeles blifva skämda och oduglige till vidare tjenst och nytta. Kunde deruti blifva någon utväg i början, hoppas jag att sedermera, när bonden får se nyttan af inrättningen, de skola sjelfva villigt bidraga till någon dylik eller annan nyttig inrättning.»

Nu hade i Sverige den $\frac{26}{4}$ 1737 just med anledning av »den franzoske sjukan» tillsatts en sundhetskommision med följande konstitutorial: »Såsom det blifvit Kongl. Majestät i underdånighet vid handen gifvit, att på en och annan ort, så in- som utom riket, någon ovanlig sjuka sig skall yppat: och nödvändigheten fordrar att alla möjliga præcautioner måga tagas, hvarigenom densamma med Guds nådiga bistånd här i Riket må kunna förekommas; alltså hafver Kongl. M:jt funnit sig föranlåten att dertill förordna en s. k. Sundhetskommision varandes Kongl. M:ts nådiga vilja och befallning, att Commissionen detta angelägna ärende sig skyndsammeligen företager och genom correspondence med vederbörande gör sig om sjukdomens art och beskaffenhet noga underrättad, samt tidigt communicerar dem de helsomedel, som deremot kunna pröfvas tjenliga med hvad flere anstalter i ett och annat mål härvid författas böra».

Tid efter annan hade såväl denna kommission som Collegium medicum föreslagit, att små sjukhus skulle upprättas i varje län, »emedan snart sagdt öfver hela riket en myckenhet af *lues venerea* smittade uslingar gifvas, hvarigenom lätteligen hela nationen på slutet kan angripas».

Det första sjukhuset i landsorten för veneriska inrättades nu på grund av WAHLBOMS skrivelse till Collegium medicum i Kalmar år 1754. Detta sjukhus var temporärt. Hur länge det ägde bestånd, är ovisst, antagligen upphörde det samtidigt med sundhetskommisionen själv år 1766. Säkert var det WAHLBOM, som var läkare vid detta lilla sjukhus. Var det var beläget, finnes ingenstädes, mig veterligt, angivet, men det antages, att det varit vid det gamla hospitalet. Här kom också det lasarett att ligga, vilket inrättades 1776 med 4—5 sängar, och 1782, då den veneriska smittan än mer spritt sig i länet, ökades med ytterligare 6.

I och med nybyggnaden 1776 fick lasarettet sin egen läkare, den förste lasarettsläkaren blev d:r ERIK CEDERWALL.

En naturlig följd av den nästan konstanta brist på läkare, som länge varit rådande, var att allmänheten fått i sig en massa vidskepligheter i

fråga om botandet av sjukdomar. WAHLBOM satte nu som ett av sina första mål att söka utrota dessa vidskepligheter, medlet ansåg han vara spridandet av upplysning. Han författar »underrättelser» om än det ena, än det andra, små populära uppsatser, som trycktes och genom landshövdingeämbetet utdelades till prästerna, vilka i sin tur kungjorde dem och utdelade dem till allmänheten. Dessa »underrättelser» väckte stor uppmärksamhet och ansågos mycket värdefulla.

Han införde vaccinationen i länet och hade en betydande praktik, särskilt förlossningar, kirurgiska och ögonoperationer. Ej nog härmed, han utförde även ett rikligt vetenskapligt arbete, för vilket han uppmärksammades och följdes långt utanför sin egentliga verksamhetskrets.

LINNÉ skriver om honom ¹⁷/₁ 1754 i ett brev till BÄCK: »M. Br. får se på slutet att ingen blir flinkare än D:r W., om han får helsa och lifstid. Om han kommit till anatomen, hade han säkert gått deri längst». Redan 1755 fick han för sina vetenskapliga förtjänster assessors fullmakt. 1757 kallades han till ledamot i Vetenskapsakademien, där han höll sitt inträdestal »Om en provincialmedici vidsträckta men för det allmänna nyttiga göromål». 1767 uppfördes han på förslag till »Professionem Medicam practicam et anatomicam efter salig Lifmedicus AURIVILLIUS», då fakulteten om honom yttrar: »— — — har igenom de årligen till Collegium medicum ingifne relationer öfver sine patienter som af trycket utkommit bevisat sig äga den solidaste grund uti *praxi medica*, anatomi och chirurgie så att han är wähl ofelbart en af våra starkaste Practicis i Riket».

Under 1789 års svåra farsot i Karlskrona kallades W. dit, varom mera nedan. Först vid fyllda 70 år tog han 1794 avsked från sin tjänst⁷ och erhöi då »tillägg af Kongl. Förste Lifmedici namn, heder och värdighet». 1804 blev han i Uppsala med. jubeldoktor.

* * *

Den 17 juli 1788 utkämpades det mångomskrivna och mångbesjungna sjöslaget vid Hogland. När svenska flottan dagen därpå på e. m. gick till ankars på Sveaborgs redd, var bland dess förnämsta priser det stora ryska skeppet »Wladislaff». Ingen kunde då ana, vilka olyckor skulle följa just från det skeppet.

Snart visade det sig dock, att sjukligheten bland fångarna på det fartyget var ofantligt stor i förhållande till på andra, vartill kom en förfärande dödlighet. Till sjukhuset å Sveaborg hade avpolletterats 200 sårade, därav 100 ryssar, vilka sköttes av sina egna kirurger. De hygieniska förhållandena å fästningen voro under all kritik, av garnisonens 1,500 man lågo 800 sjuka, och dödsfallen voro talrika.

Flottan låg så gott som instängd i Sveaborg. Utanför skären kryssade

den överlägsna ryska flottan, och motiga vindar stodo hela hösten. Proviandförråden började sina, och snart kunde man vänta isläggning. Det sista gjorde, att ryssarna seglade hemåt, och så äntligen den 20 nov. kom gynnsam vind, och den svenska flottan lättade ankar. Då hade man till sjukhusen i Sveaborg avpolletterat 425 man, men 500 sjuka hade man ombord.

Seglingen hem blev hård, storm och snöbyar rådde alltjämt, och besättningarna reducerades allt mer. Men den 27 nov. gingo ankaren på Karlskrona redd. Då hade under hemfärden 200 nya sjukdomsfall inträffat, och under avrustningstiden ilandsändes dagligen 70—80 nya fall.

Flottans sjukhus var snart överbelagt, man fick inrätta provisoriska sjukhus i privathus, även dessa snart överbelagda, och sedan låta de sjuka kvarligga i kvarteren, varigenom smittan snart spred sig till stadsborna. Slutligen visste man ej, hur många sjuka funnos, och den 20 mars 1789 anställdes en razzia genom varje hus i staden. Den gav till resultat: 1,380 sjuka i kvarter, sjukdomen var spridd över hela staden, och 70—90 personer dogo i veckan. På våren blev farsoten allt värre, under tiden $^{20}/_3$ — $^{23}/_5$ vårdades av Kronans manskap 13,531 man, »oräknat underofficerare, varfshandverkare och timmermän». Dödligheten var från flottans hemkomst till $^{23}/_5$ ej mindre än 910 man. I mitten av maj voro provisoriska sjukhus ordnade i de flesta av varvets byggnader och nära 1,500 man dit avförda. Farsoten visade nu på våren tendens att avtaga, men så kom en ny utrustningstid för flottan, massor av matroser, soldater och lejt folk kommo till staden. Inkvarteringsförhållandena voro dåliga — och så flammade sjukdomen upp igen, under maj och juni vårdades på sjukhusen 2,000 av en styrka på 15—16,000 man.

Med på grund av farsoten betydligt reducerade besättningar avseglade flottan den 7 juli, varefter farsoten åter minskade i land. Så mycket värre blev det ombord, där sjukdomsfallen kommo massvis. Trots att dagligen en mängd sjuka hemsändes med fregatter, varigenom besättningarna ytterligare reducerades, voro antalet sjuka ombord redan efter slaget vid Öland den 26 juli uppe i 3,400, och intet annat var att göra än att vända hemåt.

Nu anlades på Tjurkö ett sjukläger av tält, förfärdigade av flottans segel. Hur det såg ut i detta läger, omtalar d. v. ryttmästaren vid Östgöta ryttare SKJÖLDEBRAND i sina memoarer på följande sätt: »Sjukdomen har emellertid tilltagit. Allt, som kunnat användas till sjukhus i staden, är på långt när ej tillräckligt, oaktadt den stora afgången genom döden. På ena sidan af hamnen är en ö kallad Kyrkö (Tjurkö). Den är prydd af naturen att förnöja ögat, men är blifven fasans och dödens hemvist. Af Flottans segel äro 90 tält eller baraquer uppslagna, lika de största tegellador. I dessa finnas 5,000 sjuka. Vid ingången till hvardera äro uppstaplade stora

högar af likkistor (fyra ohyflade bräder). De döda skulle ej lida deraf, att deras kroppar helt enkelt lades djupt ned i jorden, att de så mycket förr multnade till förenig med den och komme i det stora omloppet af dödt och lefvande. Men åsynen af dessa rysliga uppstaplingar förvissar hvarje sjuk, som förs dit, om det öde honom väntar. Jag sändes att genomgå alla dessa tälten för att se, huru de sjuke sköttes. Det var en gruflig stund, men jag hade föresatt mig att uthärda den. I hvart tält äro flere rader af sjuka, som ligga hvar och en i sin hängmatta, tätt bredvid hvarandra. Der äro nyss tillsjuknade, illa sjuka, döende och äfven döda, som ej hunnit begravas. De förstnämnda känna ännu hela fasan af deras belägenhet. Af de öfriga hörs en del prata och ropa i feberyra, andra pusta häftigt och kort, andra rossla i döds kampen, och allt detta hörs natt och dag. 60—70 dö här om dygnet, och antalet ökas jemt af nya sjuka. Här äro, som sagdt är, 5,000, i staden 4,000, summa 9,000. (I en not tillägges: Från det flottan gick i hamn tills den seglade (2 $\frac{1}{2}$ månad) var dödligheten öfverhufvud till 120 om dagen. Tillägg dem, som dött före och efter, och summan blir stor, kanske 12—13,000 man).

. . . Gallfeber, gulsot, allt, som anfaller sinnet lika med kroppen, var förenadt mot dessa olyckliga. Aldrig fick någon se summan av de tappra krigare, som här gömdes i jorden. Men rättvisan ålägger mig att bevitna, det de sköttes med omsorg. Jag kan ej döma om botemedlen. Snygghet, frisk luft, uppässning felades icke; vid hvarje hängmatta ställdes var dag en frisk löfruska. . . .

Jag bör anteckna, huru smittan kan undvikas. Af dem, som lefde väl, åto god mat, och i synnerhet drucko godt vin med måtta, men något mer än vanligt, sjuknade nästan ingen. Men hvilken makt kan så föda en armé, i synnerhet i Norden? Jag hade slagit på mina kläder mycket *vinaigre des quatre voleurs*, så att jag kände lukten, och rökte tobak under det jag gick genom sjuktälten. Från morgonen kl. 4 till middags-tiden hade jag fortsatt besiktningen. Jag tvättade mig sedan, bytte om kläder från hufvud till fot, aflade min rapport och åt en god middag. Efter middagen tog jag de förra kläderna och besiktigade de 4,000 sjuka, som lågo i staden. Taflan var lika ryslig som vid Kyrkö och luften mindre frisk i anseende till belägenheten, eljes skötseln lika. Af allt detta kände jag ingen annan följd än en otrolig matthet om aftonen, mer af sinnes-rörelse än af mödan. I flere dagar var jag något hemsk, och aldrig glömm-mer jag denna dagen, men jag undgick smittan.»

Och hur stod det under allt detta elände till med läkarevården? Utbildade läkare voro ju på den tiden *rare aves*, det var en av utrustnings-kommissionens svåraste uppgifter att skaffa sådana i tillräckligt antal för flottans behov. Dess enligt kungl. brev ²³/7 1783 fastställda läkarestat bestod av 3 departement, vardera under 1 amiralitetsmedicus:

det första: 1 medicus, 1 förste mästerväldskär, 1 underkirurg, fyra väldskärsgeßler;

det andra: 1 medicus, 1 underkirurg, 2 väldskärsgeßler;

det tredje: 1 medicus, 2 mästerväldskärer, 1 underkirurg, 3 väldskärsgeßler. De 3 amiralitetsmedici skulle vara skyldiga att, när så påfordrades, gå till sjöss som expeditionsmedici.

Vid en sjuklighet som denna, var detta ej mycket att komma med. Den sjögående flottan hade en särskild expeditionskår, bestående av 1 expeditionsmedicus, 13 över- och 19 underväldskärer. Hela denna kår blev kvarhållen vid återkomsten till Karlskrona, men sjukdom och död krävde sina offer även bland medicinalkårens medlemmar, nya måste anskaffas. I febr. och mars fick man 28 väldskärer från Stockholm, i maj 30 från Wismar, i juli rekvirerades fyra läkare och åtta väldskärer, men då förklarade också kirurgiska societeten, att det ej fanns en enda till att få.

Då förordnades i juli månad professor ANDREAS SPARRMAN och assessor J. G. WAHLBOM att resa till Karlskrona för att vidtaga åtgärder till sjuklighetens hämmande.

Sina rön, erfarenheter o. d. sammanfattade de i sin i okt. 1789 daterade »Ämbetsberättelse till Kongl. Utredningscommissionen», tryckt i SPARRMANS »Rön och Saml.» del I.

Denna berättelse är uppsatt i 20 §§.

I § 1 omtalas deras flere gånger dagligen företagna inspektioner vid de skilda sjukhusen, där de »dagligen flere samfalte timmar, under vårdandet af de sjuke tillika sökt bibringa de där förordnade unge chirurger skäligare kunskap till de mest förekommande sjukdomars åtskiljande, bote-medel och hämmande».

§ 2 meddelar skälen till denna undervisning, att »ej allenast biträda den nu för mycket sysselsatte Amiralitetsmedicus samt gagna de närvarande sjuka, utan och frälsa många af de olycklige sjuklingar, som framdeles komma att falla under bemälte chirurgers vård»...

§ 3: att »i anseende till närvarande brist på läkare, vårt ytterligare råd och biträde vore högeligen af nöden», så måste de dock nu upphöra, »dertill framför allt föranlätne af våra magtpåliggande både publice och private skyldigheters uppfyllande, hvardera af oss på sin ort.»

§ 6 och följande innehålla dels diagnosen »*Febris bilioso-putrida*» på den oftast förekommande sjukdomen, dels däremot använda läkemedel, *evacuantia, digestiva, Tartarus antimonialis in refracta dosi, radix serpentariæ*, och den engelske doktorn HULMES luftsyrmixtur.

I § 10 säges: »... Medicamenten släcka väl elden i sin mån, men då nya lågor ständigt tändas, måste man hindra orsakerna, och då förfaller effekten; ordspråket säger, man skall stämma bäckarne, förr än de komma i ån. Huru ofta hafva icke härvarande läkare och chirurger, ända ifrån

farsotens början, samt vi sedermera efter vår ankomst, misshugnats af, att just genom denna farsotens vanliga orsaker se recidiv på recidiv, och ändtligen omsider sjelfva döden, hvarifrån man först med läkemedlens kraft flere resor varit lycklig att frälsa de sjuke.»

§ 11. Som orsak till sådana »pestilenslika röt- och fläckfebrars» uppträdande vid arméer och flottor omtalas: överdriven köld eller värme, eller dessas omväxlingar; förskämd luft.

§ 12 meddelar erfarenheten att farsoten »blifvit först antänd under campagnerna i Finland, men sedermera förleden höst häftigt yppades och utbredd sig härstädes i anledning af köld, af brist på rum i kvarter och sjukhus, samt af gemene mans vanliga elaka hushållning med sitt vunne gage, samt af dess stora ovårdsamhet i diät».

I § 13 kommer den första föreslagna profylaktiska åtgärden: »Vi önske och yrke derföre på det kraftigaste vederbörandes anstalter om baraqver och utrymme, reglementer till eftersyn, visitering i quarteren m. m. . . . så att ej såsom hittills skall händt, man i förleden vinter funnit flere båtsmän länge döde liggande i husen, utan att någon dels vetat, dels tagit befattning derom».

§ 14 föreslår inrättandet av »marquetenterier och tillgång för manskapet af kokad mat, såsom soppa, ärtor, välling och gröt».

§ 15 framhåller vikten av friskt och gott vatten,

§ 16 av renlighet, så i avseende på manskapets egna kroppar och kläder som boningar och bostäder. Stadens smutsiga gator, igendämda rännstenar, här och där stående stinkande vattenpölar, stinkande sop- och smutshögar påpekas, likaså de dåliga begravningsplatserna öster om staden, och

§ 17 innehåller en liten p. m. för byggande av nya sjukhus.

§ 18: En del fartygshygieniska råd. Här igenkänner man SPARRMAN, läkaren på COOK's andra världsomsegling. Det heter: »Undvikom då äfven på skeppen så mycket möjligt är, dessa orsaker till olyckskällan! Dämmon alla dessa första ursprung! Låtom oss deri ledas af samma förnuftiga omtanke och erfarenhet, som den störste sjömannen af vårt århundrade, den verldskunnige Capitaine COOK, då oss deri skall otvifvelaktigt lika väl lyckas, som honom och allom dem, som följt denne store mannens exempel. Han

1:o vädrade och rökte sitt skepp öfvermåttan och så at de sjuke, såväl som hela frivakten, stängde mellan däck, deraf fingo dryg del.

2:o. Både friska och sjuka tvättades, och dagligen till sin renlighet synades af Officerare; funnos de smutsiga, straffades de med indragning af deras portioner af grogg första gången, samt med corporala straff de senare.

3:o. Manskapet besörjdes på det möjligaste med ymnig tillgång på

vatten till drickning, och det af det bästa som kunde erhållas; till den ändan silades det förut genom dubbel flaggduk, och vädrades, då så behöfdes, nemligen dymedelst att man lät det i högden uppumpade vattnet icke återkomma ned igen i sin reservoir, förr än det såsom ett fint regn passerat igenom flere över hvarannan ställde, och på alla sidor för luften öfne durchslag, att det med sin sålunda utbredde yta, hade tillfälle at afdunsta allt det *volatila* rötagtiga, helst då denna operation flere gånger repeterades.

4:o. Manskpet fick aldrig sin rançon af bränvinet purt (någon extra sup undantagen) utan var det alltid utblandadt till grogg, hvarigenom det spiritueusa, som i sig sjelf var retande, hetande och antändande samt snörpande, blef tvärt om genom tillblandningen med vattnet läskande, stärkande, utspädande och urindrivande, för at i sistnämnde fallet kunna afdrifva sälta och skärpor.

5:o. Så snart någon af manskpet på utseendet af sin hy och väsende m. m. förmärktes vara ankommen af något scorbutiskt, ordinerades honom et halfstop vört eller rättare decoct af malt, tvänne eller flere gånger om dagen, hvarigenom roten til mycket ondt, inom få dagar kunde kväfvast i sin linda.

6:o. Surkål til manskpet, utdelt vissa dagar i veckan, bidrog rätt mycket till helsan.

7:o. Beklädnungen, afpassad emot kölds och fuktighets åverkan, nog för at bibehålla en hälsosam transpiration, var et hufvudsakligt præservativ.

8:o. Manskpet hölls ej sällan om aftnarne, och stundom derimellan gladt och muntert, medelst dans och lek, och Capitain tålde ingen då, vare sig af lätja, mjält- eller hemsjuka at hålla sig undan. Anstiftare af sådane lekar, ansågos med rätta såsom hälsans uprätthållare, och således med ynnest af befälhafvare.

9:o. Så ofta tilfälle kunde medgifva, försågs manskpet med så kallat 'spruce bier' vegetabilier samt färsk mat.

Näst Guds hjälp, hände härigenom ej allenast, at af en hel skeppsbesättning, under 3:ne års tid och kryssningar, i både de kallaste och varmaste Climater, skiftvis imellan isberg och solens verticala brännande, icke mer än en enda man dog igenom sjukdom, utan blefvo tvärtom de, som sjuklige och scorbutiske embarquerat, til sin hälsa under resan återstälte. Tvifvelsutant skulle lika välsignelse kröna samma och dylik omsorg hos oss för det Svenska manskpet, hälst om man förstärkte antalet af förvaringsmedlen med dem, som vi här på sjukhusen så lyckeligen använt, nämligen.

10:o. Med HULME's luft-syrevatten tidigt brukadt i al slags scorbutisk röta, skärpa och värk med eller utan feber, putride diarrhé och dylikt.

2:o. Med tjärvattnet i kall colique, i all slags skårf, skabb, veneriskt scrophuleust väsende med eller utan scorbut, då det träffas utan särdeles feber.

Genom sistnämnde medel, som är temmeligen vidrigt, ingenting kostar (hålst tjäran, som dertill nyttjats förblifver til vanligare behof lika brukbar och nyttig som förut) kan man dessutom förekomma maroders håg, at af lättja eller fruktan låtsa sig sjuke, hvarigenom de, så väl som af onödigt medicinerande med vissa andra medel, kunna ådraga sig verkelig röta och skörbjugg. Sådana bör man dessutom alvarligen tilhålla att vistas i fria luften, samt gifva sig rörelse.»

§ 19. »Ännu en ömmande sak, den vi til slut recommendera alla skeppschefers behjertande och stränga kontroll.

Från Skeppen hafva på Lazaretterna inkommit sjuklingar, med bittraste klagan, at de dels ej förstått de Tyske Fältskärerne, dels af dem eller dylika för flere dagar, sedan de blifvit sängliggande eller ej orkat gå fram til Medicinalkistan, blifvit lämnade utan al tillsyn, och har detta hos en del sjuke, som från Skeppen transporterades, burit nog syn för sägen, med aldeles försummade eller på vårdslöst sätt skötta skador, med Spanska Fluor, som flere dagar lämnats qvarliggande, oförbundne benbrott med 100-tals maskar uti o. s. v. Vi recommendera derfore, at de Tyske Fältskärerne biträdas vid hvar sjukvisitation af gode tålkar, at stundom en Officer bevisstar sjukskötseln, och därimellan noga efterfrågar och tilser, huruvida den sjuke vårdas, så at sådan försummelse och slurf, och däraf följande ohygglighet för en framtid, afhållas med afpassade varningar och straff. En del af gaget borde afkortas för hvar Fältskär, som ej gitter hålla en kladd journal, inrättad på ett särskildt blad för hvar betydligare sjuk, så att Amiralitets- och Expeditions-Medicus därpå med ett ögnkast må kunna se sjukdomens natur, långvarighet och de brukade medlen.

Någre af de vid sjukhusen i land tjenstgörande Chirurgi hafve vi ändtligen kunnat förmå att numrera sängarne, och derefter börja sådane journalkladdar, hvarigenom de kunnat undgå en annan oundviklig confusion ibland det stora antalet af sjuklingar, sjukdomar och de skiljaktige medel som til nyttjande varit använte eller användas bort.»

§ 20 föreslår att tillhålla »de enfaldigare och yngre samt mindre öfvade Chirurgi» att »då sjukdomens casus tyckes afvika från den allmänna stråten, i tid rådfråga sig med Amiralitets-Medici».

Följden av denna ämbetsberättelse blev en skrivelse från utrustningskommissionen till K. B. i Karlskrona med föreskrifter fullkomligt i enlighet med denna. Småningom förbättrades tillståndet.

Först i våra dagar har det lyckats fastställa »Karlskronasjukans» verkliga natur, i det den kände epidemiologen d:r OLOF HULT visat det vara en rekurrensepidemi.

SPARRMAN berättar i sina »Rön» del I sid. 19, att WAHLBOM insjuknade i febern, »oaktadt han under sjukbesöken utom andra förvaringsmedel rökte Tobak, undgick han ej febersmittan, men öfvervann den inom få dagar, medelst universalia och flitigt brukande af HULMES Luft-Syre-Mixtur och körsbär. Så snart bemälte Assessor befann sig sjuk, flyttade han från sitt bekvämare logis hos en vän i Staden, till mina rum på Gäst-gifvaregården, af förtroende til mit Pharmaceutiska handlag med Mixturen.»

* * *

WAHLBOM utövade ett ganska flitigt författareskap. I tryck utgav han följande skrifter:

- Sponsalia plantarum Spec. acad. Præs. C. a LINNÉ, Ups. 1746. Översatt: Blomstrens bilägar. Tryckt 1750.
 Diss. grad. de Amphimerina catarrhali. Præs. N. ROSÉN. Ups. 1750.
 Några sanningar med deraf följande slutsatser, rörande Medicinalverkets förbättr. Sthlm 1761.
 Inträdestal i K. Vet.-Ak. om Provincial-Medici vidsträckta, men för det allmänna nyttiga göromål. Sthlm 1765.
 Skriftväxling om alla brukeliga sätt att operera Starren på ögonen, af K. V. A. utgifven. Sthlm 1766.
 Svar och underrättelser om ANNA MÄNSDOTTERS förlossning. 1767.
 Berättelser om Medicinal-Verkets tillstånd i Calmar, införde i K. Collegii Medici Riksdagsrelationer för åren 1761 och 1769.
 Försök med Opium uti Venerisk sjukdom. Läk. o. Naturforsk. del VI.

I K. V. A:s Handl.:

1752. Om Flugmaskar i Menniskans kropp. — 1756. Anm. vid Starrstickning. — 1757. Berättelse om en Caries ossium Bregmatis maxillæ inferioris, hvilka bortfallit och tillväxt ånyo. — 1759. Berättelse, af hvad orsak Grädda och Mjök blifvit oduglig till Smörkärning, samt huru det blifvit hulpt. — 1761. Rön vid Superfætation. — Om en sällsam skada eller ett stygn genom foramen Ovale. — 1762. Anmärkn. om Körtlarnes förstoppelse i Menniskans kropp. — 1764. Beskrifning på ett missfoster. — 1765. Om Convulsioner af Maskar, och ett besynnerligt sätt att stilla dem. — 1802. Empyema, eller en alldeles till var förvandlad lunga.

Den del av WAHLBOMS vetenskapliga produktion, som torde tilldragit sig den största uppmärksamheten, var den skriftväxling, han förde med OLOF av ACREL, »den Svenska chirugiens fader», angående starroperationerna.

Anledningen var WAHLBOMS i V. A:s handl. 1756 införda avhandling: »Anmärkningar om starrstickning.» I denna ger W. företrädet åt FERREINS metod. Följande år publicerar ACREL i samma »handlingar»

en avhandling: »Jemförelse mellan de förmåner och olägenheter, som åtfölja hvarje starrstickningssätt i stöd af egna rön och anmärkningar.» I denna jämför ACREL de metoder, som angivits av S:t YVES, FERREIN och DAVIEL, och finner den Ferreinska lida av många och stora olägenheter. WAHLBOM kände sig sårad av denna avhandling, som han anser riktad mot sig, vilket synes av följande utdrag ur ett brev till BÄCK (7/8 1758). »Men, min Gud, hur har Prof. ACREL kunnat få præmium för sin casus eller beskrifning om starren? Jag har nu nyligen läst den, men måste tillstå, att jag i det ämnet aldrig sett ynkligare, det är mest skam för utlänningarne. Jag kan aldrig smälta det, utan tänker med det första att våga en strid med honom. Går det an, om jag gör in till Akademien någon liten anmärkning, att derutinnan upptaga hans sak att förlägga den? som dock skall ske beskedeligen».

Själva striden föres från båda sidor på ett anmärkningsvärt sakligt och vetenskapligt sätt under nära 10 års tid. Avhandling följer på avhandling, av vilka 4 författats av WAHLBOM. Hela samlingen utgavs 1766 av V. A. Då ingen enighet kunde uppnås, hänsköts saken till Akademiens avgörande. I och för detta infordras prof. ROLAND MARTINS yttrande. Detta utfaller till ACRELS förmån, det blir ett stilla gruff mellan MARTIN och WAHLBOM. I det hela växlas nio avhandlingar på frågan, och till sist avslutas striden med jämförande operativa försök 1765 på kungl. lasarettet av ACREL och WAHLBOM, under vilka å V. A:s vägnar närvaro MARTIN samt J. A. ODELIUS och stadskirurgen STÜTZER.

Om också WAHLBOM i sina avhandlingar i frågan skriver sakligt och lugnt, märkes det dock tydligt nog på hans privatbrev, att han är betydligt förargad. Så skriver han ¹⁵/₆ till PEHR WARGENTIN, då Akademiens sekreterare: »... angående starren, så förlåter Herr Sekreteraren mig, att jag säger min mening: 1756, som bekant är, gaf jag in anmärkningar om den saken, utan att tänka på något krig. Herrar Chirurgi togo det för *crimen læse*, att en medicus vågade öppna mun uti operationerne; derföre gaf Prof. ACREL svar derpå 1757 och kulkastade der hela min theorie och observationer; förkastar obilligt den nya methoden, ej af principer, utan af egna rön, som mesta delen ej voro de riktigaste: upphöjer den gamla methoden med många förmåner och tiger med den andras etc. Somliga af hans *casus* äro utom dess sådane operationer, som aldrig kunna eller böra imiteras, eller äro gjorde *sucundum regulas artis*. Hvarföre intog Kongl. Vet. Ac. detta utan att låta mig få bifoga mitt svar? såsom nu tvärtom påstås. Icke dess mindre fick han præmium för desse anmärkningar, antingen det skedde för det han sökt förlägga mig, eller för det myndiga domslut han härmed gjorde på de lärdas uppmärksamhet uti denne delen af Chirurgiska operationer, vet jag ej. Jag vördar K. V. A:s urskiljning, men kan ej tvinga mig att i sådana saker tro utan *rationes sufficientes*,

mycket mindre lära *artes periti* och utlänningarne det göra. Jag är ej oviss om segern, åtminstone till min fördel, ty jag har härom corespondat med de lärdeste, och om Prof. ACREL svarar med *raison*, så är ju det till min och sciensens fördel, ty jag tager gerna information, men blir han ovettig, det jag ingalunda varit, så båtär det litet. Slutet är detta: att om K. V. A. ej vill intaga desse anmärkningar, ty det kan ske nästa gång, så utbeder jag mig den vänskapen af Herr Sekreteraren, at jag med aldra första får det tillbaka, då jag vill tillägga en latinsk version och låta trycka det anorstädes. *Judicent artis periti.*»

I ett brev till BÄCK ¹⁵/₂ 62 skriver han:

»Tack för det jag fick communication af ACRELS svar, men det var rasande ovettigt, alla hans objectioner och critique deruti är af null och intet värde och således allt för lätt besvarade, ehuru grofva beskyldningar de äro. Jag har redan börjat med svaret, skall intet vara ovettig, utan allenast hålla mig *simplicite* vid saken. . . . Det är alt för svårt för mig, som ej har tillräckligt biblioteque (och så ber han få låna böcker). . . . Nu tänker jag directe svara på hans memoire, men till slut vill jag upgifva hufvudpunkterna, hvarom *status questionis* är. Förut har det ej varit möjligt at göra det kortare, emedan hvar rad nästan i hans rön för 1757 är underkastad critique, fast jag ej uptagit alla. Denna tråtan lærer således blifva så vidlyftig, att ej K. V. Ac. lærer kunna intaga den, vore således bäst at den hänvistes til apart tryckning, dock som V. A. behagar.»

Nu tyckte LINNÉ, att striden började gå över på personligheter, varför han tar sig talan i frågan och skriver till WAHLBOM: »Om jag finge råda Herr Assessoren, så borde Hr Assessoren icke svara Prof. ACREL på sine argument, ty nu är intet tid, då det ageras om medicorum välfärd; Medici hafva fådt honom i sin lika, han bör intet nu stötas ifrån dem, annors triumpherar chirurgi helt säkert; och kanske ändock om det meriterar, det uppskjutas ett par år».

Detta var olja på vågorna. Åtskilliga av stridsfrågorna avgöras i privat korrespondens, och avhandlingarna bliva värdiga som förr. Samlingen ger en ypperlig inblick i den tidens sätt att se starren och dess operativa behandling, och är den därigenom av ett stort intresse.

En del af WAHLBOMS vetenskapliga produktion, som än idag har allmänintresse, är hans rapporter, inlämnade till *Collegium medicum*, publicerade i dettas »Berättelser», som för hvarje riksdag inlämnades till Riksens Ständer. I företalet till den av 1761 heter det: »Assessorn och Prov.-Med. D:r WAHLBOHM har nedlagt mycket arbete till den veneriska smittans hämmande i orten och för öfrigt i ganska många mål gagnat Provincen, som förr än nu aldrig erfarit en så fullkommelig hjälp af Läkare.»

Knappast någonsin står skillnaden mellan förr och nu så klar för en, som då man läser en skildring som WAHLBOMS över en epidemi. Låtom

oss t. ex. taga hans i rapporten för 1761 införda skildring av den första difteriepidemien i vårt län, den s. k. »svåra halssjukan».⁸ Jag citerar: »*Halssjukan*: Vid slutet af Sept. begyntes med NO-vinden och fuktig väderlek⁹ en ny men svår farsot, som blef kallad 'halssjukan' och var en *Cynanche aphthosa inarum faucium, imprimis Laryngis, asperæ arteriæ et glandularum bronchialium*. Huru denna sjuka, som ock kallas *strangulatorius*, varit dödande på andra orter, när han börjat visa sig i Stockholm, Upland och annorstädes, kan man se utaf Herr Professor Bergii¹⁰ 'försök om gångbara sjukdomar etc.' och utförligare af Herr Dr Wilckes¹¹ disputation 'De angina infantum etc.'.

Jag kallar honom en ny farsot, efter han ej blef gängse här i Länet förr än detta året. Jag vill allenast i korthet berätta, huru Epidemien förhöll sig härstädes, hvad metod jag funnit säkrast att bota honom med samt hvad jag vidare uträttat till deras tjänst i Länet, som ej kunnat räcka någon tillförlitelig medicus. Ut i de följande åren få vi se, huru denna farsot ändrat och rättat sig efter väderlek och årstider. Denna sjukdomen dödade ofta hastigt och säkert, derest icke snar och god hjälp mellankom. Och som allmänheten ej kände dess kraft, var ej underligt, att så många barn i början satte lifvet till.

I första stadio blefvo barnen litet hängsjuke uti nåra dagar, fingo bröstvärk, som dock ej tycktes vara svår och betydande. Blefvo sedan om natten heta med litet feber och fingo då alltid en liten diarrhé och styfhet i halsen, men gingo dock uppe och hade temmelig god matlust tills i andra stadio, då mandlarne i hast mycket hastigt uppsvällde och blefvo såra. Hade ingen svårighet vid att svälja, men klagade litet öfver ondt i halsen, som var något litet röd. Ægritudo var dock ej stor, fast de blefvo paroxysmevis och helst om kvällarne antastade af ångest och stor mattighet, ej heller febern sträng, utan obscura, men andedräkten blef något svårare med hes hosta, och allt detta kom i början skoftals, merändels om kvällarne, igen. I tredje stadio måste de med pipande och arbetande draga andan, som påstod hos somliga ett helt, hos andra $\frac{1}{2}$ dygn, innan de stryptes. Halsen syntes då ej synnerligen inflammerad, men oren af slem och mandlarne likasom sårade. En skarp salive rann utur munnen.

Hos andra åter, och då den ej så hastigt strangulerade, gick det uti tredje stadio till suppuration, med en faselig flytning af blodrås genom hals och näsan samt en svår stank, som kunde vara uti 5—8 dagar, då barnet dog. Jag vet ej mer än en enda, som med mycken möda och sprutningar blef hulpen i detta stadio. Somliga af desse uslingar fingo innan de dogo svarta blodfläckar, såsom suggillationes, här och der på kroppen, stora som små ärter.

Hos dem, som hade skabb och utslag, uppsvällde strax i andra stadio

alla körtlarne i hela kroppen, såsom i ljumskar, under axlar, men i synnerhet kring halsen.

Andra fingo starkare hesa, ständig hosta, starkare feber redan i andra stadio och det som var besynnerligt, uti 3:dje stadio så stark *suppressio urinæ*, at dess hemliga ting äfven uppsvälldes.

Ut i Oktober och November månader continuerade sjukdomen på detta sättet: de blefvo hastigt angripna af någon ömhet i halsen, litet ömhet vid sväljande då de tyckte, att tungspenen var nedfallen, men kände alltid dessutom som ett litet äpple längre neder i halsen, och voro ömma, då man tog och rörde vid sjelfva strupknylan. Jag har sedermera tydeligen sett, att körteln Thyroidea varit uppsvälld; hos somliga märktes liten rodnad eller svullnad uppe i halsen; men hos de fleste var tungroten, spenen och mandlarne röda och något svullna. Körtlarne i halsen svälldes ibland på en, ibland på begge sidorna. Uti andra stadio begynnade de att hosta och kråkas mycket, så att den hos somliga alldeles liknade kikhostan, med ömhet under bröstet, ondt i magen, slummer; blefvo skoftals heta och matta med svårighet vid att andas; spotten begynnade att häftigt flyta.

Strax härefter, eller i 3:dje stadio blef allt detta svårare, näsan täpptes, andedräkten arbetsam och pipande, så att bröstet häfdes och näsan ihopdrogs. Spotten rann häftigt och ymnigt, hostan öktes, pulsen ojemn, några slag långsamt, åter fort och ibland felt; svetten begynnade att rinna, den sjuke stryptes och dog. Men under allt detta kunde de dock både svälja och ibland äta.

Hos somliga gick det så fort, at sjukdomen på andra och 3:dje dygnet dödade; men hos andra åter kunde den uti 5—6 dagar vara lindrigare och således vårdslösas, tills han med en hast angrep och dödade. Detta skedde ofta så hastigt och häftigt, att när de kommo springande till Doktorn, hann man ej applicera botemedel, förrän det var slut.

Så snart väderleken i slutet af November och början af December klarade med köld och vinter, upphörde denna farsoten, men så snart den fuktiga och regnaktiga väderleken återkom, började hon åter att visa sig. Den var alldeles *Catarrhalis*, och inga fläckar syntes nu mera på dem, som blefvo döda. Att hon var smittosam kan jag ej med visshet säga; något tycktes vara, ty uti ett hus kunde hon tid efter annan angripa flere. Curen gjorde mig i början mycket brydd: men var ej säkrare, än om första stadium försumrades, kunde knapt hvar 5:te hjälpas. Men sedan jag skött några patienter och fick nogare känna denna dödande sjukdomen, var jag näst Guds hjälp i stånd att snart nog hjälpa dem till helsan igen.»

En medicinsk bildad läsare erfar vid studiet av denna 150-åriga skildring en verklig tjusning över den klara beskrivningen över sjukdomsbilderna, för laici torde väl intresset närmast fångas av den väldiga skillnaden mellan då och nu, då en dödlighet på c:a 80 %, nu i allmänhet

knappast någon dödlighet i andra fall än de, som komma för sent till behandling.

* * *

Det var ej nog med WAHLBOMS medicinska, praktiska och vetenskapliga verksamhet, sin gamla kärlek till botanik och entomologi glömde han aldrig.

Ett tacksamt fält för dylika intressen var då som nu Kalmartrakten, särskilt Öland. Här köpte WAHLBOM i Vickleby en lantgård, där han införde en mängd förut i trakten okända växter. Gång efter annan sände han till LINNÉs stora förtjusning samlingar av levande Ölandsväxter till Uppsala botaniska trädgård, och mellan de två vännerna ägde ett flitigt byte av pressade växter rum. I ett brev av ²⁰/₅ 1755 skriver LINNÉ till honom: »af ingen af alle mine disciplar har jag haft mera hugnad än af Hr Assessoren; ingen har blifwit fastare i wettenskapen; ingen har wist mig mera förtroende och kiärlek; ingen har hedrat sig och mig mera än Hr Assessoren. Gud låte Edert öde wara städse så blidt, som jag det af hjertat skall önska och där åt fagna mig».

WAHLBOMS herbarium var storartat. På 1870-talet anträffades det på en vind i Kalmar. En hel del exemplar med LINNÉs egenhändiga bestämningar blevo då tillvaratagna och kommo i Uppsala universitets ägo.

Samma intresse som åt botaniken ägnade han åt entomologien. Stora samlingar gjordes, men huvudvikten av studierna synes ha lagts vid biologien. Speciellt gjorde han sig bemärkt för fjärilstudier. Han uppfödde fjärilar, studerade alla deras utvecklingsstadier, och långa tider höll han sig med ritare för att få bilderna bevarade. På vintern 1774—75 sände han upp och hembjöd till V. A. en samling av dessa ritningar. Akademien skickade dem till LINNÉ för att få hans utlåtande, detta kom i ett brev av ¹⁶/₂ 1775 och lyder: »Jag har länge drögt att sända åter Assessor WAHLBOMS ritade *Phalaener*, som äro de, som äro de wackraste jag någonsin sett ritade. Kunde K. Acad. få på detta sätt de mästa *Phalaenas Suecicas* afritade, wore det ett owärderligt wärk för framtiden, då dett blefwe fullkomnadt, men det är ej sedermera at winna. Det är obegripeligt, at han kunnat uppföda och metamorphosera så många inom få åhr, det ingen begriper utan den, som lagt hand härwid — — —». Följden härav blev den, att V. A. i sitt protokoll av ⁵/₄ 1775 yttrar: »— — — upl. ett bref från K. Acad. Led. Hr Assessor WAHLBOM och uppvistes medföljande 100 med lifliga färgor förträffeligen väl afritade Sv. fjärilar, som den fattige studenten Lindgren hos honom i Calmar gjort — — — beslöts att gifva honom 600 d:r för dessa ritningar och uppmuntra honom att fortfara med flera dylika.»

Efter W. uppkallade LINNÉ fjärilen Tortrix Wahlbomii, och THUNBERG har bevarat hans namn inom botaniken i »Wahlbomia indica» L.

Sina naturvetenskapliga kunskaper använde W. även i praktiskt bruk. Han var nämligen en framstående jordbrukare. Utom sin gård på Öland inköpte och brukade han även det »Gåra», där han som pilt åtnjöt sin undervisning. Han omdöpte gården till Christinelund, utvidgade och förbättrade den i många hänseenden, allt med synnerligen gott ekonomiskt resultat.

Ännu in i det sista verksam i sin stora praktik slöt WAHLBOM sitt mer än vanligt verksamma liv den 25 jan. 1807 i Kalmar. Dödsoraken var »förblödning från en ovarsamt afskuren vårta vid högra örat». Ett porträtt av honom efter en gravyr av J. F. MARTIN, på vilket man genast obser-

Egendomen Christinelund på Wahlboms tid.

verar de öppna intelligenta ögonen med den humoristiska glansen, visar i högra örsnibben en ganska stor tumor, vilken av utseendet och den slutliga effekten att döma torde ha varit ett angiom. Ett samtida eftermäle säger honom utmärkts av »ett lätt och muntert lynne, mycken kvickhet och skarpsinnighet och ett välgörande hjerta».

WAHLBOM gifte sig 1757 med ELISABETH CHRISTINA BERONIA, dotter till d. v. biskopen i Kalmar BERONIUS, sedermera Svea Rikes Ärkebiskop. 1760 upphöjdes biskopinnan BERONIUS och hennes barn, bland dem WAHLBOMS hustru i adligt stånd med namnet BJÖRNSTIERNA, men togo härför ej introduktion på Riddarhuset förr än 1775, då ärkebiskopen avlidit. 1799 adlades och adopterades samt 1800 introducerades under samma namn och

nummer WAHLBOMS äldste son, d. v. översten, sedermera generalmajoren MAGNUS JOHAN, född 1757 och död 1837. Han ägde Christinelund, vilket vid hans död tillföll hans dotter gift med kammarherre A. L. RAPPE, LISETTE BJÖRNSTIERNA, från dem ärvdes godset av den 1906 avlidne översten frih. LUDVIG RAPPE, vilkens änka, friherrinnan ANNA RAPPE, född TERSMEDE, nu innehar detsamma.

* * *

UR WAHLBOMS OCH LINNÉS BREVVÄXLING.

Av den flitiga brevväxlingen mellan LINNÉ och WAHLBOM, vilken FRIES omtalar i sitt verk LINNÉ (del II, sid. 75) finnes mig veterligt endast ett fåtal brev kvar. Dessa äro 7 från WAHLBOM, av vilka 5 skrivna under hans vistelse i Berlin 1752—53 och 2 från Kalmar, resp. 1759 och 1777. Från LINNÉ: ett $\frac{2}{11}$ 1750, av vilket avskrift förvaras i K. Med. Styr., ett av $\frac{8}{12}$ 1752, avtryck i AFZELIUS: »Egenhändiga anteckningar af CARL VON LINNÉ om sig sjelf», två från 1753 resp. $\frac{13}{2}$ och $\frac{29}{11}$, två från 1754, $\frac{9}{4}$ och $\frac{19}{7}$, tre från 1755, $\frac{20}{3}$, $\frac{7}{5}$, $\frac{14}{10}$, ett odaterat från 1760 eller 61, ett från 1772 och ett från $\frac{22}{11}$ 1774. De sista 10 förvaras i original i K. V. A:s bibliotek.

Av dateringen av dessa brev framgår, att det är omöjligt få en sammanhängande bild av de båda vännernas korrespondens, jag låter därför breven från WAHLBOM tala.

Originalen till dessa finnas i Linnéan Society i London, avskrifter av dem i Uppsala univ.-bibl., varifrån jag genom benägen medverkan av överbibliotekarien dr A. GRAPE fått avskrifter av dessa. Av ett av breven har jag genom välvillig hjälp av min forne skeppskamrat, n. v. svenske ministern i London, friherre PALMSTIERNA, fått en fotografisk facsimil.

Det första brevet från WAHLBOM är odaterat, men synes vara skrivet i september 1752. Det lyder:

»Wälborne Herr Archiater.

Min hastiga resa från Dantzig hindrade mig att då afbördä min skyldiga upvaktning hos Herr Archiatern, som jag dock i synnerhet är högst förbunden; ty hwad som härtills har kunnat hulpt mig, har endast varit det lilla, jag haft den lyckan att profitera af Herr Archiaterns djupa lärdom och wett.

Aldrig hade jag fått skåda Tysklands Naturalier, och hinter Pommerns magra sandhedar och sandbärg, hwilka äro der äfwen så ymnoga, som grå-

bärgen hos oss; aldrig hade jag blifwit med så stor höflighet emot tagen af Doctores här ute, om jag ej hafft den förmån att gå uti Archiaterns skohla.

Hwad min resa angår, så har den härtils varit nog mager på observationer, emedan den wackraste och behageligaste tiden allaredan är förfluten. Dock har jag blifwit öfvertygad att vår Svänska Flora ej är den aldra fattigaste, ty det är en stor raritet att finna någon ört wildt växande, som ej äfwen blommor hos oss. Jag wil således korteligen berätta, hwad jag under wägen har kunnat finna:

d. 11 Julii st. n. lade wj om aftonen ifrån Stockholms brygga til Södra bärgen. d. 12 seglade wj derifrån til Kanholmarne. d. 13 war motwind, då jag besökte de närmaste holmarne. *Lysimachia Flor. Svec. 167.* med sina gula, och *Aster 697* med sina blå blommor, woro de som pryddes den kala stranden.

Papilio hexapus; Alis secundariis angulato dentalis; subtus cinereis, cum linea transversali alba, et ocellis duobus fulsis. Supra fuscus, maculis duabus, in alis primoribus, oblongis coeruleis. fants på Kanholmarne. Den war merendels lik 792 uti *Faun. Svec.* undantagande de 2:ne blå fläckarna på öfra wingarna. *An mas?*

Kala Klippor och bärg woro de som gorde nog behageliga afbrytningar; men af torkan war all deras mossa lika som förbränd och förtorkad.

d. 14. eller tisdagen til Sandhamn. Sjelfwa ön war bewuxen med små tallskog, men wid den nordra stranden hade dref sanden öfwerhölgt alla Wäxter och Buskar, som gorde den mycket torr och obehagelig. *Arbutus*, Mjölönriset, den allmänna ljuven, *Empetrum* eller Kråkriset, woro de enda, som på några ställen gorde hela stycket grönt, och på den finaste sanden växte några stånd af *Agrostis Stolonifera Fl. Sv. 61* och af Rödsvingeln eller *Festuca Fl. Sv. 93.*

d. 15. Motwind. Ett stycke från stranden låg ett lågt Bärg, sluttadt åt östra, men Afbrutit på den södwästra sidan, med många hålor och rundelar, hvilka woro lika som swarfwade. J synnerhet war der en stor rund hola¹², som war 4 alnar hög, ock 3 alnar bred, öppningen ofwan till war något mindre. Hon hade på den södwästra sidan en utgång, som dock war något igenfallen. Det syntes klarligen huru detta war swarfwadt af wattnet, som ock rundt omkring på denna sidan af bärget, gordt halfwa hwalf och utholningar. Hela bärget war en *Saxum Quartzosum album, mica squamosa* [oläsligt] *atra*. Man såg på flata bärget och på sidorne en myckenhet med namn, hwilka de sjöfarande dit skrifwit, ty när man tog en sten, och med den gned sjelfwa bärghällen, blef det helt wita *Characterer*. Flygsanden hade på ena sidan täkt bärghellen, warest jag roade mig att se på de små Myrorne, *Formica minima rubra Faun. Succ. 1022*, hvilka bygde ibland de få gräsrotterna i lösa sanden. Snöpingarne höllo nu på

att tillaga sina palats och hwalf til hannarnas och honornas instunde bröllop. Jag kunde ej annat än med nöje se på desse slafwars arbetsamhet. de woro så små at hwar en ej orkade med mera än et litet korn af den fina sanden, med hwilket de kommo updragandes ifrån sin runda hola, och lade det en eller två twär finger derifrån rundt omkring. Utan at hwila Skyndade de sig tilbaka at taga en ny börda, den de aflade på samma ställe, hwaraf de omsider finga omkring sin öppning en liten wall eller fästning. man kunde tycka, at en näfwe så fin sand wore ewig för desse små myror, som ej kunde taga mer än et litet korn hwar gång, men flitigheten gorde dock at de minerade ej alenast långa stycken under sanden, utan gorde ock åtskilliga dylika öppningar och utgångar.

d. 16 gingo wj från Sandhamn och d. 20 kastade wj ankar på Dantziger redd.¹³

d. 1 August st. n. foro wj genom Canalen eller det grafda revieret upp till staden. Wj foro då genom sköna och wida ängar, som dock woro nu merendels andra gången afslagne. genom wackra Alléer, som merendels woro af pihl. *Senecio 1:a*, *Ecchium* och *Alyssum Fl. Sv.* prålade på sidorna med flera, som alla woro Swänska, och i synnerhet wäxa i Schåne. Folket som nu arbetade på rågen, skuro mest utaf honom mitt uppå, så at halfwa och hela alnan stod qwar af halmen. den förmån hade de derigenom att de undweko något litet ogräs, som i synnerhet war den ordinaira Åcker Tistelen och *Convolvulus Fl. Sv. 174*, som wäxte der och hwar. Det gamla farwattnet upp till staden war, neder wid hafwet så grundadt att knapt någon båt kunde komma fram.

Dantzig har i alla tider warit berömd för sin wackra belägenhet, det hon ock förtjenar med rätta, ty hon är omgifwen med sköna slätter och lundar, utom det at sjelfwa staden liknar en trädgård, emedan de fläste gatorna woro besatte med wackra löf trän, såsom: *Esculus*, Wahnötträd, Lön och Lind. Fönster och altaner woro prydda med blomster. På torgen hades til salu åtskilliga blomsterkrukor, såsom *Impatiens Balsaminae*, *Gomphraena*, *Spartium junceum*, Næglickor, Cypresser, Myrten, Pomerantz och Citron träd.

Buqvetter brukade här båda Kön, såsom en stor prydnad, de woro mest gorda af Næglickor, Leucojer, den sköna *Gomphraena*, Myrten och ibland Lupiner.

Utaf Lindkäppar woro gorda små wackra qwistar eller damborstar, i det man hade skrapat en alns lång Käpp uti små trådar eller långa, tunna spånor, som alla sutto fast vid spetzen, hwilka tilbaka bögda och ombundna formerade en skön och wacker börste. Fruntimbren brukte den mycket til straff för de näsvisa Flugorna. Af Lind gordes små Käppar, som brukades i stället för metals rörom til sura winer. Lådor och Askar af Lindbark kommo många 1000:de ifrån Pählen hit toma, den ena uti den andra, men

packades här fulla med fisk och andra waror, och fördes tillbakas. Trägårdar woro här mer än många, allesamman mera prächtige och wackra än Curieusa. Utom sköna häckar och pyramider af Liguster, Taxen, Buxböm, woro desse de förnämste *Plantae Coronariae: Lavendula, Lupinus Phaseolus, Digitalis, Mirabilis, Nerium, Xeranthemum, Nigella, Scabiosa H. Ups. 3 & 4.*¹⁴ *Senecio purpurea, Leucojum.*

Herr Doctor och Senior BREJSE¹⁵, bemötte mig och min rese kamrat, Herr RIBE¹⁶, med mycken höflighet. Han har en liten wacker trädgård, der i synnerhet Musa Cliff. blommade, som war det curieusaste jag lærer få se. Stora Caffé trån och Camphert träd med flera som prydde orangeriet. Men hans Cabinette är rätt präktigt af en hop saker uti A. V.¹⁷ som jag doch mäst alt sedt hos archiatern *Stora Herbaria viva et picta*. Ett det aldra komplettaste Bärnstens Cabinet. En stor samling af ädla stenar, utom des mineralsamling, och et fullkommeligit *Bibliotheca Medica et in Historia naturali*. Nu är han mycket gammal, åstundar sålunda att försälja altsammans efter han ej har någon son. Han fågnade sig mycket öfwer det archiatern skickade honom, och bad at jag skulle bedja H. Arch. wara så god och sända sit Portrait, emedan han med Philosophia Botanica¹⁸ den han förskrifwit från Hamburg ej fått några Tabeller.

Secrétaire KLEIN¹⁵ har såldt bort sit wackra Cabinet, och roar sig alena något litet i sin trädgård, der han hade några wackra bekanta växter, isynnerhet blommade hos honom d. 14 om natten 3:ne stycken af Cactus H. Upsal.¹⁴ 121. 11, då han sände oss bud, och finga wj alla 3 blommorna uti sin fågring, dem jag conserverat i A. V.¹⁷. Jag skickar härmed en Sedel til H. Archiatern, som Secret. KLEIN sjelf skrifwit, och återkallar det som han anført emot H. Arch. om *Picus pedibus tridactylis*.

En Doctor vid namn GRÜTZMACHER¹⁵, som studerat Botaniquen hos LUDVIG¹⁹ i Leipsig, höl på att anlägga en liten Botanisk trädgård med drefhus. Han hade der alla redan åtskilliga wackra örter. i förstone tyckte han H. Arch. Method war underlig och swår, men då wj bägge skulle försöka at taga igen örterna, så wista han ej flera än facies sade honom, och tyckte då alt för mycket om den nya Edition af Systemet²⁰, der jag i sådan hast kunde säja honom nota characteristica. Efter wj hade 2:ne exemplar af Systemet och Philosophia¹⁸ så måste wj lemna honom dem jemväl Materia Medica²¹, som behagade dem väl. En annan Doctor vid namn Svarts¹⁵, war rätt snäll Botanicus, han hade lärdt för 4 à 5 år sedan af ROJEN²² i Leiden och hade sådant minne att han kunde säja H. Arch. *notas specificas* utan bok på de fleste Hortenser. Men lusten var nu mest fallen för honom. Medan jag var qwar måste jag lära honom Insectologien.²³ Eljest war det ock en snäll anatomicus, och Doctor KULMUS²⁴, som nu är Physicus hade til honom afstådt anatomie Sahlen.

Men nog om detta, jag wil nu berätta hwad jag fant utom staden

wildt växande. *Senecio Jacobaea* 1:a *Fl. Sv.* växte öfweralt, tillika med en annan aldeles lik, men ej *radiata*, an *Varietas?* *Convolvulus Fl. Sv.* 174, öfwer alt. *Dipsacus fullonum* växte wild som ogräs uti en liten alskog, der som ej war mycket tort, tillika med *Scropularia V:tia*, som och växte på andra ställen. *Aster* 1:a *fl. Sv.* öfwer alt, och war den samma de brukade i stället för *Arnica* på apothekven. *Bidens radiata* copiose. Den svåra *Senecio Raji* växte på södra sidan uti diken. *Cicuta nostra* i alla diken. *Cannabis* växte wild wid renorna. *Cnicus H. Ups.* 251. 2 som dock tycktes wara en *Carduus*, växte på alla låga ängar och hagar. *Epi-lobium fol. lanceolatis, serratis petalis bifidis*, war eljest aldeles lik vår 1:a *Fl. Sv.* an *eadem?* *Sesimbrium petalis patulis; foliis pinnatis, pinnulis dentatis distantibus.* *Glabrum* växte wid dammarne jag vet ej hwilken autor har det. *Sesimbrium petalis erectis; foliis pinnatifidis denticulatis.* *Hirsutum.* *Erysimum* GOTTSCHED. *Fl. Pruss. p. 69. T. 14.* växte på wallarne, och måste wara detta *Sisinbrium.* *Menyanthes fol. cordatis* kallar jag en ört som växte uti dammarne och grafwarna kring staden. Det lærer wara den som Gotsched kallar *Nymphaea lutea minor*, ty hon växer aldeles som *nypheæ* men *Pedunculi plures cum petiolo* går ut *umbellatim* mitt på stielken, hwaraf hon kryper i wattnet. Efter jag ej kunde få igen henne så sänder jag öfwer en blomma. Eljest har jag gordt anstaldt att få frön deraf. *Pericarpium est capsula ovata compressa. Semina orbiculato oblonga compresso plana, margine radiato vel stellato; numerosa.* Desse med alla örterna har jag sändt öfwer till H. Lifmed. BÆCK²⁵, om der är någon som Herr Archiatern skulle hålla wärd at se. *Poa Gigantea* växte wid alla watten.

Aug. d. 17 st. n. reste wj från Dantzig, och togo wägen förbi oliva Klåster²⁶, landet war mycket sandigt, som högre up formerade stora bärg, bewuxna med skog och buskar. Oliva trädgård war stor och präktig med sina sköna och höga häckar samt åtskilliga *Plantæ Coronariæ*. En och 2 mihl från Dantzig woro wackra, mäst löf skogar, der växte *hedera*, och *Tricentalis*, som dock war förbi blommad. Seden begynte landet at få et annat utseende; stora och långa Sandhedar hwarpå ej annat växte än Ljung, *Leonthodon* 2:da *Festuca* 91. *Spartium vulg.* gorde på somliga ställen hela slätten grön. Och *Genista Tinctoria* på somliga ställen. Några lundar och små skogar prydde landet der och hwar. de örter jag eljest fant woro: *Mentha Silvestris & capitata* wid watten. *Campanula fol: lineari-lanceolatis, subserratis sessilibus remotis, caule procumbente, ramoso, pedunculis longissimis.* An 179 *Fl. Sv.* *Astragalus caulescens procumbens leguminibus lenatis biventricosis Fl. Sv.* 591 och en *Orobis caule ramoso*, som dock ej måste wara den almänna, emedan han ej blir swart, han är ej eller så stor, växte uti Jombergs skog i sanden. litet stycke från Cöstlien. *Stachys verticillis sexfloris; fol. lineari-lanceolatis, serratis, sessilibus.* *Selinum*

fol. ternato-pinnatifidis, serratis, växte possan i sanden. *Dianthus floribus solitariis; squamnis calycinis ovatis obtusis cum acumine duobus longitudine Tubi. Petalis integris, limbo minimo, caule ramosissimo* växte wid stränderna wid oder i sanden.

Uti Cöstlien war nöje att se huru pigor och drängarna åkte genom staden wid slutad bärgsel med en blomsterkrona den de hade på en liten stång et par Violiner war musiquen, men pigorna stämde ibland in med et sådant fult skrik, at man blifwa rädd deröfwer, uti Liljenberg 2 mihl från Berlin, sågo wj Påhlska Båcken hwarefter allmogen dantsade hela natten efter slutad Bergsel. omkring eller emot Berlin på sandslätten växte det lilla *Hypericum, floribus trigynis, caule procumbente, repente* och de så mycket omtalte gräshopporna woro til sådan myckenhet att de betäckte marken. I Berlin har jag måst blifwa inne uti 14 dagar för en flusfebers²⁷ skuld. Jag innesluter mig uti Welborne Herr Archiaterns wenliga gunst, och framhårdar til döds stunden

Wälborne H. Archiaterns
ödmjukaste tjenare
J. G. Wahlbom.

Berlin.

P. S. Ett microscop med Silfwerspegel, kan kosta 2 el 3 Riksdahler. D:r LIBERKUN²⁸ hälsar mycket, men det är en torr karl. Professor GLEDITSCH²⁹ hälsar mer än mycket, han fägnade sig otroligen öfwer min ankomst. Professor LUDOLPH³⁵ hälsar och. Härnäst skall jag vidare hafwa den äran att låta H. arch. weta, hwad som jag kan finna Berlin. Herr RIBE¹⁶ ber mig anmäla sin ödmjuka respect.

Brev II.

Wälborne Herr Archiater.

Fägnaden öfwer Herr Archiaterns högtärade skrifwelse³⁰ war för mig så mycket större, som jag dels förnam Herr Archiaterns wälmåge och hälsa, och dels blef öfwertygad om Herr Archiaterns Gunst och Kärlek, som, ibland så många wigtiga sysslor, ej förgäter en trogen Discipel. Jag tackar mer än mycket för underrättelsen om örterna. Hwad som confunderade mig på *Ipomoea* woro *stamina et pistillum perfecte declinata*. Min Commissionair i Dantzig, som skulle taga frön af *Menyanthes*, har ännu ej swarat mig, och om han försummar det, skall jag upwakta D:r BREISE,

som lærer wara adcuratore. Om han will sälja stycketals af sitt Cabinet wet jag ej; men 2,000 Ducater begär han för hela.³¹ *Erysimum Loes* skickar jag nu wäl öfwer, om den eljest kommer hel fram. Eljest har Gref HENNING³² fådt tillräckeligit af den, kan ock hända att Arch. BÄCK²⁵ tagit af för sig, då han ock torde wara så god och skaffa Herr Archiatern.

Jag beklagar att jag nu ej, som de andra Herr Arch. Disciplar, kan fågna med några nya och wackra Observationer; men somliga får leka med flora och plåcka naturalier, när jag nu natt och dag får skära i de dödas kroppar, och i stället för blomster draga armar och ben under kappan. Dessutom är flora här rätt fattig och tiden är förbi. Kan hända att jag en annan gång kan hafwa något mera. En 100:de örter har jag dock här samlat.

Hwad glädje är det icke at species³³ nu blifwa tryckte, men huru skall jag få dem med de första. Professor GLEDITSCH²⁹ önskade at få wara den första, som här kunde göra för Academien och Publicum recension af henne, då han såsom vän kunde omröra des rätta värde. Angående GLEDITSCH: han är en ganska höflig man och derjemte en tämmelig solid Botanicus³⁴, som äfwen har mycken Experience; men arten sitter dock uti honom, att han pratar mycket och gör litet. Han har lofwadt mig mycket men ännu har jag fådt rätt litet. Effter långt wäntande feck jag ändteligen följa honom i trädgården (:men war der dock twenne gånger förut:), der står huller om buller, och är ej mycket, men Orangeriet är tämmeligen wackert, och försedd med stora och gamla växter. Han har lofwadt att nästa wår skicka Herr Archiatern ett Caffé träd, jämwäl en son af Phoenix till åminnelse, etc. Frön har han ej mera än af *Ilydrophyllum*, som han lofwade. En afton har jag souperat med Mag. LIEBECCK³⁵ hos honom, då jag blef bekant med en Professor, wid namn ZINN³⁶, som är blefwen substitut för HALLER³⁷ i Göttingen (:han wet att spara sig:). Han kunde och några örter. med *Linnaea* har jag fågnadt dem här, att jag rätt nu ej har mera qwar. Eljest har jag fådt sedt ingen ting hos Prof. GLEDITSCH, utan mäst pratat. Han har låtit förstå, att han arbetadt på nytt systeme, som skulle komma öfwer ens med H. Archiaterns, om jag mins rätt, så war General delningen uti 4 clas. *Ex insertione et connexione staminum*; men jag lät honom effter åt indirecte förstå, huru illa många göra, som smörjer ihop nya delningar, och lämna så många andra nödiga saker, som kunde göra en odödelig, Ex. gr. *Umbellata*, *Gramina*, *Filices* etc. Han fandt sig der uti och talte ej mera om något Systeme, utan att han hade begynt Examinerat *Umbellatas*, och wille gerna arbeta med Gräsen, om han kunde få *Specimina* ifrån alla orter. H. Profess. berättade, att *Ananas immatura* är ett starkt abortivt uti Brasilien, h:ket han fådt weta af en Chirurg SANCHES, en Portugies, som berättadt det för Chir. PAPPELBAUM. Han har ock brukadt *HB costae* el. *Arnica in Haemophysi magno cum successu*. J Leipsig

sade han att de taga *Rad. Gei 2:de fl. Sv. loco Cariophyllata*, och med des Decoct twätta de sina mjölkKärl. För *Rad. Sarsæ* taga roten af Blåstarren. ZINN berättade att de i Ängeland brukar *Succus Phytolaceæ externe in Cancro, et specificum*.

Professor GLEDITSCH wille wäl ursäktat sitt fel i Correspondensen, sade ock att han förledit år skickat Herr Archiatern 400 slags frön, tillika med bref, an: Professor LUDOLPH¹⁵ har wisat oss TOURNEFORTII³⁸ wackra *Herbarium vivum*, som han sielf samladt på sina resor, h:ket förwaras på Academien, och är ett rof för mått och mal; när jag får Species skall jag söka att gå igenom det i wår. KRAUSEN¹⁵ är en stor pratare, han skröt med sina lifliga ritningar, men tyckte ej mycket om att jag sade, det de alenast tjenade för fruntimmer, *admodum* WEINMANNI. Med Herr MYLIUS³⁹, som vid nyårstiden skall resa till Surinam, har jag några gånger talat, men han är eländig uti Hist. nat. litet kan han uti Mineral, men intet uti de andra riken. Han har wäl samladt både örter och insecter, men utan något System och *notas gener. & essentielles*. Han kan intet något System. Wj spatserade en gång utom staden, der kände han ej *Hordeum Fl. Sv.* willkorn utan sade att det war ett *gramen*: ej *Sinapis* etc. Jag hade då tilfälle att wisa honom hwad Systemet tjenade til, sade ock rent ut att han ej gör stor nytte, samt att de Swänska rese på annat sätt. Han håller sig eljest mäst til LUDOLPH och KRAUSEN, Men GLEDITSCH känner honom knapt. Han kände ej *notam Lauri*, som wi Examinerade.

Med en annan Doctor, wid namn LEHMAN¹⁵ har jag blifwit bekant. Han är stark i Chymicis & Mineralogicis, har ock wisat mig mycken höflighet. Han är såsom en *Inspector offic. ferrcorum* här i Preussen, har och fri resa. Hwarföre han ock til budit mig nästa wår fri resa genom Slesien. Af honom kan jag ock få hwad som åstundas i det riket. Han sade sig hafwa skrifwit Herr archiatern til, men ej fådt swar. Han räknar för den största ähra att hafwa Correspondence med herr Archiatern, hwarföre han ock lofwadt mig alt hwad jag wil hafwa, om jag hos archiatern kan intercedera til hans förmån. Han har ej mycket swänske Mineralier, som han dock åstundar: lofwar ock att tjena herr Arch. med hwad som behagas.

J Dantzig lärde jag att conservera foglar, neml:n man tager ut *intestina* och lägger fogelen uti start alun watten ett dygn, tages sedan up torkas och ränsas.

Det gör alla tyskar ondt i magen att Herr Arch. stadigt får så mycket genom sina Discipular, som wandra öfwer hela werlden. Jag twiflar ej att ju OSBECK⁴⁰ och LÖFLING⁴¹ hafwa haft nyheter. Ack, huru går det med KÄHLERS⁴² resa, är det sant att det blifwer af. Tänk Herr Lifmedicus BÄCK skrifwer, att Collegium Medicum har i synnerhet trodt Adjunkten SIDRÉN⁴³ wara skickelig, till Anatomix et Chirurgix Professor i Stockholm. Så skall han nu taga *præ* för alla sina kammerader, och den som wäntat

längst får intet. Dock jag är alltid nögd, och lär jag på sådant sätt ej blifwa qwar i Stockholm. Om D:r BERGSTRAHL⁴⁴ fått det, så hade jag ingenting hafft att säga. Mån ej den som hjälpte D:r SIDRÉN til adjunkturen, äfn har sin hand der uti. Skulle adjunkturen blifwa ledig, och H. arch. kunde hafwa unga RIBEN¹⁶ uti gunstigt minne, wore mer än wäl: Han reser nu med mig, och har både lust och insigt uti åtskilliga wackra studier, dock om ej någon wärdigare är, ty han will ingalunda petulanter begära något. Skulle Herr archiatorn hafwa tillfälle att recommendera mig, framför SIDRÉN i Stockholm, så är jag försäkrad att Herr Arch. af wanlig gunst, har sin möda ospard. Näst 1000:dfalt hälsning til Nådiga Frun, Mademoisellerne och H:r CARL, framhärda jag til mitt yttersta

Wälborne Herr Archiaterns
Ödmjukaste tjenare
Joh. Gust. Wahlbom

Berlin d. 25 November st. n.

1752.

P. S. Doctor BALK⁴⁵ är hit kommen för en månad, och beder anmäla sin wördnad, skall ock afbörda sin skyldighet nästa post.

LINNÉS svar på detta brev är tryckt i »Egenh. anteckn.». Det visar samma varma personliga tillgivenhetsprägel, och stort intresse för den gamle lärjungens arbete, det lyder:

Min kjaraste Herr Doctor,

För H:r Doctorens kjära hogkomst af den 25 November aflägger jag rätt mycken tacksägelse, och ser af den samma H:r Doctorens manliga upförande ibland H:rr Germanos, och at H:r Doctoren redan känner dem rätt wähl.

Tack för *Erysimum* LOES (*Sisymbrium Loeselii* LIN.). Både specimen och frön woro ganska wälkomne.

At H:r GLEDITSCH är en den bästa Botanicus ibland alla Germanos, är intet twifwel, och det håller jag honom positivt före i hela Tyskland. Han war så gunstig och för några åhr sedan sände mig öfwer 50 frön.⁴⁶ Gud gifwe H:r Doctoren kunne få af honom *Hydrophyllum*. Edert råd om arbete in *Umbellatis* äller *alia speciali materia* war mycket moget; men effecten följer ej alltid af conclusionen.

Om vis abortiva hos omogen Ananas är allmänt bekant i Ostindien. *Arnica vis in Hæmoptysi*, som alla Stahliani urgerat, tror jag ej förr än jag ser det. *Succus Phytolacæ radice in Cancro* hafwa wi haft från

Italien, där *experimenta* äro anstälte, och slår undertiden in uti *Cancro aquoso* äller *superficiali*.

Huru har TOURNEFORTS Herbarium kommit till Berlin?⁴⁷ Mån det intet är GUNDELSCHEIMERS, som var *socius itineris Tournefortii in Orientem*? Om altså *specimina* ligga där till hela Tourneforts *Corollarium*⁴⁸, så se til för all ting, om man kan få på dem *notas specificas*. Äller lät mig fråga, och H. D. beser Herbarium samt swarar däråfter.

Af MYLLI character ser jag utgången på den stora resan, och fagnar mig, at han ej skämmer uht mine disciplar.

Af OSBECK⁴⁹ fick jag flere örter än af Prof. KALM⁴⁹, nämligen öfwer 600 rara slag. LÖFLING⁴⁷ har i sommar skickat både från Portugal och Spanien tillsammans 540 örter, alla rara.

Drottningen, vår makalösa Drottning, har utbetalt pänningar till lösen af D:r HASSELQUISTS⁵⁰ sequestrerade Naturalier och alt annat, med en summa af 14000 Daler Kopparmynt. Jag har tackat Henne därföre, och gick sedan till Gref TESSIN⁵¹, som redan gifvit ordres därom.

Den quisten från Orangeriet, som D:r och Prof. GLEDITSCH sändt för et nytt genus, har jag fordom noga undersökt och sjelf gjerna welat hafwa till *distinct Genus ob faciem et patriam*, men kunne doch ej det hos mig sjelf winna. Örten är *Lantana foliis alternis sessilibus, floribus solitariis, Hort. Cliff. 320*.⁵²

H:r Doctorens *Orobis* tycktes wara, ehuru specimen gått sönder, at jag ej wähl sehr, *Vicia cassubica* äller *Vicia pedunculis multifloris, caule fruticoso. Hort. Cliff. 368*.

Selinum n. 3. är et litet specimen med förlitet blad. Kan doch ej se annat, än at det är *Sium foliolis linearibus decurrentibus connatis, Hort. Cliff. 98, Spec. Plant. 252* äller *Falcaria*.

Då jag för 6 dagar sedan war i Stockholm och hörde, at D:r SIDRÉN skulle åstundas till Professor Anatomiaë, sade jag dem min mening, och de woro ej obenägne för H:r Doctoren. Då jag nästa Thorsdag 8 dagar åter kommer till Stockholm, skall jag vidare insistera därpå.

Jag sänder innelyckta till D:r LEHMAN⁵⁵, och recommenderar H:r D:ren det bästa jag förstår; ty jag gör ingen af alla mine fordne Disciplar något häldre till willjes, och ingen älskar jag så af hjertat, som H:r Doctoren. Men huru jag skulle kunna öfwerwinna mig, at om SIDRÉN komme bort, då votera på H:r RIBE, det ser jag icke.

Om KAEHLER⁴² icke kommer till Cap b. Spei, så kommer han till Guinea äller nogon annor kust. Wärlden är wid, allestädes lika full af Skaparens under. Hade han hushållat, så hade han länge sedan warit borta.

Hälsa D:r BALK⁴⁵ rätt mycket från mig.

Archiatern ROSEN⁵³ gjorde barnsöl i Onsdags. Han fick på en gång en Son och en Dotter. Är det icke nytt?

D:r BÄCK²⁵ lärer ofelbart blifwa Præses Collegii äfter Arch. RIBE; ty ingen söker äller will hafwa det härifrån Upsala.

Kjära, se efter i Berlin det där bevarade Herbarium Japonicum, och gif mig därom relation. Jag har fått nyligen 2:ne Tomer af et nytt Herbarium, tryckt i China med många figurer på örter, wid pass 700 à 800 stycken. Mån det är samma slag med det Japoniska?

När H:r Doctoren får se Tourneforts Herbarium, så examinera:

Ceratoides, quot stamina et pistilla? och hela fructificationen; ty jag känner ej det genus.

Asteroides orientalis, *Petasitidis folio*, (Tournef. Coroll. p. 51 uti hans Instit.

Rei Herb. T. I. 4:o) qualis? (*Anne Buphthalmum?*)

Anblatum orientale, flore purpurascente; an distincta a *Lathræa nostrate*, vel an varietas?

Phelypææ quot stamina?

Cuscuta orientalis, an distincta a nostrate?

Chrysosplenium orientalis, Gei facie, magne fructu, quale?

Jag är, så länge jag lefwer,

H:r Doctorens

trognaste tjenare

C. Linnæus.

Upsala 1752

d. 8. Dec.

Brev III.

Wålborne Herr Archiater,

förnåma Gynnare.

Att jag så länge drögt med swar på Herr Archiaterns sidsta Hög:de skrifwelse beder jag måtte ursäktas, jag har sjelf ej warit ordsaken der til, utan den sölige Profess. LUDOLPH¹⁵ och GLEDISH²⁹ som narrat mig dag från dag. Prof. GLEDITSK lofwade mig att få se *Herbar. Japonicum*, som dock ej blef af, förr än jag sjelf feck komma in på Biliotheqvet. Titulen är, *Flora Japonica a Cl. D:n CLEJERO, Belgarum in Japan bis legato — —, instinctu & cura CHRIST. MENZELII, auspiciis Ser & potent. D:n Fred. III. Elect. Brand. Tom I.*

N:o 1 Faunasakoero: En brandgul dubbel ros, lik *Balaustia*, fol. *composita*, *quinata* 1: *pinnata*, det chinesiska namnet vid. in marg. på samma sida står en liten whit blomma, *petala* 3:a, wäxer som *Hyacinthus* N:o 2. T Soewa mangoesa vid. in marg. På andra bladet står äfwen 2:ne och

så hwidare denna Tomen slutas med N:o 738 Fraijola och 739 immakikio. Tom 2: dus, 140 Tanon 741. Fisio Lassa. på slutet af sidsta Tomen äro ock små foglar tillika med örterna, till 1310 der alenast foglar komma, de första är en Tupp och höna som kallas Tomar, tuppen är swart och hwit, och hönan grå. Sidsta N:o är 1358, formatet är Folio, och långt som en Notabok, örterna äro ritade med lefwande färgor på chinesiskt papper, men mycket otijdeligit. Kan hända att Herr Archiaterns ej är inbunden och utan Titul, då är det swårt att weta om det är den samma. Är det så, måste jag wäl göra en widlyftigare beskrifning på en hop blomster att man der af kunde finna likheten.

När H. Prof. LUDOLPH kom ut med sanningen, så war det GUNDELHEIMERS (se sid. 033) Herbarium, som här är, det är ock ett annat med Europejska örter som är samlat af en wid namn STOSS¹⁵, som dock ej har annat än bekanta. Jag har budit Prof. LUDOLPH att få se efter de örter om hw:a H. Archiatern behagat skrifwa, men han kunde ogörligen nu i winter göra sig den mödan, de mästa äro ock utan namn och ordning att det är swårt att få igen någon, han sade at ingen finnes der alenast cuscuta orientalis, den jag ej får se förr än i sommar.

Professor GLEDITSK låfwar mycket wäl, få se huru han håller ord.

Hwad curieust är förfaller han ej; Jag håller på att Discurera med D:r LEHMAN, att han skulle göra en Decision in Regno Minerali emellan Systematici, samt wisa huru de måste förblanda en *Chemicus* och en *Historicus Naturalis*.

för 14 dagar sedan var kongl. Wettenskapsacademien tillsamman då Professor MECKEL⁵⁴ beskref en *Phoca. Anatomica* woro artiga, men det andra war roligt och löjeligit. jag tror de aldrig hafwa sedt sådant djur i Tyskland, sådant underwärk war det, ja han wiste ej annat namn än Veau marin, Han hade dyrt köpt honom af en som förde honom omkring att wisa för pänningar, för hwilken han här i Berlin dog.

MYLIUS³⁹ skall nu snart resa, och wet ej huru han först skall få Species. HALLER har genom bref hos honom frågadt om jag ej will hälsa på honom.

Af SALVIUS⁵⁵ har jag fådt ett ark af Species⁵⁶, som fägnade mig så mycket som hela boken, det jag har wist för botanophili. Af *Seminibus Kalmianis*⁴⁹ wille Professor GLEDITSK gerna hafwa några om lägligt wore.

Jag kan ej tilfyllest tacka Herr Archiatern för sin goda recommendation i Stockholm, det enda jag fruktar, är att blifwa här ute för mycket twungen om det skulle lyckas. Det må derföre gå, som Gud behagar, jag har hördt att det nu skall blifwa en Medicus i Calmar med 800 Daler Silf:mts lön, hwilket jag snart sagt, håller för lika godt, blifwer det ej af med Profession, så hoppas jag Kongl. Colleg. Medicum ej går mig förbi, i anseende, att de redan satt mig på förslag dertil.

Jag beder att min wördnad anmäles till Nådiga Frun och Mademoisellerne, och framhärdar till slut

Wälborne Herr Archiaterns
ödmjukaste tjenare
Joh: Gust: Wahlbom

Berlin d. 13 Febr. st. n. 1753.

P. S. Professor CARTHEUSERS⁵⁷ Son är nu fullkomlig Linnean, will och gerna resa til Upsala, om han får lof, han skall först promovera i Frankfurt an der Oder.

Brev IV.

Wälborne Herr Archiater.

För kort sedan hade jag den äbran att upvakta Herr Archiatern under Gref HEN. GYLLENBORGS³² Couvert, som jag hoppas är tilhanda kommit. Nu har ändtligen Pr. GLEDITSCH prässat ut detta brefwet. Den inneliggande Catalogen är på de Swänska örter, som han åstundar, hvilken Herr Archiatern är så god och gifwer til unga SOLANDER⁵⁸, som lofwadt att tjena mig med deras samlande. Hwad H. Arch. derwid kan bispringa honom, hoppas jag H. Arch. är gunstig och gör. Här har varit tämmelig winter, och är ännu kalt, så at jag har ingen ting uti *Hist. Naturali*. Hos Professor GLEDITSCH har jag sedt både Kläden och åtskilliga slagz tyger, samt strumpor förfärdigade af *Eriophorum* eller wår Harull, hwartil han lägger hälften eller $\frac{2}{3}$ delar grof och lång ull, det blir wärkeligen rätt wackert, och om H. behagar skall jag skaffa mera prof på desse tyger. Hwart hän jag efter Påsk kommer att resa, kan jag ej weta förr än jag får bref ifrån Arch. BECK. Förlåt att jag incommoderar Herr Arch. med det inneliggande brefwet. Näst 100:de falt hälsningar

framhärdar jag städse

Wälborne Herr Archiaterns
ödmjukaste tjenare
J. G. Walbom.

Berlin d. 27 Febr. 1753.

P. S. D:r BALK och Herr RIBE bedja mycket hälsa.

Quæstio? om den, som har promoverat förut till Philosophiæ Magister och Disputerat, kan promoveras till Med. D:r i Upsala alenast undergår Examina medica och Disputerar en gång pro Gradu Doctoris. War gunstig och hälsa KÄHLER, huru går det med hans resa. MYLIUS har i dessa dagar rest härifrån.

Brev V.

Wälborne Herr Archiater,
Riddare af Kongl. Nordstjerne Orden.⁵⁹

Huru mycket det fägnat mig när jag här uti avisorne feck se Herr Arch. wara hedrad med Orden, är omöjeligit att beskrifwa, så mycket mera, som desse Tyskarne ganska mycket ropat derom, och de som älskadt Sciancen hafwa blifwit högtfärdiga deröfwer.

Jag har nu så länge drögt att upwakta Herr archiatern, i tanka att få berätta huru min resa vidare skulle inrättas; men tilstår att alla mina förslager slagit merendels felt. Jag ångrar nu ej mera än att jag anwändt så mycket tid och pänningar på Anatomien, ty utom det jag arbetat igenom alla partes, har jag ända tils denna weckan haft *privatissime* ett Collegium i Chirurgien, som kostadt mig ansenligit. Uti H. Arch. BECKS sidsta ährade skrifwelse hör jag dock att D:r SIDRÉN blifwer Professor. Jag är af hjertat glad att jag slipper ett sådant swårdt arbete, och hoppas dessutom wäl få födan med mera nöje. Hr Arch. BECK skrifwer att om D:r SIDRÉN får Profession, så har Arch. ROSEN låfwadt honom att hjelpa mig till adjuncturen; Utom det att jag ej wil war arch. ROSEN förbunden, skulle det wara Kräfftgången från Professors förslag, och wore det omöjeligit för mig att lefwa i Upsala utan lön, sedan jag satt bort så mycket pänningar. Jag har nu åter haft bref från Calmar att de wilja skaffa mig hederlig lön, alenast jag wil komma dit. Mina penningar äro ock nu alla, så att det lærer blifwa ogörligit att resa längre. D:r LEHMAN som låfwadt mig fri resa til Slesien, har hela wåren warit borta til harts och är ej ännu hemkommen; således tänker jag uti andra weckan resa åt Stralsund, sedan öfwer til Ystad, genom Skåne til Calmar, då jag hoppas att få Botanicera på wägen. Här i Berlin har jag samlat öfwer 300 wackra örter, och hoppas ännu få flera, så att jag kan förnöja Hr Grefwen. Jag har åtskilliga gånger bedt Professor LUDOLPH att få gå igenom GUNDELSHEIMS Herbarium, men ogörligit. Professor GLEDITSCH har ej ännu sedt det, ty D:r LUDOLPH har sina Capriser. Om *HIB Japonicum* har jag uti mitt sidsta till Hr Archiatern skrifwit. Professor GLEDITSCH trycker nu sin *Methodus fungorum*, ett litet prof deraf har jag den ähran att öfwersända. J dessa dagar skall ock blifwa afskickat en 40 sorter lefwande växter til Hr Arch. tjenst, ifrån Professor GLEDITSCH, ibland h:kn är 2:ne store Caffé trån, som redan burit frukt, det ena har jag fådt af Hr Grefwen GYLLENBORG. Skulle några af de öfriga wara mindre rara för H. Archiatern, så är han så gunstig och låter Hr Grefwen få dem. De blifwa skickade med en Chirurg, wid namn HEDIN⁶⁰, som på wägen skall hafwa upsigt på dem, och adressen ställer jag på Hr Arch. BECK i Stockholm. Hos KRAUSEN har jag swårt at få reda på des namn, ty han har ej sjelf [bortrivet] sin Catalog. Med Silkes

maskar har jag gordt några små observationer; här cultiveras de i stor myckenhet.

Hwad sorg har här icke varit, at wj ej feck wid Leipsiger Mäss Hr Arch. Species, åtminstone första Tomen.

KRAUSEN skryter mycket med Hr Arch. Medaille. När FISCHER¹⁵ begynte att lasta Sverige, slog jag honom i munnen, med hans upförande. Jag har ock sagt KRAUSEN sanningen om *Musa*.⁶¹

D:r BALK och Herr RIBE bedia mig anmäla sin ödmjuka wördnad til Herr Archiatern, och jag framhårdar städse med tilgifwenhet

Wälborne Herr Archiaterns
och Riddarens af Kongl. Nordstjerne Orden
ödmjukaste tjenare

J: G: Walbom.

Berlin d. 12 Junii

1753.

P. S. Törs jag beswära Herr Archiatern med inneliggande til Herr Archiatern BÆCK.

Med detta brev följer en sida korrekturavdrag, på vars baksida WAHLBOM skrivit:

detta är alenast ett prof tryck. 3 ark äro tryckte, men jag har ej kunnat fått något.

Han har rätt artigt åtskilliga *Varietates* under sina *Species*, äfwen med sina *synonyma*, att åtskilliga Observationer Hr Arch. *Genera* har han behollit, utom ett eller par som han lærer hafwa ändrat el:r tillagt.

Professor GLEDITSCH har nyligen af Hans Maj:t, fått 500 Rdr tilökning på sin lön, med befallning att publice läsa Botaniqven.

Brev VI.

Wälborne Herr Archiater och Riddare
af Kongl. Nordstjerne Orden.

Nu må jag wist bedia om förlåtelse, som så länge drögt med att upwakta Herr Archiatern. Gifwe Gud att detta måtte träffa Herr Archiatern och hela förnåma Familien wid begärlig wälmåge.

Lieutenant RUDBECK¹⁵ har bedt mig fråga, om Herr Archiatern wille tillhandla sig 1 helt Frälsehemman, Stora Kareby¹⁵ i Wändels Socken. När han för ett par år sedan hade ähran att vara hos Herr Archiatern,

begärte han 4,000 D:r S:mt, men efter det ligger honom så långt aflägsit, så har han nu slagit af till 3,200 D:r S:mt. Skulle Herr Archiatern wilja köpa det, så torde jag få swar derom, då jag gerna will söka at tjena Herr Archiatern om jag för någon dehl kan. Om Gårdens godhet och oförhöjda ränta lærer han förut berättat. Han har ett wackert gods här nedre wid Calmar, som han äfwen torde föryttra. Jag och min K. Hustru må Gudi lof wäl, önskaendes alenast att någon gång ännu få komma til Upsala eller att se Herr Archiatern här å orten.

Gunstige Herr Archiater, är det någon ting som åstundas här från orten så lätt mig weta.

Männe wj någonsin får se desse *nova specifica* på våra apoteqve? såsom Spigel anthelm. med flere. Männe det ej skulle gå an att skicka frön af *Ciste oel. el:r Bulbi recentes* af gynandristerne? til Upsala.

Jag har läst loeflings iter⁶² och gråtit.

War nådig och fågna mig med några *nova*, som sitter *in Obscuro*.

Jag har roat mig med att plantera *Morus*, har nu redan öfwer 400:de trän af hwilka somlige äro 4 år gamle och 4—5 al:r höga. Har ock i åhr haft några 100:de Silkesmaskar att begynna med.

SOLANDER⁵⁸ är i Ängeland, som jag hör.

Har Herr Archiatern ej hört af ADLER⁶³, sedan han nu reste till Ostindien? Innesluter mig uti Herr Archiaterns wanliga Kärlek, och framhärda oafslätligen

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens

Ödmjukaste tjenare

Joh: Gust: Wahlbom.

Calmar d. 20 Aug.

1759.

Brev VII.

Wälborne Herr Archiater och Riddare
af Kongl. Nordstjerne Orden.

Långt före detta hade jag bort upwakta Herr Archiatern, men jag kan ej beskrifwa uti hwad ängslan och oro jag warit, som hört at Herr Archiatern warit så illa sjuk, till des jag nu fått den glada tidning at Herr Archiatern genom gått en så swår sjukdom⁶⁴. Ach! Herre Gud låte oss sent få sakna, nästan det enda stöd wår wettenskap nu har, och det original, som, framför så många andra är wärdig at taga kärlek, ära och

wördnad. Jag förnyar ej denna min önskan hwart år skiffte, utan alla månader, weckor och dagar. Jag älskar och wördar Herr Archiatern såsom min Far, hwad är då underligit at jag önskar än en gång få omfamna honom. Gud låte tillfälle dertill gifwas snart!

Nu har wähl Herr Archiatern fått den glädjen at se nya werlden, sedan H. SPARRMAN⁶⁵ är hemkommen. Jag fängnar mig frånwarande deröfwer, men mera nöje skulle det wara at alenast på några dagar få tala wid Herr Archiatern härom. Jag är rätt nu ledsen wid de många siuka, och behöfde en liten hjertstrykning.

Skall jag prænumerera på Jcones Plantar⁶⁶. som Hertugen i Baden låter gå ut? och hwart skall man då wända sig? Blifwer wärket rätt gott, så är inrättningen riktig, Men utom Herr Archiaterns biträde så blir det wäl en strunt.

Både min k. Hustrus och min ödmjuka wördnad beder må anmälas till samtel. Herrskapet, och jag utbeder mig at städse få wara innesluten uti Herr Archiaterns wanliga gunst och hugkomst, samt har äran at till mitt sista framhärda

Wälborne Herr Archiaterns och Riddarens
Ödmjukaste tjenare

Joh. Gust. Wahlbom.

Calmar d. 18 Januarii

1777.

När detta brev nådde adressaten, var han i sådant tillstånd, att han väl knappast kunnat glädja sig däråt, att han ej kunnat besvara det, är säkert. Strax efter ODIELII, i not 58 omtalade besök, fick LINNÉ ett nytt slaganfall, efter vilket *umbra fuit ejus, qui ante fuerat*, om också den svaga livslågan ej upphörde flämta förr än efter nästa årsskifte, den 10/1 1778. Har manne WAHLBOM ännu någon gång tillskrivit honom?

På 1870-talet hittades av en tillfällighet WAHLBOMS stora herbarium på en vind i Kalmar. Vem vet? Kanske kan av en annan tillfällighet — möjligen i en annan skräpvrå — något eller några av hans säkerligen många övriga brev till LINNÉ återfinnas.

¹ Dessa uppgifter äro hämtade från SACKLÉN och HEDIN. Av WAHLBOMS brev till LINNÉ ser det ut, som om Berlin blev hans enda utländska station, undantagandes Danzig på ditresan (se sid. 29).

² WAHLBOMS egen redogörelse för sitt mellanhavande med »MYLIUS» se sid. 36.

³ Var manne anledningen till detta rykte den »flusfeber» WAHLBOM omtalar i sitt första brev från Berlin (se sid. 34).

⁴ Se sid. 37.

⁵ Se härom sid. 40 och 43.

⁶ Se härom sid. 40 och 43.

⁷ Ända till 1776 var WAHLBOM ende provincialmedicus i hela »Calmare län», då delades tjänsten i två, den enas innehavare bosatt i Kalmar, den andras i Vimmerby.

⁸ De första difteriepidemierna i Sverige omtalas 1755 från Stockholm och omgivande landskap.

⁹ Ytterligt noggrant beskrivas väderlekens växlingar, dess inflytande på sjukligheten, särskilt på »status epidemicus» ansågs ju då vara påfallande. När senare tider visade de epidemiska sjukdomarnas beroende och uppkomst genom specifika bakterier, råkade väderlekens inflytande allmer i glömska. För en gammal praktiker synes mer än en gång denna glömska vara allt för djup, antingen det nu är så, att vissa klimatiska förhållanden nedsätta motståndskraften hos organismen eller verka stimulerande på bakteriernas virulens — att fullkomligt förneka deras inflytande, är nog att gå för långt.

¹⁰ BERGIUS, PETER JONAS, f. 1730, med. d:r i Uppsala 1754, historix naturalis et pharmacix professor i Stockholm 1761, L. V. A. 1758, dess præses 1763 och 1780. Jämte brodern, bankokommissarien BENGT B. donator av »Bergianska Trädgården». Död 1790.

¹¹ WILCKE, HENRIK CHRISTIAN DANIEL, f. 1739, »*Dissertatio Medica de angina infantum in Patria recentioribus annis observata*» Uppsala 1764; stadsphysicus i Norrköping 1770. Död 1778.

¹² »Frustugan».

¹³ Av den kortfattade beskrivningen av själva sjöresan torde man kunna sluta, att seglingen ej vidare intresserade författaren, där hade ju också varken botanisten eller entomologen något att se. Eller var den manne ej av intresse för brevmottagaren?

¹⁴ LINNÉs »*Hortus upsaliensis*» utkom 1748.

¹⁵ Har ej kunnat identifieras.

¹⁶ RIBE (RIBBEN), EVALD, född 1730, äldste son till archiatern d:r EVALD RIBE, 1746 stud. i Uppsala. Reste 1752 till Berlin, där han studerade under 5 år, därefter till Paris. Kallades 1759 av Coll. med. till adjunkt vid det i Stockholm nyligen inrättade Theatrum Anatomicum. Då hans chef här ville ha honom till aktiv politiker, vartill han ej hade någon benägenhet, och då han i hög grad ogillade de pågående företrädestvisterna mellan läkare och kirurger, avreste han till England, där han fortsatte sina studier och sedan i 4 år drev en inbringande praktik i London. Reste 1768 till Greifswald, där han promoverades till med. d:r. Slog sig 1769 ned i Göteborg, där han praktiserade till 1782, då han avflyttade till sin egen dom Ulvstorp i Viste härad, Skaraborgs län. Död därstädes 1790.

¹⁷ Alkohol.

¹⁸ LINNÉs *Philosophia Botanica* utkom 1751.

¹⁹ LUDWIG, CHRISTIAN GOTTLIEB, f. 1709, död 1773. En av deltagarna i HEBENSTREITS resa i Afrika på 1730-talet. Med. d:r 1737, e. o. prof. i medicin i Leipzig 1749, ord. prof. sammanstädes 1747. — Utgav 1737 »*Definitiones Generum Plantarum*», ett verk över växtsläkterna med ett nytt system, kombinerande TOURNEFORTS och LINNÉs släktkaraktärer. I »*Observationes in Methodum plantarum sexuatem Linnæi*» (1739) är han en av de förste, som anslutit sig till LINNÉs sexualsystem, men gör anmärkningar mot dess inkonsekvenser och konflikten mellan de artificiella klasskännemärkena och den naturliga samhörigheten. (N. Fam. B.).

²⁰ »*Systema Nature, sive Regna tria Nature, systematice proposita per Classes, Ordines, Genera et Species*» — »Naturforskarnes gyllene bok» — utgavs i första upplagan under LINNÉs vistelse i Leiden 1735 på bekostnad av med. d:r JOH. FR. GRONOVIVS (Leiden) och ISAAC LAWSON, »en lärd Skotte, som rest mycket» och var »LINNÆI besynnerlige vän». Den utkom sedan i den ena tillökade upplagan efter den andra, under LINNÉs livstid 16, den sista 1766—68 bildade 3 band i 8:vo med tillsammans 2,300 sidor.

²¹ LINNÉ *Materia Medica* 1749.

²² VAN ROYEN, ADRIAN, f. 1705, död 1779. Professor i Leiden 1732.

²³ Var det manne på detta LINNÉ syftade, då han i ett entomologiskt collegium 1755 berättade, att »när WAHLBOM kom till Dantzic, måste han stanna der i nära 2 månader endast för att lära Fruntimmer känna insecterna?»

²⁴ KULMUS, (möjligen) JOHAN ADAM, f. i Breslau 1689, stud. i Halle, Leipzig, Strassburg, Basel, där han promoverades 1719. Lärare i medicin och fysik vid gymnasium i Dantzic. Död därstädes.

²⁵ BÄCK, ABRAHAM, f. 1713, stud. i Uppsala 1730, med. dr 1740, assessor i Coll. med. 1745, tj. hovmedikus 1748, kgl. livmedikus 1749, archiater och præses i Coll. med. 1752, L. V. A. 1743, dess præses 1746. 64 och 93. Död 1795.

²⁶ Oliva Kloster, känt fran fredsslutet mellan Sverige och Polen, Kejsaren och Brandenburg ⁽²³⁾ 1660.

²⁷ Säkerligen var det denna »Husfeber», som gav anledning till det i Uppsala spridda rykte om WAHLBOMS död, vilket LINNÉ omnämner i ett brev till BÄCK ⁽²³⁾ 1752: »... men det kan och vill jag ej tro. Det skulle göra mig rätt ondt. lät mig wetta det här näst».

²⁸ LIEBERKÜHN, JOHAN NATHANAEL, f. 1711, död 1756, prakt. läkare i Berlin, han omtalas i Egenh. ant. vid beskrivning av klubben i Leiden som »en stor grof Preussare, som hade makalösa microscoper».

²⁹ GLEDITSCH, JOHAN GOTTLIEB, f. 1714, död 1786. Prof. i botanik i Berlin 1746, föreståndare för botaniska trädgården där, 1770 lärare vid Forstinstitutet sammanstades. En av grundläggarna till ett vetenskapligt försväsen. — L. V. A. 1752.

³⁰ Detta brev saknas.

³¹ Säkerligen har LINNÉ varit särskilt intresserad av nagon del av de BREISE'ska samlingarna och frågat, om denna del kunnat förvärfvas. Förgäves har jag sökt efter en antydning härom i LINNÉ's brev till TESSIN, WARGENTIN och BÄCK.

³² GYLLENBORG, HENNING ADOLF, riksråd, f. 1713, död 1775. — Vid denna tid lantmarskalk.

³³ LINNÉ's *Species Plantarum* utkom 1753, andra uppl. 1762—63.

³⁴ Jämför LINNÉ's yttrande om honom, sid. 37.

³⁵ LIEDBECK, ERIK GUSTAF, f. 1724, var 1746 LINNÉ's följeslagare på Västgötareisan, blev 1748 docent i ekonomi och naturalhistoria i Uppsala, 1749 magister, 1750 med. adjunkt i Lund, 1752 även föreståndare för botaniska trädgården. 1756 *professor historiae naturalis* därstädes. Död 1803.

³⁶ ZINN, JOHAN GOTTFRIED, f. 1727, död 1759. Med. dr i Göttingen 1749, e. o. prof. medicinae 1753. Förf. till bl. a. *Descriptio anatomica oculi humani iconibus illustrata*, utg. 1755.

³⁷ VON HALLER, ALBRECHT, f. 1708, död 1777. Med. dr i Leiden, blev 1736 prof. i med., anat. bot. och kir. i Göttingen. Efter 1753 praktiker i Bern.

³⁸ TOURNEFORT, JOSEPH PITTON, f. 1656, död 1708. Blev 1683 demonstrator vid Jardin des Plantes. En av LINNÉ's mest ansedde föregångare.

³⁹ MYLIUS, se sid. 11.

⁴⁰ OSBECK, PER, f. 1723, död 1805 som kontraktsprost och kyrkoherde i Hasslöv och Våxtorp av Göteborgs stift. Var 1750—52 skeppspräst på ett av ostindiska kompaniets fartyg och hemförde från denna resa samlingar, om vilka LINNÉ yttrar: »de voro oförliknelige».

⁴¹ LÖFLING, PETRUS, LINNÉ's mest älskade lärjunge», f. 1729, stud. i Uppsala informator för LINNÉ's son, disp. 1749 »de Gemmis arborum». Reste 1751 på LINNÉ's uppdrag till Portugal och Spanien, därifrån 1754 som chef för den botaniska avdelningen av den stora spanska vetenskapliga expeditionen till Cumana. På en resa i n. v. Venezuela ädrog han sig en svår malaria, vilken lade honom i graven 1756.

⁴² KÄHLER, MÅRTEN, f. 1728 i Simtuna. Fadern hette COSTBÄCK. Sedan denne dött och modern gift om sig med rådman KÄHLER i Uppsala, antog sonen styvfaderns namn. Med. dr 1752. Han var »LINNÉs italienske apostel». Död 1773 som amiralitetsmedicus i Karlskrona.

⁴³ SIDRÉN, JONAS f. 1723, stud. i Uppsala 1742, med. dr 1751, med. adj. 1752, anat. et med. prakt. prof. 1767. Avsked 1788, död 1799.

⁴⁴ BERGSTRAHL, JOHAN, f. 1715, med. dr 1747. Amiralitetsmedicus i Sthlm 1752, assessor i Coll. med. 1754, död 1795.

⁴⁵ BALK, LARS, f. 1726, död 1790. Provincialmedicus i norra distriktet av Stockholms län från 1774.

⁴⁶ Jämför sid. 36. G:s uppgift till WAHLBOM »öfver 400 frön».

⁴⁷ LINNÉ hade själv sett det i Paris. Egenh. ant. sid. 55.

⁴⁸ TOURNEFORTS Corollarium, utgivet 1703, upptar 1,356 växter från hans resa.

⁴⁹ KALM, PER, f. 1716, stud. i Åbo 1735, gjorde på bekostnad av baron STEN CARL BIELKE flera vetenskapliga resor i södra Finland, Tavastland och Savolax ända till svenska och ryska Karelen (1741). Gjorde 1748—51 en resa till N. Amerika, planerad av LINNÉ, understödd av särskilda myndigheter, för »att göra observationer och insamla växter med särskilt avseende på den ekonomiska nytta, som därav kunde dragas». Förf. till »En resa till Norra Amerika» del. I—III, 1753—61. 1752 tillträdde han professuren i Åbo, vartill han 1747 utsetts.

⁵⁰ HASSELQUIST, FREDRIC, f. 1722, med. dr 1749, LINNÉs »apostel» till Palestina och Egypten, L. V. A. 1750, död i Smyrna 1752.

⁵¹ TESSIN, CARL GUSTAF, Greve, f. 1695, död 1770, »konsters och vetenskapers beskyddare», upprättade på Läckö slott ett dyrbart naturaliekabinett, vilket LINNÉ år 1753 beskrev i »*Museum Tessinianum*».

⁵² LINNÉs »*Hortus Cliffortianus*», 1737.

⁵³ ROSÉN, NILS, född 1706, död 1773, stud. i Lund 1720, 1728 med. adjunkt i Uppsala, 1730 med. dr i Harderwijk, återkom till Sverige och Uppsala 1731. Genast förordnad uppehålla O. RUDBECKS professur. 1734 assessor i Coll. med., 1735 k. livmedicus, 1739 L. V. A. 1740 professor i botanik, bytte 1742 professur med LINNÉ och blev sålunda prof. i praktisk medicin samt nosocomii föreståndare. 1746 archiaters titel. 1762 adlad ROSÉN VON ROSENSTEIN. Berömd läkare och författare.

⁵⁴ MECKEL JOHAN FRIEDRICH, f. 1714, död 1774. Prof. i anatomi, botanik och obstetrik i Berlin.

⁵⁵ SALVIUS, LARS, f. 1706, död 1773. Skriftställare, boktryckare och förläggare i Sthlm.

⁵⁶ »*Species Plantarum*» färdigskrevs i 2 vol. mot hösten 1753. (Egenh. ant.)

⁵⁷ CARTHEUSER, JOHANN FRIEDRICH, f. 1704, död 1777. Prof. i medicin, botanik och farmakologi i Frankfurt an der Oder.

⁵⁸ SOLANDER, DANIEL, f. 1773, stud. i Uppsala 1750, gjorde 1756 en längre forskningsresa i Pite Lappmark och närgränsande delar av Norge. Då LINNÉ anmodats att översända någon av sina lärjungar för att i England giva ökad fart åt naturalhistoriens studium, utsåg han därtill SOLANDER, som dit överreste 1760 och kvarblev där till sin död 1782.

⁵⁹ »April 27 blifwer LINNEUS dubbad till Riddare af Hans Maj:ts Nordstjerne Orden af Konungens egen hand, på vanlig ort och ställe; en nåd, som i Sverige aldrig tillförene skedd någon Doctor, Archiater eller Professor Ja, ingen Cammar-Herre hade ännu, fast af adelig stämman, blifwit med denna stjärna benådad. Hans hörnskrift? (Walspråk): *Famam extollere factis.*» (Egenh. ant.).

⁶⁰ HEDIN, MAGNUS, f. 1725, död 1766. Blev 1756 ledamot av kirurgiska societeten, 1763 prosector vid anatomiska inrättningen i Sthlm.

⁶¹ Hänsyftar han männe här på den Musa, om vilken LINNÉ (egenh. ant. sid. 33) skriver:

»Ja, sjelfva Naturen favoriserade LINNÆUM därmed, att hon lät igenom hans flit och föranstaltande den sköna Musa första gången blomma i Holland, hwilken besågs såsom ett under af hela landet, då äfven de förnämste och sjelfwa BOERHAAVE kom dit (till Hartecamp) att fordra af Linnæus dess demonstration öfwer denna Musa, för återwerlden framlagd uti den tractat, som han utgaf under namn af '*Musa Cliffortiana*', och åter hwilken hwar Trägård sedan kunnat drifwa fram hennes blommor»-

⁶² »PETRI LÆFLING: *Iter Hispanicum*» utgavs av LINNÉ 1758.

⁶³ ADLER, CARL FREDRIC, f. 1730, stud. i Uppsala, gjorde sin första Ostindiefärd 1749, då som underfältskär, sedan flere som läkare på ostindiska kompaniets fartyg, utgick sista gången med skeppet »Sverige» 1761, under denna resa avled han på utvägen utanför Javas kust.

⁶⁴ I början av 1774 hade LINNÉ, som känt, fått ett slaganfall, vilket, enligt hans egna ord, »öfwerwants tämmeligen, men sent; lindrades wäl, men aldrig halps fullkomligen». Han blev allt sämre, hans blixtrande tankekraft försvann, och 1776 skrev han sitt sista brev till vännen BÄCK, det är till innehållet nästan obegripligt.

En kort period av upplärnande synes sedan ha inträtt. Under denna besöktes han av J. L. ODHELIUS, d. v. preres i K. V. A., som av akademien fått i uppdrag »att resa till honom och göra sig underrättad om hans tillstånd och visa honom den ömhet, som en så stor och högt förtjent Man förtjenar».

ODHELIUS fann honom »väl mycket försvagad til hälsan dock ej så illa, som ryktet gått, och i synnerhet til humöret muntrare, än han kunnat vänta». Det är väl detta (K. V. A:s protokoll 78 och 119 1776), som kommit till WAHLBOMS kännedom vid avsändandet av detta sista brev.

⁶⁵ SPARRMAN, ANDERS, f. 1748, stud. i Uppsala, reste 1765--67 »under Capitain EKEBERGS kommando, som skeppsläkare till Ostindien». *Disp. pro exercitio* under LINNÉs presidium öfver »*Iter in Chinam*», avgjorde 1770 det teoretiska förhöret i medicinen. Reste 1772 till »Caput bonæ spei», följde därifrån samma höst med kapten COOK på dennes andra världsomsegling som fartygsläkare, återkom 1775 till Cap, reste tills på våren 1776 inåt »Hottentott och Kafferlandet». Hemkom till fäderneslandet i juli 1776 »försedd med en myckenhet Naturalster». Reste samma höst till London för museistudier, hemkom i början av 1777. Professor. Assessor i Coll. med. Död 1820.

⁶⁶ »*Icones plantarum*» omnämnas i Egenh. ant. för 1773: »Prinsessan af Baden-Durlach utgifwer figurer öfwer hela LINNÉs växtsystem, *Icones omnium specierum plantarum* LINNÆI, *Equitis*, med en depense, 90,000 Dukater, som aldrig någon Regent til förene gjort för wettenskapen».

LINNÉ'S AVHANDLING OM ÅLDERDOMEN

SENIUM SALOMONEUM, 1759

AV

ELIS MALMESTRÖM

I.

FLERA AV SINA SKRIFTER HAR LINNÉ TALAT OM MÄNNISKOLIVETS utveckling. Hans indelning i olika levnadsstadier låg till grund särskilt för de dietiska regler, han med grundlig observation och stor ihärdighet samlade och i olika föreläsningsserier delgav de studerande. Även när Linné skriver på svenska såsom i Collegium diæticum,¹ använder han de latinska namnen för att beteckna åldersstadierna: infantia, åren 1—7, pueritia, åren 7—14, adolescentia, åren 14—21, juvenus, åren 21—27, virilitas, åren 28—49, senectus, åren 49—63.² I anteckningarna till Lachesis naturalis tillägger sedan Linné »63—70 på kiöpet». Att emellertid Linnés indelning icke stämmer med romarnas är lätt att övertyga sig om. Gränsen uppåt för pueritia sattes ju vid 16—17 års ålder, medan Linné sätter den vid 14. Han använder här som ofta en numerisk indelningsgrund, nämligen 7-årsperioder. Styrkan och svagheten i denna systematisering behöver ej närmare utredas.

Ikke alltid menar Linné, att ålderdomen börjar med det 49:de levnadsåret. I Collegium Diæticum angives det femte stadiet, ætas virilis, såsom åren 28—42 och således ætas senilis såsom åren 42—63, vilket sista år kallas »*annus climactericus fatalis*, emedan de måste dö wid den tiden.» Här går ålderdomens undre gräns ungefär så, som Linné i disser-

¹ Se bl. a. Lachesis naturalis i *Linnés Dietetik*, utg. av A. O. LINDBORS 1907, s. 13 ff., Collegium Diæticum i a. a. s. 5 ff., Fundamenta valetudinis, ak. avh., Upps. 1756, och De diæta per scalam ætatis humanæ, ak. avh., Upps. 1764. Jfr också OTTO E. A. HJELT, *Carl von Linné som läkare*, Helsingfors 1877, s. 136, 138.

² Lachesis naturalis s. 13 och 16.

tationen *Senium Salomoneum*¹ uppdrager den. Han säger nämligen i denna, att människans ålder är av två slag, den förra, under vilken hon växer till, alltså ungdomstiden, *juventus*, den senare, under vilken hon avtager, *senectus*; den förra omfattar ungefär 40 år, den senare livets återstående tid.² På ett annat ställe heter det, att människan vid 15 års ålder börjar bliva man och vid 21 års ålder upphör att växa. Hela livet når till 70 år eller 80 år, i sällsyntaste fall bortåt 100.³ F. ö. finnes ingen åldersindelning. Den, som finnes i *Senium Salomoneum*, är alltså blott en tudelning av livet vid omkring 40 års ålder och en uppdelning av den förra av dessa perioder i barndom, ungdomstid och mannaår. Det förefaller, som om Linné vid tilltagande ålder skjutit gränsen för ålderdomen bakåt och givit den en större del av levnadstiden än tidigare. Är så verkligen förhållandet — något som med det anförda naturligtvis ej är avgjort — då kan detta knappast bero på annat, än att Linné själv känt ålderdomen vid omkring 40 år eller den tid, då förstämning och sjukdom oftare blevo hans dagliga gäster. Tydligt är emellertid, att Linné tidigt filosoferat över ålderdomen. Det framgår utom av hans dietiska skrifter även av breven.⁴ Men det främsta dokumentet är dock den redan nämnda dissertationen *Senium Salomoneum*.

Den subjektiva anledningen till att Linné utarbetade denna medico-teologiska skrift har väl alltså varit hans besinning över ålderdom och död. Såsom ett mer objektivt motiv får man väl uppställa önskan att i överskådlig form sammanfatta sitt vetande om ålderdomens sjukdomar. Det kan ju synas egendomligt, att han valt ett ställe i en gammaltestamentlig skrift, *Predikaren* 12: 1—7, som utgångspunkt för sin framställning, man vore frestad att säga som text för utläggningen. Det kan synas så, om man ser denna dissertation blott som akademiskt specimen, men f. ö., om man ser saken i samband med Linnés tankevärld, är det ganska naturligt. Ty *Predikaren* är en av Linné synnerligen flitigt läst och citerad bibelbok.⁵ Så länge är allt gott och väl. Men hade icke Linné sedan 1748, då

¹ Upps. 1759. Respondent JOHANNES PILGREN. Dissertationen finnes även i *Amoenitates academicæ* V, Holmiæ 1760 och Erlangæ 1788.

² A. a. s. 5 ff.

³ A. a. s. 8 ff.

⁴ Jfr min framställning i *Carl von Linnés religiösa åskådning*, Upps. 1926, s. 93—108.

⁵ I skrifterna *Curiositas naturalis*, Upps. 1748, *Nemesis Divina*, UUBX 232, *Systema naturæ*, Sthm 1776, *Lachesis nataralis*, Collegium Diæticum och breven ha 58 olika verser ur kap. 1—6, 8, 9, 11 och 12 direkt citerats på en rad olika ställen. *Pred.* 12: 1 »Tänck uppå tin skapare i tinom ungdom» citeras på minst fem olika ställen. På ett särskilt blad har Linné skrivit av J. SWEDBERGS ynglingaspalm »Så gläd tig, tu yngling, i ungdomen tin», en parafras i 9 strofer över *Pred.* 11: 9, 12: 1 ff. Denna psalm »förekommer dels som skillingtryck, dels som bihang till S:s skrift 'Ungdoms regel och ålderdoms spegel' (1709)», enligt vad lektor EMIL LIEDGREN, Västerås, välvilligt upplyst mig om.

Curiositas naturalis ventilerades, ett obehagligt minne av risken att blanda in Guds ord i sin fakultets avhandlingar? Han talar ju själv med tanke bl. a. på denna disputation om fataliteter, som »bröto Linnæi hog, att han kastade pennan och sade sig skola arbeta lagom».¹ Och här sker ju någonting ännu värre, en direkt explikation sats efter sats av en bibeltext. Två förhållanden böra ihågkommas. Linné har misstolkat den opposition, som professor E. HALENIUS på teologiska fakultetens vägnar framställt emot den nämnda avhandlingen. Fakulteten hade aldrig ämnat att på något vis skada Linné, och om dess goda vilja kan Linné knappast ha svävat i okunnighet. Som en lärdom av Halenii opposition kan man dock helt visst betrakta Linnés strävan att undvika fackteologien, på det att han »icke må synas låta skördekniven gå i en annans gröda».² Det framgår också på ett särdeles upplysande sätt av Senium Salomoneum, att teologiska fakulteten, tydligen som en självklar sak och utan något minne av en alldaglighet för 11 år sedan, ställt sin sakkunskap till förfogande, och att Linné före tryckningen av avhandlingen 1759 konfererat med en eller flera av dess ledamöter om tolkningen åtminstone av ett uttryck i perikopen i fråga, nämligen »aureus fons», i 1703 års bibel översatt med »guldkällan», i vår nuvarande kyrkobibel med »den gyllene skålen». Linné övergav sin ståndpunkt och anslöt sig till den, som »icke få hava», att uttrycket åsyftar mjölkkärlen (vasa lactea cum Ductu Thoracico).³ Detta ger oss väl rätt förmoda, att Linnés framställning f. ö. gillats av teologerna av facket. De tyckas i varje fall ej ha haft någonting att erinra om. Och redan härigenom har Senium Salomoneum icke ringa teologiskt intresse.

Men även ett annat förhållande gjorde, att Linné kunde våga sig på en smula medico-teologi i anslutning till *Pred.* 12: 1—7. I *Carl XII:s bibel*⁴ fanns i själva verket en förklaring till 12: 2, som pekade just i den riktning, som Linné slog in på. Det heter där: »Medh thessa förtäckta orden / beskriwver han [=SALOMO] menniskiones ålderdom; när händerna skälfwa / benen krokna / ögonen warda mörk / tänderna mala icke wäl / håren warda grå / hårdana luta / öronen hängia och döf warda / etc.» Det är som tillrättalagt för en bibelkunnig läkare och medicine professor, som ej står på spänd fot med kollegerna i teologiska fakulteten. Säkert är, att Linné läst anmärkningen mer än en gång, även om han naturligtvis använder en la-

¹ Vita Caroli Linnæi. UUB X 274 b.

² Senium Sal. s. 3.

³ I omtrycket i *Amoenitates ac.* säger Linné i en fotnot: »Per *Aurum fontem* facile intellexissem vesiculas seminales genitura turgidas, unde vigor corporis & animi excitatur; sed a Theologis meliora edoctus hanc sententiam deposui.» ⁴ i grundtexten betyder oljehållare och lampa av ädel metall. Jfr *Sach.* 4: 2.

⁴ Biblia. Sthm 1703, s. 450.

tinsk edition, Versio Tremelliana,¹ för sin skrift på latin. Den nämnda anmärkningen fanns f. ö. i äldre bibelupplagor.²

II.

Ordspråksboken, Job, Predikaren och några psalmer bilda den s. k. vishetslitteraturen i Gamla testamentet. Denna litteratur har, med undantag för *Job*, en mindre nationellt judisk, en mer universell karaktär. I själva verket låter den sig icke förklara enbart ur det judiska folkets egna religiösa förutsättningar. Av dessa skrifter intar *Predikaren* en egenartad ställning. Den är i motsättning till allt vad som tidigare skrivits i den israelitiska litteraturen avgjort pessimistisk. Man har kallat *Predikarens bok* en »skepticismens höga visa».³ Det är emellertid missvisande. *Predikaren* intar icke en konsekvent skeptisk hållning till de frågor, han behandlar. Möjligen kan man säga, att han från kunskapsteoretisk synpunkt hamnar i den rena skepticismen. Inom kunskapens värld uppger han varje möjlighet att vinna fotfäste och en fast punkt. Därav följer dock icke, att han utan vidare kastar gudstron överbord. Människan må frukta Gud (*Pred.* 5: 6); i sin ungdomstid bör hon glädja sig, men dock besinna, att Gud skall draga henne fram för sin domstol (11: 9). Sålunda kan det sägas, att *Predikaren* »inom det praktiska förnuftets område ännu behöll kvar vad han inom det teoretiska uppgivit som förlorat».⁴ I själva verket är författaren en man, som lösslitits från sin judiska omgivning och aldrig fått tillfälle att rota sig i den djupare israelitiska trostraditionen. Han har fått del av grekisk vishet och bildning. Han kastas mellan de filosofiska skolornas olika tankesystem utan att kunna taga ställning. Härav förklaras skriftens varandra korsande tankebanor och inre motsägelser. Det saknas vid sidan av den skeptiska pessimismen och den religiösa undergivenheten icke inslag av epikureisk livsnjutning och blind fatalism.⁵ Såsom det också med största tydlighet framgår av *Predikarens* bok, vars ord lagts i den vise konung SALOMOS mun, kan denna skrift icke ha skrivits av Salomo.⁶ Det stämningsläge och de tankar, som bilda bokens bakgrund och nödvändiga förutsättning, äro tillfinnandes först århundraden efter Salomos död.

¹ Vilken upplaga av denna ofta omtryckta Versio, som Linné använt, lär ej nu kunna avgöras.

² Se Biblia. Tryckt i Stockholm 1618. Blad 299.

³ KLEINERT, P. *Prediger Salomo*. Realencyklopädie f. prot. Theologie u. Kirche^{III}, XV, Leipzig 1904, s. 622.

⁴ STAVE, E., *Inledning till Gamla testamentets kanoniska skrifter*. Sthm 1912, s. 266.

⁵ KITTEL, R., *Israels religionshistoria*. Sthm 1921, s. 199.

⁶ STAVE, a. a., s. 265. Jfr *Pred.* 1: 12 (*var konung*), 1: 16, 12: 9, »där läsaren får en upplysning om Predikarens vishet och verksamhet, som, ifall den skall avse Salomo, är både överflödigt och opassande».

Det är nu icke längre möjligt att avgöra, vem som är författare. Medan en forskare till exempel menar sig med en viss säkerhet kunna fastslå att boken tillkommit under ptoleméernas tid någon gång mellan 320 och 217 före Kristus och skrivits av en judisk vis i Alexandria,¹ så uttala sig andra forskare mindre bestämt. Med hänsyn till bokens tankeinnehåll, politiska anspelningar och den med arameiska uppblandade hebreiskan är man i allmänhet fullt ense om, att icke sätta dateringen före hellenismens inflytande i Syrien, Palestina och Egypten. Man kan alltså säga, att i denna skrift starkare än i någon annan i vår bibel den klassiska upplysningen avsatt spår och gjort sig gällande.

Predikarens bok slutar med en gripande allegori över ålderdomen, »de onda dagarna».² Människan, som går mot sin upplösning, skildras dels under bilden av en större gård, där allt förfaller, allt blir dystrare, och ensamhet, köld och mörker smyga sig in i varje vrå, och dels under bilden av en lampa, som går sönder och spiller ut sin olja. Inslag av en stundom svårtolkad natursymbolik³ i denna allegori ge åt bilden något hemlighetsfullt och obevekligt. Skådespelet lider mot sitt slut, där malerskorna mala tomt, där hjulet vid brunnen gått sönder och där gråterskorna redan gå på gatan och vänta. Men när stoftet vänder åter till jorden, varifrån det har kommit, så vänder anden åter till Gud, som har givit den. Allt i kunskapens och historiens värld är fåfänglighet, men över Andens värld lyser trons ljus, ehuru matt. Det är svårt att avgöra, om det är skymningsljus eller gryningsljus.

Det är alltså denna allegori, som Linné lagt till grund för sin avhandling om ålderdomen, av vilken här ett referat lämnas.

III.

Inledningsvis [pag. 3] framhåller Linné, att både läkare och naturvetenskapsmän deltagit i tolkningen av det tolfte kapitlet i *Predikaren*. Den visaste konungen bland de dödlige, SALOMO, har här på den helige Andes ingivelse så skarpsinnigt och uttrycksfullt skildrat ålderdomen, att det är tydligt, att han är väl förfaren i gudomliga och mänskliga ting. Linné förbigår emellertid kritiska och teologiska spörsmål, så att han icke »må synas låta skördekniven gå i en annans gröda». Han vill blott undersöka vad som, sett ur mänskliga villkors synpunkt, kan illustrera detta avsnitt av bibelboken [pag. 4].

¹ KLEINERT i a. a. s. 621.

² 12: 1—7.

³ 12: 6.

Tänk på din skapare.¹ [12: 1 a.]

När människan vaknar upp till medvetande och eftertanke, finner hon sig bofast på ett jordklot, omgivet av de finaste element likaväl som av avlägsna stjärnor, besatt med dyrbara stenar, sirat med örter och blommor och prytt med djur av många slag. Allt detta, vart och ett fullkomligt i sitt slag, är en allsmäktig Skapares verk. Dessa tings nytta manar oss att finna en djupare kunskap om dem, och denna kunskap i förening med bruket av de skapade tingen höjer oss till den högsta beundran och vördnad för den allgode Skaparen, som danat allt med en sådan vishet, att ingen rätt kan fatta tingens mening. Teologer och filosofer äro eniga om [pag. 5], att skapelsens yttersta ändamål är Guds ära. Människan är icke skapad hit blott för att förnöta en viss tid. Då hon genom de yttre sinnenas fulländning, förnuftets och själens gåvor står framför allt skapat, har hon till uppgift att upphöja skapelsens Herre. Utan detta skulle skapelsens avsikt icke ha uppfyllts. Konung SALOMO har först av alla inpräglat, att människan bör lära känna skapelsen och Skaparen och därav gå vidare till den vördnad, hon är skyldig Honom, så att hon icke blir en otacksam gäst i ett förnämt hus.

I din ungdoms dagar. [12: 1 a.]

Denna betraktelse bör enligt SALOMO ske i ungdomens år. [Pag. 6.] Ty under livets förra hälft tilltaga styrkan och andra förmögenheter, men i den senare hälften smyger sig ålderdomen oförmärkt på ungdomen. Men det är under ungdomstiden, som människan särskilt bör tro sig ha fått till uppgift att lära känna sin Skapare. Vid högre ålder finner hon icke samma behag i det skapade, ty sinnena bliva då förslöade. Men ungdomen, som har ett spänstigt sinne, levande föreställningsförmåga och livligt minne kan icke låta bli att fångslas av de skapade varelsernas outtömliga växling. I ungdomsåren böra vi betrakta jordens högsta berg, betäckta med evig snö, varifrån vattendragen komma, vilka sedan antingen med våldsamt lopp eller jämn ström flyta ut i havet. Mellan dessa floder visa sig jordens kullar, de leende fälten, de lugna dalarna och smeksamt porlande källor [pag. 7] med vatten klarare än kristall. Då vi betrakta stenarnas rike, finna vi ett inre samband mellan deras uppkomst och de gångna seklernas arbete, emedan djur finnas i kalkstenslagren. Sedan finna vi, då vi stiga in i

¹ Texten har här och på följande ställen återgivits enligt 1917 års bibelöversättning, då så varit möjligt; eljes har 1703 års översättning följts dock med aktgivenhet på latinet i Linnés avh. Anmärkas bör, att Versio Tremelliana starkt avviker från Versio Vulgata. I förlöpande följd utsätts verserna i kap. 12 av *Pred.* och sidorna i originalupplagan av avh., pag., båda delarna inom [].

växtriket, huru jorden klädes med ett sirat hölje av växter och träd. Även de otaliga djuren göra anspråk på beundran, då vart och ett av dem springer, flyger, simmar, uppehåller sig, försvarar sig och underhåller sina ungar. Vi se också, huru djuren livnära sig av varandra, så att det enas död är det andras bröd [pag. 8], och så att, medan de svagare duka under, skapelsens verk dock strålar av beständig fågring. Medan vart och ett i eget syfte kämpar för livets uppehälle, samverka dock alla liksom av en samfällid ingivelse till att uppehålla den högste Skaparens beundransvärda verk. Det är i ungdomsåren man bör genomforska detta, till ålderdomen höra »de onda dagarna», då själva ålderdomen är en sjukdom, som förtager glädjen vid denna världens ting. Vad som bör medhinnas bör göras i ungdomen. [Pag. 9].

Och då de år nalkas, om vilka du säger: »jag har intet behag i dem». [12: 1 b.]

Ty hur kan *det* behaga någon, som har smärta och vädervärdigheter med sig? Kärlekens förtrollning och bordets nöjen betyda nu intet. Endast med möda utföres nu, vad som tidigare skedde med nöje. Och hur skulle den, som driver omkring i sjukdomarnas och olyckornas tusen vågor, kunna smaka detta livs härligheter? Men de vedermödor, som åtfölja ålderdomen, har den vise konung SALOMO välformat och rätt uttryckt i det följande.

Medan under tiden solen och ljuset förmörkas. [12: 2 a, pag. 10.]

Här avmålas de andliga förmögenheterna i sina rätta färger. Ty hjärnan, kroppens förnämsta del, förhåller sig till kroppen som solen till jorden. Från hjärnan stråla nerverna ut i kroppen och giva dem kraft. Så är den solen i en mikrokosmos. Genom en hälsodryck, som påverkar nervsystemets säte i hjärnan, blir den knarrige åldringen stärkt och upplivad. Alltså ligger ålderdomens svaghet mer i nerv- än muskelsystemet.

Och månen och stjärnorna. [12: 2 a.]

Såsom planeterna, i sig själva mörka, låna ljus av solen, så bero också kroppens förrättningar av nervsystemet och mattas med dess försvagande. Så avtaga omdöme, minne och förnimmelser, men leda och smärta rota sig fast [pag. 11], så att det om dem med rätta kan sägas »*att täta moln komma åter efter regnet*». [12: 2 b.] Sangvinikern blir melankolisk. Dödens förebud upptaga sinnena, »så att skilsmässan från livet till största delen är

över och vad som är tillryggalagt behålles av döden», enligt SENECA. Till egna bekymmer sälla sig omsorgerna för familjen; solen tittar ej fram ur molnen. Och då själva ålderdomen är en sjukdom, komma de olyckor, som HIPPOKRATES räknar upp i *Aforismer* III: 31.

Den tid, då väktarna i huset darra. [12: 3 a, pag. 12.]

De flesta djur ha någon beväpning, varigenom de avvärja anfall. Mäniskan söker nedslå sin fiende med händerna, och med armarna kan hon — det visar erfarenheten — så pressa rasande vilddjur, att de kvävas. Naturen har anvisat allt levande sina väktare. »Tjuren har i hornen sin kraft» (OVIDIUS), hunden har tänder, katten klor, hästen slår bakut. Mäniskans armar utföra den gode försvararens verk. Vem känner ej dessa husets väktare, som genom ålder darra och vackla? Ty darrande är tecken på en skada i nervsystemet, som kan drabba redan den unge.

Och de starka männen kröka sig. [12: 3 a.]

Det är sagt om knäna. Alla djurs styrka beror på musklerna. Ju snabbare och starkare dessa äro, desto snabbare och kraftigare bli rörelserna. [Pag. 13.] Låren ha de flesta musklerna. Genom dem få fötter och skenben styrka. När med åren kraften i lårmusklerna blir allt mindre, börja knäna krökas, varför också en gubbe går med svaga knän, då en ung man går spänstigt. Detta är icke underligt; åldern bryter det starkaste. Men vad för en fara, som hotar ett hus, vars pelare vika sig, anser jag till fullo bevisat.

Och malerskorna sitta fåfänga, så få som de nu blivit. [12: 3 a.]

Tänderna kallas med största rätt för malerskor, då genom dem näringen först males sönder, innan den kan komma in i köket. Efter denna sin verkan göra molarerna (de stora kindtänderna) mest skäl för sitt namn. Men för att tänderna skola kunna göra gagn, måste de som sitta i den ena käken, motsvaras av andra, som sitta i motstående käke. [Pag. 14.] Ty om en tand faller ut, så blir motstående tand gagnlös. Starka tänder tyda på stark konstitution. Till ålderns sjukdomar hör, att tänderna få en svart beläggning, hemfalla åt röta och liksom huggas bort. Har en tand blivit sönderfrätt, angripes också den mot denna tand motsatta i den andra käken. I ungdomen sitta tänderna djupare fästade i tandhålorna än hos de äldre, hos vilka tandhålorna, av tändernas utfallande att döma, synas igenvuxna. Härav förstås, varför tänderna hos en ung människa dragas ut

under så stor smärta, medan de hos ålderstigna ryckas ut utan tecken till smärta. [Pag. 15.] De tänder, som äro kvar, äro alltså *fåfångliga malare*.

Och de hava det mörkt, som se genom fönstren. [12: 3 b.]

Ögonen förtjäna att kallas fönstren i de dödligas hus, emedan vi genom dem lätt kunna förnimma, vad som finns i själen. »Ögonen äro också kroppens dyrbaraste del, i vilka vi finna de tydligaste tecken på kärlek och hat» (ALBERT)¹. »De äro i sanning hjärtats budbärare, hos vilka själen bor» (PLAUTUS). Av ögonen kan man sluta till hälsan; klara och livliga ögon tyda på god hälsa, dunkla på sjukdom. Många sjukdomar diagnosticerar bäst genom ögonen. Ögonen äro alltså en motsvarighet till fönstren. Genom dem sända de inre sinnena ut sina ljusstrålar. På ett fint sätt sjunger skalden om detta: »O, hur svårt det är att ej förråda brottet med blicken.» [Pag. 16.] Skuldmedvetandet böjer blicken mot jorden. — Då enligt alla anatomers vittnesbörd ögat är den finaste och känsligaste delen av kroppen, är det ej underligt, att det med åldern försvagas och att dess mest lysande del, kristallvätskan (humor puta crystallinus),² blir matt. De som nått femtio eller sextio år behöva i allmänhet använda glasögon. Dock se äldre personer föremålen bättre på långt än på kort håll.

Och då dörrarna åt gatan stängas till. [12: 4 a.]

Tarmkanalen kan med rätta kallas vår kropps gata. Den delas i två delar. Den ena för från den övre porten till torget och den andra från torget till utgången. Det är icke obekant för någon att de gamles läppar — liksom en port — böjas inåt och särskilt deras, vilkas tänder fallit ut. [Pag. 17.]

Medan ljudet från kvarnen försvagas. [12: 4 a.]

De unga äro nästan alltid pratsamma och talföra. Deras munnar finner man oftast färdiga till tal, men den gamle går genom livet med tystnad. Härtill finnas olika orsaker: musklerna äro långsammare och läpparna äro hos de gamla svaga och inåtböjda, så att talet bliver otydligt; dessutom är talets organ darrande.

Och man står upp vid fågelns sång. [12: 4 b.]

Under barndoms- och ungdomstiden sover man länge och lugnt. Ju äldre vi bli, desto mer förmå vi uthärda vakor. Gossar kunna försänkas i

¹ Vem denne är har ej kunnat utrönas.

² Härmed måste väl menas antingen krisallinsen eller glaskroppen?

en så djup sömn, att de knappast väckas av en örfil, men den gamle väckes av minsta buller. [Pag. 18.] Den som under sommartiden vaknar i morgonrodnadens stund, skall glad höra hur fåglarna med härliga röster spela upp en musik så harmonisk, att intet kan vara ljuvligare. Liksom bonden stiger upp vid tuppens galande, så stiger också den gamle ofta upp vid fåglarnas första kvitter.

Och sångens tärnor tystna. [12: 4 b.]

Öronen äro sångens tärnor. Åldringarnas öron äro icke blott förkrympta, utan de ha också blivit döva.

Och då man fruktar för varje backe. [12: 5 a.]

För pojkar är det nöje att stiga upp på bergens toppar, men de gamle stappla vid minsta hinder och stiga endast med största möda över en låg gärdesgård, och i backar kvävas de nästan av den flämtande andhämtningen.

Och för förskräckelser på vägen. [12: 5 a, pag. 19.]

De gamle gå alltid de jämnaste vägarna, ty deras lemmar äro stela, men gossar vidröra marken med säkra steg under kapplöpning och lek.

Och då mandelträdet blommar. [12: 5 b.]

Nästan alla auktoriteter tyda detta som de vita hår, som pryda åldringens huvud, vilket alltmer blir kalt. »De vita håren gjutas i otid över hjässan och på den tärda kroppen hänger huden lös.» (SCHEUTZ).¹ ²

Och gräshoppan förtynges (pingvefaciet se Cicada). [12: 5 b.]

När gräshoppan sjunger, håller hon vingarna så upplyftade, att ryggen står i båge. De gamle gå framåtlutade med slapp kropp och böjd rygg. »Det går ej att se himmelen, ty den böjde åldringen ser allena jorden, från vilken han är kommen och till vilken han skall återvända». (CORN. GALLUS.)

Och all lust förgår. [12: 5 b, pag. 20.]

Pojkarnas spel och lekar väcka hos de ålderstigna blott leda. Så menar BARSILLAI, då han svarar konung DAVID (2 Sam. 19: 35, 36).

¹ Sannolikt JOHANN JACOB SCHEUCHTZER, schweizare, botanist, död 1733, utgav 1732—35 *Physica sacra*, som bl. a. behandlar bibelns växter; jfr mandelträdet.

² I omtrycket har tillagts ett citat från OVIDIUS.

Då människan far till sin eviga boning. [12: 5 c.]

Dessa ord äro klara. Därför säger SENECA bl. a.: »Döden kallar alla lika, och man måste dö, vare sig gudarna äro vreda eller nåidga.»

Och gråtarna gå omkring på gatorna. [12: 5 d.]

Det är en gammal österländsk sed, som ännu lever kvar, att gråterskor äro med i begravningsföljet. Så är det också i människokroppens palats, då den sista sorgehändelsen står för dörren, ty då förnimmas olika känslor av smärta. [Pag. 21.]

Innan silverkedjan ryckes av. [12: 6 a.]

Med denna kedja menas den vita *medulla spinalis*, som med åldern tvinar bort, så att kroppens inre angripes av förlamning. Vätskorna flyta enligt läkares iakttagelser under olika åldrar till olika delar av kroppen, vid högre ålder till de inre organen, och därav uppstå blodutgjutningar, som medföra förlamningar.

Och den gyllene skålen slås sönder. [12: 6 a.]

Med den gyllene skålen förstå icke få mjölkkärlen med mjölkbröstgången. Dessa mjölkkärl torka med tilltagande år ihop.¹

Och ämbaret vid källan krossas. [12: 6 b.]

Vesica urinaria är ämbaret vid källan. Genom sjukdomar i denna äro de flesta gamla [pag. 22] hemfallna åt plågor och besvär.

Och hjulet slås sönder mot källan. [12: 6 b.]

Om njurarna skäras mitt itu, förete de utseendet av ett hjul med ekrar och hjulring. Men genom njurinflammation svullna njurarna, och hjulet slås sönder vid källan. Konung SALOMO har tagit den utmärkta liknelsen från de österländska källorna, ur vilka vattnet gjutes i ämbar, sedan det uppfordrats genom hjulverk.

Ty stoftet vänder åter till jorden. [12: 7 a.]

Härom har VELLEJUS fint uttalat sig: »Dödlighet följer i spåren på allt, som uppstått.» Med döden som villkor tillväxer och mognar människan samt möter sin sista dag. Kroppens fibrer förstelnas, ådrorna bliva

¹ Jfr Linnés ursprungliga tolkning: »Per *Aureum fontem* facile intellexissem vesiculus seminales genitura turgidas.» Se s. 3, not 3.

hårda, körtlarna torka [pag. 23] och i de trånga kärlen hindras vätskorna att giva sitt sekret. Hjärnans hinnor och ryggmärgen krumpna, varav nerverna försvagas. Genom samma naturens lag, i kraft av vilken allt under månens skiva skyndar mot förgängelsen, är det också människan förelagt att förintas. Sedan bandet mellan själ och kropp upplösts, multnar kroppen och vänder åter till jordens stoft. När JULIUS CÆSAR besökte ALEXANDER den stores grav, såg han honom väl bibehållen, men sedan han med fingret lätt rört vid hans näsa, föll denna ihop och blev till aska. Allt, utom det osynliga något, som kommer genom avlelsen, ha vi fått av föda och näring. Och allt detta, som brukas till näringsmedel, har på olika sätt genom naturens kretslopp uppstått ur jorden, som genom en kraft, undfången i skapelsen, underkastas denna förvandling. Så vänder människan, kommen av jord, åter till jorden. [Pag. 24.] »Vi förminskas och växa på egendomligt sätt nedåt; som synes förminskas kroppens ben. Det går ej att se himlen, ty den böjde åldringen ser allena jorden, från vilken han är kommen och till vilken han skall återvända. Allt, som uppstått, söker åter sitt upphov och längtar efter döden, och det som intet var vänder åter till intet.» (CORN. GALLUS.)

IV.

Även om vi icke visste, att Linné, när han skrev denna avhandling, var mer än femtio år gammal, skulle vi dock av avhandlingens innehåll lätt förstå, att det här är icke den unge utan den åldrade Linné, som talar. En granskning av avhandlingens idéinnehåll visar nämligen, att alla tankar, som här möta oss, äro kända från Linnés tidigare arbeten. Men fastän så är förhållandet, kan det dock ha sitt intresse att något stanna inför de tankar av personlig, filosofisk och religiös innebörd, som Linné här utvecklar. Om avhandlingens medicinska innehåll är av värde, lämnas här helt utanför betraktelsen. Det förefaller emellertid, som om avhandlingen ur medicinsk synpunkt vore mindre givande. I varje fall gör icke OTTO E. A. HJELT i sin erkänt förtjänstfulla utredning *Carl von Linné som läkare* något bruk av Senium Salomoneum.

Vad man i våra dagar vid en första genomläsning av avhandlingen kanske lättast fäster sig vid är en del onödigt hårdagna tolkningar av de bibliska uttrycken. Linné har givetvis icke haft tillräcklig känsla för att allegorien — eller allegorierna — i *Pred.* 12 har sin styrka mer i skildringens tendens eller kanske rättare sagt i den förgängelsestämmning, vari den försätter läsaren. Varje detalj, varje enskilt drag har icke med nödvändighet sin direkta motsvarighet i verkligheten. Själva försöket, som dock är så vanligt i utförligare kommentarer, att åt varje enskildhet i denna allegori giva en på en bestämd verklighet syftande tolkning innebär en

rationalisering, som förstör det egenartade och fina i bilderna. Men som bibeltolkare var Linné naturligtvis på ett helt annat sätt än som naturforskare barn av sin tid och måste därefter bedömas. Han hänvisar ju också i avhandlingens sista stycke till en del ortodox-protestantisk litteratur¹ och har ju, såsom i det föregående redan nämnts, på sätt och vis fått Uppsalateologernas imprimatur. Detta hindrar dock ej, att några tolkningar just ut ifrån Linnés och hans samtids förutsättningar måste betraktas såsom misslyckade. Delvis beror väl detta på, att Linné varit angelägen att göra medicinska tillämpningar efter varje sats, som upptagits till behandling. Därigenom har den riktiga förståelsen av ordens verkliga innebörd blivit förryckt. Endast några exempel. »Väktarna i huset» tolkar Linné som armar och händer. Med utgångspunkt från en strikt genomförd förklaring av allegoriens drag kan mot denna tolkning knappast någon invändning göras. Men Linnés skildring av huru människan nedslår sin fiende med händerna och mellan sina armar kväver vilddjur innebär en påtaglig överdrift. Med 'ljudet från kvarnen' menar Linné människans tal. Ifrån förut nämnd utgångspunkt torde också denna tolkning kunna godtagas. Då borde den emellertid så utvecklas, att stämman hos de gamla försvagas och rösten mister sin klang. Linné gör de unga pratsamma och låter den gamle gå genom livet under tystnad. Men erfarenheten visar väl, att pratsamhet och talförhet ofta äro på de gamlas sida. Linnés tydning av 'mandelträdet' och 'gräshoppan' kan knappast kallas lycklig, men erkänns måste, att denna natursymbolik är svårtydd. — I den sjätte versen, där det talas om, hur 'silverkedjan' ryckes av och 'den gyllene skålen' slås sönder, sker en växling av den bild, varunder ålderdomens liv framställs. Har detta förut skildrats under bilden av en gård med dess husfolk, malskor och väktare, så skildras det här under bilden av en gyllene lampa, upphängd i en silvertråd. När tråden går av och lampan faller ned, slås sönder och spiller ut oljan, slocknar livets ljus. Linné liknar silverkedjan vid ryggmärgen, som med åldern tvinar bort och torkar ut, så att kroppens inre delar angripas av förlamning. Denna förlamning får sedan sin rätt ingående medicinska förklaring. Man förstår dock Linnés tankegång härvidlag. Silvertråden kan betraktas som livstråden, och därifrån är måhända övergången till ryggmärgen begriplig. Men 'den gyllene skålen', lampan av ädel metall, som håller oljan, kan väl endast med den största svårighet, ja, egentligen icke alls, tolkas som mjölkkärlen. Här kan dock Linné i viss mån tagas i försvar, då han ju böjt sig för en teologisk auktoritet. Men hans eget förslag, meddelat i den tidigare nämnda noten i omtrycket i *Amoenitates academicæ*², kan knappast betraktas som mycket bättre.

¹ Av direkt exegetisk litteratur hänvisar Linné till arbeten av J. H. HOTTINGER, J. SMIDT och H. WITSIUS.

² Se s. 3, fotnot 3.

Sedan lampan i huset fått tjäna till att åskådliggöra åldringens livsöde — delen för det hela — återupptar skildringen den för ett ögonblick släppta bilden av gården, där allt förfaller. Sist skildras nämligen, hur ämbaret gistnar och hjulet vid brunnen går sönder. Linnés tolkning av denna del av bilden kan möjligen kallas fyndig, men är för övrigt naturligtvis orimlig. Att en genomskuren njure på snittytan har utseendet av ett hjul (!) med ekrar och hjulring är verkligen icke anledning nog att göra den sammanställning, som Linné har gjort. Emellertid — vad som förut betonats måste här ytterligare understrykas, nämligen att Linné i sin utläggning naturligt nog är starkt beroende av sin samtids tänkande.

De för Linné personligt originella tankar, som finnas i avhandlingen kunna summeras på följande sätt.

1. I avhandlingen *Curiositas naturalis* tänker sig Linné, att en människa från månen faller ned på jorden och där så småningom lär sig känna allt skapat, till sist även den fruktansvärda förödelse, som har sin rot i allas krig mot alla. På samma sätt utvecklas vi, som bo här på jorden, till att alltmer lära känna naturens utveckling. Ungefär samma inledning har Linné i avhandlingen *Politia naturæ*. Och i utläggningen av ordet 'Tänk på din skapare' i *Senium Salomoneum* är Linné inne på en liknande tankegång. Han vill visa, hur *det vakna medvetandet för oss till naturbetraktelse*.¹ och hur denna för oss vidare till beundran och vördnad för en allgod Skapare.

2. Härmed är Linné inne på ett för honom kärt ämne, nämligen *naturen såsom gudskänedomens källa*.² Att Linné icke ville sätta Skriftens ord lägre än naturen, när det gäller att uppenbara Gud, är av många uttalanden och omständigheter fullt klart. Här räcker det ju att hänvisa till att han gjort *Predikarens* ord till utgångspunkt för sin avhandling. Och dock finns det i denna intet, som erinrar om, att vi genom Guds ord komma till Guds kännedom. Däremot finns det många ord i avhandlingen, som hänvisa oss till naturen som en källa till kunskap om Gud. Varje ting är fullkomligt i sitt slag och en allsmäktig Skapares verk. Detta är danat med sådan vishet, att ingen dödlig förmår rätt fatta det. Men vart och ett av Guds verk förkunnar liksom med full mun den högste Danarens ära och vishet. Människan, som framför alla andra varelser fått förnuftets ljus och själens högsta gåvor, bör medvetet göra vad naturen för övrigt omedvetet gör. Dessa och liknande tankar äro så ofta framställda i Linnés skrifter, att de icke här vidare behöva utföras.³

3. I det sagda ligger emellertid innesluten en tanke, som särskilt behöver skärskådas. Det är den tanken, att *skapelsens yttersta ändamål är*

¹ Pag. 5.

² Pag. 7, 12.

³ Se bl. a. mitt a. a. s. 136, 142, 143, 160.

*Guds ära.*¹ Linné säger, att vissa teologer och filosofer äro eniga härom. Tanken på Guds ära såsom ett ändamål för skapelsens och människans liv är icke evangeliskt-luthersk. Här möter oss i själva verket en tankegång, som icke kan förklaras direkt ur den svenska kyrkans trosuppfattning. Inom den calvinska protestantismen däremot finnes en uppfattning, som kunde tänkas vara grund till den tanke, som Linné här framställer. Ty inom calvinismen kan allt till sist komma an på att uppenbara Guds härlighet, ära och majestät. Något inflytande på Linnés tankevärld från detta håll kan dock ej spåras. I själva verket är tanken på Guds ära som skapelsens ändamål en av de tankar, vilka tillhöra upplysningsfilosofiens allmängods.² I den fysikoteologi, som var allmän vid denna tid och till vilken Linné med flera skrifter lämnat bidrag,³ varierar på olika sätt det temat, att naturliv och människoliv djupast sätt bilda en harmoni och att denna klinga till Guds ära.

4. *Tanken på naturens harmoni* har Linné också i denna avhandling tagit upp och som så ofta utvecklar han den i enlighet med kända förebilder *under teodicéns synvinkel.*² Liksom i de avhandlingar, där teodicén utgör själva huvudproblemet, har Linné även här låtit erfarenheten ställa problemet. Vi se hur överallt i naturen levande varelser förgöra varandra, så att den enes död är den andres bröd. Men det är med detta som med den musikaliska harmonien: tonerna måste dö för att verket i sin helhet skall kunna leva. Därför kan Linné om vår tillvaro säga, att, medan de svagare varelserna gå under, skapelsens verk i sin helhet dock strålar av beständig fågning. Medan de enskilda var för sig i eget syfte förökas, arbeta, sträva och strida, så samverka de dock liksom på en högre ingivelse till att uppehålla Skaparens beundransvärda verk. Och därmed är ju enligt den dåtida teodicéns förutsättningar de kritiska inkasten emot Skaparens allmakt och vishet bemötta. Allt är härligt som på den första dagen. —

Och dock är det, såsom själva *stämningen* och *tonen i Linnés avhandling* visar, icke för den enskilde lätt att tro på denna härlighet. Detta måste särskilt gälla den, vars liv står inför sin upplösning, alltså den åldrade. Ur denna synpunkt förefaller det ofta, som om teodicéns resonemang snarare vore till för att döva det spörjande sinnets oro än för att sprida verklig klarhet och skänka hjärtan visshet. Ty för den enskilde må det hela aldrig så mycket kunnas bevisa vara en harmoni, han står dock inför ett ofrånkomligt faktum: att vända åter till jorden, varifrån han är kommen. Så

¹ Pag. 7.

² Upplysningen liksom calvinismen bottna dock båda i den gammaltestamentliga naturbeskrivning (psalmerna, Job o. a.), där det målande talas om, hur naturen lovsjunger den Högste. Linnés naturkänsla suger näring ur en starkt biblicistiskt (= gammaltestamentligt) färgad upplysning.

³ Jfr mitt o. a. a. s. 149 ff.

är för Linné liksom för hela tidevarvet ju mer ju längre det lider emot upplysningstidens slut teodicén ett uttryck för vad man ville tro snarare än vad man trodde. Så länge den vilade på ett känslounderlag av optimism, gick allt väl, men när optimismen förbyttes i oro, tvivel eller förgängelsestämning, blev teodicén ett skört värn. Det har tidigare påvisats,¹ att Linné år 1748 och de närmaste åren därefter var förstämnd och orolig till sinnes. Det sticker fram bakom framgångarna och den lysande yttre ställningen något av trötthet, hopplöshet och misströstan. Linnés religiösa tro hjälpte honom väl men förmådde ej bära upp honom tillräckligt. Den *fulla* segern över världen nådde han ej i teodicéns och nemesis-åskådningens form. — Som ett bidrag till teckningen av hans inre liv under slutet av 1750-talet kan *Senium Salomoneum* betraktas. Om mycket i den samma kan det sägas, att det är självbeskrivning. Visserligen måste Linné ha läst en hel del om ålderdomens skröpligheter, men att han behandlar dem så som han gör och i anslutning till *Predikarens* framställning har haft rent personliga orsaker, därom kan icke det ringaste tvivel råda. Linné var och kände sig, innan han ännu fyllt 52 år, i mycket som en gammal man. Han har själv på olika ställen i sina skrifter, särskilt breven, givit uttryck åt detta. Hans lärjungar och andra ha också vittnat härom. Den man, som skrivit den här behandlade avhandlingen, har varit en av bekymmer och oro, en av en övermänsklig arbetsbörda ofta nedtyngd man, men han har också varit en av rastlöst skapande genialitet och en stark, brinnande och lysande inspiration buren man, som också i kraft av denna glänsande utrustning ännu kunde hålla sig rak och slå ett slag för sin vetenskap, där så behövdes. Och dock tonar det just under dessa år ur hans ord något av *Predikarens* vanitas vanitatum.

Böcker ha sina öden. När det om *Predikaren* sägs, att han var FREDRIK den stores älsklingsbok, så kan det vara skäl att erinra om, hur Linné helt säkert mången gång i ensamhet gått till denna skrift, som han citerat oftare än någon annan av bibelns böcker och tydligen i likhet med COMENIUS och HENGSTENBERG delvis uppfattade som en tröstebok. Det betyder icke, att Linné i andligt avseende rörde sig på samma plan eller utefter samma linje som den tyske skeptikern och filosofen på tronen. Det gjorde han ju icke, men hans ställning till *Predikaren* säger något om honom, vilket icke bör få förbises när det gäller en rätt bild av hans personlighet.

¹ Mitt o. a. a. s. 90 ff.

CARL PETER THUNBERG

NÅGRA DRAG UR UPPSALA BOTANISKA INSTITUTIONS HISTORIA

AV

H. O. JUEL

SEDAN CARL PETER THUNBERG DEN 8 AUGUSTI 1828 slutade sina dagar, ha nu 100 år förflutit. Till de verk han under sin levnad utfört, och som böra bevara hans minne åt eftervärlden, hör också grundandet av Uppsala universitets nuvarande botaniska institution.

Universitetets gamla botaniska trädgård, grundad av OLOF RUDBECK d. ä., återupprättad ur sitt förfall och utvecklad till en oanad berömmelse av LINNÉ, befanns redan av honom hava ett för sitt ändamål olämpligt läge. Strävandet att erhålla en annan, både bättre situerad och större botanisk trädgård kröntes dock först efter hans död med framgång.

THUNBERG berättar härom följande¹:

»Hans Majestät, GUSTAF III, som, under en längre tids vistande uti Upsala, ofta incognito afhörde Professorernas Lectioner och nästan dageligen besökte Botaniska Trägården, fann den senare inskränkt, till sit läge otjänlig och osund. På nådigste tillfrågan, huru alt skulle bäst kunna hjälpas, behagade Konungen, med en denne Monark egen mildhet och synnerlig nåd uptaga min underdånigste önskan, at Kongl. Slotts-Trägården måtte till Akademiens tjänst och till inrättande af en Botanisk anläggning uplåtas och öfverlämnas. Hans Maj:t täcktes med så mycket mera nöje och nådigste bifall bekröna denna vågade önskan, som Slotts-Lust-Trägården endast tjänte till prydnad för Slottet och till den ändan underhölls af Kronan med dryg kostnad, utan att någonsin kunna vinna en så stor och utmärkt blomsterrik prydnad, som den sedan erhållit.»

GUSTAF III, som redan under LINNÉs livstid visat sig till fullo uppskatta det världsrykte han åtnjöt, gav nu ett nytt prov härpå genom att till hans minne grunda en storartad donation till Uppsala universitet. Det brev, varigenom han till universitetet överlät den dåvarande slottsträdgården, har följande lydelse:

»Wi GUSTAF med Guds nåde, Sveriges, Göthes och Vendes Konung &c: &c: Arfvinge till Norrige, samt Hertig till Schlessvig Hollstein &c: &c: Göre vetterligt att om Vi redan i de yngre åren med huldhet och omvårdnad omfattat Nordens äldste Lärosäte, Vår Academie i Upsala, så hafve Vi ännu mera under loppet af Vår Regering varit sorgfällige att befordra dess heder och tillväxt, då utom Vår egen tillfredsställelse, och den äran att fullkomna hvad de tvenne störste konungar, hvilkas namn Vi bäre, med så mycken omsorg sökt befrämja, Vi icke allenast derigenom vunnit ett tillfälle, att uti Vårt Eget efterdöme lära Vår Kärälskelige Herr Son, att högst agta den lycka som åtföljer Spiran öfver ett uplyst Folck, utan ock dageligen njute den hugnad, att se Svenska Snillen höja sig till Vetenskapernes fullkomligaste kännedom. Att vinna dessa ändamål, så värdige Vårt bemödande, hafve Vi äfven undersökt alla Academiens Inrättningar och hvilka af dem kunnat fordra ändring eller förbättring. Deribland hafve Wi funnit Botaniska Trägården med dess samlingar, i anseende både till läget och utrymmet, böra flyttas till ett i begge dessa afseenden mera tjenligt ställe. Så länge den lärda Verlden uti denna Vetenskap endast erkände von Linnés Lagar upfylde hans stora namn och kunskaper alt hvad häruti saknades: Men numera sedan upptäckterne ökat sig, och utländningar, ledde af hans Ljus, börjat täfla med hans Landsmän, fordrar hans minne, och Academiens heder, de anstalter, hvarigenom hans skickelige Efterträdare kunna bibehålla hans företräde. I sådan afsigt hafve Vi i Nåder beslutit, icke allenast att af Våra enskilda medel besörja omkostnaden vid anläggningen af en ny Botanisk Trädgård med alla nödvändiga hus, utan ock velat dertill uplåta den vid Slottet härstädes varande Lust Trädgård jemte Etthundrade Tolf alnars bredd utanför och vid dess Västra Sida. Till följe däraf vele Vi ock härmed afhända Oss och Cronan, såsom Vi ock genom detta Vårt Öpna Bref afsäga Oss och Cronan för nu och tillkommande tider, all ägande rätt till bemälda Trädgård och lord, hvilken Vi däremot föräre Vår Academie i Upsala til evär-

¹ Tal vid invigningsakten, s. 66 (fullständig titel anføres lägre fram).

delig ägo och besittning, endast med vilkor att Trädgården till Träd, Planteringar och Alléer m: m: underhålles i det skick den nu är, samt at han nyttjas till det Bruk Vi honom ängne, nämligen till Botaniska Örters och Växters skjötande och Planterande. Thet alle som vederbör hafve Sig hörsammeligen att efterrätta. Till yttermera visso hafve Vi thetta med Egen hand underskrifvit, och med Vårt Kongl: Sigill bekräfta låtit.

Upsala Slott den 17 Augusti 1787.

GUSTAF.

E. Schröderheim.

Genom detta gåvobrev fick alltså universitetet äganderätten till slotts-trädgården jämte ett stycke jord till dess utvidgning, uppenbarligen avsett att bereda plats för en ny byggnad. Dessutom utlovar konungen i brevet att bekosta ej blott anläggningen av en botanisk trädgård på den gamla slottsträdgårdens plats, utan även uppförandet av till institutionen hörande byggnader. Att uppgöra plan för dessa omfattande arbeten och övervaka deras utförande tillkom nu i första hand den »skickelige Efterträdare» till LINNÉ, som innehade hans lärostol, nämligen C. P. THUNBERG.

Denna trädgård, som nu från en »Lustgård» skulle förvandlas till en vetenskaplig institution, hade lika gamla anor som den gamla botaniska trädgården. Den var icke den äldsta slottsträdgården, ty till det av Wasakonungarna uppförda slottet hörde i äldre tider en slottsträdgård, som sträckte sig från Riddartorget till Svandammen och omfattade kvarteren mellan Nedre Slottsgatan och Trädgårdsgatan. Drottning Kristina överlämnade emellertid denna trädgård till staden för att bebyggas och lät i dess ställe anlägga en djurgård i Gottsunda äng, varjämte hon gav befallning, att en ny kungsträdgård skulle anordnas nedanför slottet på dess västra sida. Denna plan kom dock till utförande först senare. 1665 (under KARL XI:s förmyndareregering) erhöll landshövdingen GÖRAN GYLLENSTJERNA befallning, att de till trädgården anslagna medlen skulle lämnas till OLOF RUDBECK, som skulle hava tillsyn över verkets utförande och i samråd med landshövdingen och konungens arkitekt »förfärdiga en rätt Dessein därpå». Jag följer här dels BUSSERS Beskrifning om Upsala, 1:a delen, s. 144, dels den redogörelse TH. M. FRIES lämnat i sin inbjudnings-skrift Caroli Linnæi Hortus Uplandicus, s. 36 (Upsala Univ:s Årsskrift 1899), varur jag vill här anföra följande.

»Trädgården skulle ligga sydvest om slottet; nedanför slottsgården anlades genom bortschaktning och påfyllning fem terrasser, och på en hvar af dessa skulle anbringas blomsterrabatter. Nedanför backslutningen utstakades sjelfva trädgården, hvarvid man tillgodogjorde sig de lärdomar och planritningar, som meddelats af Drottning KRISTINAS från Frankrike införskrifne trädgårdsmästare ANDR. MOLLET i dennes praktfulla *Lustgård*

(Stockh. 1651). Dess närmast slottet belägna del skulle bestå af alléer och häckomgifna kvarter, alltsammans snörrätt anordnad, såsom den fransyska trädgårdsstilen kräfde. Men inom kvarteren, liksom på terrassernas rabatter, skulle »blomsterritningar» verkställas, d. v. s. blommorna skulle, med hänsyn tagen till storlek och färg, så anbringas, att de bildade eleganta figurer (kronor, löfklädda grenar, slingrande linier o. s. v.). I fonden skulle arrangeras ett trädparti med snörräta gångar och bersåer, och naturligtvis skulle träden erhålla den civiliserade form, som dåtidens smak fordrade. Från slottsträdgårdens midt (der GUSTAF VASAS byst nu står) skulle en gång leda rakt ned till trädpartiet, och på denna, ungefär midt i den egentliga trädgården, skulle en springbrunn, hvartill vatten erhöles genom den af

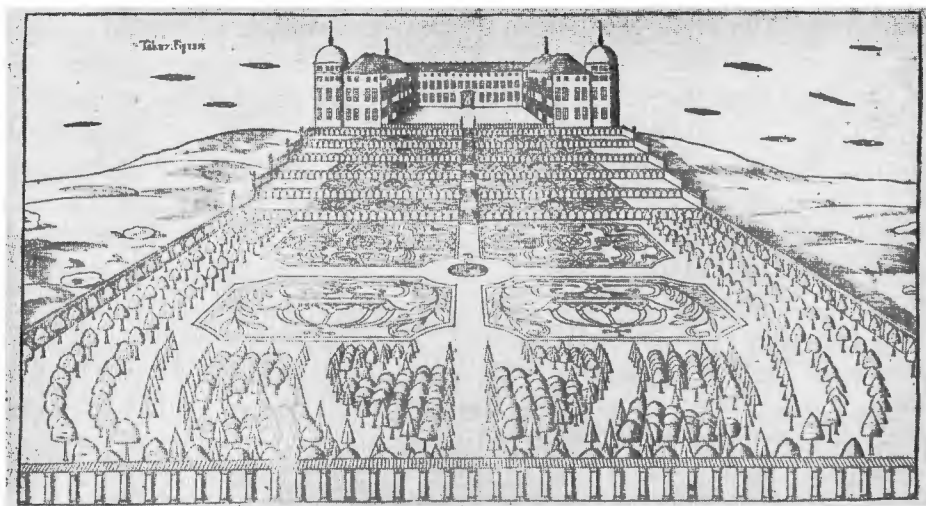

Fig. 1. Slottsträdgården, träsnitt i Rudbecks Atlantica.

RUDBECK anordnade ledningen från qvarnfallet upp till slottet, sprida svalka och bidraga till anläggningens förskönande. Hela trädgården skulle fullständigt omgivas i sin nedre del af tegelstensmurar, men på slottsbacken af trästaket. Huru RUDBECK tänkte sig allt detta i fullständigt skick, framgår af tab. f. 137 i hans 1679 utgifna atlas till *Atlantican*. Huru långt RUDBECK hann i realiserandet af denna sin vackra plan, är osäkert; säkert är deremot, dels att efter en relativt lysande period kom en det ekonomiska betryckets och börjande förfallets, dels att ännu vid RUDBECKS död icke allt var färdigt, ja t. o. m. trädgården ej fullständigt inhägnad.»

Det här omtalade träsnittet i *Atlantican* återges här i betydligt förminskad skala (fig. 1). Det må påpekas, dels att de fyra blomsterkvarteren ej synas vara omgivna av häckar, dels att trädpartiet på bildens främre del visar en halvcirkelformig anordning med både koncentrisk och radierande

gångar. Utom den större springbrunnen i mitten synas två mindre sådana på var och en av terrasserna. Springbrunnen i mitten låg ej, som man kanske kunde förmoda, på den plats, där »gropen» i den nuvarande trädgården är belägen, utan närmare slottet. Den omtalade vattenledningen anlades till drottning KRISTINAS kröning 1649. Ett vattenhjul vid akademikvarnen ledde (enligt BUSSE, s. 141) medelst två hävare eller pumpar vattnet från S:t Eriks källa genom tackjärnsrör under jorden förbi Gustavianum och Bondkyrkan upp till slottet. Efter branden 1702 fick denna vattenledning förfalla, och 1726 blevo järnrören med kungligt tillstånd försålda för att av försäljningssumman bilda en fond för den vid denna tid bildade Vetenskaps-Societeten i Uppsala.

Det här återgivna träsnittet är i Atlantican ej åtföljt av någon förklarande text. Det enda, som beröres i texten, är de s. k. »afsättningarna» eller terrasserna, och ehuru detta ligger på sidan av vårt ämne, må det tillåtas mig att här omtala, av vad anledning RUDBECK behandlar dessa i sin *Atlantica*.

Kap. 6 i 1:a delen av *Atlantica* har till överskrift: »Sweriges ålder bewises af dess inwånares Ättebackar». RUDBECK hade tänkt ut en metod, varigenom han trodde sig kunna göra arkeologiska tidsbestämningar. Han utgick, såsom på den tiden var vanligt, från den förutsättningen, att 4000 år förflutit sedan Noach och syndafloden. På de fasta lager av sand och lera, som denna kvarlämnat, hade av multnade växtlämningar och nedfallet stoft bildats ett lager av svartmylla, som alltså hade en ålder av 4000 år, och med denna utgångspunkt anställde han beräkningar vid undersökningar av ett stort antal ättehögar. »Alt detta bekräftar denne uträknings wisshet på swartmyllan, att hwart 10 deel aff 1 qwarter gör wid pass 500.åhr. Och enfemtedhel aff ett finger 100.åhr.» Av sina hithörande undersökningar anför han särskilt en, varom meddelas:

»För 100.åhr wid pass under K. Johan. Gustavi I. son byggdes Slottet här til en dehl, hwilket står på een Sandbacka, och den sanden som upgrofs för grunden kastades en deel åt wästersidan.» Längre fram följer redogörelsen för vad han »fan under sandhögen utkastat i K. Johans tijd», nämligen överst »den tunna swartmyllan, som hade sig sätt sedan K. Johans tijd, som war enfemte dhel af 1 finger, hwilken gör 100. åhr. När backan nu afkastades til afsättningarna i Konungens Trägård, hwilka finnas på 37 Tafl. 137 Fig. och den grofwa sanden war bortförd, råkade wij på en ny swartmylla. Där lät iag strax skära backen mit igenom och fan där wara en Ättebacka. Under denna swartmylla fans uthi sanden, brända Beenkohl och Jernpilar, emillan den öfre swartmyllan och den undre swartmyllan. Denna undre swartmyllan war så när och 4 tijonde dhelar på en femtedhel när af ett finger. Inunder denna swartmylla war fasta hårda sand, och der under starka spickeleran. Utaf denna Figur¹ seer

¹ Taf. 31, Fig. 107. Hänvisningarna i texten till bokstäverna i denna fig. äro här utelämnade.

man först, att effter Noe flod hafwer först sätt sig swartmyllan på 4 åttonde dehlar så när på 1 tijonde dhel af 1. finger, hwilket gör 1900. åhr. Då hafwa de brendt några Skythar, som wijsas af pijlarna och ofwan på deras aska och

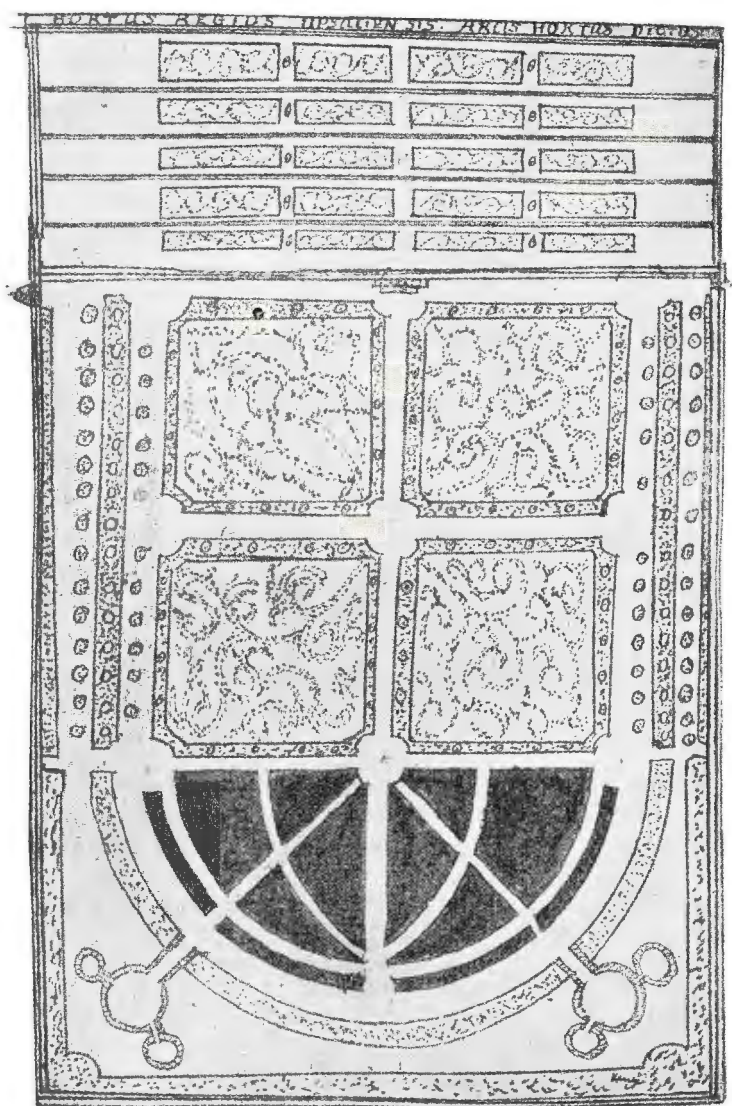

Fig. 2. Linnés ritning av slottsträdgården.

been och krukor hafwa de kastat en sandbacka, hwilken sedermera är intet rörd, som syntes af swartmyllan, hwilken lika sedan hade sat sig ofwan uppå Ättebackan til 4 tijondedhel, som gör 2000. år, äfwen så högt som den swartmyllan som tilförenne sig hade satt på fasta jorden. Uppå dessa swartmyllor som finnas både på fasta jorden och Ättebackan, så hade K. Johan låtit kasta sanden, uppå

hwilken effter hans tid swartmylla satt sig 1 femte dhel af ett finger, som gör 100 åhr lägg detta alt tilsammans, nembligen fasta Jordens swartmylla som gör 3900 åhr, till denna öfwersta, som är 100. så får man 4000.»

Den form trädgården genom RUDBECK fått behöll den åtminstone i huvudsak under förra delen av 1700-talet. LINNÉ, som åren 1730 och 1731 i OLOF RUDBECK d. y:s ställe höll föreläsningar i botaniska trädgården, sammanskrev till de studerandes ledning arbetet »Hortus Uplandicus», varav 5 manuskript äro bevarade (det sista med titeln »Adonis Uplandicus»). Fyra av dem äro tryckta bland C. von Linnés Ungdomsskrifter (ser. I, Stockholm 1888). Den återstående, som här är av särskilt intresse, är den ovan citerade, som utgavs 1899 av TH. M. FRIES. LINNÉ

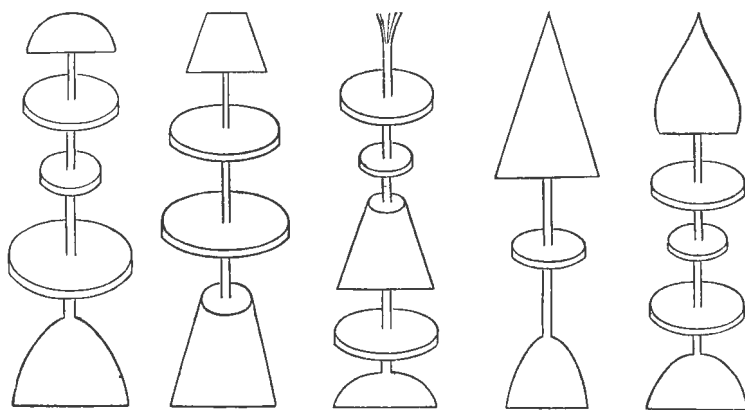

Fig. 3. Linnés teckning av klippta granar i slottsträdgården.

meddelar i företalet, att han här har uppräknat icke allenast alla örter uti Horto botanico, utan även dem han sett i andra trädgårdar, »men besynnerligen uti Horto Regio s. Arcis Upsaliensis». Vilka av de uppräknade arterna som funnits i slottsträdgården, anger han ej. Däremot bifogar han en planritning av trädgården, varav en bild här meddelas (fig. 2). Man finner, att den i allt väsentligt överensstämmer med RUDBECKS avbildning i *Atlantican*. Trädgården sträckte sig från slottets borggård till en linje, som ungefär sammanfaller med fasaden till den nuvarande institutionsbyggnaden.

Från samma tid förskriver sig en teckning av LINNÉ, som visar formerna av klippta granar i trädgården. Den förvaras i LINNÉs handskriftsamling i Linnean Society i London och bär påteckningen: »*Abietes excultæ in horto Regio Upsaliensi 1729*» (fig. 3).

Vid den stora eldsvådan, som den 16 maj 1702 ödelade större delen av Uppsala, nedbrann även slottet, och under konung FREDRIKS tid påbörjades till och med nedrivningen därav för att få byggnadsmaterial till

Stockholms slottsbyggnad. Men ADOLF FREDRIK lät redan som kronprins sätta i gång slottets återuppbyggande, vilket arbete sedan under en lång följd av år pågick. Och omkring 1750 lät han överintendenten HÅRLEMAN uppgöra en ny plan för trädgårdens planteringar, vilken kom till utförande under Trädgårdsmästaren BURMANS ledning. På den karta över Uppsala år 1770, som finnes intagen i BUSSENS Beskrifning, får man se, vilken form trädgården nu fått (fig. 4). I Uppsala universitetsbibliotek finns emellertid en karta i mycket stort format, uppfodrad på väv, som tyvärr saknar all signering, men som fullkomligt överensstämmer med kartan hos BUSSEN. Om detta måhända är HÅRLEMANS egen ritning, låter sig väl numera ej avgöra. Man ser av denna (fig. 5), att de fyra likformiga kvar-

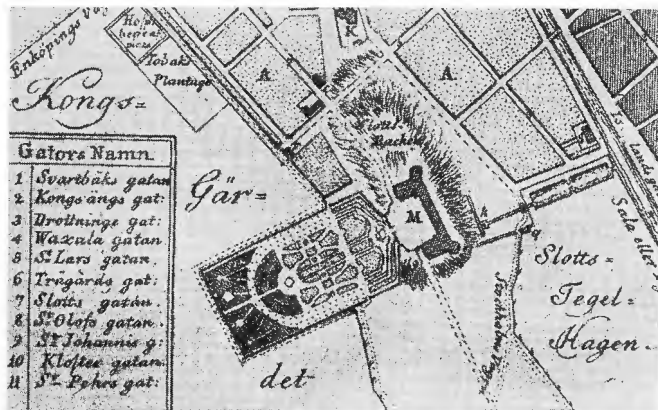

Fig. 4. Detalj av Bussers karta över Uppsala 1770.

teren i RUDBECKS trädgård nu uppdelats i två långsgående grupper av smakfullt ordnade mindre kvarter.

En jämförelse med planen över den nuvarande trädgården (fig. 9) visar, att HÅRLEMANS plan ännu är i allt väsentligt bibehållen. I ett avseende visar denna likväl en påfallande olikhet emot såväl den tidigare som den nuvarande trädgårdsbilden: terrasserna synas ej till. De synas vara utjämnade, och oavbrutna planteringar anordnade på deras plats. I detta avseende har likväl HÅRLEMANS plan icke kommit till utförande. I sådant fall skulle dessa terrasser i senare tid ha blivit återställda, vilket vore föga sannolikt. Att terrasserna lämnades orörda bevisas emellertid ovedersägligt av en på universitetsbiblioteket förvarad karta (fig. 6), som bär denna påskrift: »Afrifning öfwer Wallarne eller Afsättningarne emellan Upsala Kongl. Slotts Gård och Lust Trädgården, Tillika med några Åker Stycken utom Trädgården, Uprättad År 1787 af CARL H. BÄCK.» Terrasserna återfinnas här. Planteringarna i trädgården äro ej utritade. Det intill trädgården gränsande åkerstycke, som här är kartlagt, torde motsvara

det stycke av 112 alnars bredd, som GUSTAV III donerade till trädgårdens utvidgning. Kanske är denna karta upprättad just i samband med denna donation, den bär samma årtal som donationsbrevet.

Sedan universitetet nu övertagit slottsträdgården, lät THUNBERG under slutet av 1700-talet till denna överflytta växtbeståndet i den gamla botaniska trädgården, och den nya orangeribyggnaden uppfördes på det med trädgården införlivade nya området.

I Större Konsistoriets protokoll 18 juli 1807 meddelas, att THUNBERG anlagt en plantering av 58 alnar inom stängslen på N. och V. om Orangeriet, samt att Kanslern medger, att en damm upptages »midt uti trädgården». Härmed avses tydligen den s. k. gropen, som således verkligen varit ämnad till en damm, ehuru den ej därtill har kunnat användas

En planritning av trädgården från 1830 finnes på universitetsbiblioteket, där den är deponerad av Uppsala Trädgårdssällskap (fig. 7). Vi se, att trädgården då slutade strax bortom ändan på orangeribyggnaden, och att dammen söder om denna då fanns. »Gropen» tycks, att döma av färgläggningen, ej ha varit fylld med vatten, utan med planteringar. De båda raderna av klippta granar, som nu stå mitt i trädgården, synas ej till på denna ritning, de torde alltså vara av ett senare datum.

De till botaniska trädgården hörande växthusen voro inrymda i den nya institutionsbyggnaden, till vilken jag längre fram skall återkomma. Redan THUNBERG hade funnit dessa rum otillräckliga för uppdragande av växter från varma klimat och hade 1803 framlagt förslag om uppförande av drivhus, som dock ej ledde till påföljd. Konsistoriet beslöt den 23 dec. 1816 att till Kanslern insända den ritning till nytt drivhus, som gjorts av WAHLENBERG, som då var Botanices demonstrator, men först sedan han efterträtt THUNBERG, kommo denna och andra planer till trädgårdens förbättring till utförande. Över dessa förändringar har WAHLENBERG lämnat

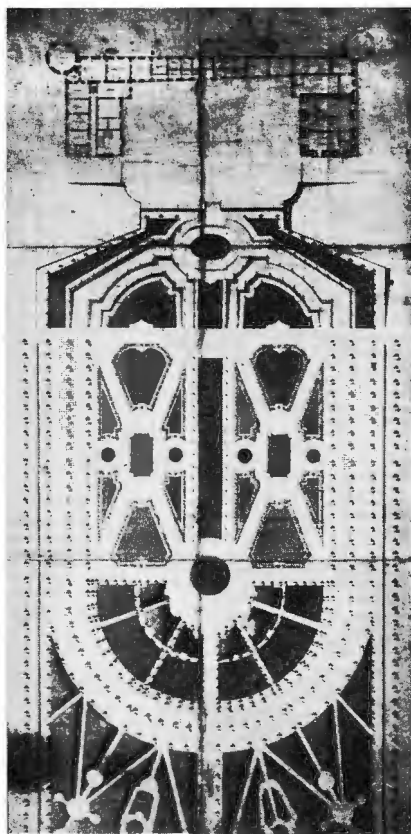

Fig. 5. Planritning över slottet och slottsträdgården i universitetsbiblioteket.

en redogörelse,¹ ur vilken följande uppgifter äro hämtade. Han meddelar följande data för desamma:

»1830 förskaffades och ombildades lokalen för den så kallade Nya Trägården (deruti Drifhusgården m. m. blifvit sedermera uppbyggd).

1831 uppsattes plank omkring denna s. k. Nya Trägården, som derefter fick sina grundplanteringar, bestående mest af omkring ett tusende granbuskar.

1832 fortsattes stängningen omkring och på Orangerigården samt 2) om hösten lades alla gråstens grundmurar till det medlersta Drifhuset.

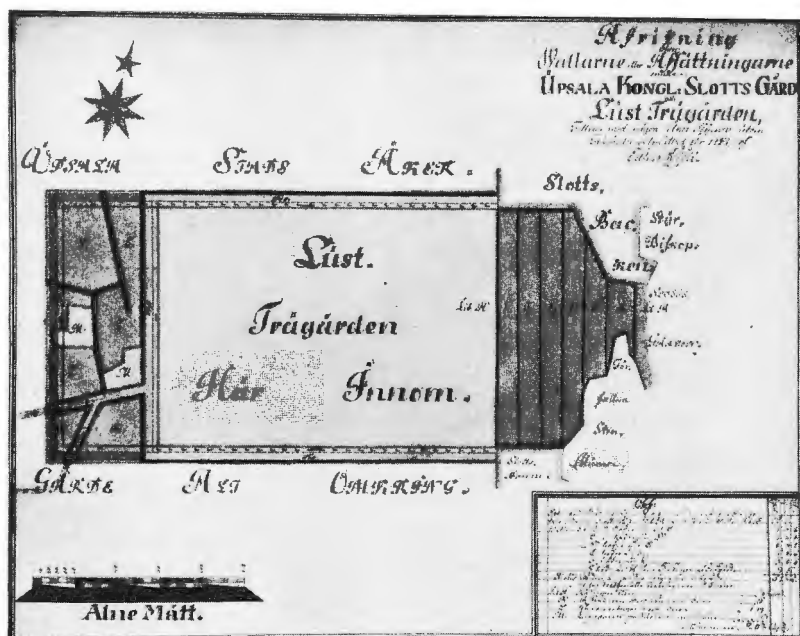

Fig. 6. Bäcks planritning av slottsträdgården med terrasserna av 1787.

1833 uppbyggdes och inrättades medlersta Drifhuset.

1834 förrättades gråstens-grundmurningen till Drifhusgårdens skyddsmur.

1835 lades gråstensmurarne till de två australiska Glashusen.

1836 uppbyggdes de två australiska Glashusen med Drifhusgårdens skyddsmur och dertill hörande förvaringshus.»

Den s. k. Nya Trägården, som skulle inrymma nya växthus, drivbänkar och bostadsbyggnad för personalen, var av ungefär samma storlek som det tidigare förvärvade område, där orangeribyggnaden var förlagd. Jag hänvisar här till fig. 8, som återger ett parti av H. A. TAUBES karta över Uppsala av år 1855, då de av WAHLENBERG uppförda växthusen

¹ Historisk berättelse om Uppsala universitets botaniska trädgård 1836. Skandia, Uppsala 1837.

ännu kvarstodo oförändrade. Ur hans egen beskrivning av den Nya Trädgården må följande anföras:

»De nu varande Drifhusen äro anlaggda för sig sjelfva i den så kallade nya Trädgården, som sedan några år blifvit bildad af ett stycke åkergräde på andra sidan om det vattendrag, som kommer från den så kallade Gamla Kungsträdgården, hvilken anlades i Drottning Christinas tid och nu allmännast kallas Lugnet. Denna (egenteligare sagdt) nyaste delen af trädgården är anlagd, enligt förut antydda behov och grundsatser, nästan som ett slags fästningsverk mot vinden, uti hvilket Drifhusgården är en central-del. Hela denna anläggning bildar en något aflång fyrkant eller parallelogram, kringplanterad af blifvande granhäckar, som gå i rak linea med Orangerihusets båda flyglar. Söder om den södra af dessa sistnämnda häckar, eller i rak linea med Södra Orangeriflygelns södra vägg är uppförd en skydds- och förenings-mur för samtelige Drifhusen, hvilka midtpå muren bilda ett slags Drifhusgård. Denna mur utgör tillika inre skiljeväggen emellan samtelige Drifhus och deras förstugor eller eldrum, i hvilken vägg alla eldstäderne äro inrättade, så att de icke komma åt några utanväggar och så att alla deras eldrums-öppningar utgå i förstugorne, men deras största yta afger värman inåt sjelfva Drifhusen.»

»Det medlersta Drifhuset, ungefär midt på murens längd, är bestämdt för nordtropiska växter, med långsidan och dess glastak vändt åt söder samt med båda gaffarne äfven af glas. — Detsamma värmes ännu af en rök-kanal, hvilket alltid är det minst kostsamma sättet. — De två andra Drifhusen, anlaggda på ömse sidor om det förra, äro bestämda för australiska eller södra jordhalvans växter, hvilka icke fordra eller ens föredraga så stark middagssol, utan äro mera belåtna med den lindrigare morgon- och aftonsolen, som för dem är hufvudsakligare. Derföre äro desse sednare anlaggda i rät vinkel mot skyddsmuren, med kroppåsen sträckt från norr åt söder. — I dessa glashus har man nu börjat uppvärmningen medelst i kopparrör cirkulerande vatten, hvilket jemte andra företräden visar sig blifva det varaktigaste värminingssättet, i ty att med den goda ombyggnad, som pannan m. m. hos oss fått, värmen efter hvarje eldning håller sig 24 timmar. — Det vestra af dessa Glashus är bestämdt att blifva varmare, för sydtropiske eller i synnerhet Brasilianska växter; det östra deremot att blifva kallare, för sydextratropiske eller i synnerhet Capska växter. — Slutligen gagnar äfven denna skydds- eller konversationsmur att lugna och värma de annuella kvarteren, som äro belägna söder om densamma och ämnade att skiftevis besås eller komma i en slags trädbrukning.»

»Den tredje Afdelningen eller Bänkgården, som blifvit anlaggd i skygd af

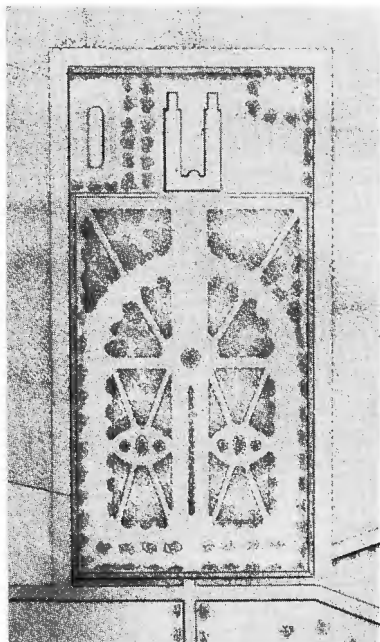

Fig. 7. Planritning av botaniska trädgården från 1830.

trädgårdsbetjeningens hus på hvad man kan kalla tredje linien uti Nya trädgården. — Likväl har man derstädes ett litet förvaringshus för jordlådor och krukor, hvilket innehåller växter till föreläsningarne sent på hösten, och då någon gång eldas, men icke annars.»

I denna del av trädgården, som WAHLENBERG kallar »tredje afdelningen», står nu ett gammalt skjul, utefter vars södra vägg vinrankor förr voro planterade. Detta torde motsvara det ovan omtalade förvaringshuset, såvida det ej är en rest av betjeningens hus.

Det mellersta partiet av den nya trädgården, av WAHLENBERG betecknat som »andra linien», var reserverad för blivande djurhus, men torde väl aldrig ha fått en sådan användning.

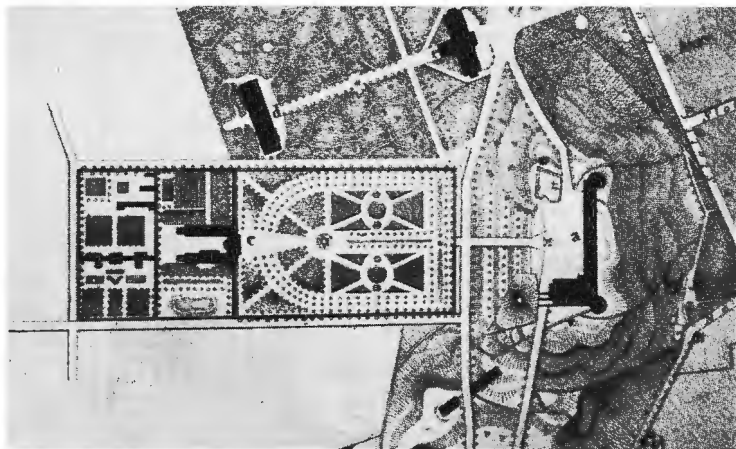

Fig. 8. Detalj av Taubes karta över Uppsala av 1855.

Han omtalar vidare, att »den öfrige trädgården har genom det annuella kvarterets utflyttning och dermed i sammanhang stående förändringar erhållet sex perenna kvarter, belägna i tvenne serier efter trädgårdens längd».

De stora klippta granarna, som nu äro så framträdande i trädgårdsbilden, omtalas ej av WAHLENBERG. Kanske är det dessa man ser på kartan från 1855 (fig. 8), men de måste i så fall ha varit helt unga, så att de ej blivit särskilt framhävda på kartan.

WAHLENBERGS växthus blevo ej länge bestående. Hans efterträdare ELIAS FRIES skriver 1856 till Konsistoriet angående växthusens förfall (univ:s Acta för 1857, s. 45): »bedröfligast är, att alla tre glashusen, byggde efter en konstruktion, som är fullkomligt olämplig för vårt klimat, äro så bristfälliga, att då jag anmodade Byggmästar Andersson föreslå reparationer, förklarade han sådane till något gagn icke vara möjlige, emedan de högst ett år kunna begagnas, i sitt nu varande skick äro de svåra att hålla

uppvärmda. — Lika olämpligt är de 5 växthusens isolerade läge, efter Uplandsprincip, sammanbyggde medföra de en mängd fördelar.» Efter framställning till riksdagen beviljade denna 1857 ett anslag av 13,500 rdr b:co till ombyggnad av växthuset. Arbetet utfördes under de båda närmaste åren, och den 9 nov. 1859 »företogs afsyning å ett Wäxthus i Botaniska Trädgården i Upsala; uppfördt af Byggmästaren N. J. Andersson, efter ritning och beskrifning upprättade af H. Herr Professor E. Fries och framledne Directör D. Müller, jemförd med sednare af Hr Örtagårdsmästaren Petterson förändringar.» Universitetets arkiv innehåller en av D. MÜLLER signerad ritning till växthuset. Denna visar en rektangulär grundplan, och saknar alltså den utbyggnad på södra sidan, som växthuset nu har, och som måhända har tillkommit senare.¹

Den 17 augusti 1787 överlämnade GUSTAV III i närvaro av hovstaten,

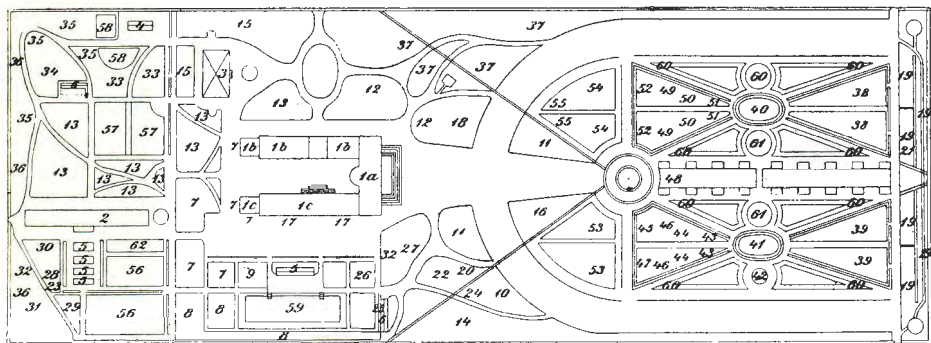

Fig. 9. Planritning över botaniska trädgården ur universitetets festskrift 1897.

konsistoriet och talrika åskådare till prokanslern det ovan införda gåvobrevet på slottsträdgården, och lade därefter själv under dånet av 128 kanonskott grundstenen till den nya institutionsbyggnaden, eller orangeribyggnaden som den i äldre tider kallades. Under grundstenen lades en koppardosa innehållande alla då gångbara mynt samt medaljer slagna över konungen, kronprinsen och LINNÉ. Dosan hade följande inskription:

GUSTAFVUS III ut bonis Artibus et praesertim Scientiae in Gentis laudem a Carolo LINNAEO ad fastigium evectae consuleret simulque memoriae consecraret auspica, quibus Filius GUSTAFVUS ADOLPHUS Academiam Upsaliensem tuetur, has aedes exstruere voluit primis sua manu locatis fundamentis die XVII Augusti MDCCLXXXVII.

GUSTAV III hade uppdragit åt O. S. TEMPELMAN, professor för arkitekturen vid Målare- och bildhuggare-akademin, att upprätta ritning till

¹ En redogörelse för botaniska trädgården under en senare tid har lämnats av TH. M. FRIES i festskriften Upsala Universitet 1872—1897, Uppsala 1897, s. 167.

denna byggnad.¹ Den angives eljest i litteraturen (så i Nordisk Familjebok) vara ett verk av den som målare och arkitekt bekante J. L. DESPREZ. Jag förmodar därför, att TEMPELMAN i samråd med THUNBERG uppgjort ritningen till byggnaden, men att dess slutliga utformning och framför allt dess dekorativa element äro att tillskriva DESPREZ.

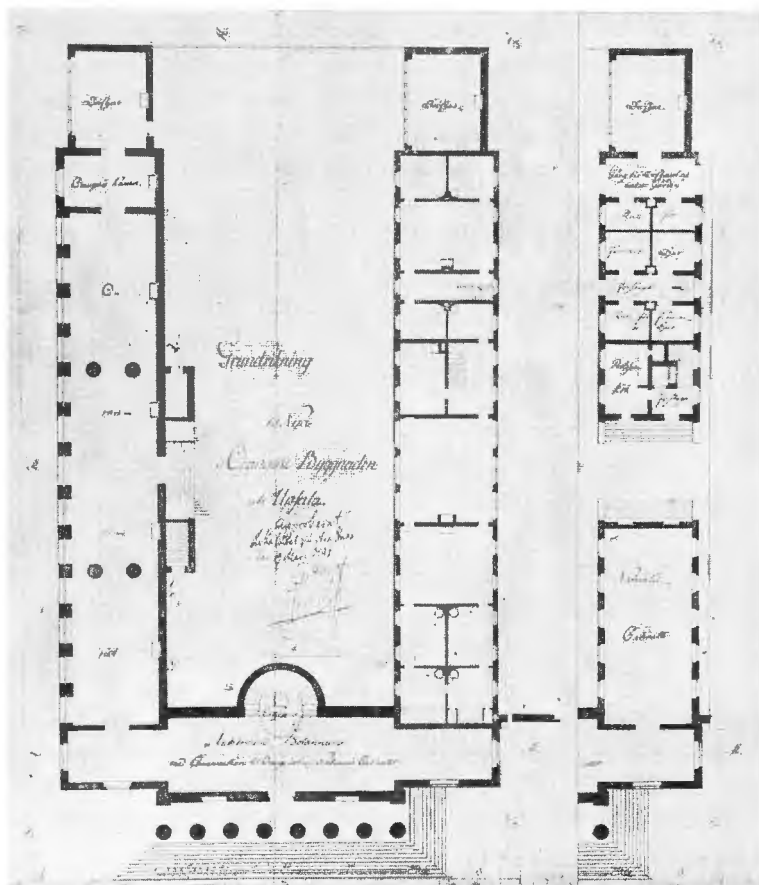

Fig. 10. Grundritning till orangeribyggnadens övervåning, till höger av norra flygelns bottenvåning.

Byggnaden stod i början av det nya seklet färdig och invigdes den 25 maj 1807 i samband med firandet av 100-årsdagen av LINNÉs födelse. Till denna högtidlighet, som ägde rum i den nya lärosalen eller auditoriet (numera Linnésalen) hade universitetets rektor, professorn och bibliotekarien P. F. AURIVILLIUS utfärdat en inbjudning, som är utgiven tillsammans med

¹ Enligt THUNBERGS Tal vid Invigningsakten etc., s. 67.

THUNBERGS vid detta tillfälle hållna högtidstal¹, som väsentligen var format som ett äreminne över LINNÉ. På ett värdigare sätt hade väl ej hans minne kunnat firas än genom denna nyskapade botaniska institution, som var grundad till bevarande av hans minne och till vårdande av det vetenskapliga arvet efter honom.

På universitetsbiblioteket förvaras de planritningar, efter vilka byggnaden blivit uppförd. På en del av dem har GUSTAV III tecknat sitt godkännande. En av dessa är här återgiven i förminskad skala (fig. 10). Konungen har på den skrivit: »Approberat Lilla slottet på Nya Haga den 19 Mars 1791 Gustaf». I de anteckningar av rummens benämningar och användning, som finnas på dessa ritningar, tror jag mig igenkänna THUNBERGS handstil. Här bifogas också förminskade bilder av två andra av

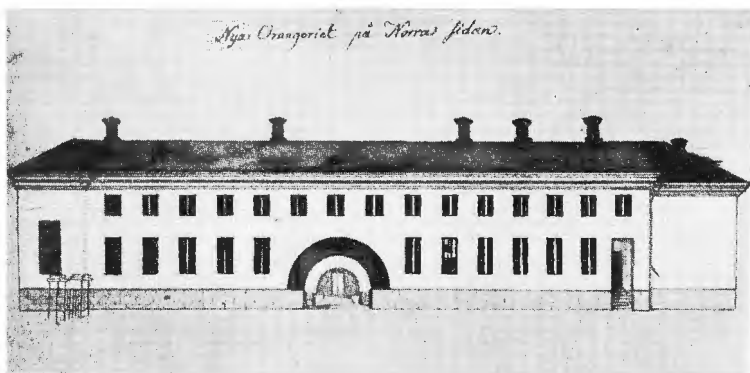

Fig. 11. Lavering, visande orangeribyggnaden sedd från norr.

dess ritningar, nämligen två laveringar, som visa byggnadens norra flygel (fig. 11) och dess utseende från väster, där man ser borggården omgiven av flyglarna och med auditoriet i fonden (fig. 12).

Ritningarna visa i flere avseenden rätt stora olikheter mot byggnadens nuvarande skick. Den innehöll fyra växthusrum, tre i södra och ett i norra flygeln. Om dessa får man några upplysningar av WAHLENBERGS Historiska berättelse. Det stora rummet i södra flygeln kallas på ritningen »orangeriet», av WAHLENBERG »Stora Frigidarium eller Kallrummet»; »orangerikammaren» torde ha varit ett tempererat rum; den smalare utbyggnaden upptogs av »varma conservatorium eller höga varmrummet». Detta hade endast ett fönster, beläget i södra väggen och upptagande

¹ Tal vid Invignings-acten af den nya akademiska trädgården dess orangerie och samlings-salar, med Kongl. Maj:ts allernådigste tillstånd hållit i Upsala uti den nya Botaniska Lärosalen d. 25 Maji 1807, då tillika firades framledne Archiaterns och Riddarens CARL VON LINNÉs hundra-åriga födelse-dag, af CARL PETER THUNBERG (Uppsala 1807). Ur detta tal med bifogade noter äro åtskilliga här lämnade uppgifter hämtade.

nästan hela dess bredd, men ej nående till taklisten. Alla rummen uppvärmdes med eldstäder vid norra väggen. Norra flygelns motsvarande utbyggnad upptogs också av ett växthus, som WAHLENBERG beskriver sålunda: »Norra Kallrummet eller det torrare Conservatorium är medelst en mellanbotten på sitt sätt deladt i två våningar, hvaraf den nedre har en jordgraf, ur hvilken genom en stor öppning i mellanbotten Cypresser och dylika växter kunna med tiden uppväxa till ernående af hela tre våningars höjd. — Ofvanpå mellanbotten är den egentligen så kallade Aloëkammaren eller sjelfva Torra Conservatorium.» Även detta växthus hade ett enda stort fönster åt söder (se fig. 12). Men WAHLENBERG lät samtidigt med uppbyggandet av sina nya växthus förändra båda de på gav-

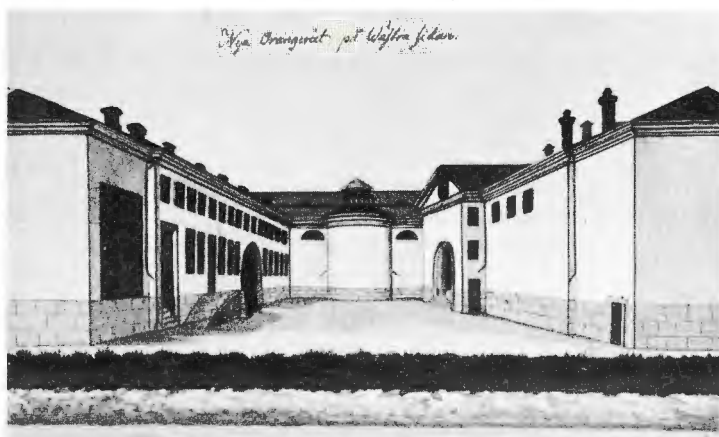

Fig. 12. Lavering, visande orangeribyggnaden sedd från väster.

larna belägna växthusen, i det »Orangerihusets Norra och Södra Gafvelrum ombildades med fönstergafvel» och de södra fönstren höjdes upp till taklisten.

I samma ovan citerade brev, vari ELIAS FRIES 1856 hos konsistoriet gör framställning om ombyggnad av WAHLENBERGS växthus, framhåller han också, att växthusen i institutionsbyggnaden voro mycket förfallna: »Det gamla Aloe-rummet har länge varit obrukbart, det gamla varmhuset måste förra vintern öfvergifvas och är den murkna väggen nu utfallen. Ej bättre är det med det mindre tempererade huset.» Det sistnämnda torde vara detsamma, som på ritningen kallas orangerikammare. Sedan genom anslag från riksdagen ett nytt växthus blivit uppbyggt, såsom ovan omtalats, anslag kanslern i ett brev av den 22 juli 1861 ur reservfonden 6,253 rdr till ombyggnad av »det s. k. palmhuset». Vid denna ombyggnad torde palmrummet ha sammanslagits med orangerikammaren, fått en i källaren belägen eldstad och erhållit takfönster.

Den norra flygeln var, med undantag av det nyss omtalade växthuset på gaveln, delad i blott två våningar. På fig. 10 synas planritningar av dessa båda våningar bredvid varandra, bottenvåningen till höger, övre våningen till vänster. Bottenvåningen hade överallt samma höjd som den nuvarande stora museisalen. Den innehöll väster om valvet professorsns kök samt sex »rum för främmande djur». På WAHLENBERGS tid hade emellertid »det lilla, som af djurriket fanns öfrigt» för stankens skull måst flyttas till det höga varmrummet. Rummen i övre våningen utgjorde professorsns boställsvåning. Till denna ledde dels den ännu bibehållna trappan med ingång från valvet, dels en trappa med ingång från borggården, som

Fig. 13. Norra flygelns yttersida med den igenmurade ingången. Fotogr. av förf. 1928.

synes på bilderna (fig. 10 och 12), men varav numera knappt några spår äro synliga.

Där nu ingången åt borggården är belägen, var bottenvåningen avdelad av en gång med ingång åt båda sidor. Dessa ingångsportar nådde lika högt som bottenvåningens fönster. Den norra ingångens sandstensomramning finnes ännu oförändrad kvar, sedan själva ingången blivit igenmurad (se fig. 13). Av fig. 12 ser man, att den södra ingången ursprungligen hade samma höjd.

I senare tid har den norra flygeln undergått stora förändringar. Bottenvåningen väster om valvet har uppdelats i en entresolvåning och en bottenvåning, ingången åt borggården, som ledde till professorsns våning, har alldeles tagits bort, och den västra ändan av flygeln, som förr innehöll »Norra Kallrummet», har uppdelats i rum i tre våningar. Den stora ingångsporten åt norr har blivit igensatt, porten åt borggårdssidan har gjorts

lägre, då entresolvåningen nu fortsätter sig över den. Denna port har nu en avrundad form (fig. 14), som föga överensstämmer med byggnadens stil i övrigt, och som tydligen tillkommit under en senare tid.

I konsistoriets protokoll har jag ej lyckats finna något omnämnande av dessa förändringar inom byggnaden. Då WAHLENBERG 1836 i sin *Historiska Berättelse* redogör för de förbättringar, som då blivit utförda, nämner han intet om någon sådan förändring inom »boställsflygeln». Den torde emellertid ha ägt rum under senare delen av hans levnad. Han avled 1851. I ett protokoll för den 16 juni året därpå, vari det är fråga om reparationer i boställsvåningen, omnämnas »domestikrummen i entresolvåningen», som således då redan fanns.

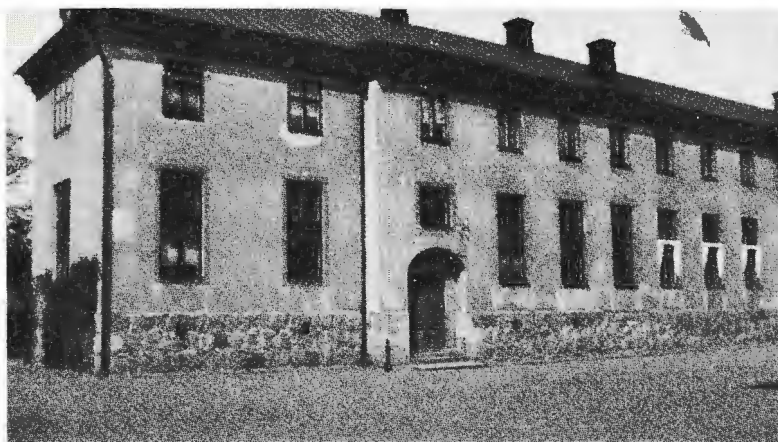

Fig. 14. Norra flygeln från borggårdssidan. Fotogr. av förf. 1928.

Den stora salen i bottenvåningen öster om valvet kallas på ritningen »Naturalie-Cabinette» och torde ha innehållit zoologiska samlingar. Den har pläгат kallas »Thunbergska rummet» och betecknas med detta namn i TH. M. FRIES' redogörelse för botaniska institutionens historia i festskriften till OSCAR II:s jubileum.¹ Ursprungligen hade denna sal endast en ingång, den från Linnésalen. Till dess ursprungliga inredning, som i sin helhet var av ek, hör den understa skåpraden, som har dörrar av rutformigt inlagt trä, och vilkas översida bildade en sammanhängande bordskiva utefter tre sidor av salen. Vidare på ömse sidor om fönsterna pilastrar med snidade kapitäl, samt utefter taket en list med gipsornament av girlander, minervahuvud, blommor, fjärilar och musslor (fig. 15). TH. M. FRIES utverkade 1883 ett anslag av 6,473 kr. från reservfonden, varigenom denna sal, som fordom varit använd som zoologiskt museum, men i senare tid stått nästan obegagnad, blev fullständigt inredd till botaniskt museum.

¹ Uppsala Universitet 1872—1897, Uppsala 1897, s. 167.

Mellan fönsterna och utefter hela fondväggen inbyggdes skåp av fur i två våningar, pilastrar och kapitäl framflyttades till deras framsida, ekpanelen med ornament blev avbruten och finns nu blott över dessa skåp (en del överblivna ornament förvaras i ett av skåpen). Samtidigt förenades salen genom en spiraltrappa med den ovanför liggande salen.¹ Läktaren, som omger den översta skåpraden, måste ha blivit uppförd i samband med dessa.

Rummen i övervåningen ovanför Thunbergska rummet voro också åtminstone delvis använda som museum. THUNBERG meddelar², att LOVISA ULRIKAS naturaliesamlingar, som 1802 av GUSTAV IV ADOLF skänktes till universitetet, blevo uppställda i »det öfre Samlingsrummet».

Det stora praktrum, som nu kallas Linnésalen, var avsett till lärosal och användes som sådan både av THUNBERG och WAHLENBERG. Den ryske akademikern GROTH berättar i resebrev från 1847, att han vid sitt besök i den Linneanska lärosalen fann allt ordnat för föreläsningen, i det växter lågo utbredda å hyllor runt »blomsterfurstens» staty.³

BYSTRÖMS marmorbild av LINNÉ skänktes 1829 till universitetet av studenterna.

Vid invigningen förmodar jag, att man på dess plats hade ställt upp J. FORSSLUNDS byst av LINNÉ, som nu står i Thunbergska rummet, och som bär årtalet 1807. Under marmorstatyns sockel ligger i absidens golv en sandstensplatta, som är försedd med en inskription, vilken dock nästan

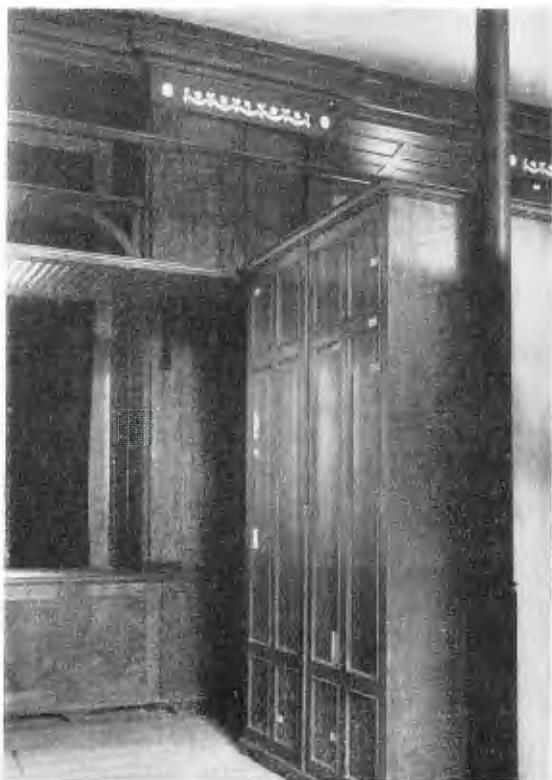

Fig. 15. Parti av den stora museisalen (Thunbergska rummet). Fotogr. av förf. 1928.

¹ Redogörelse för Universitetet i Upsala 1883—84, s. 36 (i Univ:s Årsskrift).

² Tal vid invigningsakten, s. 67.

³ A. HJ. UGGLA, J. K. GROTHS förbindelser med Uppsala universitet, s. 281 (Symbola literaria, Uppsala 1927).

alldeles täckes av sockeln. På ena sidan kan man se bokstaven L. Man kan förmoda, att dess innehåll är ägnat åt LINNÉs minne.

På frigidariets vind fanns sedan länge en plattform med räcke, som i sin stil alldeles liknar den av pelare burna hylla, som bekläder absidens vägg. Helt säkert har denna använts som kateder vid föreläsningar eller

Fig. 16. Thunbergs grav.

kanske som talarstol vid invigningen. Den har därför placerats framför Linnéstatyn.

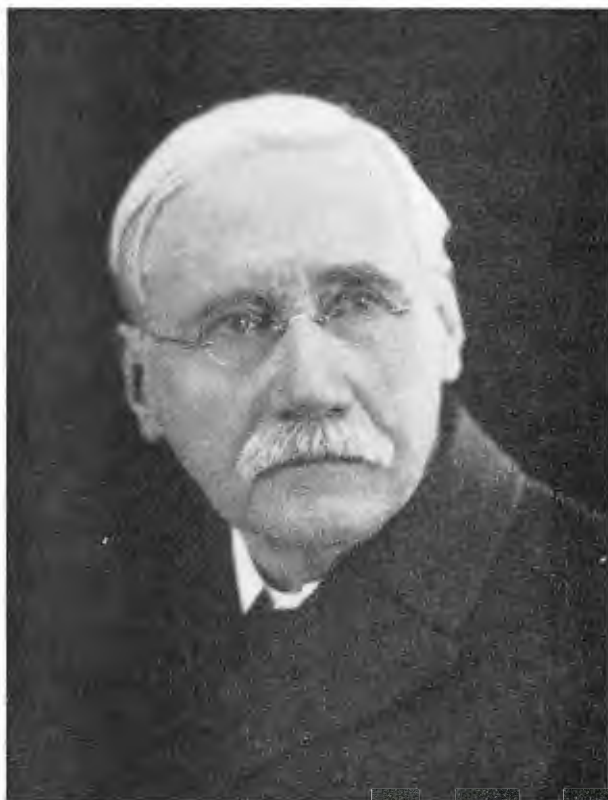
På ömse sidor av statyn uppställdes 1899 byster av GÖRAN WAHLENBERG och ELIAS FRIES, utförda av J. T. LUNDBERG.

När THUNBERG sommaren 1828, 84 år gammal, kände sitt slut nalkas, lät han från sin strax norr om Uppsala belägna gård Tunaberg föra sig till botaniska trädgården. Här satt han nu en stund, omgiven av de träd

och örter, som uppvuxit under hans hägn, och tog avsked av sin skapelse, den nya Botaniska institutionen. Han avled snart därefter. På begravningsdagen, den 27 augusti, stod hans kista, prydd med girlander av friska lagrar, uppställd på en av höga cypresser omgiven katafalk i Linnésalen.[†]

Hans lärjungar bekostade hans av E. G. GÖTIE modellerade byst, som 1835 överlämnades till universitetet och nu står i Linnésalen vid ingången till museet. Smålands nation, vars inspektor han varit, reste hans vård på kyrkogården (fig. 16).

[†] SACKLÉN, Supplement till Sveriges Läkarehistoria, s. 83; Biografiskt Lexicon, 17, s. 123.

CHRISTOPHER AURIVILLIUS

MINNESTECKNING

AV

CARL FORSSTRAND

NÅGRA MÅNADER EFTER ÖVERBIBLIOTEKARIEN MARKUS Hulth's frånfalle drabbades Svenska Linne-Sällskapet åter av en stor förlust. Den 20 juli 1928 avled nämligen professor CHRISTOPHER AURIVILLIUS, vilken sedan 1923 hade varit medlem av sällskapets styrelse och med varmt intresse omfattat dess verksamhet.

Son av kyrkoherden i Forsa i Hälsingland, prosten Erik Wilhelm Aurivillius och Christina Lovisa Forssell samt född den 15 januari 1853,

tillhörde Christopher A. en släkt, som sedan förra hälften av 1600-talet intagit en av de mest bemärkta och framskjutna platserna i vår lärdomshistoria. Under tidernas lopp har den nämligen bland sina medlemmar räknat många framstående män i kyrkans och vetenskapens tjänst. Att Christopher Aurivillius med det rika lärdomsarv, som studiet av släkthistorien belyser, även själv, sedan han genomgått läroverket i Hudiksvall, avlagt mogenhetsexamen och i september 1872 blivit student i Uppsala, valde den lärda banan, kan ej väcka förvåning, och att han därvid beträdde ett annat arbets- och forskningsfält än förfädernas, nämligen de linneanska vetenskapernas, var utan tvivel följden av inflytanden i barndomshemmet och hembygden. Hans fader var nämligen intresserad botanist och framstående trädgårdsodlare, och under strövtågen i hemsocknen och grannsocknarna blev den unge Christopher förtrogen med det natursköna Hälsinglands flora och fauna. Han undersökte och samlade växter och insekter och lade grunden till de kunskaper, som under studenttiden i Uppsala skulle fästa uppmärksamheten vid honom som framstående naturforskare och längre fram skänka honom anseende som en av entomologiens främste representanter.

Efter ankomsten till Uppsala, där samtidigt med honom även hans yngre broder Carl blivit student, ägnade sig Christopher Aurivillius åt studier för den filosofiska graden. Denna kunde ännu och till och med vårterminen 1875 vinnas enligt den gamla examensstadgan, d. v. s. med avläggande endast av filosofie kandidatexamen och disputationssprov, men Christopher A. tilltalades ej av det hastverk, som var förbundet härmed, utan inrättade liksom brodern sina studier efter den nya, år 1870 utfärdade stadga, enligt vilken för lagerkransens erhållande fordrades först kandidat- och sedan licentiatexamen samt disputation. Denna stadga försvårade väsentligt vandringen till parnassen och var under det första skedet av sin tillvaro och till dess densamma under inflytandet av den starka ovilja den väckte modifierades mycket impopulär. Särskilt vållade bestämmelserna om de många tvångsämnen i kandidatexamen och om de skrivningar i fyra ämnen på en dag, vilka skulle föregå den muntliga examen, stort missnöje samt medförde också stort manfall bland examinandi. Bröderna Aurivillius läto emellertid ej avskräcka sig av svårigheterna. De grepo sig tvärtom med stor energi an med arbetet för att övervinna dem, och när minnestecknaren under sin första Uppsalatermin, hösten 1873, gjorde deras bekantskap, fann jag dem också vara i full färd med att förbereda sig till tentamina i latin och de övriga tvångsämnen. Någon underhållande sysselsättning kunde detta näppeligen sägas vara, isynnerhet då det gällde inpluggandet av Ribbings grundlinjer till filosofiens historia m. m., men till omväxling och rekreation funnos ju studierna i botanik och zoologi, av vilka den sistnämnda blev bägge brödernas *scientia amabilis*.

Under sina första Uppsalaår bodde bröderna Aurivillius i en liten an-

språkslös dublett i Fjärdingen. De levde mycket sparsamt och indraget och syntes sällan ute i studentvärlden. Deras enda förströelser utgjordes av de s. k. landskapsfesterna på Gästrik-Hälsinge nation, vilken de tillhörde, och av de enkla samkvämen i Naturvetenskapliga studentsällskapets botaniska och zoologiska sektioner. Hela deras tillvaro var inriktad på pliktuppfyllelse och tråget arbete. Resultatet blev också grundliga och mångsidiga kunskaper och vackra examina. Den 30 januari 1877 avlade sålunda Christopher Aurivillius med höga betyg filosofie kandidatexamen, följande år i maj kom turen till den yngre brodern.

När Christopher Aurivillius avlade sin kandidatexamen, hade han gjort sig bemärkt som en av professor Wilhelm Lilljeborgs mest framstående lärjungar. Hans specialfack var entomologien, men han skulle snart föras in även på andra områden av zoologiens vidsträckta intressefält. Trots den styvmoderliga behandling, som naturalhistorien fick genom den nya examensstadgan, och trots de svårigheter, som denna medförde, omfattades de naturvetenskapliga studierna fortfarande med livligt intresse, och framstående äldre och yngre akademiska lärare verkade nitiskt och framgångsrikt för deras upprätthållande och utveckling. Vad zoologien vidkommer märktes i främsta rummet Wilhelm Lilljeborg, den zoologiska professurens förste innehavare och den zoologiska institutionens skapare, som ännu under senare delen av 1870-talet och till sitt avskedstagande år 1882, liksom under flera följande decennier, med oförminskad arbetsförmåga tillvaratog sin älskade vetenskaps intressen, samt vidare docenterna Tycho Tullberg och Hjalmar Théel. Den förstnämnde av dessa tog med Lilljeborgs kraftiga stöd år 1876 initiativet till inrättandet av den zootomiska institutionen, som avsedd för undervisning i komparativ anatomi och embryologi fick sina första lokaler i Gustavianums bottenvåning och snart av Tullberg och Théel och deras unga medhjälpare riktades med anatomiska preparat och andra studiesamlingar. När på senhösten 1877 eller nyåret 1878 i något av de kamratliga samkvämen, som emellanåt höllos, frågan om institutionens ytterligare förkovran dryftades, väcktes förslag om utsändande av en expedition till Norska Finnmarken, med syfte att vid den ryktbare valfångaren Svend Foyns station i Vadsö hopbringa valanatomiska preparat för institutionen. Denna plan omfattades med livligt intresse och antog snart fastare former. Christopher Aurivillius förklarade sig villig att bliva företagets ledare, till deltagare utsågos minnestecknaren och studenten baron Hugo Hamilton, som var intresserad ornitolog och i sin ett par år senare avlagda filosofie kandidatexamen hade zoologien till huvudämne. Aurivillius sökte och erhöll det Sederholmska resestipendiet, de andra deltagarnas resekostnader bestredos av deras respektive fäder, utrustningen bekostades av zootomicum och den anatomiska institutionen, vars prefekt professor Edvard Clason var livligt intresserad för företaget, och fram på våren 1878 var allt färdigt

för uppbrott. En framställning till Svend Foyn om tillstånd att få vistas vid stationen hade besvarats med stort tillmötesgående och ledsagats av underrättelse om att hans ställföreträdare på platsen kapten Bull fått order att på bästa sätt emottaga expeditionen och underlätta dess arbeten.

Medförande den rikliga utrustningen av förvaringskärl, sprit, prepareringsvätskor, instrument m. m. samt instruktioner av Tullberg och Clason och långa förteckningar på arktiska fåglar och fiskar o. s. v., som Lilljeborg önskade — jämte huvudsyftet ingick nämligen även förvärv av sådana i programmet — avreste expeditionen den 23 maj från Stockholm. Färden gick via Charlottenberg, Eidsvold och Hamar till Trondhjem, där spritförrådet kompletterades och därifrån resan med ångfartyget Orion fortsattes till Vadsö. Dit skedde ankomsten efter uppehåll i Tromsö, Hammerfest och några av de större fisklägena i Finnmarken den 5 juni.

Nu följde några veckors vistelse i Vadsö med intensivt och resultatrikt arbete. Emottagna med stor vänlighet av kapten Bull, kommo expeditionens medlemmar snart till rätta på Kirkeön, eller den långsträckta holme strax invid Vadsö, där Foyns station med fläsnings- eller avspäckningsanstalter, tränkokeri, guanofabrik o. s. v. var belägen och dit de ute till havs skjutna valarna inbogserades och kommo under behandling av hans talrika arbetare. Härvid tillgick så, att sedan den skjutna valen vid flodtid halats upp på den sluttande fläsningsplatsen och vid ebban kommit på det torra avspäckningen ägde rum, varefter kroppens öppnande och styckning företogs. Såväl späck och kött som ben och inälvor fördes till etablissemangets skilda avdelningar, där de förvandlades till tran, benmjöl, guano m. m. Så snart valen var avspäckad och öppnad samt det mesta blodet avrunnit fingo de unga vetenskapsmännen skrida in och av inälvorna lossa och skära ut vad de önskade. De erhöilo härvid verksamt biträde av Foyns män och hopbragte rika samlingar. Det var ett ganska ansträngande och föga behagligt arbete, ty ofta fingo vi vada ända till knäna i späck och blod, och lukten av tarminnehållet och förruttnade rester från föregående slakter var långt ifrån angenäm. Arbetet tog ofta flera timmar i streck i anspråk och utfördes utan hänsyn till om det var natt eller dag, ty dels var det lika ljust hela dygnet under den arktiska sommaren och dels gällde det att passa på, när fångstbåtarna kommo in med sitt byte, vilket kunde ske på de mest oberäkneliga tider. Tillfredsställelsen med resultatet lämnade dock god ersättning för alla mödor och besvär, och isynnerhet var detta fallet då med samlingarna kunde införlivas särskilt sällsynta eller värdefulla preparat. Sålunda påträffades en dag i en blåvalshona ett nära sex fot långt foster, som uttogs och placerades i en med sprit fylld zinkcistern och som ännu i dag, fastän det för länge sedan förlorat sin ursprungliga rosenröda färg, räknas till det zoologiska museets större märkvärdigheter. Det värdefullaste preparatet var emellertid hjärnan

av en stor blåval, vars uttagande tog nära en hel dag i anspråk och som ännu i fullgott skick finns i behåll.

Till omväxling med det trägna arbetet njöto expeditionens medlemmar stor gästfrihet av några av Vadsös borgare och gjorde utflykter i stadens omgivningar, som kala och ödsliga och blottade för Ishavets kalla vindar visserligen voro föga tilltalande, men hyste ett ganska rikt fågelliv. På fjällhedarna förekom sålunda rätt talrikt den vackra *Charadrius apricarius*, i såväl Varangerfjorden som ute till havs var det gott om måsar, labbar och tärnor o. s. v. och på de låga holmarna i fjorden hade brushanar, simsnäppor samt *Totanus*- och *Tringa*arter m. fl. sina tillhåll. Vid midsommartiden företogo Hamilton och Forsstrand en färd till det natursköna Sydvaranger och uppehöllo sig där och i Pasvigälvens dalgång omkring en vecka för jakt och fiske. Sedan arbetena i Vadsö avslutats, for även Aurivillius till Sydvaranger för entomologiska studier och hopbragte värdefulla samlingar, särskilt av högnordiska fjärilar.

Efter kandidatexamen hade Christopher Aurivillius vid Uppsala högre läroverk tjänstgjort som extra lärare och genomgått s. k. provår, i syfte att därmed fullgöra villkoren för eventuellt inträde på lärarebanan. Därifrån blev han emellertid befriad, ty sedan han efter Finnmarksresan återupptagit studierna för filosofie licentiatexamen samt avlagt denna den 30 maj 1879 blev han i juni s. å. förordnad till assistent vid riksmusei entomologiska avdelning. I december 1879 disputerade han med en avhandling om *Balanophilus unisetus*, en liten copepod av Harpacticidernas familj, som han under vistelsen i Vadsö hade upptäckt såsom levande parasitiskt på valarnas barder, och den 31 maj 1880 promoverades han till filosofie doktor. Den 1 januari 1881 förordnades han till vikarierande intendent och redan den 14 februari följde utnämningen till professor och intendent vid nyssnämnda avdelning. Därmed hade han definitivt knutits till sin ungdoms älsklingsvetenskap entomologien, och på den framskjutna platsen som C. H. Bohemans och Carl Ståls efterträdare verkade han till den 11 december 1901, då han utnämndes till Vetenskapsakademiens sekreterare. Från denna makt-påliggande befattning erhöll han avsked år 1923.

Allt ifrån början av år 1881 och till sitt avskedstagande ett par och fyrtio år senare intog Christopher Aurivillius sålunda en av de mest bemärkta och framskjutna platserna inom vår vetenskapliga värld. Om hans verksamhet under dessa decennier läses i en minnesteckning följande sammanfattning: »Aurivillius har idkat en särdeles omfattande vetenskaplig verksamhet särskilt på entomologiens område, varom även hans mycket talrika skrifter bära vittnesbörd. Bland insekterna har han med förkärlek behandlat fjärilar och skalbaggar från olika delar av jorden och över dessa insektordningar utarbetat flera större verk förutom en mängd smärre avhandlingar. Tillika ha rätvingar och steklar m. fl. andra insektgrupper utgjort föremål för

hans studier såväl i biologiskt som systematiskt avseende. Denna vetenskapliga verksamhet har ock vunnit rik uppskattning såväl i fäderneslandet som i utlandet. Aurivillius' framstående praktiska begåvning och organisatoriska förmåga har i främsta rummet kommit till sin rätt på den maktpåliggande och ansvarsfulla posten som vetenskapsakademiens sekreterare, men har även tagits i anspråk för ett flertal andra viktiga värv.» Han var sålunda ledamot av lantbruksakademiens förvaltningskommitté och ordförande i dess vetenskapsavdelning, ordförande i styrelsen för stiftelsen Lars Hiertas minne, ordförande under många år i Entomologiska föreningen, ledamot av Letterstedtska föreningen och av Stockholms stads folkskoleledning, ordförande i föreningen Riksmusei vänner o. s. v.

Bland Christopher Aurivillius' till flera hundratal uppgående skrifter träffas några som hänföra sig Linné och Linnéforskningen. Det intresse, han härvid visade för Svenska Linné-Sällskapets syfte och verksamhet, gjorde sig även såsom här ovan antytts gällande vid Sällskapets styrelsesammanträden, som han sällan försummade och vid vilka han genom sitt mångsidiga vetande, sin stora erfarenhet och sin förtrogenhet med praktiska och ekonomiska angelägenheter gjorde många värdefulla och högt uppskattade insatser.

På våren 1928 drabbades Christopher Aurivillius av den stora sorgen att genom döden förlora sin son Magnus, vilken var filosofie licentiat och föreståndare för Kristinebergs zoologiska station i Bohuslän och som framstående zoolog visat goda förutsättningar för att upprätthålla släktens lärdomstraditioner. Denna förlust torde ha bidragit till att förvärpa Christopher Aurivillius' till följd av åderförkalkning under de senare åren vacklande hälsotillstånd och påskynda hans egen bortgång ett par månader senare. Han efterlämnade minnet av en vetenskapens hängivne idkare och av en anspråkslös, flärdfri och vänsäll personlighet.

- - - - -

MED LINNÉ I HOLLAND

AV

OSCAR LEVERTIN

AR 1906 INFÖRDE OSCAR LEVERTIN I SVENSKA DAG-bladet under rubriken »Med Linné i Holland» en liten artikelserie, som på grund av såväl det värdefulla innehållet som den fängslande formen väckte mycken uppmärksamhet och beundran. Skildringarna voro egentligen resebrev från Levertins besök å de märkligaste orterna för Linnés fleråriga vistelse i Holland och ingingo bland förstudierna till hans beundransvärda, först efter hans död utgivna bok om blomsterkonungen. Artiklarna ha ej omtryckts vare sig i Levertins samlade skrifter eller annorstädes. Deras stora intresse och den omständigheten att de äro mycket svåråtkomliga i tidningstrycket har föranlett års-skriftens redaktion att återuppliva minnet av dem och att reproducera dem i denna årgång. Härtill har bokförläggaren K. O. Bonnier, som äger förlagsrätten till Oscar Levertins samtliga skrifter, med stort tillmötesgående lämnat sitt tillstånd. Artiklarna voro i Sv. Dagbladet införda i följande ordning:

I.

HARDERWIJK.

Det var i Holland Linné blev en europeisk ryktbarhet. Som en fattig, endast inom en snäv krets känd studiosus lämnade han fosterlandet, men kom tillbaka som den store och erkände fursten över naturens trenne riken. Någon rosendans hade icke hans ungdomsliv hemma i Sverige varit. Den nästan legendariska torftighet, som med en sorts rörande sagoskimmer vilar över så många svenska snillens barndom och ungdom, och som i sin mån avspeglar själva landets karghet, låg också över Linnés begynnelse. Han har måst strida för själva existensen, men framför allt den strid för person-

lighetens rätt och armbågsrum, som kännetecknar de flesta stora begåvningars och karaktärers ungdomshistoria. Ingen är profet i sitt fädernesland. Frivilligt och utan motstånd har aldrig — och minst hos oss — plats skänkts åt genierna, omvälvarne, nydanarne. Gemenligen hava de med svett och möda måst tillkämpa sig sin position, och sammanstötningarna med den »kompakta majoritetens» medelmåtta och avund har ingen av dem undgått. Icke heller Linné.

Särskilt hård kan man däremot ej med fog nämna den kamp, han i dessa hänseenden hade att genomgå, helst om man vill tänka sig motståndet som växande i någon proportion mot den kämpande kraftens styrka och rikedom. Dock, för Linné var striden det oaktat hård nog. Hans temperament var snarare en lyrikers än en objektiv forskares, och man överraskas ständigt av att finna en så rastlös och skälvande sensibilitet hos en så rastlös iakttagare. För stora mängden av människor är Linné först och sist ett system. När de höra hans namn, se de sannolikt för sig en massa rubriker på klasser och ordningar. Omedvetet uppkallas bilden av en torr naturens registrator. Man känner lukten av ett gammalt herbariums pressade, klistrade, omsorgsfullt etiketterade växter. Mannen var i själva verket raka motsatsen till detta, ett ständigt spel av fantasi och känsla med naturbarnets impulsiva iver och en skaldiskt sårbar ömtålighet. Djupt under det ljusa och entusiastiska i hans väsen, runno dunklare källsprång av lidelse och oro. Äkta svensk slog hans natur som en svensk folkvisa lätt över från dur till moll. Men genialiteten i hans väsen inärkes just därav, att detta, som så vitt famnade och speglade på bredden, också gick på djupet. Men härigenom blevo hans ungdoms strider och motgångar av en genomgripande betydelse. De ledde till verkliga själskriser, ur vilka han blott räddade sig genom en religiös självövertvinneelse, vilken i samma mystiska tillit förenade tron på en gudömlig domare och på den egna saken. Det var som en religiös förkunnare, begynnande sin missionsresa. Linnæus 1735 »valedicerade» sitt fosterland och avreste till Holland för att fullständiga sina studier och promoveras. Men här ute i friheten, fjärran från existensbekymmer och friktionen mot gammal slentrian, slog hans väsen med en gång ut i blom. Alla hans genialiska ungdomstankar och idéer kristalliserade sig till klara, fasta bilder. Allt han känt inom sig tog form. Vad han under dessa trenne år utförde var en jättegärning, som förde hans namn över den bildade världen. I Holland var det Linnæus övergick Rubicon, kom, såg och segrade. Hans trenne år i Holland äro hans levnads mest betydelsefulla. Så mycket intressantare är det att här följa hans steg, och några intryck från en färd i hans fotspår är det följande anteckningar vilja giva.

Det var i början av juni 1735 Linné landade i Amsterdam och omedelbart besökte några av stadens naturforskare — däribland professorn i

botanik J. Burman, tillhörig en gammal lärdomssläkt, vilkens intresse nu — liksom hela tidens — började övergå från filologi till exakta vetenskaper, från svassande latinska »epitheta ornantia» till nyttiga rön och naturkun- nighet. Denne blev genast Linnés vän, som under ett långt liv omfattade honom — det är Burmans sons ord i kondoleansbrevet till Linnés son — med »broderlig tillgivenhet» och gav kulten i arv till sin familj. På samma vis skulle Linné så gott som med ett enda slag vinna till den mest själv- upppoffrande vänskap Joh. Fredrik Gronovius i Leyden, likaledes tillhörande en släkt av lärda universitetspatricier. Om också föregången av berättelsen om sin »lappska upptäcktsresa», var Linnæus dock eljes en vetenskapligt okänd man, en främling, vilkens åtkomsthandlingar till den naturvetenskap- liga ryktbarheten ännu voro oskrivna, och ändock tycks han blott själv behöva uppenbara sig på skådeplatsen för att förvärva icke blott personlig tillgivenhet, men hänfödda anhängare. Han hade alltid haft en nästan underbar tur i att finna gynnare och hjälpare. Han hörde till de män, som när de träda in i ett rum föra solen med och inför vilkas ljusa och varma överflöd alla hjärtan öppnas. Detta drag av ett till segrare fött naturbarns naiva och lekfulla trollkraft bevarade han ännu på gamla dagar, men hur tändande och tjusande måtte det icke hava lyst under dessa hol- ländska år för att förklara, hur alla händer tjänstvilligt sträckte sig emot hans och lärda av alla slag böjde sig för främlingens genialitet.

Linnés första egentliga station i Holland blev dock den lilla — nu alldeles gömda och glömda — staden Harderwijk i det gamla Gelderlandet vid Zuijdersjöns sydöstra buktning. Här ville han taga den medicinska graden. En mängd svenskar hade gjort det förr, dels därför att lärdoms- sätet haft gott rykte för naturvetenskaplig undervisning, dels av en onek- ligen mer prosaisk grund: billigheten både i fråga om tid och pengar vid förvärvandet av doktorshatten. Jag vet icke om Linné uppskattade den förtjusande stämning av idyll, som ligger över Harderwijk. Jag tror det knappast. I hans reseböcker, så rika på utomordentliga landskapsbilder, finnes näppeligen ett ord om en stads skönhet eller behag. Om en dock så förtrollande plats som Grenna, en svensk schweizersjöstad, skriver han blott »liten och eländig». Förmodligen tänkte han något liknande om Harderwijk. Men för den nutida resenären är den inslumrade lilla orten i den våta grönskan vid Zuijdersjön av en orörd småstadsidylls hela okonst- lade och intagande poesi. Ut från det böljande holländska slättlandet leder det en ovanligt lång lindallé med sitt ändlösa hopflätade grenvalv, ett grönt inkörsvall utan make. En port med gamla lummiga träd om- sluter stadsportarna och klångväxter tränga sig kring den gamla stadsmuren, som skyddat mot anfall i gamla tider och mot havsslaget i alla tiders stormväder, muren, över vilkens krön i de instängda små trädgårdstäpporna luta sig gröna fläderträd med vita blomklasas, luktande kryddkammare och

Linnétornet vid Academistraat i Harderwijk.
Träden äro minnen från den forna botaniska trädgården.

Disputationskateder
från Harderwijks forna universitet.

hemtrevnad. Zuijdersjöns vatten tindrar fram i en glans av stål under en zinkgrå himmel utan moln. Då och då lyser det till. Man väntar att solen skall bryta fram, men i stället faller ett lätt, lustigt sommarregn, vilket droppar opalisera sig i den pärlskimrande luften. Doften av hav och frodigt vått strandgräs följer mig, då jag träder in i staden för att leta efter det redan i 1800-talets början på grund av totalt bristande penningmedel nedlagda universitetets byggnader.

Själva staden har en nordholländsk provinsstads vanliga utseende. Den är en härva av smala, slingrande gator, hopspunnen kring en stor klumpig gammal tegelkyrka, vilkens torn en vacker dag — utan någon särskild anledning, påstås det — fallit, och som nu, där den ligger bred och oformlig, för tanken till ett stort strandat och mastlöst holländskt segelfartyg. Vid kyrkan ligga den holländska småstadens typiska stiftelsehus för gamla fruntimmer. De fårade gumansiktena, som väcka så många holländska tavelminnen, skymta under de vita mössorna i de rutade fönstren innanför de stillsamma gräsplanernas blomsterrundlar. Eljes äro husen smala och små med gardiner och spegelblanka fönster, allt skinande av traditionell holländsk renlighet, upprätthållen av de runda tjänsteflickorna, som uppskörtade ligga och tvätta trottoarer och husväggar med en omsorg, som gällde det gamla silversaker eller åtminstone husgeråd av koppar och mässing. Då och då öppnas en av de blanka portarna med de skinande portklapparna och ut träder med vederbörlig holländsk flegma en betänksam herre eller en dam, som omfånget redan hindrar från någon dåraktig livlighet. Ett ögonblick skymtar man ett holländskt småstadshem med den vita, luftiga entrén, ett högt, öppet förmak med lugn klar dager flödande genom de stora fönstren och ett perspektiv av en liten inre trädgård längst bort med gamla träd och pelargonier kring sandgångarna. Det hela av en oändlig meditativ frid. Man ville gärna tro att ögonblicken därinne falla så runda och gyllene som i Pieter de Hooghs interiörer med deras svala ro, i lyckligt lugn förrinnande tidsflöde och omedvetna, instinktiva glädje åt minuten vid vinglasen och frukttallriken bland barn och husdjur.

Men den gamla högskolans byggnader äro icke lätta att anträffa. Först efter långt sökande hittar jag »Universitetstraat». Den är icke allt för imponerande, en liten gränd, vida smalare och kortare än Didrik Ficks, på vilken hönsen marschera och gatpojkarne trampa i sina träskor. Säkert var det icke den gata, på vilken det »vittberömda» — det är ju alla högskolors officiella adjektiv — Harderwijkska universitetets rector magnificus de Gorter och andra höglärda professorer vandrade vid högtidliga tillfällen på Linnés tid. Men i fonden av den lilla gränden reser sig ett runt torn. Det är Linnétornet, säges det i staden, och det syns verkligen i en nisch i tegelbyggnaden ett vitt gipshuvud, som man med god vilja kan tänka föreställa »blomsterkonungen». Tornet röjer genom hela sin struktur ett

upphov av långt äldre datum och har sannolikt hängt ihop med en i gamla tider här befintlig klosteranläggning. Sedan har det tydligen använts som »carcer», universitetshäkte, i vilket herrar studenter fått betänka, vad deras frid tillhörde när de i vinrusets eller de lärda dispyternas hetta »molesterat» varandra med värjorna. Linnébysten är först ditsatt för några år sedan — en 1862 av magistraten besluten minnessten över Linnés besök i Harderwijk blev aldrig rest — och det hela mer välment än stilfullt.

Samma slags brokiga öde har också övergått själva universitetslokalerna. De forna auditorierna hava förvandlats till militära förrådsrum, och i de lärda salarna ligga nu tusental av soldatbyxor, finkammar och stövlar, allt i den prydligaste ordning. Ty Harderwijk har från lärdomsstad blivit garnisonsstad, och därtill icke med det bästa rykte, då här samlas de för Ostindien av löst folk från alla världens hörn rekryterade trupperna. Förvildad och övervuxen är den gamla botaniska trädgården, i vilken Linné säkert haft sina bästa stunder — dess exotiska träd och plantor hava för länge sedan försålts. Mitt i den friska, nordiska grönskan står ensam kvar en ceder, stolt och främmande med en ökenton över den gulnade stammen. Det enda autentiska av den gamla högskolan är sannolikt den i praktfull barock skulpterade dubbelkatedern, som än finns kvar på rådhuset med Oraniernas örnar och Harderwijks lejon i vapenskölden. I den nedre avdelningen med sin preses tronande högtidligt bakom sig, är det vi skola tänka oss Carolus Linnæus försvarande, sedan han »noga och allvarligt» examinerats i medicin, utlagt en aforism av Hippokrates samt redogjort för ett fall av gulsot, sin avhandling om »en ny hypotes angående frosans orsaker».

Det var den 24 juni 1735 också en segerdag för svenska vapen, ty den av liv och snille blixtrande unge smålänning, som stod i katedern och »med själsnärvaro och synnerlig fyndighet» försvarade sin tes, var icke den ringaste av svenska erövrare.

II.

LEYDEN.

Väl bliven doktor för Linné strax från Harderwijk till Leyden. Det var en förflyttning från Abdera till Atén. Ty Leyden var ännu ett av Europas allra mest ryktbara universitet. Denna berömmelse hade det vunnit på 1600-talet. Man kan rent av kalla det 1600-talets filologiska högskola i samma mening som Bologna var medeltidsjuridikens, Paris skolestikens, Padua renässansfilosofiens. En lysande rad av språkmän och talare hade särskilt gjort »Lugdunum Batavorum» känt som den latinska poesins moderna Helicon. Här i det holländska flacklandet vid Rhens för-

sinande i sanden hade de klassiska sånggudinnornas åldrade behag vunnit sina sista trogna dyrkare i hela den rad av språkmän med enorma peruker och svassande mytologisk svada, villkas historia skrivits av deras ättling i rätt nerstigande led, den sista gammaldags stora holländska filologen med det präktiga namnet Hoffman-Peerlkamp. Men vid sidan av det »poetiska raseriet» på sorgfälligt slipade och svarvade virgilianska verser, subtilicerade och præjudicerade jurisprudensen, argumenterade och apologiserade teologien! Hur hava icke dogmatici och skriftkunniga här mot varandra utslungat sina anatemata, spränglärdas kontroversister fnyst av harm och förakt under disputationernas hetta, akademiska vältalare skakat sina lejonmanar över ciceronianska högtidstal! Och så mitt bland mycken förvirrad lärdom och dunkelt »gräl», bland argumenter pro och contra, bland bokstavens och tecknets döda visdom en levande röst ordnande kaos med sin klarhet, pekande mot människoväl och framtid, som Hugo Grotius! Ett lärt liv med bredbrättade svarta hattar, mäktiga infolier, stora armrörelser, vajande mantlar, torra agnar och frön, som skulle bära framtidens säd!

Stämningen av vördnadsvärd lärdomsstad ligger ännu kvar över Leyden. Man känner det icke blott av sådana smådrag, som att rummen i de gamla husen längs de slumrande gatorna utbjudas att hyra med det klassiska tillkännagivandet »cubacula locanda». Nej, hela staden har ett anrikt lärdomssätets djupa, ej litet högdragna ro, där det vilar i de mäktigaste träds stilla sommarskugga. Här löper Rhen ut i ett par smala, matt flytande armar, här breda stillastående kanaler sitt av kajkantens lummiga almar grönskuggade, av orörligt solsken lätt genombrutna vatten under de åldrade bryggorna, här råder kring gamla klumpiga kyrkor en instängd frid, endast bruten av barnlekarnas röster, och av de också som i en barnlek ljudande klockspelens slag. Vilken lärd stillhet över Rapenburg, det gamla akademikvarteret. I vart hus kring dess domnade av grön sjövegetation fyllda vattenbåge vill man drömma om bokkammare och tänkarceller, i vilka lärda män på »us» mediterat och läst tills skäggen grånat och vuxit fast i skrivbordens folianter. Vilken stillhet över den botaniska trädgården och dess planterade mikrokosm av världen med sina växter från ekvatorn till Ultima Thule. Man tycker sig se poetiska studenter lustvandrade genom gångarna och, funderande på en och annan Laura, i sinnrika disticha eller sonetter ordleka med sin kärastes namn och den heliga lagerns, under vilkens kronor de gå, allt efter mästern Petrarcas exempel, stamfadern för alla moderna skriftställare och erotiska pedanter. Och vem kan tolka friden över det väldiga bibliotekets arbetssalar, helst om man sitter lutad över någon lärd korrespondens från gamla dagar? Det är en solig middagsfrid utan en önskan.

Till Leyden, det högtberömda, ställde alltså Linné nu färden. Studieriktningen hade redan för länge sedan också här i filologiens och formens

högkvarter vänt sig mot de exakta vetenskaperna, och framför allt mot medicinska discipliner. De hade för resten under hela 1600-talet i Holland flitigt studerats. Måleriet, som är detta Hollands stora historieskrivare, har icke glömt att berätta oss det. Redan de äldsta av dess korporations-skildrare ha målat läkarne kring dissektionsbordet, sökande av döden lära det organiska livets hemligheter. Rembrandt själv har ju tvenne gånger målat en stor »anatomisk lektion» och över dessa tavlor av svartklädda studerande, följande prosektorns undervisning, brett en vetenskapens högtidlighet och allvar, som visar honom som son av det lärda Leyden, vilken från barnsben även i den återvändsgränd, där han vuxit upp, insupit vördnaden för kunskapen. Ännu den sista av dessa korporationsmålare, Cornelius Troost, den store konterfejaren på Linnés och de vitpudrade perukernas tid, har målat en stor dylik »anatomisk lektion». Men även den rent teoretiska naturforskningen utan medicinskt syfte hade under 1600-talet ivrigt studerats i Holland. Man behöver blott erinra om ett par namn, som ofta fallit ur Linnés penna: Swammerdamm och Leeuwenhoek, de första skildrarne och upptäckarne av livet i det ringa och minimala, insekternas och infusoriernas naturberättare, finnande liksom sin samtida Pascal framför allt i världen i det oändligt lilla oändlighetens och evighetens signatur. Hela riktningens stora arvtagare var vid 1700-talets början den man, som blev det Leydenska universitetets stjärna, sin tids största läkare och som Linné vördnadsfullt kallade sin medicinska lärare, Herman Boerhaave. Han var nu gammal och sjuk, men endast för att få stå ansikte mot ansikte mot honom ville Linné till Leyden. Han ankom dit i juni 1735, inskrevs i början av hösten som hedersmedlem i akademien och även när omständigheterna sedan förde honom till andra orter i Holland, betraktade han med rätta Leyden som landets bildningscentrum.

Hur tedde sig då Leyden på Linnés tid? Hans egna brev lära oss föga därom, men en lycklig slump har bevarat den utförliga skildring en annan man givit av lärdomsstaden från så gott som samma tid. Och denna andra man var ingen annan än själva medtävlaren om första rangen bland tidevarvets naturforskare, den med Linné mycket besläktade och mycket olika poeten-vetenskapsmannen Haller. Också honom hade högskolans och framför allt Boerhaaves rykte lockat hit från sin avlägsna schweiziska hemort. Haller skildrar Leyden som ett studenternas och lärdomens paradis, där kunskapens träd icke bär några bäska eller farliga frukter. Här finnas inga frestelser, vin och all annan yppighet äro dyra, otillgängliga och litet lockande. »Vad frumtimren angår, känner jag dem icke vidare, dock har jag sett, att de förnöja sig åt renliga kläder, blomsterodling och sitt eget sällskap, och antingen av kallsinne eller nödtvång icke äro begärliga efter besök av vårt kön.» Eljes berömmen han deras täckhet och vackra hy, blott beklagande att de »efter äktenskapet» allt för mycket

växa »på bredden». Över huvud taget finner han livet i Leyden av ett lugn, som hänvisar till trägen flit. Studenterna vandra i sina nattrockar med pipan i munnen på gatorna och professorerna föreläsa sannolikt också i nattrock, då de äga rättighet att hålla sina kollegier hemma hos sig själva. Det är lärdomsstaden till vardags och i négligé! Men de många märkvärdiga lärarne lysa upp detta liv med sin kunskap och sina ord. Haller skildrar dem alla, men framför allt den världsberömde Boerhaave, i vilkens mottagningsrum resande sjuklingar från hela världen vänta. Tsar Peter själv har måst lida i hans förstuga. Han äger en rikedom på miljoner, men lever som en »fattig ölbryggare» (vändningen synes i vår tid icke vidare träffande). Det är en »oansenlig, undersätsig man med kattögon, en liten näsa, oordnat hår, ful hatt, eländig grå dräkt, grova skor och utan värja». Boerhaaves äldsta biograf säger mera smickrande att den store läkaren genom »sitt vänliga uppträdande och sin platta näsa liknade Sokrates».

Till detta Leyden var det Linné kom ej fullt tio år senare än Haller. Som överallt förvärvade han genast vänner och lärjungar. I främsta rummet måste man nämna doktor Joh. Fredrik Gronovius, hos vilken han tidtals också synes hava bott, och som blev hans systems första trofasta apostel, vakande med en skoliasts noggrannhet över upplagan av Linnés verk och försvarande hans teorier offentligt och enskilt. En vän vann också Linné i professorn i botanik A. v. Royen, samman med vilken han ordnade universitetets trädgård. Men denna vänskap äger ett särskilt intresse, så till vida som denne, om han varit en inbilsk och avundsjuk man, kanske kunnat förfäktat en sorts prioritetsrätt till vissa Linnéanska tankar. Redan flera år före Linnés ankomst och offentliggörandet av sexualsystemet hade nämligen v. Royen i ett långt braskande latinskt kväde firat »plantornas bilägar» och med många granna mytologiska utvikningar och jämförelser beskrivit örternas könsliv. Men v. Royen hade den goda smaken att inse skillnaden mellan ett retoriskt lekverk och en genomtänkt teori, och utan en baktanke på sig själv har han hyllat Linné som botanikens reformator, vilkens läror han själv från katedern utvecklade. Linné hade i Leyden den för en ung lärd kanske starkaste och mest berusande av sensationer: den att själv höra sin teori läras, diskuteras, omfattas, och med egna ögon kunna iakttaga sin tankes befruktande kraft.

Den mest fängslande episoden från Linnés Leydenvistelse är dock hans mellanhavande med Boerhaave. Det ligger över dessa båda mäns möte något av det högtidliga och vemodiga i sammanträffandet mellan en gammal furste och hans unge tronföljare. Den store läkaren var redan märkt av den annalkande döden. Han tog det med en kristen filosofs milda undergivenhet, nöjd — som han skriver till en vän — över att »alltid glad hava levat i 68 år». Man av gammaldags tro och heder med

den enkla, naiva naturlighet över hela sitt väsen, som är de verkligt stora forskarandarnas märke, måste han se på den unge främlingen från Sverige som på en Benjamin. Ty i själva verket voro beröringspunkterna mellan dem båda mycket stora. Man finner det blott man läser Boerhaaves av hänfödda utrop och apostrofer till Gud gärna fyllda brev. Boerhaave var liksom Linné en religiös människa, för vilken naturen först och sist var konstfullhet, ändamålsenlighet, en gudomlig världskonstnär i stort och smått sublima och harmoniska verk. På grund av hans försök att hävda ett mekaniskt förklaringsätt för de organiska processerna vidlådde honom från ungdomen ett dunkelt rykte för fritänkeri. Men med orätt. Boerhaave hade tvärtom som ung teolog, vartill han först utbildats, bekämpat fritänkare och framför allt då den, som ansågs farligast och mest demonisk av dem alla — kanske därför att han gudomliggjorde allt — den bleke, judiske glassliparen, som, då han icke satt över sina linser, sökte på matematiskt vis »more geometrico» bevisa omöjligheten av en personlig skapares existens — Spinoza. Boerhaave utgav tvärtom på gamla dagar sin föregångares, den olycklige än mer mystiskt gudshängivne Swammerdamms hänfödda naturteologi under titeln »Naturens Bibel». I själva den överskriften ligger en världsåskådning, en naturåskådning gemensam för den åldrade läkaren, som under Hollands gamla träd gick in i dödens skugga, och den unge arvtagaren från Sverige, till vilken han räckte naturkunnighetens spira. Med Boerhaave och Linné slutar den estetiskt-religiösa naturtolkning, som från Aristoteles' dagar utvecklats av antikt harmonibehov och kristen tro på ett gudomligt världsförnuft.

III.

HARTEKAMP.

I Holland finnas inga avstånd. Så mycket oftare förde Linnés rastlösa vetgirighet honom än till den ena än till andra trakten av landet. Vi veta till exempel, att han uppsökte havet och botaniserade på dynerna. Det var säkerligen utanför Leyden i trakten av Kotwijk van Zee, den ännu i dag så oförminskat egendomliga och genuina sjömans- och fiskarorten på de av strävt, vindlöst strandgräs täckta sandvallarna vid Nordsjön. Här öppnade havet sin mäktiga blå halvcirkel för hans öga och brusade mot stranden som den dag i dag, vilt och upproriskt, dovt och undergivet, med glittrande, övermodig ungdom eller tröttslaget svärmod — allt efter lyssnarens sinne. Men något intryck av havets naturstorhet finner man — så vitt jag kan minnas — ingenstädes i hans skrifter. När Haller, den manligaste av de två, just här för första gången såg oceanen, är han icke

heller för våra begrepp mycket expansiv, men något av den moderna människans vördnad för elementens sublimitet skälver dock genom den lilla frasen »visserligen har denna bild av oändligheten för ovana ögon något förfärande». Man hade eljes velat tro att Linné före sin samtid med Haller känt havets episka poesi, liksom han med denne före de flesta andra djupt förstått och antytt högfjällets ljusa och grandiosa lyrik.

Linné besökte vidare många av Hollands städer, särskilt gästade han ofta Amsterdam för att råka en här boende ungdomsvän och studiekamrat, som han oförmodat återfunnit på holländsk botten. Det var Peter Artedi; hur många bildade svenskar känna ens hans namn, fast inskriften på hans 1905 till tvåhundraårsminnet av hans födelse genom svenskt bistånd i Amsterdam resta minnesvård säger »ichthyologorum princeps», den främste kännaren av fiskarna? Med en längre levnad hade han säkerligen stått vid Linnés sida som naturvetenskaplig banbrytare. Linné och Artedi hade redan i Uppsala studerat samman, och det verkar som en goss-saga när man hör dem i sin erövrarglädje fredligt sitta emellan dela naturen i två konungariket. Artedi förbehöll sig fiskarna, vilka Linné gärna avstod, ty dem, de kallblodiga, »älskade han minst». Nu återfann Linné denne sin samkonung, herren till alla havets undersåtar, som en utblottad och övergiven resande svensk studiosus. Men Linné tröstade Artedi med att de nu icke levde i Uppsala under »tvång och förföljelse» och skaffade honom strax anställning hos en stor samlare av naturföremål, apotekaren Seba i Amsterdam, för att beskriva dennes fiskar. De båda ungdomsvännernas naturvetenskapliga fostbrödralag från Fyris återupplivades så i Holland. Lutade över preparater, teckningar och i sprit bevarade djur sutto de båda unga svenskarna åter i långa, ömsesidigt befruktande diskussioner. Det gällde en ny stor grundritning, ett nytt inventarium över naturen. En sorglig olyckshändelse avbröt emellertid snart deras samliv. På hemväg från ett kalas hos Seba drunknade Artedi i en av de då säkert kolsvarta (ännu mycket bristfälligt upplysta) Amsterdams grachter. Hans livsgärning blev sålunda blott en torso. Linné utgav emellertid hans enligt fackmännens försäkringar för sin tid ytterligt märkvärdiga *Ichthyologia* — man kan härom se den lilla intressanta skrift E. Lönnberg utgivit över Artedi — och beskrev i ett målande, varmt företal sin Pylades' väsen och öde. Ett sekularsnille har här gått bort, utropar Linné, och med sitt nästan barnsliga begär efter symbolik och fördolt samband i tingens gång tillfogar han en karakteristisk reflexion om det sällsamma i att denna fiskkännarnes furste just skulle sluta sina dagar i det element, från vilket han i livet hämtat sin glädje. Också ett fall av tillvarons tragiska ironi!

Men sin egentliga uppehållsort under dess holländska år fann Linné som bekant i en stor botanisk och zoologisk trädgård på ett lantgods mellan Haarlem och Leyden, Hartekamp. Det var en av dessa storartade

anläggningar, som de holländska köpmansmagnaterna — det dåtida Europas främsta — brukade grunda med sina från Levanten och Ostindien vunna rikedomar. Haller såg en annan, den portugisiske juden Pintos berömda trädgård på vägen till Utrecht med öppen trädgårdsbyggnad på marmorkolonner, stora springbrunnar och konstgjorda grott- och klippkonstruktioner i rokokons stil. Också där funnos i överflöd långväga ifrån hämtade örter och exotiska fåglar. Hartekamp ägdes av direktören för det ostindiska kompaniet, Georg Clifford, och dess märkvärdigheter överträffade, som Linné själv berättar i dedikationen av den beskrivning, han upprättat över trädgårdens flora — en praktfull med fina blomsterbilder prydd folio, ensamt tillräckligt vittnande om Cliffords storslagna mecenatskap — alla Linnés förväntningar. Här fanns allt, som kunde hänrycka en besökare. »naturens av konsten understödda mästerverk, alléer, rabatter, statyer, dammar, konstnärligt byggda berg och rörgångar». Alltså åter en trädgårdsanläggning i rokoko med dess lust att av naturen göra en sirlig sällskapslivets värld med överraskningar, lekverk och fantastisk illusion. Bostaden var kunglig, museet rörde ägarens vetenskapliga intressen, men mest greps Linné av den djur- och växtlivets rikedom från alla världsdelar, som den ostindiske direktören fört hit med sina på södern och tropikerna resande skepp. En nordens son kände sig förtrollad och häpen inför denna rikedom. Icke under att Linné antog anbudet att mot hög avlöning och eljes behandlad som son i familjen stanna här som ordningsman och beskrivare. På Hartekamp tillbragte Linné, »glömmande fädernesland, vänner och släktingar, glömmande förgångna och kommande sorger», skriver han själv, sina allra mest sorglösa år. Här levde han »som en prins», tillfogar han, »hade allt det han önska kunde, ett logement så präktigt, att han varken haft eller kunde få präktigare, så härliga trädgårdar och orangerier, ett så fullkomligt botaniskt bibliotek». I ett brev, anført av Fries i dennes bekanta och sakrika levnadsteckning, erkänner han också: »andra måste resa hem för penningars skull, jag fruktar att resa hem därför. Här kan jag få så mycket jag behöver, blott genom att jag tjänar mig själv».

Under dessa lyckliga omständigheter spirade en rad av hans stora arbeten fram. Han var i den lyckliga, även hos store män oftast korta period av fullkomlig jämvikt och skaparkraft, växande själv dag från dag i andlig styrka. Hur han kände det, se vi av den nyss omtalade inledningen på Hartekamps flora. Dess sällsamt rapsodiska, allitererande stil har mer av Davidisk lovsång än av romarspråkets anda. Det är en hymn över skapelsen, världen, Gud och människan, fylld av undran, beundran, sällhet och vemod. Var skapelsedag är ett outtömligt under, men människans den märkligaste. Ty hon ensamt har fått aning om den underbara konsten hos den högsta makten, varelsernas varelse, »Ens entium». Ett rö är hon, som fläktar för varje drag och brytes av en pust, men — säger

Breedestraat i Leyden med rådhuset (nyligen härjat av elden).

Leydens universitet.

MEMORIÆ S.
 AMPLISSIMIS, PRUDENTISSIMIS, FORTISSIMIS VIRIS,
 D. D. CONSULIBVS, PRÆTORI, IVDICIBVS SE-
 LECTIS INCLYTÆ VRBIS
 LVGDVNOBATAVÆ,
 ARTIVM, LITTERARVM, ET DISCIPLINARVM HVMANARVM
 HOSPITIIBVS AC MÆCENATIIBVS, HANCCE THEATRI
 ANATOMICI DELINEATIONEM M. ET G. A.
 MONVMENTVM CONSECRABAT
 PETRVS PAAW Amsteldamensis.

En anatomisk demonstration av Pieter Pauw
 i Leydens Theatrum anatomicum 1615.

Linné med Pascal — ett rö, som kan tänka. I sin bräcklighet kan hon likväl utforska världar och stjärnor, förgångenhet och framtid. Och dock, hur mycken dårskap över hennes tillvaro, hennes ärelystnad, hennes samhälle med dess förkonstling! Hur många lysande och bristande såpbubblor. De oskäligen djuren förstå icke sin existens, men fattar den lärda fåvitskheten bättre sammanhanget, den inre meningen?

O! Docti Homines!

* * *

Det var en ljus sommardag med växlande skyar och lätt vind jag for ut till Linnés holländska trädgård, till det gamla Hartekamp. Vägen dit leder förbi Haarlem ut på de stora slätterna, in i landets hjärta. Förbi min blick ter sig i levande livets färgspel och glans bild efter bild, välbekant från holländsk landskapskonst: Cuyps ur gulddimman stigande flodstränder, Hobbemas i darrande solsken och spelande blåst liggande alléer kring en gammal kvarn, men först och sist de stora slättbygderna av sådesfält och ängar med en stads ljust belysta sneda tegeltak och ett grått kyrktorns ensamma höjddlinje i fjärran, sådana de ofta med en oändlighet av luft över den låga marken målats av den store enslingen Ruijsdael. Det är det holländska landskapet, som med sin grönska och alla sina feta kreatur i middagssolen kan tryckas av en platt och vardaglig fruktsamhet, men vilkets fina poesi träder fram blott belysningen skiftar, en natur, som just i sitt språks lågmäldhet får ett genomträngande vemod, blott det skymmer över all denna blekgröna enformighet, och ett starkt drag av melanholi, när ovädret eller mörkret drager över de i sin öppna värnlöshet resignerat stilla vidderna.

Men vid »Vogelenzang», stationen där Hartekamp är beläget, är idel prakt och grönska. Här ligga icke förgäves rika holländares lantgods. Och Hartekamp är numera själv en engelsk park, från vilken alla Linnétidens rokokomärken äro borta liksom alla spår av 1700-talets botaniska och exotiska liebhaberier. Det är nu bara gräsplaner, blomstergrupper och träd, men allt av vilken frodighet! Det oslagna gräset vajar högt med sin brokighet av midsommaräng, den blommande rhododendron bildar kullar av lilafärgade klasar, träden hava en utomordentlig lummighet och rikedom, där de stå längs dunkla gångar eller med grenarna hängande mot de svarta dammarna. Bokarna resa sig som pelare i gotik, lindar och ekar hava en sagolik vidd och omkrets som för primitiv gudstjänst av trädgudomligheter, och röda lysa blodbokarna, diktarnes hemlighetsfulla träd. Murgrönan överväxer i sin tur trädstammarna, och denna vegetation sträcker sig ner i de gröna vattendikena. Sitter man en varm sommardag

i all denna av blomånga och grönska tunga luft, kan man bliva beklämd som mitt inne i en världsstads myller och människovimmel, beklämd inför all denna växtlighet, som hänsynslöst kappas om luft och rum, inför den livets vilda planlösa alstringskraft, som fyller ögonblicket med en oändlighet av former och existenser, förgörande varandra och alla tillkomna för ett ögonblick av lust och sommar. Hur litet räcka för denna växtlighet Linnés eller någon annans system och ordningar, hur verkar icke han själv här i sin egen trädgård som ett av sommar och grönska övervuxet namn.

Dock, skyarna komma och gå och stämningarna växla med dem. Människoöden och människoverk äro nog också till endast för att blomma och förödas, och det största någon kan vinna är ett namn susande bland gräs och träd. Mer än andra har Linné vunnit detta. Han band icke förgäves sitt liv och sitt snille vid det evigt återkommande. Och när jag sluter ögonen och lyssnar till fågelsången, som här är så berömt mångstämmig och rik — därför heter trakten Vogelenzang —, tyckes den mig fylld av den försvunne, som ett par flyktiga somrar gick här som herre i sitt rike — och för mina svenska öron tonar:

Vem är som ej vår broder minns,
fast nu hans skugga mer ej finns,
fast nu hans valthorn tystnat har
är skogens genljud ännu kvar.
Än Floras fåglaskara
skall ömt hans namn bevara.
Än jägarn vid sin snara
skall på sin pipa svara:
han utan like var.

LINNÉ-GEDICHTE

MITGETEILT

VON

GÜNTHER SCHMID

HALLE (SAALE)

WOLLTE MAN DIE ÄSTHETISCH-GEFÜHLSMÄSSIGE Haltung der Linnégedichte darlegen und abzuleiten versuchen, würden wohl, soweit 18. Jahrhundert in Frage kommt, ebensosehr Einflüsse ALBRECHT VON HALLER's wie diejenigen J. J. ROUSSEAU's und auch LINNÉ's selber, zu bedenken sein. Und noch für die erste Hälfte des 19. Jahrhunderts, bei MARTIUS, wäre zu prüfen, ob es nicht richtig ist, eine gewisse späte Nachwirkung des Rousseauismus herausspüren zu sollen. Denn MARTIUS, diese naturverbundene und zugleich dichterische Persönlichkeit, glaubte die von ihm in Deutschland eingeführten Linnéfeiern nicht anders begehen zu können als in der freien Natur: nach einer passenden Rede im Hörsaal, der mit Bäumen und blühenden Pflanzen und dem bekränzten Bilde Linnés geschmückt war, botanisierend mit der Zuhörerschaft ins Freie hinauszuwandern, »unter Blumenverzierungen« das Mittagsmahl einzunehmen, Gedichte auf den grossen Naturforscher zu singen unter einer Eiche, die von ihm eigens gepflanzt war, von der sich dann Jeder am Schluss ein Zweiglein mitnahm. Wieweit GOETHE, der ja diesem Empfindungskreis, wie andererseits als Naturforscher auch Linné nicht ferne stand, etwa auf die dichterische Formung der Gedichte eingewirkt haben könnte, möge Berufeneren zur Beurteilung überlassen bleiben.

Es besteht hier lediglich die Absicht Linné-Gedichte *mitsuteilen*, einige, wie mir scheint, sehr wenig bekannte oder heutzutage ganz unbekannte Linné zu Ehren verfasste Gedichte.¹

¹ Bibliographischer Nachweis siehe am Schluss. Literatur, auf die Bezug genommen wird: CARUS, C. G., Erinnerung an Carl Friedr. Philip von Martius. Leopoldina, Heft VI,

Ich beginne mit einem Gedichte von AUGUST JOHANN GEORG KARL BATSCH (1761—1802). Batsch, der als Botaniker in gewissen Zusammenhängen hier und da genannt wird, stammte aus Sachsen-Weimar und war in weimarisch-goethischer Atmosphäre aufgewachsen. Er studierte in Jena, wo er auch geboren ist, von 1779 bis 1781 Medizin und Naturwissenschaften. Er war dann eine zeitlang im Dienste der gräfl. Reuss-plauischen Naturaliensammlung in Köstritz (ebenfalls in Thüringen) tätig und kam hierauf als Privatlehrer nach Weimar, wo ihn GOETHE kennen lernte. In der Goetheliteratur ist denn auch das Nähere über ihn zu finden. Goethe ermunterte den jungen Mann zur akademischen Laufbahn. Batsch wurde 1786 Dozent, ein Jahr später ausserordentlicher Professor, 1790 begründete er unter Goethes Mithilfe den botanischen Garten in Jena. Zuweilen ist er irrtümlich als botanischer Anreger und Lehrer Goethes bezeichnet worden. ADOLPH HANSEN, der Historiker der botanischen Lehren Goethes andererseits schätzt Batsch als einen ideenlosen Mann sehr gering ein. Aber MARTIUS, der seiner Zeit näher stand, nennt ihn »vielleicht den geistreichsten der deutschen Botaniker jener Epoche« (1794). Tatsächlich bedarf es erneuter Untersuchung, ob Batsch nicht auch einen Platz in der Geschichte der botanischen Ideen einzunehmen hat, nämlich als ein Mitarbeiter oder Förderer am natürlichen System im Sinne Linnés, das heisst, in dem von Linné hingeworfenen, besonders von FABRICIUS aufgezeichneten und überlieferten Gedanken, den in seiner historischen und noch heute bedeutsamen Stellung JULIUS SCHUSTER in der Schrift Linné und Fabricius herausgearbeitet und vorgestellt hat.

Batsch veröffentlichte auch Dichterisches, so während seiner Studienzeit mehrere dramatische Versuche. Damals gab ferner der zwanzigjährige Gedichte, einen Band mit dem Titel: Oden, Lieder und Gesänge, heraus. Hierin steht an 53. Stelle, Seite 113—121 das Gedicht »an Linné«.

Der schriftstellerisch sehr tätige Batsch hat u. a. eine »Botanik für Frauenzimmer und Pflanzenliebhaber«, Weimar 1795, geschrieben. Schon der Buchtitel ist ohne Rousseau nicht denkbar. Ein anderes Werk heisst »Der geöffnete Blumengarten« etc. »zur Erläuterung der Frauenzimmer-Botanik für Pflanzenliebhaber, welche keine Gelehrten sind«, Weimar 1802.

1869, S. 103—111. ECKER, A., Lorenz Oken. Stuttgart 1880. EICHLER, A. W., C. F. Ph. von Martius. Flora 1869. HANSEN, A., Goethes Metamorphose der Pflanzen. Giessen 1907. JANSEN, A., Jean-Jacques Rousseau als Botaniker. Berlin 1885. Meyers Konversations-Lexikon, 5. Aufl., XIV. Bd., Leipzig u. Wien 1896, S. 999 (Rudolphi). NICKLAS, J. A., Schmellers Leben und Wirken. München 1855. SACHS, J., Geschichte der Botanik. München 1875. SCHUSTER, J., Linné und Fabricius. München 1928.

AN LINNÉ. FRAGMENT.¹

Hohe Entzückungen kamen, und Schauer, nicht jene gesuchten,
 Die im Leben des Staubs mit Hohn den Suchenden lohnen,
 Die Entzückungen, welche mit starken himmlischen Blicken,
 Die empfinden, welche des Herren Schöpfung sich freuen:
 Kamen über dich im vollen Mass, o Geliebter!
 Wenn du sahest den Schlummer der Welt, vergehen die Farben;
 Sinken den prächtigen Staub, in Trümmer seiner Verwesung
 Sich verwandeln, und dann umher in den Winden verwehen:
 Da umzogen dich Nebel der tiefen ernsten Betrachtung:
 Aber schnell umgaben dich helle Strahlen der Wonne!
 Wenn du sahest den Wurm sein unbehilfliches Leben
 In dem Staube verwinden, dann hin sich neigen und schlafen,
 Bald dann auferstehn in Feuerfarben der Schöpfung!
 O wie hub er sich herrlich empor, welch ist der Gedanke,
 Der die Wonne vermag zu schildern, welche die Herzen
 Bei dem Anblick ergreift des auferstehenden Wurmes?
 Ha, geduldig trug er die Last des irdischen Leibes,
 Ging den traurigen Pfad durch tausend bange Beschwerden,
 Bis ihm dann von der Bahn der Schlaf von Seligkeit winkte,
 Und er seiner Vollendung in finstern Wegen sich nahte:
 Herrlich scheint ihm die Sonne, dem armen schlafenden Wurm,
 Scharen leben um ihn, und er muss liegen und schlummern!
 Schau' das Leben, schau', wie sich die bunten Geschöpfe
 In den Lüften baden, und er liegt tief an der Erde!
 Nein, er wachet, er lebt! da regt er sich in der Hülle,
 Bald hat er die Müh in Siegespracht überwunden!
 Scharen leben um ihn, er wird mit den Scharen erwachen,
 Höher dann als sie hinauf zu den Lüften sich heben!
 Sieh' er ersteht! Wie glänzt ihm das Gold am farbigen Leibe,
 Und wie breitet er die Flügel und schaut in die Sonne!
 Eine kleine Zeit, da war er der Hülle entlastet!
 Eine kleine Zeit, so ist der Taumel der Wonne
 Weg, und stärker führt er den vollen Flug nach dem Himmel!
 Sieh, er beginnet den Flug! der niedern Erde entsagend,
 Hebt er den prächtigen Leib, er fliegt, und die köstlichen Schwingen
 Strahlen vom Glanze der Sonne im blauen Aether zurückel!
 Sieh, er segelt von Blume zu Blum, aus offenem Becher
 Erst entfalteter Blumen genießt er himmlischen Nektar!

¹ Orthographie ist die heutige, wie in allen hier mitgeteilten Gedichten.

Und nun freut er sich des Nektars, freut sich der Liebe!
 Glänzte nicht, Teurer, dein Auge, und schlug dein dankvolles Herz
 nicht

Höher, fühltest du nicht, verklärter Forscher der Schöpfung,
 Gottesfreuden, wenn sich der Wurm erhob in die Lüfte? —
 Nicht die Spuren naher Verklärung, die dunkle Ahnung
 Deiner Auferweckung, die dir dein Schöpfer verheissen?
 Siehe, so wird, wie du fühltest, weit höher, der Längerserschaffene,
 Der Unsterbliche, er, den nicht die Hülle der Erde,
 Von der Seligkeit ab, zu Druck und Elend gezogen;
 Der zu bilden dich kam, und deine Schritte zu wahren,
 Der Gesandte des Herrn, der eine glühende Säule
 Dir war im Tale der Nacht: und nun im Wege des Lebens
 Eine leuchtende Wolke, die dich zum ewigen Lichte
 Hellumstrahlet, und leitend und stärkend höher hinauf führt!
 So wird er, wenn er einst, nach voller Reife der Tage,
 Hat dein Leib in der Erde geschlummert an seinem Teile,
 Wenn der festliche Ruf der abwärtsjauchzenden Himmel
 In den Gefilden der Toten erschallt, wenn die Ernte der Heerschar,
 In unendlichen Aehren, wie Sterne leuchtend, daherweht;
 Wenn er da deiner Hülle die Auferstehung verkündigt,
 Und das Korn der Verwesung zum Baum des Lebens emporgeht:
 Wird er jauchzen mit Himmelsgesang, mit dem tiefen Gefühle
 Eines Unsterblichen, der den unvollkommenen Wurm nun,
 Den er leitet und hielt, zu seinem Bruder sieht werden:
 Dass die Gefild' es hallen, es hallen werden die Gräber
 Aller Toten umher, es lispeln die werdende Schöpfung
 Und dir wieder tönen im Munde der Auferstandenen:
 Preis und Heil dem, der schuf, dem Unendlichen, welcher unendlich
 Geister schuf, und Staub erweckt zur unendlichen Wonne!
 Dem, dem Licht seinen Weg, dem Liebe die donnernden Pfade
 Zeichnet, dem Freude und Glück zu seinem ewigen Ziel ist!
 Halleluja den Wegen, den Wegen allen, die dunkel,
 Denen Geschaffnen vorbei, hinauf in die Ewigkeit eilen!
 Feuer wandelt voraus, und sanftere Schimmer, mit tausend
 Vollen Freuden, wandeln den Wegen nach von dem Throne:
 Komm, du Wurm, ihm empor, und wachse, Blume der Gräber,
 Jenseit, jenseit wallen im Dunkel die ewigen Ziele!
 Preis und Heil dem, der schuf! — So werden im Jubel sie stammeln.
 Preis und Heil dem, der schuf! dich Edler schuf! ach so singen
 Wir am Staube gerührt, mit Herzen voll dankender Hoffnung!
 Der im Wege; dem du bestimmt bist, einen der Schimmer,

Einen segnenden Schimmer uns hier im dunkleren Tale
Leuchten lies, und dich zu höheren Freuden emporhebt!
Walle die Wege dahin! wir segnen die leuchtende Laufbahn,
Die wir sahen, vielleicht ach finden auf manchem der Wege
Wir dich wieder, wir, die wir im Thale dich liebten!
Ja wir werden den Freund, den Vater finden, die Lieben!
Jenseit, jenseit wallen im Dunkel die ewigen Ziele,
Aber es ruht auch auf ihnen ein sanfter, stillerer Friede.
Heilige Sonne, dich haben, da feiernd das Ebenbild Gottes
Aufstand, seliger Hauch den Bau von Erde belebte;
Haben von Anbeginn dich die Menschen Gottes gesehen!
Immer in neuer Freude dir tausend Geschlechter, die wurden,
Zugegrüsst, tausend, die starben, mit Tränen der Wehmut gefeiert:
Du warst Fülle vom Anbeginn, Fülle der Freude,
Alle liebten dich, waren sie wert der Beseligung Gottes!
Alle freuten sich dein; dir sang in heiliger Unschuld,
Fromm, der fröhliche Schäfer sein Lied, es sangen die Väter,
Voller Kraft und voller Begeistrung, dir höhere Lieder!
Nunmehr liegen sie still, es schweigen die feiernden Lippen,
Dankend scheinst du aufs Grab, wir singen dir über den Gräbern
Unsrer Väter, geweiht von der Wonne, dir heilige Lieder!
Bald nun liegen auch wir, und lebend, voll Lieb in dem Strahle
Deines Blickes, werden auf unsern Gräbern die Enkel,
Die noch werden, deiner, und deiner Freuden sich freuen!
Lang schon, Eine, bist du! Du eine bist mit der Erde;
Aber werden wohl ewig die Gräber dir, Sonne, sich hüllen?
Ach, wir wachen dir zu, und leicht wird des Staubes Erwachen:
Von dir schlummern wir weg, und schwerer schlagen die Herzen!
Aber sie kommt noch, die Zeit, da wird ein enig Erwachen
Sein, dem Erwachen kein Schlummer, kein Schlaf, kein Sinken nicht
folgen!

Dann, du Eine, du, die du warst, und alle uns sahest,
Du bist dann vielleicht auch nicht mehr, du siegende Heldin;
Bist vielleicht alsdann zum ewigen Schlummer verstoben!
Dann erwachen wir, zu dem ewigen Leben, wir alle,
Die einander grüssten, beim Wachen und schieden beim Tode!
Dann wird Wechsel nicht mehr, nicht Nacht, nicht Tag sein, nur ewig
Eine Sonne, ein Licht, den Neuversammelten strahlen!
Die du vom Anbeginn warst, du, der wir Freuden und Tränen
Opferten, bist dann nicht mehr, wir, die wir wurden und starben,
Nicht vom Anbeginn waren, wir sehen uns ewig, ohn Ende!

Ein zweites hierher gehöriges Gedicht kam 1796 aus Greifswald von KARL ASMUND RUDOLPHI (1771—1832) und steht in den Annalen der Botanik des Schweizers PAULUS USTERI, also unter Fachabhandlungen in einer botanischen Zeitschrift. Rudolphi (in Stockholm geboren), der seit 1790 in Greifswald, Jena und Berlin Medizin studierte, sich 1796 als Privatdozent in Greifswald niederliess, von 1797 in Greifswald und von 1810 ab in Berlin Universitätsprofessor für Anatomie und Physiologie war, ist vornehmlich als Lehrer und Forscher der vergleichenden Anatomie auf zoologischem Gebiete bekannt. 1799 bis 1800 war er auch Herausgeber der Schwedischen Annalen der Medizin und Naturgeschichte. Doch hat sein Name auch in der Geschichte der Botanik einen guten Klang: in einer an derartigen Arbeiten ärmlich bestellten Zeit beantwortete er eine von der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen 1804 aufgeworfene Frage mit einer preisgekrönten Anatomie der Pflanzen (1807). Dass aber Rudolphis Beschäftigung mit botanischen Dingen nicht erst durch jene Preisaufgabe herausgefordert worden war, vielmehr von Jugend auf eine innere Bindung an die botanische Wissenschaft bestanden hat, zeigt das Gedicht des 25jährigen Gelehrten:

FLORA'S ELYSIUM.

In den Schatten des Tals, umkränzt von alternden Eichen,
 Sass ich sinnig und froh, und horchte dem Rauschen des Baches,
 Ringsum dufteten Veilchen und Primeln in sanftem Gemische
 Und erregten im Herzen die ersten Gefühle der Kindheit,
 Da ich die Schläfe mir kränzte mit lieblichen Blumen des Gartens,
 und im Schmuck der Natur, wie Krieger im ehernen Panzer
 Froh einhertrat und allen in kindischer Wonne mich zeigte. —
 Hier im lachenden Blau des wolkenentlasteten Himmels
 Stand das Blümchen der Liebe, das Nanny mit weinendem Auge
 Einst zum Abschied mir bot: dein werd ich nimmer vergessen!
 Jedes Pflänzchen umher in unaussprechlicher Rührung
 Nannt' ich bei Namen, und freute mich sein in stillem Entzücken:
 Ach! es war mir, als säss' ich im Kreise von liebenden Brüdern!
 Aller Freunde gedacht ich, die mir in traulicher Stunde
 Wang' an Wange gedrückt, die Mähen des Lebens versüssten!
 O! wie war ich so selig, wie fühlt' ich mit klopfendem Herzen
 Welche Freuden Natur so milde dem Späher bereitet,
 Der die tobende Lust im kerzenerleuchteten Tanzsaal,
 Der das prunkende Nichts des glänzenden Feiergewandes
 Willig verschmäht und am Busen der nimmer alternden Schöpfung

Kraft zu Liedern und Taten in hoher Fülle sich sammelt.
 O Natur, so rief ich, in rosigen Stunden der Jugend
 Jetzt, wie einst in den Tagen der Mannkraft, dir nur zu atmen
 Sei mein Stolz und mein Ruhm, und könnt ich im Purpur des Hofes
 Fürstlich einhergehn, doch wählte ich das Hüttchen auf eisigen Alpen
 Um an dir mich zu letzen und deine Spur zu erforschen.

Schon ins spiegelnde Meer sank nieder die strahlende Sonne,
 Linde spielte der West in meinen bräunlichen Locken,
 Da enteilt' ich dem Bache, und an dem Fusse der Eiche
 Warf ich mich nieder, um hier in labender Kühle des Abends
 Noch ein Weilchen zu ruhen, und bald im süssesten Traume,
 Wie den König noch nie auf seinen seidenen Pfühlen
 Je umzaubert, entschlief ich. —

Ein sanftes geistiges Hauchen
 Floss um mich her und siehe! ein Greis in weissem Gewande,
 Seine Scheitel umkränzt mit Rosen und heiligen Lilien
 Stand im Lichtglanz des Aethers zu meiner Rechten und winkte
 Traulich, mit ihm zu wallen, ich folgte freudigen Herzens.
 Ueber Hügel und Tal, im Nu des schnellsten Gedankens
 Schwebten so leicht wir dahin, als auf dem Fittich des Zephirs
 Kaum ein Rosenblatt fliegt, der duftenden Knospe entrissen.

Staunend weilte mein Glück auf meinem hehren Begleiter;
 Göttlicher Greis, wer bist du? Vermag ein sterblicher Jüngling
 Deinen Namen zu nennen? — Mein holder Genius bist du,
 Oder — mit steigender Stimme rief ichs und loderndem Feuer —
 Dreimal sei mir gegrüsst! — Du bist der Schatten des Mannes,
 Den ich als Knabe schon liebte, LINNÉ! Das bürgt mir dein Auge,
 Das mit treffendem Blick das All der Dinge umfasset. —
 Lächelnd erwidert' er mir mit sanfter männlicher Stimme:
 Nein, du täuschest dich nicht, o Jüngling, deinen Gefühlen
 Für die schöne Natur verdankst du, dass ich die Freuden,
 Die einst deiner noch warten, schon jetzt dir kam zu enthüllen,
 Dich im Forschen nach Wahrheit zu stärken durch hohe Belohnung. —
 Jüngling, du liebst mich so feurig, den Namen Linné zu bekennen,
 Ist dein Stolz, doch schaue umher mit spähem Auge,
 Ob ich hienieden auch fehlte, und suche die Fehler zu tilgen,
 So nur kannst du dereinst den Lilienkranz dir erringen.
 Der nur hat mich geliebt, des Arm verschmähet die Fesseln,
 Welche Vorurteil schuf, auch ich zertrümmerte einstens
 Stolze Gebäude, die schwankend sich lehnten auf trügerische Pfeiler;
 Doch auch ich war Mensch, und irrte im Durste nach Wahrheit,
 Oft wie jene, die vor mir die Scharen der Jünglinge lehrten.

Siehe, noch sprach er — und plötzlich umfing uns ein lachend Gefilde,
 Seidener Teppich von Blumen, die nie mein Auge gesehen,
 Deckte den Boden, balsamisch verhauchten sie liebliche Düfte.
 Wie das Auge der Dirne, der Unschuld rötet die Wange,
 Strahlte ringsum der Himmel in reinem azurnen Blau;
 Fernher sah ich Gestalten in majestätischem Gange
 Uns sich nahen, da rief mein Führer: siehe die Fluren,
 Die zum Wohnsitz der Trauten die hehre Flora geheiligt!
 Siehe Elysium vor dir! Von jenen göttlichen Schatten
 Magst du jeden erkennen, und teuer sind sie dir alle.

Weiter schritten wir fort, und hier in sanfter Umarmung
 Standen ROUSSEAU und HALLER, umkränzt mit Lorbeern und Lilien:
 Beide liebten Natur, und ihren Harfen entfloßen
 Liebliche Töne auf Erden; — in diesen seligen Auen
 Fand sich ihr Herz und knüpfte die schönste geistige Freundschaft. —
 Arm verschlungen in Arm, in stillen frohen Gesprächen
 Kamen aus einem Gebüsch von Myrthen und falben Zypressen
 KALM und HASSELQUIST her, zur Seite LÖFFLING und KÖNIG;
 Freudiger glänzte mein Auge! — Sie rissen sich früh von dem Busen
 Ihres Vaterlands los und forschten sorgsam in fernen
 Wilden Landen umher, von tausend Gefahren umgarnet.
 Ach! Sie fanden zu früh den Tod im blühenden Lenz!
 Doch mit nichten zu früh! — Sie hatten als Jüngling errungen,
 Was sonst Greisen gebührt, den Lohn für rühmliche Taten,
 Und sie fanden ihn hier! — Noch hing ich in sanftem Entzücken
 An den Edeln, da sah ich in einer Laube von Rosen
 Greise mit silbernem Haar; ich naht' in kindlicher Ehrfurcht,
 Wie der Jüngling zum Vater emporschaut, der ihm den Segen
 Gibt mit zitternden Händen, bereit von hinnen zu scheiden.
 Siehe, jetzt grüssten sie uns mit traulichem Nicken des Hauptes,
 Und ich erkannte sie schnell. An seinen Bruder gelehnet
 Sass BAUHN, hier GESSNER, MORISON, neben ihm VAILLANT,
 ALDROVANDI, MICHELI, DILLEN und viele der Hohen,
 Die den Bräutigamskuss der schönen Flora einst küssten.
 Unter allen strahlte hervor in leichtem Gewande
 TOURNEFORT, dann noch gerühmt, wann Könige längst sind vergessen:
 Er bereitete kühn die Bahn dem emsigen Forscher. —
 War einst Tournefort nicht, so — sagte mein edler Begleiter, —
 Hätt' ich nimmer die Lilien um meine Schläfe gewunden.
 Nie vermag ich zu fassen im schwachen, sterblichen Liede,
 Alle, welche mein Blick mit hohem Entzücken gewahrte.
 Doch, ihn nennt mein Gesang, SOLANDER, der kühn um die Erde

Schiffe, jetzt ist er am Ziel und wartet der lieben Gefährten,
 Die die Kunde der Kräuter zu heben bis zur Vollendung,
 Kühn wie er, nicht Lanzen der Wilden, nicht Brandung noch Klippen
 Scheuten, nicht Sirius Hitze, noch weite Gefilde des Eises. —
 Sei mir gegrüsst auch du, der dort bescheiden einhergeht,
 Ernst und denkend, dich lohnen noch spät die Kränze der Nachwelt,
 SCOPOLI, sei mir gegrüsst! Allein in Idriens nackten
 Unwirtbaren Gebirgen, mit nagendem Kummer belastet,
 Standst du dennoch wie Eichen im wilden sausenden Nordsturm,
 Und im Schoß der Natur, da fandst du heilenden Balsam
 Für die Wunden des Herzens und Trost in quälender Schwermut. -

Ha! was strahlet mir dort entgegen in blendendem Glanze?
 Führe mich dorthin, mein Führer! Und siehe aus parischem Marmor
 Stand da ein Tempel, umringt von ewiggrünenden Zedern,
 An der Schwelle prangte das Bild der himmlischen Wahrheit:
 Und wir schritten herein — mich füllte heiliges Schaudern!

In der Mitte des Tempels erhob sich ein Altar mit Rosen
 Und mit Lilien umkränzt, noch hatte nie Blut ihn enttheiligt;
 Nur ein biederer Herz und Blumen sind Opfer die Floren
 Lieblich duften und süß. Die Wände des heil'gen Gebäudes
 Deckten lasurnene Tafeln, und golden strahlten die Namen
 Aller der Edeln darauf, die, Florens heilige Priester,
 Einst auf Erden die Wunder der hehren Göttin verstanden.
 Eine Tafel war leer und grösser denn alle zusammen:
 Jüngling, sprach mein Begleiter, schon stehen hier herrliche Namen,
 Deinem Blick nur unsichtbar, schon sind hier HEDWIG und GÄRTNER,
 BANKS, mein THUNBERG, und FORSTER mit bleibendem Golde
 geschrieben,

Die die Erde noch fasset und alle der künftigen Zeiten.
 Aber frage mich nicht — für dich ist's heiliges Dunkel!
 Plötzlich hörte mein Ohr die lieblichen Nachtigalltöne,
 Und ein schwebender Duft erfüllte ringsum den Tempel.
 Flora naht!

Da erwacht ich, und ach! am Fusse der Eiche
 Lag ich — entflohn war das mich mit Wonnen erfüllte!
 Schon war die Sonn entschwunden, und in des Abendroths
 Schimmer

Perlte der Tau auf den Blumen und auf dem Halme des Grases:
 Da erstand ich, und voll des hehren Gesichtes, voll Ahnung
 Jener künftigen Freuden, die gütig der Traum mir entfaltet,
 Schlich ich langsamen Schritts zu meiner heimischen Klausur.

Das Gedicht des Germanisten JOSEPH ANDREAS SCHMELLER (1785 — 1852) war von dem Botaniker MARTIUS angeregt worden. Schmeller, ein hervorragender Kenner und Erforscher deutscher Dialekte, wurde 1827 — aus diesem Jahr stammt das Linné-Gedicht — Professor am Kadettenhaus in München, war dann von 1828 ab Professor der älteren deutschen Literatur an der Universität München. »Wir freuen uns diese Jahreshefte mit dem Berichte zu beschliessen«, schreibt die Regensburger Flora in der 4. Beilage zum Jahre 1827, »wie auf der benachbarten jugendlich erblühenden Hochschule in München die Feier Linnés begangen wurde. Bisher hatte Deutschland wohl nur durch ein allzu treues Verfolgen der Fussstapfen jenes grossen Mannes sein Andenken geehrt, Feder und Denkmal aber dem prunkvolleren Auslande überlassen, das ihm die höchste Ehre erwies, indem es die vorzüglichsten naturhistorischen Gesellschaften nach ihm benannte.« An dieser ersten Linné-Feier in Deutschland nahmen fünfzig Personen teil, unter ihnen war auch LORENZ OKEN, der in diesem Frühjahr an die Münchener Universität übersiedelt war. Schmellers Gedicht wurde bei dieser Gelegenheit gesungen und erschien gedruckt offenbar zuerst in der oben genannten botanischen Zeitschrift. Martius nahm es dann später (1838) mit Schmellers Namen in seine Vorträge und Reden auf:

(Melodie des Rheinweinliedes.)

Viel tausendmal stand neugeschmückt wie heute
Im Feierkleid die Flur:
Man wusste nicht, was dieses Fest bedeuete
Der ewigen Natur.

Man ahnte nicht, was sinnig uns verkünde
Der Matten buntes Grün,
Des Veilchens Duft, der Balsamhauch der Linde,
Der Rose sehnend Glühn.

Da kam LINNÉ. Die Seele sonder Tücke,
Das Auge, rastlos wach,
Sah aufgetan vor dem entzückten Blicke
Der Pflanzen Brautgemach.

Und Licht sah er aus Liebe sich entfalten
In Flora's Heiligtum.
Es wandelte das Chaos der Gestalten
Zur schönsten Ordnung um.

Drum ew'ger Preis ihm, den zu ihrem Seher
Natur sich auserkor!
Er hob zu uns die Pflanze, rückte höher
Uns selbst im All empor.

Stosst an! Was da im Pflanzenreich gedeihet,
Das Beste, Geistigste,
Du alter Schwed', es bleibe dir geweiht,
Dir opfern wir's LINNÉ!

Man wanderte dann alljährlich (wie lange? jedenfalls noch 1842) zur Linné-Feier hinaus. »Ein wirkliches Studentenfest« schreibt EICHLER, »war lange Jahre ein Ausflug zur Linnäuseiche nach dem 2 $\frac{1}{2}$ Meilen von München entfernten Ebenhausen, die Isar aufwärts, welche, dort noch ein Bergstrom, die steilen Halden raschen Falles durchzieht. Dort reihten sich nach dem erfrischenden und lehrreichen Morgenmarsche, laub- und blumengeschmückt die Jünger an offener, langer Tafel, den Meister, Kollegen und Freund an der Spitze; sinnige Ansprachen, dichterische Scherze und kräftige Lieder begleiteten das Mahl und den Heimgang.« KARL FR. PH. VON MARTIUS' (1794—1868) Name als Naturforscher, besonders als botanischer Erforscher Brasiliens und der Palmen, ist genugsam bekannt. Eine Reihe seiner Schüler sind Zierden der botanischen Wissenschaft geworden, ALEXANDER BRAUN, KARL SCHIMPER, HUGO MOHL, OTTO SENDTNER, A. W. EICHLER, ANTON SPRING u. A., und unter jenen Linnéfreunden werden diese mit zugegen gewesen sein. »Unleugbar wurde damals die Botanik mit regerem Gefühl, mit mehr Herzenslust getrieben, und sicher nicht zum Nachtheile der Wissenschaft«, so meint EICHLER erinnerungsvoll. MARTIUS war eine vielseitige und grosse Persönlichkeit. Er verband mit den Verstandeseigenschaften des Forschers »auch jene Anlagen des Seelenlebens, die einer höher angelegten und höher organisierten Natur nicht fehlen dürfen und ohne welche auch die umfassendste gelehrte Bildung doch immer eine unharmonische bleibt.« Er besass», so bezeugt EICHLER auch die künstlerisch-dichterische Seite des hervorragenden Mannes, »ein reiches, warmes, tiefführendes Gemüt, das immer allem Edlen, Schönen und Guten offen stand, und eine leicht erregbare, nicht bloß empfängliche, sondern auch frei gestaltende Phantasie, die ihm gar oft zum Antriebe eigener poetischer Produktion wurde«. Kein Geringerer als GOETHE hat die schöne Schreibweise seines brasilianischen Reiseswerkes gelobt. Und C. G. CARUS, der Freund und grosse Verkünder Goethes und selber Naturforscher, beschliesst einen Nachruf auf Martius nicht nur mit einem ihm kürzlich mitgetheilten religiösen Gedicht des Verstorbenen, sondern zugleich mit den Worten: »Fromme und tiefpoetische Zeilen, die ich für das reinste und schönste erklären muss, unter allem, was in solcher Richtung aus der Neuzeit hervorgegangen ist.« Wir zweifeln hiernach nicht, dass das mitzutheilende, zwar burschikos singbare Gedicht auf Linné von Martius selber ist. Dieser druckt es in seinen Reden und Vorträgen S. 103 ab:

Melodie: Herr Bruder, nimm das Gläschen . . .)

Wie grün die Büsche stehen,
Wie bunt der Wiesenplan;
Des Frühlings Lüfte wehen
Mich wunderbarlich an.
Die Nachtigallen singen,
Die Lerche wirbelt drein:
Bei solchem frohem Klingen,
Muss ich im Freien sein.

Es mahnet mich zu jagen,
Doch dürst' ich nicht nach Blut,
Mein Wild ist nicht verschlagen
Vor mir auf seiner Hut.
Es steht auf lust'gen Gründen
In Duft und Farbenpracht,
Und weiss ich es zu finden
Das Herz im Leib mir lacht.

Die Fluren mit der Büchse
Beschleich ich auf und an,
Und suche, wo es wüchse,
Das Kräutlein Lobesan.
Ein alter Jäger gehet
Mit mir durch Dick und Dünn
Und wo er geht und stehet
Ich wohl beraten bin.

Er kennet alle Fährten,
Er nennt mir jede Spur,
Doch wie zu dem Gelehrten
Spricht er lateinisch nur;
Weiss mancherlei Geschichten
Und manchen art'gen Schwank
Gesprächig zu berichten,
Und macht mir's stets zu Dank.

Den Alten soll ich nennen,
Den Trost der Jägerei?
Wirst du denn sonst verkennen,
Dass es LINNÄUS sei?
Der alte Jäger lebe!
Ihm gilt mein Frühlingsgruss,
Sein Hauch stets in mir webe!
Vivat Botanicus!

Noch findet sich in MARTIUS' an Linnéstücken reichen Reden und Vorträgen eine Umdichtung des bekannten Studentenliedes von KINDLEBEN *Gaudeamus igitur*, mit der Ueberschrift: *In Caroli Linnæi natalitia*, auch dies ohne Verfasserangabe und so wohl auch von Martius selber.

Alles sonst Erforderliche gebe ich in nachfolgender

BIBLIOGRAPHIE.

a) Schriften von Linné. (Nicht in Hulth's Bibliographia Linnaeana).

1. Würdigung der, dem Andenken berühmter Botaniker gewidmeten Namen der Pflanzen. In einer feyerlichen Rede an Prof. Olaus Rudbeck, von dem Ritter Carl v. Linné, nach dessen eigenhändigen Anzeichnungen. Flora oder Botanische Zeitung. N. Jahrgang. I. Band. Regensburg 1827. S. 154—158.
2. Aus Linné's Rede, die er als Rector der Universität Upsala am 25. Sept. 1759 vor dem König und der Königin von Schweden gehalten. In: K. F. Ph. v. Martius, Reden und Vorträge, etc. Stuttgart und Tübingen, 1838. S. 36—41 (Vergl. Nr. 6).

b) Gedächtnisreden, Feiern, Gedichte etc. für Linné.

3. BATSCH, A. J. G. K. Oden, Lieder und Gesänge von August Johann Georg Karl Batsch (Vignette) Nebst einem Lied auf das Klavier gesetzt von Hrn. Eulenstein zu Weimar. Nürnberg verlegt A. G. Schneider, 1781. 8°. 8 + 152 Seiten.
4. RUDOLPHI, K. A. Flora's Elysium, von Karl Asmund Rudolphi, Phil. D. in Greifswald. In: Annalen der Botanik. Herausgegeben von Dr. Paulus Usteri, committiertem Mitgliede etc. 17. Stück. (= Neue Annalen der Botanik. 11. Stück. Leipzig in der Peter Philip Wolfischen Buchhandlung 1796. 8°. S. 25—29.
5. (*Anonym*). Gedächtnisfeyer Linnés. In: 4. Beilage zur Flora oder botanischen Zeitung 1827. I. Band. Regensburg 1827. 8°. S. 99—101.
6. MARTIUS, C. F. Ph. von. Reden und Vorträge über Gegenstände aus dem Gebiete der Naturforschung von Karl Fr. Ph. v. Martius. Stuttgart und Tübingen, Verlag der J. G. Cotta'schen Buchhandlung. 1838. 8°. 222 Seiten.
Darin: Reden zur Feier des Linnäusfestes. S. 1—108.

Im einzelnen folgende Stücke:

Zu Linné's Gedächtniss an seinem Geburtstage. S. 3—22.

Der philosophische Gedanke in Linné's Werken. S. 23—35.

Aus Linné's Rede, die er etc. Vergl. oben Nr. 2.

Die Stufenalter des Menschenlebens, nach Linné's »Metamorphosis humana«. S. 42—66.

Vom magischen Einflusse der Natur auf den Menschen. Standrede an der Linnäus-Eiche. S. 67—73.

Ueber die Leiden und Freuden des Naturforschers. S. 74—100.

Lieder zur Feier von Linné's Geburtstag, im Freien zu singen.

»Viel tausendmal stand neugeschmückt...« (Schmeller). In Caroli Linnaei natalitia. »Wie grün die Büsche stehen, ...« S. 101—104.

Linnäische Litanei. Nach den vierundzwanzig Classen des Linnéischen Pflanzensystemes in eben so viele Bitten gebracht von Pater Fidelio. S. 105—108.

7. MARTIUS, C. F. Ph. von. Rede zum Linnäusfeste, in Ebenhausen bei München, gehalten 1842, 4. Juni, v. Hofrath Dr. v. Martius.
In: Flora oder allgemeine botanische Zeitung. XXV. Jahrgang. II. Band. Regensburg 1842. 8°. S. 385—393, 401—410.

LINNÉ SOM UPPSALA-STUDENT

Föredrag i Naturvetenskapliga Studentsällskapet den 21 nov. och i
Svenska Linné-Sällskapet den 22 nov. 1928

AV

RUTGER SERNANDER

EN VARM OCH SOLIG DAG I SLUTET AV MAJ 1728 BE-fann sig den unge Lunda-studenten CAROLUS LINNÆUS med några kamrater och discentes på en exkursion vid Fågelsång i södra Skåne. Dalen strålade i den skånska försommarens hela blomsterprakt, och då LINNÆUS en ny majdag följande år, men nu sittande i en kammare i domprosten OLOF CELSIUS gård på Svartbäcken, tänker tillbaka på Fågelsång, utbrister han: »Här skulle man wähl kunna swärja, att gudarne haft sitt sedes, såsom en angenäm ort för alla i världen».

Dagens idyll fick emellertid ett brått slut. LINNÆUS insjuknade häftigt, i det »hela armen upswulnade som en stock». Tillståndet förvärrades, och Linnæi lärare, den även som praktisk läkare skicklige STOBÆUS, som skötte sin avhållne lärjunge, måste »med föga hopp om hans lif» lämna honom i Akademi-Kirurgens vård. Denne »gjorde en stor öpning från armbogen till axeln», och patienten tillfrisknade hastigt.

LINNÉ återvänder understundom till denna episod i sitt liv, likaså hans vänner och lärjungar. Vi lämna å sidan den allmänna tolkningen av sjukdomsfallet, nämligen som orsakat av ett styng av den lika förfärliga som mytiska masken »*Furia infernalis*»; det blev om direkt eller indirekt en vändpunkt i Linnés liv.

Omedelbart från sjukbädden reste han den 28 juni hem till Stenbrohult, helt säkert med avsikt att ej återkomma utan i stället begiva sig till Uppsala.

Föräldrarna voro däremot, men familjens vän, den unge Karls lärare från Växjö-tiden, lektor ROTIMAN, som var full av minnen från lyckliga och framgångsrika studier under sin Uppsala-tid, gjorde vid ett besök på Stenbrohults prästgård slag i saken.

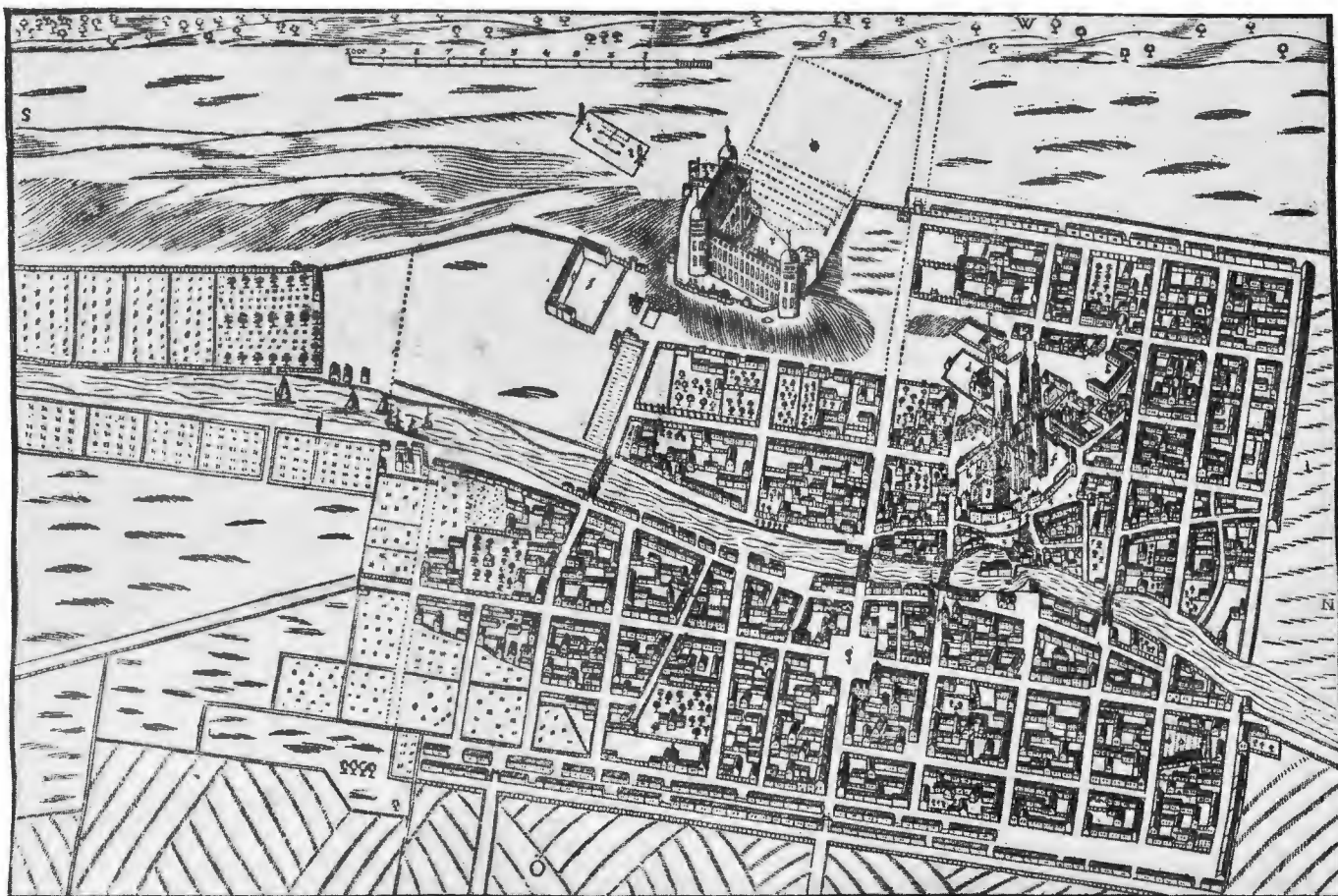

Fig. 1. Uppsala på 1670-talet. Hortus Botanicus synes inlagd i kvarteret längst ned till höger.
Förminskad bild ur RUDBECK's *Atlantica*, atlasbandet. Första upplagan.

Och så begav det sig att för 200 år sedan, närmare bestämt den 5 september 1728, en gästgivarkärra från Enköping rullade in genom Fjärdingstull just där nu Carolina reser sig, och i den kärnan satt en ung studiosus, CAROLUS LINNÆUS, *Smolandus*.

Det är minnet av att denna höst dessa 200 år förflutit sedan Uppsala Universitet mottog sin störste son, som nu Naturvetenskapliga studentsällskapet firar med denna lilla fest, till vilken jag vill lämna ett tillskott genom att teckna några drag av Linné som Uppsalastudent.

Hur såg Uppsala ut anno 1728 och närmast följande år?

Den stora branden 1702 hade härjat jämmerligen i staden, och denna hade ännu ej på långa vägar repat sig. Mycket låg i ruiner, och slottet användes av FREDRIK I till tegeltag. Den strängt rätlinjiga grundplanen, sådan den radikalt utformats på 1640-talet av CLAES FLEMING och BENGT SKYTTE, gjorde sig dock starkt gällande och gav staden prägel av ordning och regelbundenhet. Men det solida borgerliga utscende, som ännu i dag utmärker Uppsala, hade den ännu ej fått. Det tillkom först under LINNÆI första professorstid och var HÅRLEMANS verk.

Hur stod det till med de tvenne riksbekanta trädgårdar, den rudbeckianska och slottets, vilka den unge botanisten naturligtvis längtade att göra bekantskap med?

Den rudbeckianska, akademiens dåvarande botaniska trädgård, företedde till utsträckningen ungefärligen samma bild som synes på kartan i *Atlantians* atlas-band. (Fig. 1.) Vi lägga på denna figur, som representerar ett stycke av 1670-talets Uppsala, märke till att axeln i den rudbeckianska trädgården gick nästan vinkelrät mot den som genomgår den hårlemansk-linnæanska. Den var emellertid nu, framför allt till byggnadsanläggningarna, illa åtgången efter 1702 års brand. LINNÆUS gjorde 1731 i *Adonis uplandicus* en helt säkert tillförlitlig skiss av dess plan, sådan den var på hans studenttid.

Slottsträdgården, den nuvarande botaniska trädgården, var icke så stor som nu, men hade en monumental även den av O. RUDBECK utarbetad plan, dock sedermera av HÅRLEMAN rätt omlagd. Även av denna trädgård gjorde den unge LINNÆUS en skiss.

Att båda trädgårdarna, närmast den första, hyste ett rikt artbestånd, synes av LINNÆI förteckningar i ungdomsarbetena *Hortus uplandicus* och *Adonis uplandicus*.

Nå, var bodde LINNÆUS som student?

Hans första bostad känna vi ej, men väl att han, sedan han våren 1729 gjort den minnesvärda bekantskapen med domprosten OLOF CELSIUS, på hösten flyttade till sin välgörares gård i hörnet av Ö. Ågatan och Järnbrogatan. Enligt traditionen skulle hans kammare ha legat i det lilla huskomplex inpå gården, vilket avbildas på fig. 2. (Jfr SERNANDER i Upsala

Nya Tidnings julnummer 1918.) Det var i denna LINNÆUS 22-årig skrev *Præcludia sponsaliorum plantarum*, milstenen för hans vetenskapliga genombrott i Uppsala.

Den 13 juni 1730, står det i Vita Caroli Linnæi: »Flötta jag från Doct. CELSII gård till Profess. RUDBECKS, som war då så gunstig och lätt mig få condition med sina 3 små herrar att informera OLOF FRIDRICK, ALEXANDER och ADOLPH RUDB.»¹ OLOF RUDBECK D. Y. hade då sitt hem i det genom eldsvådan 1702 illa åtgångna bostadshuset nere i bota-

C. G. ALM, foto dec. 1918.

Fig. 2. Gammalt hus inne på Celsii gård (Ö. Ågatan 11), i vilket troligen Linné bodde under en del av sin studenttid.

niska trädgården. Det finnes som bekant kvar ännu i dag, men ombyggt av LINNÉ. (Fig. 3).

Som vi snart skola se, måste emellertid LINNÉ av särskilda omständigheter frammot julen 1731 ge sig av från det Rudbeckska hemmet. Julen och de första månaderna av det följande året tillbragte han mest i Stenbrohult. Var han tog in, då han i april återkom till Uppsala, vet man ej. Den stora Lapplandsresan stod för dörren och anträdde redan i maj 1732. Ej heller vet man var han bodde, då han på hösten återkom därifrån. Sommaren 1733 kallar han emellertid samman sina lärjungar »in

¹ THORE M. FRIES säger i sin monografi I, p. 54, efter att ha ömtalat flyttningen till 'CELSII gård' »utan huslega; och denna förmån åtnjöt han sedan till början av följande år». Jag har icke lyckats finna källan till denna från LINNÉs datum avvikande uppgift.

ædibus Raddeanis», d. v. s. den gård som ägdes av änkan efter akademidansmästaren JOH. RADDE. Det var gården i hörnet av Drottning- och Nedre Slottsgatorna, för en äldre studentgeneration välbekant under namnen Gamla gästgivaregården eller »Hotell Oden». (Fig. 4 och 5.) För att få veta hur han inrättat sig där, kunna vi läsa vad JOH. BROVALLIUS den 15 febr. 1735 nedskrivit i hans stambok:

»Du skulle sett, min Läsare, hans Museum, som stod öppet för åhö-

C. G. ALM, foto maj 1928.

Fig. 3. Hortus Botanicus Linnaeanus med bostadshuset i bakgrunden.

rarna, och full af förnöjelse och beundran skulle Du älskat dess värd. Taket hade han prydt med byten tagna från fåglar, den ena väggen med lappkläder och curiositeter, den andra väggen med större växter och ostracodermata; de bägge återstående voro ståtligt utrustade med dels medicinska och naturvetenskapliga böcker, dels docimastiska instrumenter och stenar. Rummets hörn utfyllde höga trädgrenar, hwilka han hade lärt tama fåglar af nära 30 slag att bebo; insidan af fönstren intogo större lerkärl, fyllda med jord till näring åt sällsyntare växter. För öfrigt kunde man med största förnöjelse betrakta ett så kallat Herbarium, lefwande samladt alle-

nast i Sverige, och i hwilket man kunde räkna öfwer 3000 olika växt-species, af wildt växande och trädgårdswäxter».

LINNÆUS skulle ju bli läkare.

ROTHMANS rekommendation av Uppsala framför Lund, enär i Uppsala »woro Medicinæ Professores: den lärda ROBERG uti sjelfwa Medicinen, den stora RUDBECK uti Botaniquen» vill man gärna göra till ett stort misstag.

Det har alltmör gått in i det allmänna bildade föreställningssättet, såsom den störste Linné-kännaren formulerat det: »sämre beställt med undervisningen inom medicinska fakulteten kan det näppeligen hava varit» än i Uppsala på Linnæi studenttid. Likaså är förhållandet med samme författares uttalande: »Utan kännedom om den ringa hjälp, som LINNÆUS

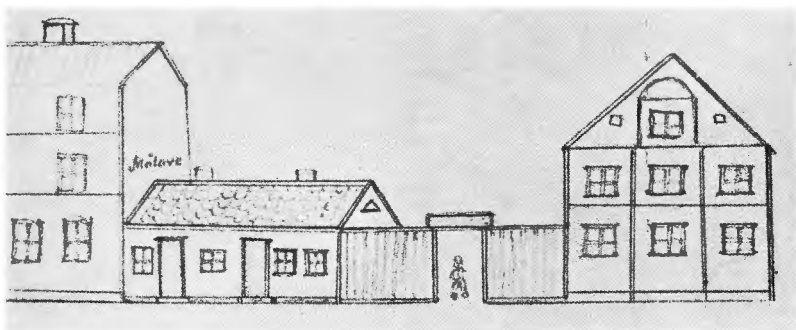

Fig. 4. Gamla gästgivaregården, i vilken Linné bodde under sista delen av sin studenttid. Blyertsteckning av Skomakaremästare S. A. HÄGG före 1880. Ur Uppsala Hantverksförenings samlingar.

under sina studentår af lärare erhöi, framstår ej tydligt hans ovanliga begåfning och energiska arbete; först mot den mörka bakgrunden aftecknar sig LINNÆI bild i sin verkliga klarhet och storhet.»

Jag vill ingalunda neka till, att det ligger en sorglig sanning i de nu citerade omdömena. De professorer, vilka ROTHMAN med sådan förtjusning talat om, mötte den kunskapsörstande studenten som åldringar med delvis andra eller mera dämpade intressen än dem, vilka en gång lett deras mäktiga verk som forskare eller lärare under mannaålderns kraft.

I den följande framställningen skall jag emellertid söka visa, att dessa män utövade ett ej ringa inflytande på den unge LINNÆUS, ett inflytande som han visserligen självständigt omformade i sitt starka och positiva intellekt, men som satte hans vetenskapliga utveckling i direkt samband med storhetstidens naturhistoriska forskning och traditioner.

OLOF RUDBECK D. Y. var framför andra den som hade att uppbära denna tradition. Hans farfar JOHANNES medhann under sin betydelsefulla verksamhetstid som Uppsala-professor även att ta itu med undervisningen i

naturhistoria; vi böra t. ex. ej glömma att han från och med 1610 ledde botaniska exkursioner, men det blev som bekant sonen OLOF RUDBECK d. ä. förbehållet att genom upptäckten av de lymfatiska kärlen och sina botaniska verk giva sitt universitet och sitt fädernesland medborgarskap i Europas naturhistoriska forskning.

Den delen av faderns verk fortsattes ärofullt av sonen OLOF RUDBECK

H. OSTI foto i slutet av 1880-talet.
Fig. 5. Hotell Oden före uppförandet av Hantverksföreningens hus (hörniet av Drottning- och Nedre Slottsgatorna).

d. y. framför allt genom den stort anlagda Lapplandsresan 1695, men även genom specialundersökningar av högt värde såväl inom medicinen som inom zoologien och botaniken.

Då LINNÆUS och OLOF RUDBECK träffades, var den senare 68 år gammal. Ännu var han i full arbetskraft; denna upptogs dock till ej ringa del av det stora språkvetenskapliga verket *Thesaurus linguarum*, storstilat

och heroiskt anlagt och med samma felsyn, som fadern lagt på sin *Atlantica*.

Dock var det ett och annat i RUDBECKS sparsamma offentliga undervisning, som lände LINNÆUS till nytta. Med vilken förtjusning talar han ej i breven till sin lundensiska lärare STOBÆUS om RUDBECKS föreläsningar om fåglarna, då de berömda avbildningar demonstreras av »Aves suecanæ, hwilka Rudbeck så nått och wäl med sina egna coupleurer afritat, at det syns ej wara menskligt werk».

Den avgörande betydelsen i RUDBECKS inflytande kom att ligga på ett helt annat område än den katedrala undervisningen. Den ligger i hans framsynta åtgärd, att redan då LINNÆUS endast var $2\frac{1}{2}$ års student låta honom övertaga undervisningen i botanik, d. v. s. sköta de i slutet av varje vårtermin återkommande demonstrationerna över de i trädgården befinthliga växterna, samt genom att, som nyss sades, taga honom till informator i sitt hus.

Den tid av ett och ett halvt år, LINNÆUS tillbringade i det Rudbeckska hemmet, bragte tack vare den kunskapsrike och välvillige husfadern den unge ovärderliga erfarenheter. Tillträdet till den beundrade fågelboken stod honom fritt och ligger tydligen som grund till avhandligen *Methodus avium succicarum*. Den botaniska akademiträdgården, över vilken han nu suveränt förfogade, var nog ej så förfallen som det i litteraturen vanligen uppgives. Dess material kunde nämligen läggas till grund såväl för hans genast över hela Uppsala frejdade demonstrationer som för den under informatorstiden i tätt på varandra följande upplagor utgivna *Hortus uplandicus*, i vilken sexualsystemets fundament utvecklades. Framför allt var RUDBECK angelägen att intressera det uppgående ljuset i naturalhistorien för sitt kära Lappland, som han så väl kände genom sin ungdoms stora resa sommaren 1695. Det lider intet tvivel att vi härifrån ha inspirationen till den Lapplandsfärd, vars plan LINNÆUS, då han måste kvittera det Rudbeckska hemmet, inlämnade till K. Vetenskapssocieteten. »RUDBECKEN», säger LINNÉ i sina Egenhändig anteckningar, »wisade honom de örter han där (i Lappmarken) funnit, vivis coloribus depictas», samt talade ofta »om de sällsamme phænomena och örter han sett på Lappska resan.» — »En otrolig längtan opwäxte häraf äfter de Lappske fiäll.»

Säkerligen stödde sig resplanen i många detaljer på RUDBECK. Som ett enda exempel vill jag framdra Lapplands speciella växtsläkte *Salix*, vars behandling i LINNÉS *Flora lapponica* alltid tilldragit sig uppmärksamhet och beundran. Professor AXEL LUNDSTRÖM höll en gång i början av 1890-talet en föreläsningsserie över detta släkte — tyvärr opublicerad —, och jag minnes väl, hur han visade att RUDBECKS teckningar i *Campi Elysii* tydligen ligga bakom och befrukta den Linnæanska framställningen.

Även LARS ROBERGS inflytande på LINNÉ faller i huvudsak utom

lärosalens ram. Den kliniska och anatomiska undervisningen, som tillhörde ROBERG, ligger sorgligt nere under LINNÆI egentliga studenttid. Man märker också med vilken iver och flit denne begagnade sig av tillfället att i Stockholm vintern 1729 lära sig »Anatomia på en upphängd quinnas person» samt att under hösten 1731 vara det uppgående ljuset ROSÉNS intresserade och belätne lärjunge i praktisk medicin. Tydligt är likväl att umgänget med ROBERG, som tidigt inleddes, och dennes privata lectiones hade sitt säkra och bestämda inflytande. Även här fick LINNÆUS ett ståtligt arv från den svenska storhetstidens naturforskning. ROBERG medhann, om man ser på de tryckta publikationerna och lärjungarnas disputationer, egentligen mycket mer än RUDBECK. Och det var en man, som stod på höjden av sin tids vetande och som visste att fullfölja och utveckla detsamma, det var t. ex. han som införde TOURNEFORTS system i Sverige, det var han som visade att trilobiterna voro kräftdjur o. s. v. Hans lärjunge betygade också sin lärares »widlöftiga läsning, myckna eld och egna methode». Allt vittnar om ett livligt andligt umgänge mellan den originelle gubben, cynisk, men med ett förbluffande gott omdöme, och det himlastormande, ej så litet självkära unga snillet. ROBERG genomskådade bristerna i LINNÆI rent medicinska utbildning, brister vilka för övrigt i ej ringa mån den gamle själv stod i ansvar för, men uppskattade till sitt fulla värde den universella valören av LINNÆUS som naturforskare. Hur skarpt och på pricken är ej hans omdöme längre fram i tiden, då LINNÆUS sökte professio medicina secunda vid universitetet:

»I sanning woro här allenast en Botanica Professio att täncka uppå, intet en liten sanker hortus Upsaliensis wid Swartbäcken, utan en jardin roijal i Paris, at besättjas med en i Europa örtenamnkunnig hufwudman i all Plantekjäning — jag skulle hålla Hr Doctor CARL LINNÆUS wärd jämwäl utan ifrån at införskrifwas, där han icke allerede här hos oss i Landet woro til finnandes . . . Den ock allena ibland oss wuxsen är och anförtros kunde utarbetandet af en Historia Naturalis Scandinaviæ magnæ.»

Med andra ord, genom OLOF RUDBECK D. Y. och LARS ROBERG — vi böra också säga: samt genom STOBÆUS och CELSIUS¹ — ryckte CARL LINNÆUS in i den europeiska forskningen med en fast grund i vår storhetstid och de bästa former denna mäktade giva.

Flora lapponica och *Iter lapponicum* synas mig som de gyllene verk, med vilka LINNÉ gäldar sin skuld för allt vad han lärt av denna tids na-

¹ B. BOËTHIUS har i sista häftet av Svenskt Biografiskt Lexikon (Bd 8, p. 261) utmärkt karakteriserat förhållandet mellan denne, den botaniska vetenskapens veteran, och hans unge vän: »Men i stället framstår deras vänskap, den direkta föreningslänken mellan den botaniska patristikens förnämliga tradition vid Uppsala universitet och den botaniska vetenskapens stora genombrott, i den rikare belysningen allt klarare som ett av de personligt vackraste dragen i vår vetenskaps historia».

turforskning. Han ersätter vad lågorna berövade denna, då Campi Elysii gick i aska vid den stora eldsvådan i Uppsala 1702, och vad den miste därigenom att RUDBECK aldrig hann fullborda sitt monumentala arbete över sin Lapplandsresa 1695.

Och så vända vi oss till de grundstenar, vilka den unge studenten själv lade till den livsgärning, vi räkna såsom en av vår kulturs stoltaste.

Hans arbetsförmåga tycks ha varit otrolig. Det ligger nog ingen överdrift i orden från Rudbeckstiden: »nu användes dagarne på arbete med disciplarne och nätterna med utarbetande af det nya system och den reformation som LINNÆUS begynt i Botaniquen.»

Bokstudierna bedrevos i det omfång som Uppsala kunde lämna material. Och detta var av solidaste slag: universitetsbiblioteket samt RUDBECKS, ROBERGS och CELSIUS boksamlingar, alla fyra kända även utanför Sveriges gränser. Det är betecknande, att *Bibliotheca botanica* var utskriven hemma i Uppsala, och att endast kompletterande arbeten behövde göras vid bokens utgivande i Holland.

De medicinska och naturvetenskapliga samlingarna voro ju ej betydande varken i dåtidens Uppsala eller Stockholm; i stället förstod LINNÆUS att väl använda dem. Theatrum anatomicum Upsaliense med den äldre RUDBECKS originalpreparat var kanske den förnämsta och erhöll vitsord att »wara wähl conditionerad».

Det var på naturen själv samt dess produkter LINNÆUS koncentrerade sina iakttagelser och sitt ordnande snille. Samlaren och systematikern frosade på de nyheter, som storhetstidens magistrala trädgårdskonst och den uppsvenska naturen frikostigt erbjödo.

Ej blott i de botaniska och farmakologiska trädgårdarna utan även i magnaternas gick han ut och in, som om det varit den naturligaste sak i världen. Det är betecknande att han som student medhann ej mindre än fem upplagor av sin *Hortus uplandicus*.

LINNÉS exkursioner äro ju i sin senare form mannaålderns herbariones upsalienses. Deras mål och läggning bottna tydligen i studenttidens erfarenheter. Och här möta vi ånyo kontinuiteten med det gamla Uppsala.

Hur underligt det än låter, det är en gammal erfarenhet från både Uppsala och Lund: de unga botanisterna äro vid valet av mål för utflykterna fullständigt bundna av de äldre kamraternas traditioner. Man ser också lätt varifrån LINNÆUS fick de första intentionerna till sina exkursioner. De äro förnämliga nog. Man kunde säga att de linneanska exkursionerna bli en direkt fortsättning på dem, vilka tre generationer RUDBECK före honom genomströvat. Han fick följa med själve den frejdade OLOF CELSIUS, som under senare delen av sitt liv var djupt intresserad av Upplands flora, på flera av dennes utflykter och forskningsfärder. En av de längsta företogs sommaren 1729 med Gräsön som huvudmålet; det är tydligen ROBERGS

och hans lärjunge WERNERS disputation år 1727 »*Dissertatio Physica Græs-Oeari representans*», som lockat. Ett alldeles särskilt kärt mål var Born i Börje socken, där OLOF RUDBECK D. Y. under gosseåren som ny för vetenskapen upptäckt en av den nordiska florans ståtligaste medborgare, Kung Karls spira, *Sceptrum Carolinum*. Två gånger var han där med CELSIUS och en gång, icke med OLOF RUDBECK själv, men med en av dennes många söner, J. O. RUDBECK, som sedermera disputerade på en — naturligtvis av LINNÆUS i hemlighet skriven — dissertation »*De Scepro Carolino*».

Den stora forskningsfärden, den som hastigt gjorde LINNÆUS bekant inom så gott som hela den samtida naturforskningen, var emellertid den till Lappland sommaren 1732.

Jag behöver givetvis ej närmare uppehålla mig vid denna storstilade bragd, påminner endast ännu en gång om att även här möta vi det starka organiska sambandet med den rudbeckianska traditionen.

Ut genom Svartbäckstull red en ung man direkt upp mot yttersta Norden. Själv skildrar han det sålunda:

Det var »d. 12 Maj 1732, som war en fred dag, kl. 11, då jag war 25 åhr gamal på ett halfft dygn när. Nu begynte hela marken fägna sig och le, nu komer skiöna Flora oeh sofwer hos Febus.

omnia vere vigent et veris tempore florent
et totus fervet Veneris dulcedine mundus.»

Hurudan var hans resdräkt och hans restyg? Jo, efter dagboken klädde han sig »i fölliande mondeur».

»*Klädren* woro altså en liten råk af wästgöttyg, utan faller med små upslag och krage af siag. Byxer helt nätte af skin, pisk-peruq. Carpus af bastgrönt, stöflekänger på fötterne. En liten wätska av läder $\frac{1}{2}$ alns lång, något kortare i bredden af mentat läder, med ygglor på ena sidan att binda henne fast och hänga henne på sig; uti denna lades 1 skiorta, 2 par halfarmar, 2 natkappor, bläckhorn, penhus, microscop, perspectiv, florshufwa at frij sig för mygg. detta Protocoll. En hoop inhäffat papper att lägga örter uti, bäge i folio. en kamb, Min Ornithologie, Flora Uppland. och Characteres generici. Härswängaren sat wid sidan och en liten hanbyssa emällan låret och sadelen. en 8-kantig käpp, på hkn mensuræ utsattes. En plånbok i fickan med Pas från Cancelliet i Upsala och societetens recomendation.»

Med hemkomsten från denna resa hösten 1732 kan man, från en viss synpunkt sett, sätta slutpunkten för *studenten* LINNÆUS. Man kan också — och det är ju den rätta uppsaliensiska åskådningen — sätta denna slutpunkt till examensdagen. Ty LINNÆUS, vilken som vi alla veta blev me-

dicine doktor i Harderwijk, tog verkligen — den 24 november 1734 — en examen i Uppsala. Och det t. o. m. i teologiska fakulteten. Man måste nämligen uppvisa ett attestatum över avlagd teologisk examen för att få pass till utlandet. Jo, jo, man visste ej, vilket kätteri de unga svenskarne kunde möta därute; den lutherska kyrkan måste se till att dessa fingo stadiga vapen att slå ner irrlärorna med.

Allbekanta saker hade jag endast att referera, om jag skulle skildra innehållet av studentens självarbete. Dess vidd får man skarpast, om man ser på manuskripten i LINNÆI packning, då denne ännu ej 27-årig gav sig ut på den stora utländska resan. Det var kärnan och huvuddelen till de böcker, som med *Systema naturæ* i spetsen strömmade ut från de holländska förlagen och som lade hegemonien över växternas värld i den unge svenskens hand.

Men hur tedde sig denna märkliga ungdom, detta lärdomsljus i det levande livet: hurudan var han som student bland studenter; var han glad bland de glada, eller kanske en stor tungus; vad tänkte han om kvinnan och kvinnan om honom?

Vi känna i själva verket ganska mycket härom, ej minst genom den kritiska sovring av materialet som THORE MAGNUS FRIES lämnat i sin stora Linné-biografi, det arbete, av vilket detta lilla föredrag, vad fakta beträffar, i mycket är ett kompilat.

Hur LINNÉ var klädd på sina resor hörde vi nyss. Men hur såg han ut? Finnes någon bild av honom som student? Enligt min tanke är, som jag i sista årgången av Svenska Linné-Sällskapets Årsskrift sökt visa, så fallet med den pennteckning, vilken jag hänför till ROBERG och antagligen hösten 1732. Det är också den som ligger till grund för tvenne mera bekanta bilder: HOFFMANS tavla 1737 med dess kopparsticksreproduktioner samt möjligen SCHIEFFELS (1739) i den röda brudgumsfracken.

Vid en fest för många herrans år sedan på Linnés Hammarby, med professor FRIES som stiftelsens inspektor, var den frejdade botanisten professor C. O. NORDSTEDT från Lund närvarande. Denne härstammade från LINNÉS bror SAMUEL LINNÆUS, och det fanns en tradition inom familjen, att NORDSTEDT skulle vara förunderligt lik sin urfarbror. FRIES tog fasta på detta och iklädde, som han berättat för mig, NORDSTEDT LINNÉS doktorsfrack, gjord åt honom vid 27 års ålder, och se, den satt som gjuten. Jag blev sedermera bekant med NORDSTEDT, och det behövdes icke mycken fantasi, endast att se bort från det gråa håret, för att skåda urfarbrodern som ung; den lille, välväxte, spänstige mannen, livlig ut i fingerspetsarna med de linneanska ögonen i det vackra pigga ansiktet. Det var som det en gång sades på 1730-talet »den lille quicke Linnæus».

Kastar man en blick på de nyssnämnda ungdomsporträtten, förstår man hur intagande studenten LINNÆUS måtte ha varit. Det stod sol kring denne sagoprins' panna och ingen kunde motstå honom. Man kan med TH. FRIES säga, »att LINNÆUS var ett lyckans skötebarn äfven i det afseendet, att han öfverallt, hvart helst han kom, fann hjärtevarma och frikostiga vänner och gynnare, som röjde undan de ekonomiska stötestenarna på hans bana».

För frågan hur en student levde bland kamraterna, strömma nationsarkiven som de viktigaste källorna. LINNÆ var, som allom bekant är, smålänning. Det lysande inspektoratet över Smålands nation på mer än ett tredjedels sekel hade för mindre än ett decennium förut föregåtts av ett landsmanskap som vittnade om hur uppskattad han var av landsmännen. Han fungerade bl. a. år 1733 som nationens notarie, och samma år den 26 maj utsågs han till senior. Säkerligen blev det ett gott och glatt seniorsöl, och kanske få vi skylla på detta som orsaken till att dagen därpå den 27 maj den flitige studenten efter egen uppteckning slog sig lös från studierna och gick ut att se »Mora stenars gamla antiquitet». Kanske det för övrigt var just då, han tvärsöver Sävjaåns dalgång för första gången fick syn på Hammarby klätt i hela försommarens härlighet. Männe tankarna gingo tillbaka till den synen, då han ett kvartsekel därefter köpte gården för att här reda sitt och familjens Tusculum?

De första åren voro nog en spartansk tid, men redan tidigt drogs han med i tidens umgängesliv och trivdes där förträffligt. Det Rudbeckska hemmet var ju en medelpunkt i det lärda och förnåma Uppsala, men umgänget där tog hastigt, som vi strax skola se, en ände med förskräckelse. Falun, där han gästade kamraten SOHILBERG, blev studenttidens nöjesparadis; det var härliga, långa och grundliga jular som här firades vintrarna 1733—1734 och 1734—1735. »Dalarnes sirener», skriver han till Uppsala-vännen MENNANDER, sedermera den bekante ärkebiskopen, »hafwa mot förmodan låckat mig förglömma både wänner, omsorg, äfftertanke, förtret, hem, studier och tijden; jag kan icke få öppna öronen för deras sång; de siunga, att bekymmer komma tijds nog, ändock jag ej så skyndar. De hafwa lärt mig dricka halfpart och helpart, ja ännu mehr, dricka mig frä drucken till nyckter. Utan skiämt! jag har mått extraordinärt wähl».

Nå kvinnan då?

Främst bland dem möta vi modern, CHRISTINA BRODERSONIA. De gamla papperen ge oss henne mest som den goda makan och husmodern, men även som den moder, vilken länge kände sig djupt bedragen att ej hennes förstfödde blev präst som så många av förfäderna. Bäst tyckes hon mig i sitt innersta väsen dock skildrad av denne förstfödde, då han uppe i Lappland råkade på en fjällripkull: »De smärre fiellripor — — — hade sina ungar. Jag tog en, modern lop in på mig, att jag henne kunne

tagit, språng stadigt om mig, jag hade 100 gånger utan möda kunnat dräpit henne, om icke jag haft försyn göra de små ungarne värnlösa i sina unga år, och betänkt mödrars hiärtelag. Jag gaf henne sin son igen».

SCHÜCK har givit oss den makabra historien om den lika lättsinniga som beklagansvärda GRETA BENZELIA, vilken en lång tid skänkte Uppsala *chronique scandaleuse* så mycket material. Den livskraftiga unga frun — hennes pliktförgätna föräldrar hade kastat henne i armarna på »trähöken» (uttrycket är LINNÉs) den gamle bibliotekarien NORRELIUS — umgicks som väninna till husfrun i det Rudbeckska huset, och tyckes där ha fått sina blickar på den vackre informatorn. Vad som verkligen försiggick är ej fullt klart, det tyckes ha varit en variant av den evigt sig upprepande historien om Potifars hustru; nog av LINNÆUS måste julen 1731 ge sig av. I sina Egenhändiga anteckningar refererar han saken sålunda: »I RUDBECKS hus hade »en slinka G. B. fått sitt tillhåll», och hon »dref saken så långt, at RUDBECKENS fru fick et litet hat till LINNÆUM, såsom den där ej hölt des barn nog snygge. Han sig såg förorsakad och nödgad förse sig på annat ställe».

Tydiligen var LINNÆUS fruarnas älskling och han å sin sida förstod uppskatta deras uppmärksamhet. Man märker det, om ej på annat, under Lapplandsresan. På några lösa blad med anteckningar från denna finnes en del personal-notiser nerkastade, i vilka fruarna ingalunda avglömmas. T. ex. häradshövding HÖJERS i Kalix fru »BRITTA MARIA SOOT, Smolanda, ornamentum matronarum et omnium suæ sexus prima till skiönhet». Borgmästare GRISELLS i Vasa fru »war både i ansigtet och gemötet skiön». Man blir bara litet förvånad över samtalsämnena mellan den unge, hurtige studenten och de vördiga prästfruarna. T. ex. fru FROSTERUS i Kemi: »Jag lärde af Probstinnan att förekomma äffterwärkarne, att man knapt skall känna dem, sc. då första barnet födes och funiculus umbilicalis skäres af, tages litet af blodet uti en sked och supes af modern hkt sedan uti hwar och en barnsnöd repeteras».

Das ewig weibliche i lappländsk gestalt intresserar honom för övrigt i hög grad. Den 6 augusti vistades han i Torneå. Det var söndag, »Dies sabbati sanctus, ideoque recreationi animæ et corporis.» Denna själens och kroppens rekreation var säkerligen mycket angenäm, om man får döma av en sakkunnig anteckning samma dag angående finn- och lappflickornas små behag: »Finnpigorna hafwa stora pattar, lappigorna små et qvales crudas servat puella marito».

Efter svåra strapatser och äventyr kom LINNÆUS den 11 juli ner över fjällryggen till Rörstad i Norge. »Jag kom», säger han, »då utur ett kalt och fruset fiell, neder uti en warm och siudande dahl (: jag satte mig neder att äta smultron:); för snö och is såg gröna örter stå uti sin liufvaste flor

(: så högt gräs hade jag aldrig sedt på någon ort:), för starkt wäder en träffelig lucht af Trifolio florente och andra örter. O formosissima æstas!»

»Om afftonen kom wij till Rörstads prästgård till Hr Joh. Rask. — — — Han antog mig först singulert, men änteligen honett, accomoderade mig med win och matt helt wähl.» — — —

»Här war en wacker dotter, som het Sara Rasch, om 18 år, extraordinairt skiön; måste äntel. skrifwas till, ty hon har sagt sig aldrig tro, att någon redelig svensk skall koma till henne.»

Men SARA RASCH tillskrevs ej. Hennes redelige svensk mötte ett annat öde. Det kom två och ett halvt år senare vid julfestligheterna i Falun i form av en ny Sara: SARA LISA MORÆA, dottern till stadsphysicus, den myndige Dr JOHAN MORÆUS. Och förlovningen, den följande Hollandsresan och sedan giftermålet, ja det blir en annan historia.

Vi återvända i stället till studenten Linnæus. Hur ställde han sig till de strömningar som uppburo det politiska och andliga livet i ARVID HORNS Sverige?

Om hans politiska åsikter som student veta vi litet eller intet. Det är först i en senare period, tydligen under intryck av sin store gynnare CARL GUSTAF TESSIN, som han ansluter sig till hattarne och detta så pass pointerat, att samtiden kallade honom hattarnes arkiater.

I det Uppsala, som mötte honom 1728, hade formellt cartesianismen slagit igenom. Man stod dock ännu långt från DESCARTE's friborna ande, som icke vädjade till några teologiska satser utan endast till den mänskliga tankens egen kraft. Men det verkar välgörande att se hur den unge naturforskaren genast går upp i den store tänkarens vördnad för induktion och experiment. Tjugutreårig skriver han i *Fundamenta botanica*:

»Och som jag siälf svårliga måst erfarit, hvad Præjudicier förmått, ty afråder jag och beder, at ingen läs denna min lilla tractat illotis manibus id est, som är ifrån sitt sanna förnuft drifwen af Auctoriteter och förblindad af tycke för någon särdeles metod, ej heller den som tror sig wara lärd af böcker. — — — Ty när jag först ransakade naturen siälf och såg henne sträfwa mot Auctorens mening, ty aflade jag alla præjudicier, blef en scepticus och twiflade om alt, då öppnades först ögonen, då kunne jag först märka sanningen».

Även här möta vi kärnan i storhetstidens uppsaliensiska naturforskning, en klang av den gamle RUDBECKS och HOFFVENII manliga strider för cartesianismen gent emot aristotelismen sådan som den mäktiga teologiska fakulteten utformat den. Det är nog ingen tillfällighet att LARS ROBERG stod på deras sida och kanske ej heller att vårterminen 1729 LINNÆUS deltog i hans föreläsningar över »ARISTOTELIS Problemata äfter CARTESII principer».

LINNÉ blev aldrig någon filosof, han sökte dock logiskt och ärligt tränga in i tidens religiösa och kunskapsteoretiska frågor. Den världs-åskådning, som blev hans mannaålders, är teodicéns, med åren alltmer mörkt färgad och pessimistisk, i nästan hemsk pregnans uttryckt i hans lönnliga bok, *Nemesis divina*. Han tror på en gud som skapare, uppehållare, styresman och hämnare och har ingen plats för kristendomens personliga uppenbarelse- och frälsningstro. Hela denna åskådning är väl, så vitt man kan följa den, även ungdomens, om den ock både formellt och reellt starkare behärskas av Gamla testamentet och dess gudsbegrepp.

Märklig är den kris LINNÆUS, som hela sitt liv var ytterligt känslig för motgångar, tydligen undergick mot slutet av studenttiden i samband med besvärligheter och oförrätter, verkliga och inbillade. Det är krisen, som den till huvud och hjärta bäst begåvade och den mest känsliga ungdomen alltid någon gång genomgått, krisen med misströstan och självuppgörelse, till vilken endast studentkupans väggar äro vittnen.

Slutet av vårterminen 1734 sammanstötte en rad av bekymmer. Ekonomin var ej den bästa, en del, för övrigt dåligt grundade, förhoppningar om nya stipendier slogo slint. Han var psykiskt uttröttad. Det monumentala resultatet av hans lärda mödor, vilket han vid sunda vätskor ingalunda underskattade, förlorade sitt värde. »Det var», skriver han om sig själv, »en ömkan att se honom wid denna tiden liksom öfvergifwa sig sjelf». I företalet till *Dieta naturalis* suckar han efter att få utbyta lärdomens fåfänglighet mot ett stilla obemärkt lantliv. Och så kom den bekanta stora tvisten med den äldre konkurrenten ROSÉN, uppblåst övermåttan av mindre kritiska biografer, i sak återförd till sina rätta dimensioner av FRIES' samvetsgranna utredning. Men tvistens subjektiva inflytande för LINNÆUS får, som särskilt MALMESTRÖM utrett, ej underskattas. Det är varken i konsistorium eller i LINNÉs studiekammare den egentliga motsättningen äger rum, det är inom LINNÉ själv. Den tar sig fruktansvärda uttryck. I en av sina självbiografier säger han:

»Armod och förtryck hade snart gjort, at Linnæus fattat en farlig resolution; han satte sig före at som Simson med sitt och sin fiendes dödande revangera sig på sin ovän, hwilkens förtahl han hwar timme fick westigia äfter.»

Nu är krisen färdig. Bakslaget kommer. Han hisnar över vad han tänker taga sig före. Det är ju gudomen som är den suveräne hämnaren. Människan skall inte fuska i hans verk, hon skall lämna saken med ro åt Honom som rätt dömer.

Så kommer för denna gång sinnesfriden och den inre harmonin åter. Krisen är över. »Sedan gick alt lyckeligt», det är dess eftermäle i LINNÉs erinring om densamma.

Man behöver ej länge studera LINNÉs brev för att se vilken vänsäll

man han var. Och vänskapsbanden, som han knöt med sina ungdomskamrater, varade ofta livet ut.

Jag håller vänskapen mellan LINNÆUS och ARTEDI som ett av de vackraste bladen i den uppsaliensiske studentens historia. Den vänskapens historia känna vi alla: hur de genast funno varandra, »ehuru de bägge till statur och sinnelag voro ganska olika, ty ARTEDI var långväxt, sen, alfvarsam, men LINNÆUS liten, yr, quick». — Det var naturforskningen, i vars rike de båda voro födda till furstar, som förde dem samman i Uppsala. Så kom mötet i Leyden, då ARTEDI utfattig var betänkt på att återvända, men då vännen skaffar honom en god vetenskaplig anställning hos den rike naturforskaren SEBA i Amsterdam. Och där kommer katastrofen. En natt drunknar ARTEDI i en gracht, och LINNÆUS skyndar vid den senkomna underrättelsen härom in från Hartecamp. »Då jag såg», säger han, »den liflösa, stelnade kroppen och fradgan på de blekblåa läpparne, då jag besinnade min mångårige bäste väns olycksöde, då jag erinrade mig, huru många sömnlösa nätter, mödosamma timmar, resor och omkostnader den aflidne underkastat sig, innan han nått till ett sådant mått af kunskaper, att han kunde täfla med hvilken annan som helst, brast jag i tårar; då jag förutsåg, att all denna lärdom, som skulle hafva beredt honom sjelf och hans land en odödlig ära, hotades med tillintetgörelse, så kände jag, att den kärlek, som jag hyste till min vän, fordrade, att jag uppfylde det löfte, som vi en gång gifvit hvarandra, nemligen att den efterlevande skulle offentliggöra den andres iakttagelser».

Han höll sitt löfte. Efter stora ansträngningar lyckades han få pengar till utlösande av ARTEDIS manuskript, och mitt i sitt eget gigantiska författarskap utger han PETRI ARTEDI *Sueci Medici Ichthyologia sive opera omnia de piscibus*, som åt ARTEDI bevarar äran av att vara den egentlige grundläggaren av ett vetenskapligt system för fiskarnas stora klass.

Berättelsen om LINNÆUS och ARTEDI, de gamla Uppsala-kamraterna ute i främmande land; var finna en stoltare verklighetsdikt till ungdomsvänskapens ära, den vänskap som i ädel självuppooffring, i gemensam hängivenhet till vetenskapen och fosterlandet, i manlig idealitet höjer sig över tiden och trotsar döden?

För oss svenskar står det alltid en glans av *vår* kring LINNÆ's namn. Det är hans ungdoms saga som givit oss denna syn. Ty den har något av morgondaggens friskhet, just då majsolen väcker allt till föryngring och liv.

Klingar det ej som en upptakt för en ny era inom vår naturforskning, då CAROLUS LINNÆUS rider ut över Uppsalaslätten, upp mot Norden, då hela marken begynte fägna sig och le och »lärkan siungde hela vägen darrande i luften»? Det är som då två mansåldrar förut den svenska dikten fick sitt dop, när STIERNHJELM sjunger, hur

»Hercules arla stod upp en morgon i första sin ungdom.»

— —

CARL FORSSTRAND

MINNESTECKNING

AV

ROB. E. FRIES

I BÖRJAN AV DENNA ÅRGÅNG AV ÅRSSKRIFTEN HAR DOKTOR CARL FORSSTRAND tecknat en minnesruna över en av Svenska Linnésällskapets mera framträdande ledamöter, dess mångåriga styrelsemedlem Christoffer Aurivillius. Föga anade han väl då, att innan bandet avslöts, även hans egen bild med dödskorset skulle komma att införas i det samma. Så ville dock ödet, att det skulle ske. Den 2 december 1928 nådde honom döden och därmed ändades en skiftesrik och verksam levnad och ett för Linnésällskapet betydelsefullt livsverk.

Carl Forsstrand föddes den 3 juli 1854 i Stockholm. Hans fader var hovintendenten J. F. Forsstrand, vilken i en minnesruna över den nu bortgångne skildrats som en man av gammaldags snitt, en fin och nobel representant för l'ancien régime, som man numera icke möter. Ifrån barndomshemmet förde sonen också med sig intrycken av gammaldags svensk familjetradition, som skulle komma att sätta sin prägel på hans livsåskådning och som väl också lade grunden till de intressen, de person- och kulturhistoriska, som med tiden allt mer fångade honom.

Hans håg under yngre år låg emellertid åt ett annat håll. Då han efter avlagd studentexamen vid Stockholms Lyceum i maj 1873 skulle välja sin livsbana, blev det naturvetenskaperna, och särskilt zoologien, som lockade honom. Hösten samma år inskrevs han vid Upsala universitet, bland vars alumner han befann sig, med en del avbrott, intill år 1886. Om denna tid har han själv berättat i sina »Uppsalaminnen», ett arbete rikt på uppgifter om de förhållanden, som vid universitetet vid den tiden mötte den unge naturvetaren vid studiernas bedrivande, men även fyllt av livliga skildringar om de nöjen och festliga inslag, som studentlivet då erbjöd. Sveriges naturforskare äro Carl Forsstrand tacksamma för samlandet och bevarandet för framtiden av dessa personliga minnen om den tidens lärare vid universitetet, om kamratlivet i de naturvetenskapliga sektionerna och de originella typer, som Uppsala då ännu var rikt på.

Om Forsstrands zoologiska arbeten i Uppsala under ledning av Lilljeborg, Tullberg och Théel liksom om de insatser, han i denna vetenskap gjorde, äger författaren av denna minnesteckning föga kompetens att döma. Här må emellertid erinras om att han vid universitetet (år 1886) erövrade doktorsgraden efter en disputation, som handlade om det arktiska havsområdets djurgeografiska begränsning. Redan dessförinnan hade han emellertid framträtt på ett annat sätt såsom verksam i sin vetenskap. År 1878 medföljde han en från Uppsala utgången expedition till norska Finnmarken, vars främsta syfte var att för universitetets zoologiska institution insamla valpreparat. I sin ovan nämnda minnesruna över Christoffer Auri-villius, som var expeditionens ledare, har Forsstrand gett en utförlig skildring av denna färd. Även följande sommar blev det honom förunnat att deltaga i en zoologisk forskningsresa, i det han fick uppdraget att medfölja kanonbåten Gunhild på den av Sven Lovén planlagda expeditionen i Skagerack och Östersjön i och för undersökning av dessa havs fauna.

Under båda dessa nu nämnda färder fick Forsstrand tillfälle att göra zoologiska samlingar och han inhämtade under dem även erfarenhet i prepareringsmetoderna vid insamlandet av havets djurformer. För dessa kunskaper fick han sedan rik användning, då han 1883 erhöll förtroendet att som havszoolog deltaga i A. E. Nordenskiölds sista polarfärd, till Island och Grönland, vilken för Forsstrand själv blev av betydelse, då den gav

ämnet till hans doktorsavhandling och material till densamma. Efter disputationen företog han ytterligare en längre resa i zoologiskt syfte, i det han 1889 besökte Bermudasöarna, Förenta Staterna och Canada, en resa som han senare skildrat i den i tvenne upplagor utkomna boken »Bland oleandrar och liljor».

Det förefaller emellertid som om Forsstrand, oaktat det intresse han hyste för naturvetenskaperna och som han bevarade levande livet igenom, dock i grund och botten ej ägde den läggning, som kunde driva honom att göra dessa vetenskaper till en livsuppgift. Hans kallelse låg nog i själva verket mera åt ett annat håll, där han också skulle komma att göra sig mera bemärkt. När han därför efter doktorsdisputationen blev bofast i sin födelsestad och där fick anställning på K. Biblioteket samt senare som sekreterare vid ståthållarämbetet på Stockholm slott, så väcktes allt mera hans intresse för de gamla Stockholmförhållandena och därmed för de kultur- och personhistoriska ämnen, som senare skulle lämna huvudstoffet till hans litterära verksamhet. Förhållanden gjorde sedan, att Forsstrand vid mitten av nittio-talet kom att ägna sig åt den publicistiska verksamheten och han fästes så småningom allt intimare vid Svenska Dagbladet, där hans mångåriga arbete högt skattades och efter hans bortgång fick det varmaste erkännande.

Det var under denna tid, som hans egentliga litterära produktion började, först med reseskildringar och därmed förbundna ämnen, ett arv från hans första utbildningstid, senare med de talrika kulturhistoriska arbeten, som i tät följd flödade från hans penna. Att här närmare referera dessa hans arbeten, faller utom ramen för denna minnesruna. Att flera av dem kommo att beröra den gustavianska tidens personligheter och händelser, förefaller helt naturligt för den, som kände den bortgångnes väsen, ty det låg något av gustaviansk soignerad kultur över hans personlighet. Denna hans förkärlek för 1700-talets krönika kom ock att föra honom in på ett annat område, det varåt Linnésällskapet just ägnar sin verksamhet. Utbildad som naturforskare och specialiserad på 1700-talets personhistoria som han var, kunde han ju ej undgå att omfatta även centralfiguren i det århundradets naturalhistoria, Carl von Linné, med sitt särskilda intresse.

När därför Svenska Linnésällskapet den minnesrika vårdagen, den 23 maj 1917, stiftades ute på Linnés Hammarby, då var också helt självfallet Carl Forsstrand med. Han hade redan då gjort sitt namn känt bland dem, för vilka Linnéminnet var kärt, genom det arbete, han 1915 utgivit med titeln »Linné i Stockholm». I ett par smärre uppsatser (i Adelsklubbens julnummer 1906 och i Svensk Botanisk Tidskrift 1912) hade han redan tidigare behandlat samma ämne, vilket det ju med hans Stockholmsintressen låg nära till hands för honom att angripa. Den ifrågavarande

boken utgör en betydlig utvidgning av de nämnda förelöpande smärre studierna. I densamma skildrar han på sitt kända underhållande sätt och med sin lättflytande stil en kort men synnerligen verksam och följdrrik period i Linnés liv (1739—41), då denne som ung läkare praktiserade i huvudstaden, då han där höll sina gouterade föreläsningar och exkursioner i stadens omgivningar, då han medverkade vid Vetenskapsakademiens stiftande och då han efter sitt bröllop där satte eget bo. Även de besök i huvudstaden, som Linné gjorde före och efter sin egentliga Stockholmsvistelse, har Forsstrand skildrat i detta för de kulturella förhållandena i Stockholm under mitten av 1700-talet så belysande arbete. För Linnéforskningen ligger nog dess värde däri, att det skänkt oss en samlande bild av de förhållanden, som mötte den från utlandet hemkomne Linné och den miljö, i vilken han här bröt sig sin bana och förvånande snabbt förvärvade sig ett ansett namn. Men »Linné i Stockholm» är också förtjänstfullt därigenom, att i detsamma flera nya fakta och detaljuppgifter meddelas, vilka det lyckats Forsstrand att framleta. Exempelvis må blott nämnas, att han kunnat ange de ställen, där Linné under sin Stockholmsvistelse varit bosatt.

Även under de senare åren skänkte han talrika bidrag till Linnélitteraturen. Bläddrar man i Linnésällskapets årsskrift, förvånas man över, huru ofta hans namn förekommer i innehållsförteckningarna. I de elva hittills utkomna banden har han publicerat ej mindre än 8 mer eller mindre omfattande uppsatser och han står därmed i raden av de allra flitigaste medarbetarna i sällskapets årsskrift.

Redan omedelbart efter det att Linnésällskapet grundats, upptogs inom styrelsen frågan om utgivandet av en dess årsskrift, vilken skulle kunna bli en central för publicerandet av arbeten om Linné och hans tid. Olika meningar gjorde sig att börja med gällande om en dylik tidskrifts bärkraft och det framkastades även tanken på att utge densamma i kombination med någon annan redan befintlig tidskrift, t. ex. Botaniska notiser. Carl Forsstrand trädde in för en av sällskapet själv utgiven, särskild publikation och han hävdade, såsom det står i styrelseprotokollet av den 17 september 1917 »med styrka att årsskriften genast borde göras förstklassig, vilket också de närvarande gillade». Det blev, som bekant, överbibliotekarien J. M. Hulth, vilken först fick uppdraget att redigera denna publikation, men sedan denne på ett förträffligt sätt under två år fyllt detta förtroende, måste han på grund av bristande tid lämna värvet i andra händer. För Sällskapets styrelse blev det ej svårt att finna en ersättare. Valet föll utan tvekan på Carl Forsstrand.

Under i det närmaste 10 år ledde sedan denne årsskriftens utgivande. Ända in i det sista sysslade han därmed, och ännu från sjukbädden dirigerade han tryckningen med oförminskad hängivenhet för arbetet. Det

var hans tionde band, det då gällde, vilket han tyvärr ej själv fick se avslutat, men till vilket han redan hade gjort de mesta förarbetena. Det torde helt visst vara genom detta sitt arbete som redaktör för Svenska Linnésällskapets årsskrift, som Forsstrand har inlagt den allra största förtjänsten om Linnéforskningen och därmed också ristat sig ett aktat namn i Linnésällskapets historia. Han ägde för redaktionsarbetet också de allra bästa förutsättningar. Hans stora litterära och publicistiska erfarenhet, hans vidsträckta förbindelser inom skilda kretsar, så nyttiga i och för erhållandet av bidrag, hans lätthet att arbeta och icke minst hans naturvetenskapliga utbildning, som lyckligt parades med ovanlig sakkunskap om Linnéanska frågor och om det tidevarv, som årsskriften behandlar, allt detta gjord honom som skapad att utföra detta uppdrag. Det torde också med fog kunna sägas, att det främst var genom Carl Forsstrands stora förtjänster om årsskriftens redigering, som denna kommit att få det aktade anseende, som den nu äger.

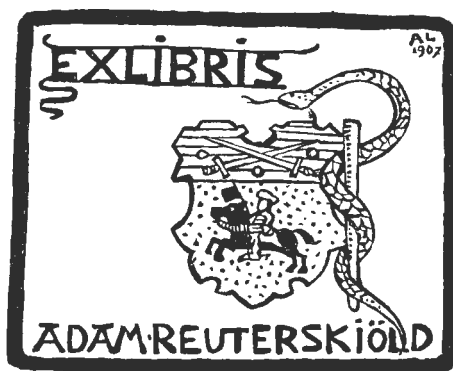
I Linnésällskapets förhandlingar i övrigt möta vi ideligen Forsstrands namn. Han var en flitig föredragshållare, som på ett allmänfattligt och medryckande sätt visste belysa skilda sidor av Linnés liv och arbeten, och med stor sakkunskap skildrade han den miljö, i vilken Linné levde och verkade. Såsom betecknande för hans, trots upprepade sjukdomsattacker, in i det sista livaktiga intresse för sällskapets verksamhet, kan nämnas, att han för det sammanträde, som avhölls blott halvannan vecka, innan döden nådde honom, hade anmält sig till ett föredrag (om 1700-talets naturaliekabinett), vilket dock den sista sjukdomen omöjliggjorde. I styrelsens förhandlingar var han också en synnerligen trägen deltagare, och det var endast hälsoskäl, som — mot slutet tyvärr allt oftare — kunde förmå honom att avstå från att infinna sig till sammanträdena. Styrelseprotokollen tala också oförtydligt om de talrika inlägg, han gjorde vid ärendenas behandling, särskilt då det gällde publikationsfrågor, och en nästan ständigt återkommande punkt på programmet var hans redogörelse för årsskriftens planläggning och förslag till densammas fortsatta redigering.

Det har redan ovan framhållits, hurusom Forsstrands ingående kännedom om de kulturella förhållandena under 1700-talet och den tidens personhistoria i flera avseenden kom Linnéforskningen tillgodo. Många värdefulla upplysningar och råd kunde han lämna dem, som arbetade med dithörande frågor. Här må i detta sammanhang ej underlätas att särskilt erinra om de bidrag, han gav vid utgivandet av det stort anlagda, tyvärr ännu ej avslutade samlingsverket »Brev och skrivelser av och till Carl von Linné». När Th. M. Fries på uppdrag av Upsala universitet under de senare åren av sin levnad ägnade sig åt detta arbete, mötte ofta stora svårigheter vid tydandet av uppgifter eller identifieringen av personer, som i breven voro omnämnda. Vid mångfaldiga tillfällen lyckades det Fors-

strand att ge den behövliga förklaringen, och författaren till dessa rader vet, att brevens utgivare högt skattade den värdefulla hjälp, som Forsstrand var i stånd att lämna och alltid beredvilligt skänkte.

Carl Forsstrand verkade, som vi sett, på mångfaldigt sätt för de syften, som vårt sällskap satt som sina, och i hög grad har han främjat Linnéforskningen. Det var också som en erkänsla för detta senare, som K. Vetenskapsakademien år 1914 tilldelade honom sin äldre Linnémedalj i guld.

En solbelyst decemberdag vidges hans stoft till den sista vilan på Stockholm norra kyrkogård. Vid båren låg då en krans från Svenska Linnésällskapet till »den hängivna Linnéforskaren och Sällskapetets mångårige redaktör». Hans verk var lyktat, men minnet av detsamma skall tacksamt bevaras. Det tomrum, han i vårt sällskap lämnat, blir förvisso svårt att fylla.

EN LINNÉ-BOKS HISTORIA

AV

ADAM REUTERSKIÖLD

«Habent sua fata libelli.»

DET VAR EN GÅNG UNDER MIN GAMLA GODA BOK-vurmstid — hoc est under Stockholmstiden, då jag hade tillfälle att dels på auktioner, dels i antikvariat komma över åtskilligt — som jag en dag i Granlunds antikvariat fick se ett synnerligen väl bibehållet exemplar av »*CAROLI LINNÆI Fauna Suecica. Editio altera, auctior. Stockholmiae. Sumtu & Literis Direct. Laurentii Salvii 1761.*», vilket jag omedelbart för en ringa penning tillhandlade mig.

Där fanns på pärmens insida en del namnteckningar, genom vilka man tämligen fullständigt kan följa den bokens »*fata*», säkerligen rätt så växlande.

Överst står med kraftig hand skrivet: »ANDR. SPARRMAN». Denne var född i Uppland ^{27/2} 1748. Son till prosten och kyrkoherden i Thenstad ERIC SPARRMAN och hans maka BRITA HÖGBOM, kom han vid 10 års ålder till Uppsala och blev småningsom en av Linnés mest värderade lärjungar. Redan 17-årig ansågs han ha förvärvat så stora naturvetenskapliga insikter, att han fick som skeppsläkare åtfölja den kände sjömannen och reseskildraren kapten CARL GUSTAF EKEBERG, då chef på Ostindiska kompaniets skepp »Stockholm», på en tvåårig resa till Kina.

Det var samme kapten Ekeberg, som på sin nästa resa hade till skeppspräst »Min son på Galejans» författare, Wallenberg. Ekeberg hade själv i unga dagar idkat naturvetenskapliga studier i Uppsala och gjorde

sin första resa som skeppsläkare, blev sedan sjöman och en av den tidens mest kända kaptener. Oaktat han bytte yrke, glömde han dock aldrig sin första kärlek, naturvetenskapen, varom hans reseskildringar bära tydliga vittnesbörd.¹

Hemkommen 1767, försvarade Sparrman *pro exercitio* under Linnés presidium en avhandling: »*Iter in Chinam*» och undergick 1770 det teoretiska förhöret i medicinen.

Under nämnda resa hade kapten Ekeberg lyckats utverka tillstånd för en svensk naturforskare att resa till Goda hoppssudden på studiefärd. »För att ej löpa fara att anses som spion af land och regering» och dessutom med mindre kostnad vinna sitt ändamål borde denne tillika undervisa residentens i Bay falso barn i matematik, geografi och fransyska. Till denna befattning utsågs SPARRMAN. LINNÉ skrev själv en ansökan till Ostindiska kompaniet om fri resa för den unge vetenskapsmannen. Om resultatet av denna ansökan och hur Linné skaffade honom vidare understöd, läses i Linnés skrivelse till Consistorium academicum 1771 (Linnés bref I: 1, sid. 232):

»På min trägna bön har Ostindiska Compagniet i Göteborg täckts lemna honom fri resa på sitt skepp »Stockholms Slott» ifrån Götheborg till Cap tillika med underholl på den resan, då skeppet afgår i nästa December månad.

Till denna resa har jag utsedt Studiosum Sparrman, Uplandum, som har hog, insigt i dessa stycken samt drift, men är alldeles medellös. Resan härifrån till G. kostar pengar; att komma på en främmande ort utan någon styfwer i pungen är äfventyrligt.» Och så anhåller Linné, att Sparrman skulle under resetiden få behålla det *Stipendium Sparfeldianum*, som han innehade. Konsistorium beslöt i enlighet härmed, särskilt emedan Sparrman »want sig att vara uppå de sig tillhöriga stycken uppmärksam under sin förr gjorda resa».

I januari 1772 skedde avseglingen från Göteborg, och efter en 3 månaders resa ankom Sparrman till Cap, där han arbetade med att samla och beskriva allehanda naturalster.

Men SPARRMANS resa skulle bli betydligt längre än från början var planerat. I nov. 1772 kom nämligen till *Cap bonæ spei* den då på sin andra stora upptäcksfärd stadde JAMES COOK. På sin första resa, 1768—71, hade denne haft med sig svensken SOLANDER, och nu erbjöd han SPARRMAN att medfölja, att anbud, som denne med stor tacksamhet mottog. I samma månad begyntes färden, vilken gick ned mot de antarktiska trakterna. Det var under denna resa, som Nya Caledonien och Syd-Georgien upptäcktes, Nya Hebriderna kartlades, och den antarktiska kontinenten, »*Terra Australis*», som förr varit föremål för så mycken undran, så många sägner, förlades till myternas område. Särskilt intressant var

¹ Jfr CARL FORSSTRANDS uppsats i föreg. årgång av Årsskriften.

denna resa även i ett annat avseende, nämligen genom alla de fartygshygieniska erfarenheter den gav.

I mars 1775 återkom SPARRMAN till Cap och uppehöll sig där till 1 augusti s. å., då han begav sig på ett åtta månaders strövtåg i kaffrernas och hottentotternas land, en resa fylld av både strapatser och äventyr. Omedelbart därefter anträdde hemresan, och kom han i juli 1776 till Göteborg, medförande betydliga samlingar, som på Vetenskapsakademiens bekostnad transporterades till Stockholm.

De nu omtalade resorna gävo stoff till en mängd uppsatser i vetenskapliga tidskrifter och beskrevos dessutom i ett stort arbete i 2 delar: »Resa till Goda-Hopps-Udden, Södra polkretsen och omkring jordklotet, samt till Hottentott- och Cafferlandet åren 1772, 1776.»

Efter en kortare resa till London »för att i de stora muséerna därstädes göra jämförelser med sina egna upptäckter» slog sig Sparrman ned i Stockholm. 1775 hade han »absens» promoverats till med. d:r i Uppsala. Han blev ledamot av en mängd lärda samfund och akademier i in- som utlandet, var 1778 preses i Vet.-ak. Den $\frac{9}{2}$ 1780 blev han intendent över Vet.-ak:s naturaliekabinett och erhöll följande år »professors fullmakt».

År 1787 utsände konung GUSTAF III en kommission för att söka efter en lämplig plats på den afrikanska kontinenten för kolonisation. Medlemmar i denna voro SPARRMAN, C. A. ARRHENIUS och C. B. WADSTRÖM. Resan gick över Paris och Havre till Senegal, Cap Verde och ön Gorée. Någon koloni blev det ej av, anledningen därtill synes ha varit av många slag. Sparrman hemkom efter en kortare tur till England i juni 1788. Under 1789 tjänstgjorde han en tid som fältläkare i Karlskrona, blev följande år »Historiæ naturalis et Pharmaciæ Professor» i Stockholm med säte och stämman som assessor i Collegium medicum. 1803 lämnade han professuren och gick in på ordinarie stat i Coll. med. samt efter dettas upplösning i K. Sundhetscollegiet. Från 1814 förrättade han fattigläkaregöromålen i S:t Clara. Den $\frac{9}{8}$ 1820 avled han i Stockholm efter en tärande sjukdom.

Här är i korta drag den märkliga mannens levnadsöden.

Jag vet, att boken tillhört honom till 1800, varom mera sedan. När den 1761 utkom från trycket, var Sparrman Linnés lärjunge och har väl genast förvärvat den. Med säkerhet kan man nog säga, att han på sina forskningsfärder ej kunnat undvara lärofaderns skrifter. Det är därför mycket sannolikt för att ej säga säkert, att det är en vida berest bok. Säkert har den varit med på resan till Kina 1765—67, forskningsresan till Caffer- och Hottentottenland, Cooks andra världsomsegling, kanske också på kolonisationsresan 1787. Sedan har den väl, mer eller mindre begagnad, stått i Sparrmans boksamling, tills den gode pro-

fessorn skänkte den »till Herr Candidaten Nils Sparrman 1800», som det står skrivet under Andr. S:s namnteckning. Man känner igen stilen, men handen är ej längre så kraftig, bläcket och pennan ej av samma slag.

NILS SPARRMAN var född 1776, son till d. v. capellanen i Skept-hammar mag. ERIK S. och hans fru MARIA ELEONORA DE BRENNER. Han blev 1790 student i Uppsala, »aflade de vanliga förberedande förhören, men började ej förrän 1797 tänka på medicinen». 1799 blev han chirurgiæ studiosus och stipendiat, innehade underläkaretjänst på militärsjukhusen i Göteborg och Stockholm samt å Serafimerlasarettet och tog med. kand.-ex. 1804, lic. 1805, graderades 1806, hade sedan en del förordnanden, dels militära dels civila, tills han 1810 blev stadsphysicus i Gävle. Såsom sådan dog han 1829.

NILS SPARRMAN behöll emellertid boken endast till sin kand.-ex., då han släppte den andra i händer. Under hans namn står nämligen med prydlig handstil skriven namnteckningen »O. M. ULLGREN» och året 1804.

Denne var född i Uppsala, där fadern var kryddkrämare, 1785, blev student 1798, fil. kand. 1806, disputerade samma termin, dog såsom docent och biblioteksamanuens den $31/5$ 1819 i »hetsig feber» enl. kyrkoboken.

1820 har boken fått en ny ägare, men denne har sedan raderat ut sitt namn m. u. av en finare krumelur inunder och året.

Kommer så namnet: CARL ULRIK SONDÉN.

Född i Landeryd, Östergötland, genomgick han gymnasiet i Linköping och dimitterades därifrån 1821 till akademien i Uppsala, blev 1824 med. fil. kand., 1826 stip. i Färtläkarekåren, försvarade s. å. under prof. C. P. Thunbergs presidium »Afhandling om de djur, som i Bibelen omtalas». Blev 1827 med kand., 1828 lic., s. å. kir. mag. Efter att först ha varit läkare vid »korrektionsinrättningen på Långholmen» och vid »skolan i Barnängen», fick han 1832 fullmakt att vara läkare vid Danviks hospital och därhus. Följande år fick han resestipendium och anträdde i juni »en utrikes resa för att under densamma taga närmare kännedom om andra länders inrättningar för sinnessvagas vård och behandling». Han besökte därunder Danmark, Holland, Frankrike, Schweiz och Tyskland, hemkom efter ett år. 1835 promoverades han i Uppsala till med. dr efter att 1828 ha disputerat under Thunberg över en avhandl. »Pharmaco-kritik» och dessutom 1830 själv ha presiderat för avhandlingen »De febri vernali anni MDCCCXXIX ad ergastulum Longholmiense». Han blev skaparen av det moderna hospitalsväsendet i Sverige.

Nästa namn är »Carl Julius Björllingson, 1 Dec. 1833.» Som synes ovan, befann sig då Sondén sedan ett halvår på utrikes resa. Björllingson läste då i Uppsala på med. kand.-ex. Det är ju möjligt därför, att boken för en kortare tid emellan de bägge befunnit sig i andra händer.

Björllingson, född i Vimmerby, där fadern då var komminister — sedan prost och kyrkoherde i Rök och Heda — 1803, blev student i Uppsala 1821, fil. kand. 1827, promoverades $\frac{8}{6}$ 1827 till fil. mag., blev följande år oeconomiae pract. docens, med. kand. 1834, lic. 1835, disputerade pro gradu »De Notione Antidoti» och blev med. d:r $\frac{6}{6}$ 1837. Efter ett par månaders förordnanden blev han stadsläkare i Karlskrona 1840 och tillika bat.-läk. vid K. M:ts flotta. 1:ste bat.-läk. 1853, reg:tsläk. 1861. Avsked 1871, död i Karlskrona 1875.

Det sista skrivna namnet i boken är »C. R. SUNDSTRÖM 18 $\frac{14}{3}$ 77.» Denne var kollegan vid Ladugårdslands läroverk (1869—89), den kände zoologen, från vilkens hand härstamma en rad värdefulla zoologiska avhandlingar.

Och nu sitter som hittills sista märke mitt exlibris i den gamla bokens pärm.

LINNÉ OCH CECIDOLOGIEN. I.¹

AV

OTTO GERTZ.

DÅ DEN BERÖMDE POLYHISTORN MARCELLO MALPIGHI, Philosophus et Medicus Bononiensis, utgav sina avhandlingar *De gallis* (1679) och *De variis tumoribus et excrescentiis* (1686), lade han med dessa ännu för vår tid betydelsefulla arbeten grunden till en ny naturvetenskaplig disciplin, cecidologien eller läran om växternas av djur- eller växtorganismer förorsakade gallbildningar (cecidier). Denna vetenskap når emellertid med sina rötter långt tillbaka. Redan under antiken hade man förvärvat en viss kännedom om de viktigare och mera i ögonen fallande bland dessa bildningar, såsom beträffande cecidier å *Ficus*, *Quercus*, *Ulmus*, *Rosa* och *Pistacia*. Från den gammalsemitiska kulturkretsen i Syrien härrör sålunda det flerstädes i medelhavsländerna än i dag brukliga förfarandet att för vinnande av fruktsättning hos fikonträden upphänga på deras grenar de gallförande, med fikonsteklar (*Blastophaga grossorum*) fyllda blomställningarna av vilda hanträd (*Caprificus*). På denna tradition, som i viss mån innebär en praktisk tillämpning av cecidologiska rön, grunda sig uppfattningarna under antiken rörande fikonträdens kaprifikation. Mera direkta upplysningar rörande cecidier träffar man hos de grekiska och romerska naturforskarna. Sålunda beskriva HIPPOKRATES, ARISTOTELES, THEOPHRASTOS, PLINIUS, DIOSKORIDES och GALENOS flerstädes dessas utseende och förekomst, medicinska verkningar och tekniska betydelse. Hos ARISTOTELES omtalas växternas gallbildningar i samband med läran om insekternas uralstring. Enligt denna trossats, som inången-

¹ Föreliggande uppsats återger i förkortad och väsentligen omarbetad form samt med tillägg av tidigare ej offentliggjorda uppgifter innehållet i min avhandling: LINNÉ såsom cecidolog, en studie till cecidologiens äldre historia, utgiven år 1928 i Kungl. Fysiografiska Sällskapets Handlingar (Lunds Universitets Årsskrift. N. F. Avd. 2. Bd 24. Nr 5). Till ytterligare belysning av den ställning, LINNÉ intog till cecidologien, komma i en andra del av denna uppsats att offentliggöras utdrag ur ett antal hittills ej publicerade föreläsningskompendier, där LINNÉ berört cecidologiska spörsmål.

städes än i dag kvarlever i folktron och länge — ända in på 1600-talet — även var uttrycket för vetenskapens uppfattning, uppstå insekter direkt ur sådana. ARISTOTELES' lärjunge THEOPHRASTOS har i sina naturhistoriska arbeten lämnat en av de viktigaste källorna till vår kännedom om forntidens vetande rörande cecidier. Han synes sålunda ha känt cecidierna av *Cynips calicis*, *C. tinctoria*, *Biorrhiza pallida* och *Andricus ramuli*, resp. *A. Theophrasteus*,¹ *Tetraneura ulmi*, *Pemphigus cornicularius* och *Eriophyes fraxini*. Den antikens författare, som utförligast behandlat dessa bildningar, är dock CAJUS PLINIUS SECUNDUS. Dennes stora verk *Historia Naturalis* meddelar ingående beskrivningar av ett stort antal ekgaller (*Cynips tinctoria*, *Dryophanta folii*, *Cynips calicis*, *Andricus ramuli*, resp. *A. Theophrasteus*, *Biorrhiza pallida*, *Andricus curvator*, *A. fecundator*, *Neuroterus baccarum* och *Lecanium ilicis*) samt för cecidier av *Mikiola fagi*, *Tetraneura ulmi*, *Rhodites rosae* och *Pemphigus cornicularius*.

Även medeltidens naturvetenskapsmän och medicinska forskare, ALBERTUS MAGNUS, KONRAD VON MEGENBERG och JOHANNES DE CUBA, ha åtskilligt att berätta angående galler. Deras uppgifter grunda sig dock mera på traditionen från antiken än på författarnas självständiga iakttagelser.

Under nyare tiden med dess nyvaknande intresse för humanistisk och naturvetenskaplig forskning kom cecidologien snart att följa tvenne skilda vägar. Den ena utvecklingslinjen var övervägande botaniskt morfologisk och anknöt mera direkt till antikens och medeltidens kunskaper på detta område. Man fäste sig därvid huvudsakligen vid de abnorma gestaltsförhållanden, som utbildningen av gallerna åstadkommer hos värdväxterna. De ståtliga, ofta rikt illustrerade folianter med den stereotypa titeln örteböcker (Kräuterbücher, Herbaria, Herbarii), vilka på den botaniska patriстикens tid sammanskrevos med beundransvärd ihärdighet av flitiga kompilatorer, omnämna utförligt ett flertal mera i ögonen fallande arter av cecidier. Dessa bildningar äga ju i allmänhet så karakteristisk byggnad och gestalt, att det låg nära till hands att i dem se produkter av växten själv, likvärdiga med dess normalt gestaltade delar. Örteböckernas avbildningar äro ofta nog, även vad beträffar cecidierna, utförda med stor naturtrohet, så att det i regeln ej möter någon svårighet att identifiera de arter, som åsyftas.

Redan HIERONYMUS BOCK (TRAGUS) kände ett flertal cecidier. Han avbildar i sin örtebok (1539) följande *Neuroterus baccarum*, *Dryophanta folii*, *Lecanium ilicis* och *Rhodites rosae*; därjämte förekomma hos BOCK beskrivningar av galler, som förorsakas genom *Tetraneura ulmi* och *Aula-*

¹ Enligt BEIJERINCK (1877, p. 19) skulle åter de av THEOPHRASTOS omnämnda ekgallerna vara följande: *Andricus ramuli*, *A. lucidus*, *Cynips insana*, *C. Hartigii* och *Neuroterus baccarum*.

cidca hieracii, ävensom av vissa ekgalläpplen. ANDREAS CÆSALPINUS (1583) omnämner även ett antal cecidier (gallæ, pilulæ, spongiolæ) hos skilda växter, väsentligen enligt uppgifter, som lämnats av antikens skriftställare. Bland det betydande antal cecidier, som CHARLES DE L'ÉCLUSE (CAROLUS CLUSIUS), sin tids störste och mest förtjänte växtforskare, uppmärksammat, kunna anföras gallerna av *Pemphigus cornicularius*, *Cynips calicis*, *C. hungarica*, *C. Kollari*, *C. lignicola*, *Andricus fecundator*, *Lecanium ilicis*, *Adelges abietis*, *Stephaniclla brevipalpis*, *Exobasidium rhododendri*, *Perrisia erice scopariæ* och *Aulax salviæ* (1576, 1583, 1601). Sistnämnda cecidium finnes redan antytt hos MATTHIOLUS (1544), som även synes ha känt cecidiet av *Eriophyes psilaspis*. I den av JOACHIM CAMERARIUS utgivna editionen, Kreutterbuch desz hochgelehrten und weitberühmbten Herrn D. PETRI ANDREÆ MATTHIOLI (1611)¹, meddelas vidare avbildningar och beskrivningar av följande: *Adelges abietis*, *Tetraneura ulmi*, *Schizoneura lanuginosa*, *Lecanium ilicis*, den s. k. *Uva quercina* jämte andra arter av ekgaller (*Andricus fecundator*, *Dryophanta folii*, *Cynips calicis*), *Mikiola fagi*, *Rhodites rosæ*, *Pemphigus cornicularius*, *Aploneura lentisci*, *Aulax salviæ*, *Eriophyes fraxini*, *E. Thomasi* ävensom ett av PROSPER ALPINUS (1592) uppmärksammat cecidium å den s. k. *Tamarix ægyptia arbor*.² Bland fytocecidier nämner CAMERARIUS *Ustilago receptaculorum* å *Tragopogon orientalis* samt bakterieknölar å rötterna hos *Astragalus Cicer* och *Cicer arietinum*.³

Som föregångsmän på cecidologiens område förtjäna från denna tid även

¹ Den mig tillgängliga upplagan, tryckt i Frankfurt am Main 1611. Första av CAMERARIUS utgivna upplagan utkom år 1586.

² KÜSTER förmodar (1911, pp. 10, 362), att det av MATTHIOLUS och CAMERARIUS — ävensom t. ex. av LOBELIUS och PENA 1570 — omnämnda cecidiet å *Tamarix ægyptia arbor*, vilket uppgives ha förmågan att utföra vissa rörelser, när det lägges i solen, skulle vara *Nanophyes pallidus* å *Tamarix africana*. — Enligt KÜSTER skulle CAMERARIUS ävenledes ha omnämnt ett cecidium å *Phillyrea*, kanske *Branciella phillyrea*.

I en uppsats, Zoocecidier i JOACHIM BURSERS och OLOF CELSIUS herbarier (Botaniska Notiser, 1928), har jag omnämnt ett å denna *Tamarix ægyptia arbor* i BURSERS herbarium förekommande cecidium och beträffande detta uttalat den förmodan, att värdväxten skulle vara en *Tamarix*. I genmäle till denna uppsats har prof. JUEL (Botaniska Notiser, 1928) meddelat, att ifrågavarande växt är en *Artemisia*, dock ej *A. scoparia*, såsom i JUELS stora arbete över BURSERS herbarium (1923) uppgives — en bestämning, som var oriktig och föranledde mig att hänföra växten till den habituellt överensstämmande *Tamarix* —, utan *A. Cina*. Cecidiet i BURSERS herbarium torde härröra av *Rhopalomyia* sp. [HOIARD: 5834]. Med den hos CASPAR BAUHIUS och andra förlinnéanska botanister anförda *Tamarix ægyptia arbor* och dess av PROSPER ALPINUS omnämnda cecidium har det Burserska herbaricexemplaret, ehuru härrörande från CASPAR BAUHIUS — »dedit BAUHIUS» —, intet att skaffa, utan föreligger tydligen här en förväxling av BAUHIUS och BURSER.

³ Omnämnda i RIMMERS biografi över JOACHIM CAMERARIUS (1888, p. 18). Efter CAMERARIUS beskriver även MALPIGHI dessa bildningar, vilka han iakttagit hos *Galega officinalis*, *Cicer arietinum*, *Faba*, *Phaseolus*, *Pisum* och *Vicia* (Opera omnia, 1687).

att nämnas JACOB THEODOR (TABERNÆMONTANUS), bröderna CASPAR och JOHANNES BAUHINUS samt DOMINICUS CHABRÆUS. TABERNÆMONTANUS avbildar (1590), jämte andra bildningar av detta slag, t. ex. cecidierna av *Biorrhiza aptera*, *Schizoneura lanuginosa*, *Psylla buxi* samt ej mindre än 14 skilda typer av ekgalläpplen. I sin *Pinax theatri botanici* (1623), det förnämsta nomenklatoriska uppslagsverket före LINNÉ, omnämner CASPAR BAUHINUS det karakteristiska cecidiet av *Livia juncorum*, vidare cecidier, som förorsakas av *Eriophyes Thomasi*, *E. fraxini*, *E. populi* (å *Populus alba*), *Tetraneura ulmi*, *Pemphigus cornicularius*, *Rhabdophaga rosaria*, *Pontania salicis*, *Rhodites rosæ*, *Trioxa centranthi*, *Aulax salviæ*, *Blastophaga grossorum*, cecidiet å ovan anförda *Tamarix ægyptia arbor* samt ett tjugotal *Quercus Excrementa*.¹ CASPAR BAUHINUS omnämner därjämte fytocecidier av *Plasmodiophora alni*, *Exobasidium rhododendri* samt av *Ustilago* framkallade deformationer å *Secale*, *Hordeum* och *Avena*. I sitt stora och betydelsefulla verk *Historia plantarum universalis* (1650—1651) — vilket länge gällde som den förnämsta botaniska encyklopedien — meddelar likaledes JOHANNES BAUHINUS, äldre broder till CASPAR BAUHINUS, ett flertal viktiga cecidologiska upplysningar. Bland de där beskrivna gallerna må nämnas: *Adelges abietis*, *Livia juncorum*, *Rhabdophaga heterobia* å *Salix repens*, *Pontania salicis* å *Salix repens* och *S. hastata*, *Pemphigus cornicularius*, *Rhodites rosæ*, *Exobasidium rhododendri*, cecidier å *Quercus*, *Tamariscus ægyptia gallifera* och *Salvia gallifera*. CHABRÆUS, som ävenledes ägnade gallbildningarna stor uppmärksamhet, beskrev (1666) utförligt cecidierna av *Andricus fecundator*, *A. ramuli*, *Aulacidea hieracii* och *Neuroterus numismatis*. Bland det sjuttonde århundradets florister förtjänar därjämte även att nämnas MORITZ HOFFMANN, en föga uppmärksamman botanist, som ingående sysselsatte sig med cecidologiska studier och beskrev ett stort antal såväl fyto- som zoocecidier.

I samma mån som den vetenskapliga växtsystematiken uppblomstrade och skilda arter blevo mera i detalj beskrivna, tillkommo ytterligare iakttagelser på det cecidologiska området. Under detta skede, vilket leder över till den epok i botanikens historia, som får sin prägel genom LINNÉ, meddela forskare såsom MORISON, RAY (RAJUS), TOURNEFORT, HEUCHIER, RUPPIUS, SCHEUCHZER, DILLENUS m. fl. flerstädes i sina botaniskt systematiska arbeten utförliga beskrivningar över cecidier. För förståelsen av

¹ Efter de kortfattade och i de flesta fall mera fragmentariska beskrivningarna hos CASPAR BAUHINUS och med stöd av i hans arbete anförda synonymer har jag i min avhandling 1928 (p. 7) sökt identifiera följande bland ifrågavarande *Quercus Excrementa*: I: *Cynips hungarica*, II: *C. tinctoria*, IV: *C. Kiefferi* (resp. *C. argentea*), V: *C. calicis*. Bland »*Alia Quercus Excrementa*» kunna nämnas: I: *Cynips calicis*, III: *Andricus Theophrasteus*, V: *Cynips caput medusæ*, VI: *C. polycera*, VII: *Andricus fecundator*, VIII: *Neuroterus baccarum*, IX: *Biorrhiza pallida*, XV: *B. aptera*.

LINNÉ'S ställning till cecidologien äro särskilt RAJUS' och RUPPIUS' arbeten av betydelse, då dessa ligga nära hans tid och av honom under studietiden ingående studerades. I sitt av LINNÉ vid upprepade tillfällen citerade stora verk *Historia Plantarum* (1686—1704) meddelar sålunda RAJUS upplysningar rörande gallerna av *Neuroterus baccarum*, *Biorrhiza pallida*, *Dryophanta divisa*, *Andricus fecundator*, *A. inflator*, *Neuroterus laeviusculus*, *Livia juncorum*, *Rhabdophaga rosaria* (å *Salix alba*, *S. caprea* och *S. repens*), *Tetraneura ulmi*, *Eriophyes Thomasi*, vidare beträffande den s. k. *Uva quercina* och galler å *Tamariscus ægyptia gallifera* m. fl. RUPPIUS anför i *Flora Jenensis* (1726) zoocecidier av *Adelges abietis*, *Livia juncorum*, *Cynips calicis*, *Andricus fecundator*, *Tetraneura ulmi*, *Pemphigus cornicularius*, *P. bursarius*, *Rhabdophaga rosaria*, *Rhodites rosæ*, *Aulax papaveris*, *Psyllopsis fraxini*, *Aulax salicæ*, *Au. glechomæ*, *Aulacidea hieracii* (på *Hieracium murorum* och *H. umbellatum*) och *Rhopalomyia artemisiæ*. Bland fytocecidier beskriver RUPPIUS de förändringar, som förorsakas av *Ustilago* sp. å *Avena clatior*, *U. receptaculorum* å *Tragopogon pratensis* samt *Taphrina* sp. å *Prunus* (häxkvastar). Flerstädes har RUPPIUS meddelat fyndorterna för de cecidier han beskrivit.¹

En annan utgångspunkt hade cecidologien vunnit genom den entomologiska vetenskapens utveckling. Den lärde polyhistorn ULYSSES ALDROVANDUS, som författat det första, uteslutande åt entomologi ägnade arbetet, *De Animalibus insectis libri septem* (1602), hyllade ännu helt den aristoteliska läran om insekternas självalstring. Han nämner ett antal redan från antiken kände cecidier, såsom av *Tetraneura ulmi*, *Pemphigus bursarius* och *Rhodites rosæ*, ävensom t. ex. cecidierna av *Adelges abietis*, *Salix*-galler m. fl. I sitt arbete *Insectorum sive Minimorum Animalium Theatrum* (1634) anför THOMAS MOUFET (pp. 253 ff.) cecidier av *Rhabdophaga rosaria*, *Pemphigus cornicularius*, *Oligotrophus juniperinus* och *Rhodites rosæ* — de två senare redan iakttagna av CONRAD GESNER — och meddelade även en avbildning av ett *Aulax*-cecidium å en labiat växt, måhända *Aulax glechomæ*. FRANCESCO REDI omnämner i *Experimenta circa generationem Insectorum* (1653) de intressanta gallerna av *Eriophyes vitalbæ* å *Clematis Vitalba*, *Roestelia lacerata* å *Cratægus*, *Perrisia rufescens* och *Braueriella phillyreæ* å *Phillyrea latifolia*, *Cryptocampus testaceipes* och *Pontania proxima* å *Salix fragilis* ävensom å den s. k. *Vitex* (säkerligen en *Salix purpurea*) samt *Dryophanta folii* å *Quercus*. JOHANNES GOEDART meddelar vidare

¹ I ett dendrologiskt och forstbotaniskt arbete 1732 omnämner ROHR — till stor del enligt uppgifter av den på sin tid berömda forstmannen CARLOWITZ — ett flertal ekgalläpplen (*Cynips tinctoria*, *C. Kollari*, *Dryophanta folii*, *Andricus fecundator*, *A. inflator*, *Biorrhiza pallida*, *Neuroterus baccarum*), vidare cecidier av *Eriophyes tilia* och erineumbildningar å *Tilia*, *Tetraneura ulmi*, *Pontania proxima*, *Rhabdophaga rosaria* och *Gymnosporangium juniperinum*.

(1685) avbildningar av det i ögonen fallande, genom *Urophora cardui* förorsakade cecidiet å *Cirsium arvense*.

Med JOHANNES SWAMMERDAM framträdde en av entomologiens stora reformatorer. I sin forskning en utpräglad empiriker, bröt han ned den ännu av FRANCESCO REDI och andra forskare förfäktade åsikten om insekternas uralstring och gjorde gällande, att även sådana insekter, som alstras inuti levande växter (galler), härstamma från av dessa djur lagda ägg.¹ SWAMMERDAM ägnade också gallerna stor uppmärksamhet. Av hans posthumt utkomna arbete Biblia Naturæ (1738) framgår, att följande zoocecidier voro honom bekanta: *Pontania proxima*, *Cryptocampus testaceipes*, *Rhabdophaga rosaria*, *Perrisia terminalis*, *P. urticae*, *Andricus ramuli*, *A. curvator*, *Rhodites rosæ*, *Pemphigus marsupialis* och *Urophora cardui*.²

Genom SWAMMERDAMS undersökningar var grunden lagd till en mera empirisk uppfattning av cecidierna och deras uppkomst. Då MARCELLO MALPIGHI några år senare utgav sin berömda avhandling De gallis (1679), kunde denne genom planmässigt utförda försök visa, att zoocecidier uppstå genom insekter, vilka lägga sina ägg i unga, ännu outvecklade växtdelar. MALPIGHI lämnade grundliga och utförliga beskrivningar för mer än 60 olika gallformer, tillhörande såväl zoo- som fytocecidier. I Arcana Naturæ (1684) beskrev vidare ANTONY LEEUWENHOEK utvecklingen hos cecidierna av *Dryophanta folii* och *Cynips tinctoria*, cecidier av skilda slag hos *Salix* — däribland det sedermera även av ANTONIO VALLISNIERI (1725) beskrivna cecidiet av *Pontania proxima* — samt hos cecidiet av *Urophora cardui*.

Kännedomen om gallerna befordrades ytterligare genom de viktiga

¹ SWAMMERDAMS opposition mot den rådande auktoritetstron framgår av följande yttrande i hans Historia Insectorum generalis (1669): »De fara i sanning . . . vilse, som utan att rådfråga naturens egen urkund söka att utforska insekternas naturalhistoria ur föregående författares böcker samt pröva sanningen enligt andras auktoritet och ej genom försök i naturen; de kränka naturen, då de förbigå den och endast söka andras åsikter om densamma. Vi råda varje . . . naturforskare, att ej låta sig bedragas av någon författares auktoritet, även om han under många sekler ansetts som en av vetenskapens främste; intet är dock äldre än sanningen själv». — Citatet anført efter prof. AURIVILLIUS' skildring av CARL VON LINNÉ såsom entomolog (1907, p. 58). SWAMMERDAM vänder sin kritik särskilt mot den kammarlärde REDI.

² Ovanstående uppgifter äro ej meddelade i min avhandling 1928. I den år 1752 utgivna upplagan av SWAMMERDAMS ovan anförda arbete, Bibel der Natur, omnämnas dessa cecidier på följande ställen: *Pontania proxima* (Tab. 44, fig. 1, p. 286), *Cryptocampus testaceipes* (Tab. 44, fig. 1, 1, *Perrisia terminalis* (Tab. 44, fig. 14, p. 296), *Rhabdophaga rosaria* (Tab. 44, fig. 16, p. 296), *Urophora cardui* (p. 299), *Perrisia urticae* (Tab. 45, fig. 2, p. 300), *Andricus ramuli* (Tab. 45, fig. 6, p. 301), *Rhodites rosæ* (Tab. 45, fig. 9, p. 304), *Andricus curvator* (Tab. 45, fig. 12, p. 301) och *Pemphigus marsupialis* (Tab. 45, fig. 21, p. 304). Av sistnämnda cecidieart fann SWAMMERDAM hos *Populus nigra* tvenne individ å samma blad. Å Tab. 53 och p. 357 beskriver han sina undersökningar över sporangierna hos ormbunken *Polystichum Filix mas* (Filix mas Dodonæi).

och för cecidologien i viss mån grundläggande entomologiska undersökningarna av BLANKAART, FRISCH och RÉAUMUR. I sitt arbete Schau-Platz der Raupen, Würmer, Maden und Fliegenden Thiergen (1690) lämnade STEPHAN BLANKAART avbildningar och beskrivning av de cecidier, som förorsakas genom *Dryophanta folii*, *Mikiola fagi*, *Aulax glechomæ*, *Rhodites rosæ* och *Urophora cardui*, och rektorn JOHAN LEONHARD FRISCH i Beschreibung von allerley Insecten in Teutsch-Land — ett arbete, som utkom vid tiden för LINNÉs första uppträdande (1720—1738) — utförliga beskrivningar för cecidierna av *Adelges abietis*, *Pontania proxima*, *Tetraneura ulmi*, *Dryophanta folii*, *Andricus fecundator*, *Rhabdophaga rosaria* och *Evetria resinella*. Den store klassikern RENÉ ANTOINE FERCHIAULT DE RÉAUMUR, »Gentis Gallicæ Gloria, maximus ille naturæ Scrutator»¹ — jämte MALPIGHI det förnämsta forskarnamnet i cecidologiens äldre historia —, meddelade i sina berömda arbeten över insekternas levnadssätt och utveckling, Mémoires pour servir à l'histoire naturelle des insectes (1734—1742), ett omfattande material av cecidologiska iakttagelser. Han beskrev på ett ännu för vår tid mönstergillt sätt såväl ett betydande antal genom insekter förorsakade cecidier som de vid dessas uppkomst verksamma cecidozoerna.²

Även i Sverige hade redan vid denna tid gjorts en del iakttagelser rörande cecidier, om ock dessa i de flesta fall beskrivits med endast några få ord eller betecknats med enbart ett namn, iakttagelser, vilka det oaktat äga sitt stora värde såsom historiska primäruppgifter. Dessa uppgifter träffas i läke- och örteböcker från medeltiden samt i de botaniska arbetena av ARVID MÅNSEN (Rydaholm), JOHAN FRANCK, ELIAS TILLANDZ, JOHANNES PALMBERG, ANDREAS RIDDERMARCK, OLOF BROMELIUS, OLOF RUDBECK, LARS ROBERG, KILIAN STOBÆUS och OLOF CELSIUS. I uppsatser, offentliggjorda i tidskriften Fauna och Flora 1915—1917, har jag utförligt beskrivit ifrågavarande, i prelinnéanska arbeten omnämnda cecidier³, vilka befunnits härröra av *Dryophanta folii*, *Biorrhiza aptera*, *Neuroterus baccharum*, *Rhodites rosæ*, *Tetraneura ulmi*, *Oligotrophus juniperinus*, *Adelges*

¹ LINNÉ i Hospita Insectorum Flora 1752 (p. 5).

² TOBIAS CONRAD HOPPE, droghandlare i Gera, har i ett meddelande 1748 sammanställt en förteckning på över 30 för honom bekanta gallformer.

³ Vid dessa studier förbisågs LARS ROBERGS Dissertatio pharmaceutica de Picæ Pinique sylvestris Resina (JOHANNES HESSELIUS, 1714). ROBERG omnämner där tvenne cecidier hos *Picea excelsa*, nämligen fytocecidiet av *Chrysomyxa ledi* (*Accidium coruscans*): »gemmæ fragiformes juli, Graanbær, inflammabilem ac pallescentem farinam ubi dehiscunt, latissime, nescio cui bono, spargentes» (p. 4), och zoocecidiet av *Adelges abietis*: »echinatas ac faviformes excrescentias, insectorum exilium latibula» (p. 5). Även må tilläggas, att JOHANNES PALMBERG, förutom redan i mina ovan anförda arbeten omnämnda cecidier, i Serta Florea Svecana 1684, p. 109) meddelar en avbildning, som torde avse cecidiet av *Oligotrophus juniperinus* å *Juniperus communis*.

abietis, *Livia juncorum*, *Rhabdophaga rosaria*, *Aulax glechomæ*, *Aulacidea hieracii*, *Puccinia caricis* (*Aecidium urticae*), *Taphrina* cfr. *betulina*, *Chrysomyxa ledi* (*Aecidium coruscans*) och *Exobasidium vaccinii*. Därjämte omnämnas häxkvastbildningar hos *Pinus silvestris*. Från Danmark voro likaledes från denna tid cecidier kända och i litteraturen beskrivna. SIMON PAULLI omnämner i *Flora Danica* (1648) gallerna av *Rhodites rose*, *Tetraneura ulmi*, *Dryophanta folii* och *Biorrhiza pallida*, och THOMAS BARTHO-LINUS anför (1662, 1673) dels en av JÖRGEN FUIREN och OTTHIO SPER-LING år 1622 på Gotland funnen, av *Livia juncorum* förorsakad missbildning å *Juncus articulatus*, dels tvenne av OLE BORCH (BORRICHIUS) anträffade cecidier, *Aulacidea hieracii* å *Hieracium umbellatum* och aphidocecidiet å *Turritis glabra*.

Före LINNÉ voro sålunda redan ett flertal cecidier kända från Sverige och dess grannländer, men uppgifterna rörande dem avse endast mera tillfälligtvis gjorda iakttagelser, och de beskrivningar, som meddelas, äro i regeln endast obetydliga. Den förste, som i vårt land ägnade zoocecidier-na ett mera ingående studium, var LINNÉ. Genom honom grundlades den cecidologiska forskningen i Sverige, och under det skede, som med honom tog sin början, kom cecidologien, i likhet med andra naturvetenskapliga discipliner, att väsentligen röna intryck av den ställning, LINNÉ intog. LINNÉ lämnade ej allenast utförliga uppgifter rörande intressanta, i vårt land förekommande cecidier, utan meddelade även ingående beskrivningar för flertalet av de cecidiebildande organismerna. I ett och annat fall stödjade sig LINNÉs uppgifter visserligen på iakttagelser av andra forskare, särskilt RÉAUMUR, men till övervägande antalet äro de dock grundade på hans egna iakttagelser och hänföra sig till av honom själv gjorda fynd. Antalet cecidiearter, som av LINNÉ beskrivits, överstiger sjuttio, och bland dem tillhöra ett flertal mera sällsynta och tidigare okända former, cecidier, vilka först långt senare — några efter mer än ett halvsekel — åter blevo i litteraturen omnämnda. LINNÉ beskriver därjämte flerstädes i gallerna förekommande inkviliner samt parasitsteklar å de cecidiebildande insekterna. Förutom zoocecidier finnas i LINNÉs arbeten omnämnda flera av svampar förorsakade fytocecidier.

LINNÉs cecidologiska undersökningar ha hitintills föga uppmärksam-mats. Huru litet man i själva verket beaktat dessa hans insatser, framgår redan vid ett ytligt studium av den moderna cecidologiska litteraturen. Den omfattande, av FRIEDRICH THOMAS utarbetade bibliografi, som år 1911 offentliggjordes i RÜBSAAMENS stora standardverk: *Die Zoocecidien, durch Tiere erzeugte Pflanzengallen Deutschlands und ihre Bewohner*, upptager inemot 2,400 arbeten över cecidier, men bland dem finnes endast ett originalarbete av LINNÉ citerat, hans *Fauna Svecica* (editio altera, 1761).

Av *Systema Naturæ*, som nämnda bibliografi likaledes upptager, anföres den genom GMELIN utgivna trettonde upplagan (1788—1793). Vad vidare beträffar den förteckning över cecidologisk litteratur, som sammanställts av HOUARD i hans bekanta arbete: *Les Zoocécidies des plantes d'Europe et du Bassin de la Méditerranée* (1908—1913), vår tids förnämsta cecidologiskt systematiska uppslagsverk, nämnes där endast LINNÉS *Systema Naturæ* (editio decima reformata, 1758) och detta först i supplementet.

Med den universalitet, som var ett utmärkande drag för LINNÉS hela forskargärning, kom han givetvis att från skilda synpunkter beröra cecidologiska spörsmål. I sina reseskildringar, i *Flora Svecica* och *Philosophia Botanica* ägnade LINNÉ cecidierna sin uppmärksamhet huvudsakligen till följd av det botaniskt morfologiska intresse, de erbjuda. I hans zoologiska huvudarbeten åter, i *Fauna Svecica* och *Systema Naturæ*, blevo dessa bildningar behandlade väsentligen från zoologiskt systematisk synpunkt och med särskild hänsyn till cecidozoerna. Ännu andra LINNÉS arbeten, såsom *Miracula Insectorum*, *Hospita Insectorum Flora*, *Oeconomia Naturæ*, *Pandora Insectorum m. fl.*, äro i flera punkter inriktade på en mera ekologisk behandling av cecidologien, och hans framställning lämnar där på sina ställen en intressant utblick på helt moderna frågeställningar inom denna vetenskap.

Sina första meddelanden rörande cecidier lämnade LINNÉ i skildringen av Lapplandsresan 1732. Han omnämner där följande av svampar härrörande fytocecidier: *Chrysomyxa ledi* (*Aecidium coruscans*), *Gymnosporangium* cfr. *juniperinum*, *Taphrina* cfr. *betulina*, *Ustilago urceolorum* och *U. vinosa*. Därjämte beskrivas häckkvastar å *Pinus silvestris* samt zoocecidier, förorsakade av *Adelges abietis*, *Oligotrophus juniperinus* och *Rhabdophaga rosaria*. I *Flora Lapponica* (1737) förekomma därjämte uppgifter rörande cecidierna av *Sclerotinia sclerotiorum* och *Trioza cerastii*. LINNÉS samma år utgivna *Critica Botanica* (1737), klassiskt för nomenklaturen inom botaniken, lämnar en sammanställning av ett flertal såväl fyto- som zoocecidier. Bland de förra nämnas *Ustilago hordei* C. B., *Ustilago avenæ* C. B., *Scorzonera pulveriflora* H. R. P. (*Ustilago Scorzonerae*), *Clavis* å *Secale* (*Claviceps purpurea*) och *Carices* (*Ustilago urceolorum*) samt *Esula degener* RIV. (en av *Uromyces pisi* deformerad *Euphorbia*). Bland zoocecidier (*Insectorum nida*) anför LINNÉ i samma arbete »*Hieracium myophoron* HEUCH. (*Aulacidea hieracii*), *Hieracium contortuplicatum* & *stuposum* BART. (*Aulacidea hieracii*), *Salix rosea* GER. PARK. (*Rhabdophaga rosaria*), *Pinus pumila excrementis feta* CLUS. (*Adelges abietis*)», cecidier å *Quercus*, *Populus*, *Rosa* (*Rhodites rosæ*), *Cerastium* (*Trioza cerastii*) m. fl.

Under åren närmast efter vistelsen i utlandet stegrades mäktigt LINNÉS intresse för cecidologiska spörsmål, detta säkerligen tack vare den inspiration, han rönt genom RÉAUMURS då utgivna arbeten. Vid det till-

fälle, då han nedlade presidiet i Vetenskapsakademien, fäste han i sitt berömda tal: Om Märkvärdigheter uti Insecterne (1739) bland annat uppmärksamheten på de mångskiftande förändringar, som frambringas genom insekter och dem närstående organismer. »Ser på», yttrar han med sin kända hymnstil, »hur undersamt Slupvesper (*Ichneumones*) bygga sina nästen; andra . . . lägga sina ägg innom Eklöfvet, sielve Eken måste frambringa et stort rödt tiokt Galläpple, at deras barn ej må förgås. Andra af dem lägga sina ägg i Aspträdet's qvistar, då det moste frambringa en röd ärta til barnets vagg. Andra af dem lägga sina ägg i knoppen af videbusken, då sielfva videt moste frambära skiöna stora Rosor, som et rosenträd; andra af dem på törnrosens quistar, då Törnbusken måste framte en luden Sömntorn. Andra på *Hieracium*, *Pulmonaria gallica dictum*, då denna ört måste frambringa et litet hus til form af en mus.»

LINNÉ åsyftar här cecidierna av *Dryophanta folii*, *Harmandia petioli*, *Rhabdophaga rosaria*, *Rhodites rosæ* och *Aulacidea hieracii*. I den följande editionen av samma tal (1747) omnämner han ytterligare cecidierna av *Harmandia tremulæ*, *Pemphigus bursarius* — ett cecidium, som LINNÉ redan år 1742 utförligt beskrivit —, *Oligotrophus juniperinus*, *Adelges abietis*, *Aulax glechomæ*, *Perrisia veronicæ* och *Trioza cerastii*. Den tredje upplagan (1752), ävensom LINNÉ'S Oratio de memorabilibus in Insectis (Amœnitates Academicæ, vol. II, 1751) nämner vidare cecidiet av *Pemphigus cornicularius*.

Ett motstycke till beskrivningen av cecidierna i ovan anförda presidietal träffar man i LINNÉ'S samma år (1739) utgivna avhandling: Om renarnas brömskolor. »Några [insekter]», heter det där, »falla och fästa sina ägg på Törnbusken, hwaraf på den växer en hel klasa af ludna och bruna drufwor, som kallas Sömntorn (Bedeguar). Somliga värpa sina ägg på wide-buskar, hwaraf bladen växa tillhopa som en ros, bli brokuge som en blomma, och se ut, som en dubbel lillja: Ty hafwa Bothanici wäl i hundrade år warit i den tanka, at det funnes et särskildt slags wide (*Species Salicis*) som bar blommor, lika med rosor, den de derföre *Salix rosea* kallade. Andra värpa sina ägg på Ekebladens undra sida, då sielfwa bladet måste växa up, til dess det ser ut som et rundt Galläpple. Nästan det samma finne wi uppå Aspträdet's petiolis och *Glechoma*, eller *Hedera terrestris*. Wi röne skönligen om sommartiden på granbuskarna små runda arter liksom smultron, de der änteligen bli til et miöl. Lapparna äta dem, som bär, när de gå i skogen.»

Nya cecidologiska iakttagelser gjorde LINNÉ under resorna till Öland och Gotland (1741) samt till Västergötland (1746). I berättelsen över förstnämnda färd (1745) beskriver han cecidier av *Eriophyes tilie* och *E. Thomasi*, i reseskildringen från Västergötland (1747) galler av *Eriophyes macrotrichus*, *E. geranii* och *Plasmodiophora brassicæ*.

Ytterligare uppgifter offentliggjorde LINNÉ i Flora Svecica och Fauna Svecica. I det förra arbetet (1745) beskriver han cecidiet av *Livia junceorum*, aphidocecidiet å *Turritis glabra* samt cecidierna av *Eriophyes anceps* och *Perrisia veronicæ*. I Fauna Svecica (1746) nämnas, förutom ett flertal, som LINNÉ redan tidigare beskrivit, gallerna av *Harmandia petioli*, *Cryptocampus medullarius*, *Oligotrophus capreae major*¹, *Andricus fecundator*, *Tetraneura ulmi*, *Schizoneura ulmi*, *Pemphigus cornicularius*, *Myzus ribis*, *Urophora cardui* och *U. solstitialis*.

Följande decennium — slutet av 1740- och förra hälften av 1750-talet — representerar höjdpunkten i LINNÉs cecidologiska forskning. Då utkommo ett stort antal av honom författade eller genom honom inspirerade dissertationer, vilka vittna om det livliga intresse, LINNÉ ägnade cecidologien. Han beskriver mer eller mindre utförligt såväl sina tidigare som genom fortsatta undersökningar fördjupade iakttagelser. Bland dessa dissertationer må nämnas: *Historia naturalis & medica Ficus* (HEGARDT, 1744), *Oeconomia Naturæ* (BIBERG, 1749), *Gemmæ arborum* (LÖFLING, 1749), *Miracula Insectorum* (AVELIN, 1752) och *Metamorphosis plantarum* (DAHLBERG, 1755). I sammanhang härmed kan även erinras om LINNÉs avhandling *Rön om Slö-korn* (1750) samt om hans från ett senare år härrörande dissertation *Prolepsis plantarum* (ULLMARK, 1760).

I avhandlingen *Historia naturalis & medica Ficus*, vilken utgavs redan före Flora Svecica, meddelar LINNÉ sina åsikter rörande den från antiken bekanta kaprifikationen hos *Ficus Carica* och beskriver därvid den roll, gallbildande insekter (*Blastophaga grossorum*) spela vid växtens fruktbildning. Därjämte nämnas i denna avhandling gallerna av *Tetraneura ulmi* och *Pemphigus cornicularius*. Av intresse är vidare LINNÉs dissertation *Oeconomia Naturæ*, där han utförligt redogör för de cecidier, som frambringas av *Tenthredo* (*Dryophanta folii*), *Chermes* (*Trioxa*) *Cerastii*, *Chermes* (*Perrisia*) *Veronicæ*, *Tipula* (*Oligotrophus*) *juniperina* och *Aphis Populi nigrae* (*Pemphigus bursarius*).

LINNÉs viktigaste cecidologiska arbete är dock hans från skilda synpunkter märkliga avhandling *Miracula Insectorum*. Där omnämnas cecidier å *Populus nigra*, *P. tremula*, *Quercus*, *Salix*-arter, *Carpinus*, *Rosa*, *Juniperus*, *Picea*, *Ulmus*, *Ribes*, *Hieracium*, *Glechoma*, *Veronica* och *Cerastium*. Bland dem må särskilt nämnas: *Pemphigus affinis*, *Harmandia tremulae*, *H. petioli*, *Chaitophorus populi*, *Eriophyes dispar*, *Neuroterus baccarum* (i ekens hanblomställningar), ett flertal *Salix*-galler, *Eriophyes macrotrichus*, *Adelges abietis*, *Schizoneura ulmi*, *Myzus ribis* och *Pemphigus cornicularius*.

I sina förteckningar över vid speciella växter bundna eller å särskilda

¹ Måhända åsyftas i stället cecidiet av *Pontania proxima*, men LINNÉs beskrivning stämmer ej fullt med den för sistnämnda cecidium, särskilt vad angår dess karakteristiska insertion. Se härom närmare min avhandling 1928 (p. 50).

platser iakttaga insektarter omnämner LINNÉ flerstädes cecidiebildande insekter. Så i den viktiga dissertationen *Hospita Insectorum Flora* (FORSKÅILL, 1752), som meddelar en utförlig översikt över insekterna efter deras förekomst på resp. värdväxter. LINNÉ anför här cecidierna av *Andricus radialis*, *Dryophanta divisa* och *Aphis atriplicis*, ävensom det redan genom DE GEER kända cecidiet av *Evetria resinella*. Utförligast finnas dock de gallbildande insekterna omnämnda i *Pandora Insectorum* (RYDBECK, 1758). Följande må anföras:¹ *Secale* (*Thrips Physapus*), *Hordeum* (*Musca Frit*), *Ribes* (*Aphis Ribis*), *Ulmus* (*Chermes Ulmi*, *Aphis Ulmi*), *Cerastium* (*Chermes Cerastii*), *Rosa* (*Cynips Rosæ*), *Glechoma* (*Cynips Glechomæ*), *Brassica* (*Aphis Brassicæ*), *Lotus* (*Thrips Physapus*)², *Hieracium* (*Cynips Hieracii*), *Carduus* (*Musca Cardui*, *M. Solstitialis*), *Buxus* (*Chermes Buxi*), *Quercus* (*Cynips Quercus Baccarum*, *C. Qu. Folii*, *C. Qu. Petioli*, *C. Qu. Pedunculi*, *C. Qu. Gemmæ*, *C. Qu. Radicis*), *Abies* (*Chermes Abietis*), *Salix* (*Cynips Viminalis*, *C. Salicis Strobili*, *C. Amerinæ*), *Populus* (*Aphis Populi*, *A. Bursaria*), *Juniperus* (*Tipula Juniperina*), *Atriplex* (*Aphis Atriplicis*), *Ficus* (*Cynips Psenes*, *C. Cycomori*).

I dissertationen *Plantæ tinctoriæ* (JÖRLIN, 1759) fäster LINNÉ uppmärksamheten på den praktiska användningen av vissa cecidier, t. ex. av *Cynips Salicis strobili*, *C. amerinæ* och *C. viminalis*, *Cynips Quercus folii* och *Aphides Pistaciæ*, vilka kunna begagnas till färgning.

De nya, under åren 1755 och 1761 utgivna editionerna av *Flora Svecica* och *Fauna Svecica* togo i väsentliga avseenden intryck av den mera omfattande kännedom, LINNÉ vunnit rörande cecidier. Ett antal nya gallformer hade han redan år 1751 utförligt beskrivit i redogörelsen för Skåneresan (1749), däribland cecidierna av *Biorrhiza pallida*, *Eriophyes vitis* och *Aulacidea hieracii*; sistnämnda cecidium hade LINNÉ anträffat såväl å *Hieracium murorum* som å *H. umbellatum*. I *Fauna Svecica* (1761) beskrivas vidare t. ex. cecidierna av *Evetria resinella*, *Pontania salicis*, *Andricus ramuli*, *A. corticis*, *Neuroterus lenticularis*, *N. baccarum* (å ekens blad) och *Aphis brassicæ*. I *Flora Svecica* (1755) nämnes ett — måhända av eriophyider förorsakat — cecidium å *Carduus crispus*.

En sammanfattande översikt över de fyto- och zoogena missbildningarna lämnar LINNÉ i *Philosophia Botanica* 1751. Av intresse är hans där meddelade sammanställning av deras skilda morfologiska typer: »Nidus insectorum caussatus ab insectis, quæ ova deposuere in plantis, unde ex-

¹ Efter LINNÉs i *Pandora Insectorum* använda nomenklatur.

² Liksom i flera andra arbeten, såsom *Hospita Insectorum Flora*, *Fauna Svecica* m. fl., tillskriver LINNÉ här *Thrips Physapus*, resp. *Thrips glauca*, den bekanta deformationen hos *Lotus corniculatus*, varvid blommorna bliva ansvällda, slutna och rödfärgade. Detta cecidium härrör emellertid, såsom DE GEER visade, av gallmyggan *Tipula* (*Contarinia*) *loti*.

crescentiæ variæ: Gallæ *Querci*, *Glechomæ*, *Cisti*¹, *Populi tremulæ*, *Salicum*, *Hieracii myophori*, Bedeguar *Rosæ*, Folliculi *Pistaciæ*, *Populi nigræ*, Contorsiones *Cerastii*, *Veronicæ*, *Loti*, Squamationes *Abietis*, *Salicis rosææ*. Insecta sæpe caussant plenitudines & proliferationes florum: *Matricaria Chamæmelum vulgare* Fl. suec. 702. ab insectis minimis sit prolifera; *Carduus caule crispo* Fl. suec. 658. cura insectorum gerit flosculos majores, griseos plenos vel potius prolifero-frondosos, pistillis in folia enascentibus».

LINNÉ's stora standardverk, *Systema Naturæ*, som under åren 1735—1768 utgavs i 12 editioner, upptager cecidier först i editio sexta (1748). Där omnämnas 3 cecidiebildande *Chermes*-arter, bland dem *Chermes abietis*, 4 *Aphis*-arter, vilka likaledes frambringa cecidier, *Thrips Physapus* samt följande, av *Cynips*-arter härrörande galler: Bedeguar, *Rosa Salicina*, Galla *Quercina*, Struma *Glechomæ* och *Hieracium Myophorum*; vidare nämnes den av *Tipula juniperina* förorsakade s. k. Trigloch *Juniperi*. Editio decima reformata (1758) upptager samtliga redan i *Fauna Svecica* (1746) beskrivna galler och därjämte cecidierna av *Neuroterus baccarum* (å blad av *Quercus*), *Sycophaga sycomori* och *Psylla buxi*. Editio XII (1767) meddelar ytterligare beskrivning för gallerna av *Schizoneura tremulæ*, *Chaitophorus populi*, *Cynips quercus inferus*, *Pemphigus semilunarius* och *Perrisia persicariæ*.

I en år 1771 ventilerad avhandling, *Pandora et Flora Rybyensis* (SÖDERBERG), vilken redogör för floran och insektfaunan vid arkiater ABRAHAM BÄCKS egendom Ryby, nämnes bland cecidiebildande insekter *Aphis* (*Mysus*) *ribis* å *Ribes rubrum*.

Under sin utveckling som cecidolog rönt LINNÉ givetvis inflytande genom de framsteg, forskningen på detta område gjorde i utlandet. Förutom RÉAUMUR, som beskrev ett stort antal zoocecidier och även på annat sätt inlade de största förtjänster om cecidologien, böra i detta samman-

¹ LINNÉ torde härmed avse de genom *Exobasidium rhododendri* förorsakade saftäpplena å *Rhododendron*-arter, sålunda ett fytocecidium. Dessa galler omnämnas redan av CLUSIUS, GERARDE samt av CASPAR och JOHANNES BAUHINUS. Ovan anförda uppgift synes emellertid LINNÉ väl närmast ha hämtat ur arbetet *Itinera per Helvetiæ alpinas regiones* av JOHAN SCHEUCHZER, junior, som där naturtroget avbildat cecidierna ifråga (Tab. 19, figg. 1—3) och av dem lämnat följande utförliga beskrivning (1708, I, p. 63; 1723, I, p. 136): »Ledum alpinum foliis ferrea rubigine nigricantibus C. B. [*Rhododendron ferrugineum* L.] . . . Tubercula, quæ Gallarum instar ramis adnascuntur, sunt nunc alba, nunc flavescentia, nunc dilute rubra, nunc etiam miniato pulcherrimo colore variegata. In Speluga Monte Tubercula hæc copiose collegi, quæ tamen colorem mox, si tecum portaveris, mutant.» I samma arbete nämner SCHEUCHZER även *Tetraneura*- eller *Schizoneura*-galler på *Ulmus campestris* (1723, III, p. 519: »Ulmus campestris & Theophrasti C. B. Pin. 426 . . . ferax folliculis cavis tuberans ac diversarum figurarum.

hang nämnas ikonografen AUGUST JOHANN RÖSEL [VON ROSENHOF] och den berömde entomologen ETIENNE LOUIS GEOFFROY, vilkas arbeten LINNÉ flerstädes citerar. I sitt stora, konstnärligt utförda planschverk *Insecten- Belustigungen* (1746—1761)¹ meddelar RÖSEL särdeles vackra och naturtrogna avbildningar av såväl gallbildande insekter som de genom dem framkallade cecidierna. Bland cecidier, som denne avbildat och beskrivit, må nämnas: *Evetria resinella*, *Pontania salicis*, *P. proxima*, *P. vesicator*, *Aulax salviae* och *A. glechomæ* samt av ekgaller *Cynips Kollari*, *Dryophanta folii*, *Dr. divisa*, *Dr. longiventris*, *Andricus fecundator*, *Cynips calicis* och *Biorrhiza pallida*. I *Histoire abrégée des Insectes* — ett arbete, som utkom anonymt år 1762 — beskriver GEOFFROY utförligt ett flertal cecidozoer och meddelar i andra tomen avbildningar av cecidierna av *Dryophanta divisa* och *Dr. folii*. LINNÉs bekante kollega ALBRECHT VON HALLER omnämner i *Iter Hercynicum* (1738) cecidiet av *Aulacidea hieracii* å *Hieracium murorum* och i *Iter Helveticum* (1739) fytocecidiet av *Exobasidium rhododendri* å *Rhododendron ferrugineum*. Dessa HALLERS uppgifter citeras dock ej av LINNÉ. Under LINNÉs senare levnadsår utkommo vidare ett flertal entomologiska arbeten med mer eller mindre utförliga beskrivningar av cecidier, såsom av BRÜNNICH (1761), GRONOVIVS (1762), SCOPOLI (1763), MÜLLER (1764), BERKENHOUT (1770) och GLEDITSCH (1774).

Även inom Sverige fann entomologien, vilken jämte botaniken utgjorde tidens älsklingsvetenskap, hängivna vänner och gynnare, som vid sina studier jämväl kommo att sysselsätta sig med cecidologi. LINNÉs närmaste lärjungar — CLAS ALSTRÖMER, PEDER ASCANIUS, PETRUS JONAS BERGIUS, TORBERN BERGMAN, JOHAN CHRISTIAN FABRICIUS, PEHR FORSSKÅL, FREDRIC HASSELQUIST, PETER HERNQUIST, PETRUS LÖFLING, DANIEL SOLANDER, ANDREAS TIDSTRÖM — inspirerades genom honom till undersökningar på detta område, och flera av dem gjorde intressanta iakttagelser rörande såväl i Sverige som i utlandet förekommande galler. HASSELQUIST beskrev (1757) cecidier å *Acacia*, *Ficus Carica*, *F. Sycomorus* och österländska *Quercus*-arter, LÖFLING (1751) cecidiet av *Pemphigus cornicularius*, ALSTRÖMER (1760) cecidiet å *Ficus*, FORSSKÅL likaledes sistnämnda cecidium (1761) samt galler å *Ficus*, *Salix* och *Tamarix* (1775). SOLANDER fann cecidiet av *Andricus ramuli*, HERNQUIST den av *Perrisia persicariae* framkallade deformationen å *Polygonum amphibium* och BERGMAN (1762) det

¹ Såsom jag i ett senare meddelande kommer att närmare utreda, har den av RÖSEL meddelade titelplanschen i band I (1746) legat till grund för det kopparstick, som LINNÉ bifogat till sin samma år utgivna *Fauna Svecica*. Även kan tilläggas, att idén till de stiliserade urnor, som i skilda varianter förekomma å växtexemplar i LINNÉs herbarium, torde ha hämtats ur BESLERI *Gazophylacium Rerum Naturalium e Regno Vegetabili, Animalium & Mineralium de promptariis* (1716). Detta arbete (stor imperialfolio), vilket LINNÉs lärare KILIAN STOBÆUS ägde och vilket LINNÉ säkerligen under studietiden i Lund studerat i dennes bibliotek, förvaras numera å Lunds universitetsbibliotek.

sedermera i vårt land endast ett fåtal gånger anträffade cecidiet av *Andricus corticis* å *Quercus*. På sin resa genom Skåne 1756 iakttog TIDSTRÖM vid Degeberga cecidiet av *Eriophyes Thomasi*. FABRICIUS, LINNÉS kanske mest begåvade lärjunge, meddelade i sitt stora arbete Systema Entomologiæ (1775) ett flertal cecidologiska iakttagelser.

Att nämnas förtjäna i detta sammanhang vidare JOHAN LECHE och dennes lärjunge ISAAC UDDMAN, CHRISTIAN BIÖRKLUND, DANIEL HÜLPHERS, EBERHARD ROSÉN och framför andra CARL DE GEER. LECHE fann cecidiet av *Pemphigus bursarius* i Göteborgstrakten och beskrev efter översflyttningen till Åbo i en avhandling, Nova Insectorum species (UDDMAN, 1753), *Neuroterus lenticularis* jämte det av denna gallstekel förorsakade cecidiet. I sitt arbete Honungs-Daggens historia (1762) omnämner LECHE vidare vissa å växter uppträdande deformationer och sjukdomar. BIÖRKLUND skildrade i en avhandling, De usu cognitionis Insectorum (1747), flera slag av gallbildningar, väsentligen i anslutning till LINNÉS tidigare arbeten. I sin undersökning Observationes botanicæ (1749) omnämner ROSÉN tvenne intressanta, av *Eriophyes galiobius* och *E. Schmarde* härrörande deformationer å *Galium verum* och *Campanula Trachelium*¹, och ABRAHAM HÜLPHERS nämner i skildringen av sin år 1757 företagna resa genom Kopparbergs län (1762) det redan år 1734 genom LINNÉ kända lindträdet vid Gulleråsen i Dalarne (Iter Dalecarlicum, 1889), vilket enligt HÜLPHERS' beskrivning burit cecidier av *Contarinia tiliarum*.

Hovmarskalken CARL DE GEER på Löfsta, 1700-talets kanske främste kännare av insekternas levnadsvanor, ägnade zoocecidierna stor uppmärksamhet. I Mémoires pour servir à l'histoire des Insectes (1752—1778), ett monumentalt verk med för alla tider bestående värde och alltjämt en rikt givande källa för kunskapen om insekternas liv, beskriver denne LINNÉS berömda samtida utförligt cecidierna av *Evetria resinella*, *Dryophanta folii*, *Pontania salicis*, *Cryptocampus medullarius*, *Schizoneura ulmi*, *Sch. tremulae*, *Pemphigus xylostei*, *Adelges abietis*, *Oligotrophus juniperinus*, *Rhabdophaga rosaria*, *Rh. salicis* och *Contarinia loti*. LINNÉ grundade flera av sina uppgifter angående cecidier på dessa DE GEERS undersökningar.

En synnerligen viktig källa för vår kännedom om LINNÉS cecidologiska åskådning och hans uppfattning över huvud rörande biologiska spörsmål lämna hans föreläsningar. Dessa av Linnéforskningen hittills föga beaktade urkunder ådagalägga, att cecidier ofta nog varit föremål för LINNÉS

¹ Dessa cecidier citeras ej i LINNÉS skrifter. Det är även påfallande, huru få hänvisningar LINNÉ meddelar till ROSÉNS viktiga arbete över Skånefloran (1749). Förhållandet mellan LINNÉ och ROSÉN var som bekant mindre intimt, och kanske förklaras detta därav, att ROSÉN såsom lärjunge till LINNÉS store vedersakare ALBRECHT VON HALLER representerade en annan riktning inom vetenskapen än den LINNÉ företrädde.

utläggningar, och lämna mången gång i högre grad än hans tryckta arbeten en levande och omedelbar inblick i hans cecidologiska åskådning. Av dylika föreläsningsanteckningar, kända genom mer eller mindre fullständiga avskrifter i offentliga bibliotek och i bibliofilers samlingar, har hittills endast en mera fullständig serie blivit i tryck offentliggjord, nämligen LINNÉ'S föreläsningar över djurriket 1748—52. I detta kompendium, vilket år 1913 utgavs av prof. LÖNNBERG, nämnas följande av insekter förorsakade cecidier: *Adelges abietis*, *Triosa cerastii*, *Mysus ribis*, *Schizoneura ulmi*, *Tetraneura ulmi*, *Pemphigus bursarius*, *P. cornicularius*, *Rhodites rosæ*, *Cryptocampus medullarius*, *Dryophanta folii*, *Cynips tinctoria*, *Andricus fecundator*, *Aulax glechomæ*, *Aulacidea hieracii* och *Oligotrophus juniperinus*. Samlingar af Archiat: LINNÆI Privata föreläsningar uti Entomologicis wid excursionerna 1751, en å Lunds universitetsbibliotek förvarad handskrift, lämnar på samma sätt redogörelse för gallbildningarna av *Adelges abietis*, *Oligotrophus juniperinus*, *Tetraneura ulmi*, *Andricus fecundator*, *Dryophanta folii*, *Neuroterus baccarum*, *Andricus inflator*, *Cynips psenes*, *Rhodites rosæ*, *Aulax glechomæ*, *Urophora cardui* och *Aulacidea hieracii*. Säkerligen skulle en mera fullständig excerpering av anteckningar från LINNÉ'S föreläsningar i botanik och zoologi och ej minst från hans demonstrationer vid Herbariones Upsalienses vara givande.

Likaledes gömmer den Linnéanska brevsamlingen upplysningar av högt värde för kännedomen om LINNÉ'S ställning till cecidologien. Sålunda omnämnas cecidier i skrivelser till LINNÉ från ALSTRÖMER, DE GEER, FORSSKÅL, HASSELQUIST, KLINCKOWSTRÖM, LECHE, LÖFLING, MANETTI och VANDELLIUS¹ samt från LINNÉ till BÄCK, HASSELQUIST, HÅRLEMAN, WARGENTIN, MANETTI och VANDELLIUS. Ytterligare uppgifter komma med säkerhet att vinnas, då LINNÉ'S brevsamling i sin helhet föreligger i tryck.

Hos flera växter beskrev LINNÉ de intressanta deformationer, vilka senare tiders forskning visat härröra av eriophyider. Sådana äro cecidierna av *Eriophyes macrotrichus* å *Carpinus Betulus*, *E. geranii* å *Geranium sanguineum*, *E. tilie* å *Tilia europæa*, *E. vitis* å *Vitis vinifera*, *E. anceps* å *Veronica officinalis* och *E. Thomasi* å *Thymus Serpyllum*. Att ifrågasvara cecidozoer ej äro upptagna i LINNÉ'S zoologiska arbeten, Fauna Svecica och Systema Naturæ, har tydligen sin grund däruti, att dessa mikroskopiska djurformer voro till sin systematiska ställning för LINNÉ obekanta. Hos cecidiet av *E. geranii* å *Geranium sanguineum* synes dock LINNÉ ha i själva verket iakttagit dylika organismer — »små gula maskar»,

¹ Dessa skrivelser från VANDELLIUS i Lissabon äro ännu outgivna. Hans beskrivningar för *Pemphigus*-cecidierna å *Pistacia Terebinthus* och *P. Lentiscus* har jag offentliggjort i min avhandling 1928 (pp. 97, 98).

vilka han omnämner i beskrivningen till Västgötaresan (1747) —, ävensom hos cecidiet av *E. Thomasi* å *Thymus Serpyllum*, »små och nästan osynliga insecter» (Skåneresan, 1751). Däremot fann LINNÉ inga cecidozoer hos cecidiet av *E. macrotrichus* å *Carpinus Betulus*, vilket cecidium han förmodade härröra av aphider (Västgötaresan, 1747).

Det dröjde nära ett halvsekel efter LINNÉs död, innan man lyckades med säkerhet påvisa, att dylika, av eriophyider härrörande galler frambringas genom djurorganismer (TURPIN, DUGÈS, VALLOT, FÉE). Även blevo flera redan av LINNÉ omnämnda zoocecidiearter först genom senare forskares beskrivningar bekanta för vetenskapen. Detta gäller t. ex. beträffande följande cecidier, vilka av denna anledning förhållandevis sent kommit att nämnas i cecidologiens historia: *Perrisia veronicae* å *Veronica Chamædrys* (HOPKIRK, 1817), *Eriophyes macrotrichus* å *Carpinus Betulus* (VALLOT, 1820), *E. anceps* å *Veronica officinalis* (BREMI, 1848), *E. geranii* å *Geranium sanguineum* (THOMAS, 1869) och *E. vitis* — ett cecidium, som före LINNÉ omnämnts av MALPIGHI 1686 — (VALLOT, 1822).

De zoogena gallbildningar, LINNÉ beskrivit, äro samtliga entomo- och acarocecidier. Inom förstnämnda serie tillhöra cecidozoerna följande in-sektordningar, familjer och släkten: *Hymenoptera* (*Cynipidæ*: *Andricus*, *Aulacidea*, *Aulax*, *Biorrhiza*, *Cynips*, *Dryophanta*, *Rhodites*; *Tenthredinidæ*: *Pontania*; *Chalcididæ*: *Blastophaga*), *Hemiptera* (*Psyllidæ*: *Livia*, *Psylla*, *Trioza*; *Aphidæ*: *Adelges*, *Asiphum*, *Chaitophorus*, *Chermes*, *Myzus*, *Pemphigus*, *Schizoneura*, *Tetraneura*) och *Diptera* (*Cecidomyidæ*: *Contarinia*, *Harmandia*, *Oligotrophus*, *Perrisia*; *Muscidæ*: *Chlorops*). Därtill komma ännu *Lepidoptera* (*Evetria*) och *Thysanoptera* (*Thrips*). De av LINNÉ omnämnda acarocecidierna förorsakas samtliga av *Eriophyes*-arter.

Bland LINNÉs cecidologiska iakttagelser hänföra sig, som redan antytts i det föregående, en del till fytocecidier. Sålunda beskriver LINNÉ i skildringen av Lapplandsresan (1732) häxkvastbildningar å *Pinus silvestris* samt vissa av parasitsvampar (*Taphrina*, *Puccinia*, *Ustilago*) härrörande deformationer hos *Betula alba*, *Carex panicea* och *Oxyria digyna*. I Flora Lapponica (1737) omnämnes *Sclerotinia sclerotiorum* å *Brassica oleracea*. Under Västgötaresan (1746) iakttog LINNÉ vidare de karakteristiska förändringar, som hos sistnämnda växt förorsakas av *Plasmodiophora brassicae*, och i Philosophia Botanica (1751) antydes fytocecidiet av *Exobasidium rhododendri* å *Rhododendron ferrugineum*. Bortsett från häxkvastarna hos *Pinus silvestris*, vilka måhända ej äro cecidogena, utgöras samtliga dessa galler av mykocecidier, förorsakade genom *Myxomycetes* (*Plasmodiophora*), *Ascomycetes* (*Sclerotinia*, *Taphrina*) och *Basidiomycetes* (*Exobasidium*, *Uredineæ*, *Ustilagineæ*).

I Philosophia Botanica (1751) förekommer en mera sammanfattande redogörelse för cecidofyterna och de förändringar, dessa förorsaka. I dis-

sertationen *Mundus invisibilis* (ROOS, 1767) samt i *Systema Naturæ* (1767: *Chaos Ustilago*) lämnar LINNÉ ytterligare uppgifter beträffande dylika parasitsvampar.

Fyndorter för cecidier meddelar LINNÉ i ett trettiofall. Dessa hans för kännedomen om cecidiernas utbredning i vårt land icke oviktiga lokaluppgifter finnas anförda dels i LINNÉS reseskildringar, dels i *Fauna och Flora Svecica*.

I litteraturen ha tidigare lämnats smärre notiser rörande cecidier, som LINNÉ uppmärksammat. Uppgifterna härom inskränka sig emellertid till enstaka LINNÉS arbeten och ett eller annat där anført cecidium. Sådana upplysningar förekomma flerstädes i förklarande anmärkningar till de nya editioner av LINNÉS arbeten, som i senare tid utgivits, såsom av TH. M. FRIES i kommentar till *Flora Lapponica* (1905), *Iter Lapponicum* (1913) och LINNÉS mera berömda dissertationer (1906—1908), av AURIVILLIUS och LÖNNBERG i kommentar till LINNÉS föreläsningar över djurriket 1748—1752 (1913) samt av AURIVILLIUS i skildringen av LINNÉS betydelse som entomolog (1907). De i LINNÉS *Öländska Resa* omnämnda cecidierna ha identifierats i den av FORSSTRAND år 1910 utgivna editionen, och de i *Skånska Resan* beskrivna ha från cecidologisk, resp. entomologisk synpunkt kommenterats av GERTZ (1918) och BENGTTSSON (1920). I sin viktiga avhandling *Aphidologische Studien* (1909) har prof. TULLGREN ägnat de Linnéska aphidgallerna en kritisk utredning. En fullständig förteckning över de i den Linnéanska litteraturen beskrivna zoo- och fytocecidier föreligger i den utförliga, på ingående botaniska, cecidologiska och bibliografiska forskningar grundade undersökning: LINNÉ såsom cecidolog, en studie till cecidologiens äldre historia, som förf. år 1928 offentliggjort i *Kungl. Fysiografiska Sällskapets Handlingar* (Lunds Universitets Årsskrift).

Av den skildring, jag meddelat, torde framgå, att LINNÉS insatser på det cecidologiska området varit så omfattande och betydelsefulla, att redan de skulle göra honom förtjänt av ett aktat vetenskapligt namn. Att hans verksamhet som cecidolog blivit föga beaktad, förklaras utan tvivel till någon del därav, att hans förtjänster på andra naturhistoriens områden varit så stora, att vad han åstadkommit på det cecidologiska i jämförelse därmed syntes mera obetydligt och därför blivit förbisett. Därtill kommer, att LINNÉS cecidologiska iakttagelser finnas spridda i skrifter av övervägande annat innehåll, så att man icke erhållit någon samlad bild av hans verksamhet på detta område. Som en bidragande orsak får ävenledes framhållas, att cecidologien först förhållandevis sent höjt sig till rangen av självständig biologisk disciplin och att på grund därav inga mera omfattande forskningar ännu ägnats denna vetenskaps historia. LINNÉS för-

tjänster som cecidolog äro dock — det torde man utan överdrift kunna säga — så betydande, att de berättiga honom till ett berömt namn bland cecidologiens store klassiker.

LITTERATUR.

I min avhandling: LINNÉ såsom cecidolog, en studie till cecidologiens äldre historia (Kungl. Fysiografiska Sällskapets Handlingar. N. F. Bd 39. Nr 5. Lunds Universitets Årsskrift. N. F. Avd. 2. Bd 24. Nr 5. 1928) har jag (pp. 101—114) meddelat en utförlig bibliografi över där citerad litteratur. Här nedan anföras endast sådana arbeten, som i nämnda avhandling ej blivit beaktade.

BEJERINCK, M. W., Bijdrage tot de Morphologie der Plantegallen. Academisch Proefschrift. Utrecht 1877. (Verzamelde Geschriften van M. W. BEJERINCK. Første Deel. Delft 1921. p. 8).

BESLERUS, M. R., *Gazophylacium Rerum Naturalium e Regno Vegetabili, Animalium & Minerali depromptarum*. Lipsiæ et Francofurti 1716.

CESALPINUS, A., *De plantis libri XVI*. Florentiæ 1583.

CAMERARIUS, J., *Kreutterbuch desz hochgelehrten und weitberühmbten Herrn D. PETRI ANDRÉE MATTHIOLI, durch IOACHIMUM CAMERARIUM gedruckt zu Franchfurt am Mayn* 1611.

HAGEN, H. A., *Bibliotheca Entomologica. Die Litteratur über das ganze Gebiet der Entomologie bis zum Jahre 1862*. I, II. Leipzig 1862—1863. (II, pp. 479—480: litteratur över galler).

HOPPE, T. C., *Einige Nachricht von den sogenannten Eichen-, Weiden- und Dornenrosen*. Leipzig 1748.

—, *Antwort-Schreiben auf diejenigen Zweifel, welche H. SCHREIBER von den Weidenrosen und von den versteinerten Gryphiten entgegengesetzt*. Gera 1748.

JUEL, O., *Bemerkungen zu Dr. O. GERTZ' Mitteilung »Zoocecidier i Joachim Bursers och Olof Celsii herbarier»*. (Botaniska Notiser. 1928. p. 295).

MOVFETUS, TH., *Insectorum sive Minimorum Animalium Theatrum*. Londini 1634.

RIMMER, FR., *Joachim Camerarius II., ein Botaniker des XVI. Jahrhunderts*. St. Pölten 1888.

ROBERG, L., *Dissertatio pharmaceutica, de Piceæ Piniq: sylvestris Resina*. Respondente JOHANNESSESSELIO. Upsalis 1714.

ROHR, J. B. VON, *Historia naturalis Arborum et Fruticum sylvestrium Germaniæ, oder Naturmässige Geschichte der von sich selbst wilde wachsenden Bäume und Sträucher in Teutschland*. Leipzig 1732.

SCHUCHZER, J. J., *Ουσσεϊστουτῆς Helveticus, sive Itinera per Helvetiæ alpinas regiones facta annis 1702—1707, 1709—1711*. Tom. I—IV. Lugduni Batavorum 1723. I, II. Londini 1708.

SWAMMERDAM, J., *Biblia Naturæ*. Lugduni Batavorum 1738.

—, *Bibel der Natur*. Leipzig 1752.

VALLISNIERI, A., *Historia Muscæ rosiseæ, idea divisionis insectorum in classes loco natali desumptas*. Padoa 1725.

OM STENBROHULT OCH DESS FLORA.

Föredrag i Svenska Linné-Sällskapet den 22 nov. 1928.

AV

NILS JOHNSON.

NÄR JAG MOT SLUTET AV ÅR 1921 LÄSTE PROFESSOR SERNANDERS föredrag »I Linnés fotspår», hållet vid Svenska Linné-Sällskapets sammanträde den 20 nov. 1920, fäste jag mig särskilt vid en däri uttalad önskan att få till stånd en noggrann undersökning av Stenbrohults flora och få materialet lagt till samlingarna i Linné-huset i Uppsala. Intresserad växtsamlare sedan ungdomen samt uppfödd i och noga bekant med de lokala förhållandena i Stenbrohult, fattade jag beslutet att åtaga mig att åtminstone lägga grunden till ett Stenbrohults-herbarium. För ändamålet har jag under åren 1922, 23, 25 och 27 tillbragt olika sommarmånader i socknen. Det hopsamlade herbariet omfattar kärlkryptogamer och fanerogamer till ett antal av något över 550 arter och former. Några få av dessa äro från grannsocknarna. Herbariet är ej fullständigt men torde omfatta minst $\frac{9}{10}$ av Stenbrohults kärlväxter. Några av luckorna kan jag måhända själv längre fram ifylla, andra få göra det resterande. Jag har emellertid velat överlämna detsamma till Sv. Linné-Sällskapet i dess nuvarande skick. Bestämningarna ha i allmänhet gjorts av mig själv. Måhända behöves i några fall korrigering. *Betulae* ha bestämts av apotekare J. GUNNARSSON, *Taraxaca* och *Hieracia* av resp. doktorerna H. DAHLSTEDT och K. JOHANSSON, spridda arter, angående vilka jag tyckt mig osäker, av professor G. SAMUELSSON, varjämte *quercus*-arterna genomsetts av dr N. SYLVÉN. Ett par tiotal arter ha insamlats av bankdirektören JOH. JOHNSON i Elmhult. Med prof. SERNANDER har jag haft upprepade tillfällen att rådgöra. Till dessa herrar frambär jag härmed min tacksamhet.

Stenbrohult, Carl v. Linnés födelsesocken, är belägen i sydligaste delen av Kronobergs län. Den mäter i längd 25 km.; största bredden är på mit-

ten och utgör 7—8 km. Längdsträckningen går i norr och söder. Båda ändarna äro tillspetsade, sydspetsen når Skånesocknen Loshult. På hela östsidan ligger Virestad, på västsidan ligger i övre delen Agunnaryd, i nedre Pjetteryd. Sjön Möckeln ligger till en längd av 17 km. på västra sidan. Av vatten i övrigt ligger Såganässjön helt och sjön Steningen till största delen inom socknen. Diö-ån, som vid Diö utfaller i Möckeln, går i krökar och svängar nära en mil inom socknen.

I kommunikationshänseende är socknen väl lottad. Stambanan går längs och mitt igenom. Ej mindre än fyra stationer finnas. Vid dessa har livlig byggnadsverksamhet rått. De särskilt på östra sidan talrikt förekommande myrmarkerna ha exploaterats dels för odling, dels för beredning av torvjordsprodukter. I sammanhang därmed ha omfattande utdikningar måst göras. Dessa samtagna moment ha bidragit att så småningom ändra florans karaktär, så att denna nu ej är alldeles densamma som på Linnés tid. Nya arter ha tillkommit, en del gamla ha försvunnit eller avtagit.

Marken är till större delen morängrus. På Virestadssidan är såsom nämnt gott om mossar och myrar. Mellan skogs- och betesmarkerna, som inta största arealen, ligga gårdarna med sina åkrar och ängar insprängda. Åkrarna äro i regel myllrika men mycket steniga. Invid Möckeln finnas ås- och höjdsträckningar av diabas, som lätt undergår förvittring, då den ligger i dagen, varvid för växterna begärliga näringsämnen, kali, kalk och fosforsyra frigöras. Växtligheten är å dessa höjdsträckningar, särskilt å sluttningarna, rikare och mera växlande än i omgivningen. Framför allt Möckelsnäs och Taxås men även Tångarna och Hö ha sedan gammalt varit botaniska vallfartsorter för traktens studerande ungdom. Eljest är jorden i Stenbrohult liksom i hela sydvästra delen av Kronobergs län skäligen kalkfattig, ett förhållande som återverkar på vegetationen. Naturen i Stenbrohult, särskilt i väster, är att räkna till de mera väna i vårt land. Möckeln med dess många vikar och holmar och lövskogskransade stränder bidrar här till mäktigt men också de lövklädda kullarna och åsarna med åkertegarna sig emellan. Så gott som alla våra lövträd ha hemort inom socknen. Linné skildrar ju som bekant på flera ställen i sina skrifter rörande och patetiskt sin hembygds skönhet.

Några notiser om ur växtgeografisk och historisk synpunkt intressantare växter i herbariet kunna kanske vara av värde.

Isoëtes lacustre har ej av mig påträffats — dess insamling har sina svårigheter — men finnes i Möckeln, såsom redan Linné angivit. Den är av befolkningen känd under namnet braxengräs och fås understundom vid notdragning, kommer upp på vattenytan efter storm o. s. v.

Från grannsocknen Virestad har medtagits *Osmunda*, om vilken Linné (Skånska resan p. 40) har så intressanta saker att förmäla i samband med

»Den kloka qvinnan Ingeborg i Mjärhult». Under min skoltid (1870-talet) fanns den rikligt i Mjärhult (ej Fanhult såsom uppgives i Smålands flora). Vid sänkning av Greta-sjön och Femlingen upptäcktes ån grundligt och *Osmunda* syntes därvid ha försvunnit. Vid besök i Mjärhult sommaren 1927 kom jag till tals om safsabusken (som den kallades) med en gammal bonde. Han mindes den mycket väl men hade ej på länge sett den. För över 100 år sedan bodde i Mjärhult en kvinna vid namn Ingeborg, som sysslade med trolldom, tillrättaskaffande av stulet gods och med botande av sjukdomar hos människor och djur. Safsabusken användes enligt sägnen av henne i sammanhang med hennes signerier och kurer. Vid noggrant sökande utefter ån påträffades emellertid *Osmunda*, ehuru fåtalig och i klena stånd, som knappast kunde göra skäl för namnet »buskar».

Typha angustifolia växer sedan gammalt i Taxås, av mig ej funnen blommande; *T. latifolia* är vanlig.

Släktet *Potamogeton* är mycket litet företrätt; *P. natans* är allmän, *P. polygonifolius* förekommer i bäckdrag invid Skånegränsen, övriga saknas.

Av gräsen har *Milium effusum* endast hittats på en holme i Möckeln.

Scirpus silvaticus och *Sc. pauciflorus* sällsynta, funna endast på ett ställe vardera.

Av de mera allmänna *Carices* saknas *C. flava* och *C. caespitosa*; *Carex lepidocarpa*, *C. Hornschuchiana* och *C. lasiocarpa* finnas men äro sällsynta.

Juncus tenuis är funnen vid Diö, säkerligen inkommen under senare tider; *J. squarrosus* finnes endast i sydligaste delen.

Allium Scorodoprasum växer sedan gammalt i Tångarna men även på ett par andra ställen; *A. oleraceum* har jag ej kunnat finna.

Iris pseudacorus har förut ej iakttagits, men 1927 påträffades tvenne stånd vid Möckelns station. Den finnes i Virestad i vatten som kommunicera med Möckeln.

Orchidéerna äro särskilt fåtaliga; endast *Orchis maculata* och *Platanthera bifolia* finnas. Kalkfattigdomen torde vara orsaken. *Goodyera repens* växte på 1870-talet i Diö skog, men har ej kunnat återfinnas.

Salix pentandra är mycket vanlig, under det *S. fragilis* endast påträffats på en plats och där helt visst planterad; *S. cinerea* endast på några få ställen, saknas helt i södra delen; *S. nigricans* är funnen som häck i trädgård, saknas eljest; *S. depressa* saknas.

Carpinus Betulus är allmän, särskilt i södra delen; den blir nästan lika stor som den allmänt förekommande boken. Stenbrohult kan betraktas som avenbokens gräns norrut, även om spridda exemplar förekomma något längre upp (t. ex. Ryssby).

Åt släktet *Quercus* har jag efter professor SERNANDERS inrådan (jfr I Linnés fotspår p. 46) ägnat särskild uppmärksamhet. Båda arterna förekomma, *Q. Robur* betydligt övervägande. Det insamlade materialet har

väl villigt genomsetts av dr N. SYLVÉN, och enligt honom skulle *Q. sessiliflora* ingenstädes vara typiskt ren. Hybriden är icke ovanlig; talrikast förekommer den vid Möckelns övre ända men är spridd över hela socknen. Övergångsformer till *Q. Robur* äro rätt vanliga, yttrande sig i de vanliga roburkännetecknen men med någon stjärnhårighet på bladens undersida. En dag fann jag endast i Diö fyra dylika ekar. En hybridserie på ett tiotal ark med olika kombinationer av kännetecknen finnes i samlingen; i allt omfattar *Quercus*-materialet ett trettiotal ark. Flera hundra ekar ha, om ock flyktigt, undersökts.

Polygonum Bistorta växer alldeles utanför muren kring Linné-monumentet.

*Chenopodium*släktet är fåtaligt representerat, endast *Ch. album* och *Ch. bonus Henricus* ha anträffats.

Stellaria nemorum finnes endast i Möckelsnäs, *St. palustris* finnes icke inom området.

Scleranthus perennis icke funnen, under det att *S. annuus* är mycket allmän.

Melandrium dioicum, i vissa delar av Småland allmän, saknas; *M. album* är endast tillfällig.

Ranunculus Lingua har medtagits, ehuru ej tillhörande Stenbrohult. Den växer vid Agunnarydsåns utmynning i Möckelns övre ända; *R. auricomus*, som eljest är vanlig i Småland, har av mig förgäves eftersökts.

Thalictrum aquilegiifolium växer på några ställen i sydligaste delen. Särskilt talrik är den i den närliggande Virestadsbyn Almås; *Th. simplex* är endast funnen på ett ställe; *Th. flavum* fanns förr i Elmhult, men har nu förgäves eftersökts.

Enda *Corydalis*-arten är *C. intermedia*, sparsamt förekommande i Taxås och Möckelsnäs.

Teesdalea nudicaulis har under senare tider inkommit med järnvägen, växer å bangårdarna.

Sinapis (Brassica) nigra odlades förr rätt allmänt i täppor, varifrån den kom ut i omgivningen. Jag har ej lyckats få fatt på ett enda exemplar. *Sinapis alba* synes ha intagit dess plats.

Berteroa incana inkom, helt visst genom järnvägen, till Möckelns station på 1870-talet och har där hållit sig; finns ej annorstädes.

Sedum complanatum (= *S. purpureum*) är endast funnen i Elmhult och där från början troligen planterad; *S. spurium* växer sedan gammalt å kyrkogården, därifrån den spritts.

Sempervivum tectorum finnes ännu i enstaka exemplar, men är trots namnet i utdöende; torvtaken försvinna och med dem växten.

Saxifraga granulata är den enda förekommande av detta släkte.

Chrysosplenium alternifolium är funnen å tre olika platser. *Parnassia*

saknas. Av *björnbär* förekomma endast tvenne arter: *Rubus suberectus* och *R. plicatus*; av hjortron, som salufördes i min ungdom, går det nu med möda att hopbringa ett växtark.

Alchemilla arvensis, av Linné själv uppgiven som växande i Stenbrohult (prästbostället), har ivrigt men förgäves eftersökts; av *A. vulgaris*' underarter ha insamlats *A. pubescens*, *A. filiculis*, *A. subcrenata* och *A. alpestris*; det är icke uteslutet att flera finnas.

Av *Prunus*-släktet finnas alla arterna, *spinosa*, *avium* och *Padus* vilda, de övriga mer eller mindre förvildade vid gamla tomtplatser, övergivna torp o. s. v. Enligt min mening finnes mellan *spinosa*, *domestica* och *insititia* alla de tre möjliga hybridkombinationerna. Den som *P. spinosa* v. *coactanea* betecknade formen torde vara innesluten i hybriden *insititia* × *spinosa*. Denna, vars frukt har form och utseende av små krikon, har av befolkningen givits ett särskilt namn, »tersen» (med tonvikt som på krikon). Den har form av mindre träd, slår lätt skott och fortplantas genom sticklingar.

Lotus uliginosus, som med gräsfrö torde ha inkommit på senare tider, finns på ett par ställen.

Vicia lathyroides finnes sedan gammalt men sparsamt å Taxås klint.

Den eljest vanliga *Geranium silvaticum* saknas, *G. sanguineum* togs i min barndom i Taxås men har ej kunnat återfinnas.

Epilobium har endast tvenne arter: *montanum* och *palustre*.

Chimaphila umbellata är nyupptäckt, sparsamt växande i en avsides liggande skogsbacke.

Ledum, förr icke ovanlig, håller genom utdikning på att försvinna. Jag fick hålla på en hel dag i bil och till fots för att insamla några individ.

Anchusa officinalis, kalkälskande, växte förr invid kyrkväggen, men har nu genom kyrkogårdens restaurering försvunnit. Åtskilliga andra ha delat dess öde. Alla de nordiska *Myosotis*-arterna utom *laxa* finnas; dock äro av dem *scorpioides* och *versicolor* täml. sällsynta.

Pulmonaria officinalis * *obscura* finnas endast i Möckelsnäs och *Stachys silvatica* endast i Taxås.

Pinguicula och *Utriculariac* ha blivit sällsynta (utdikning).

Linnaea såldes i min ungdom som små buketter till tågresande, nu går det knappt att uppbringa ett växtark. Den är allmän i grannsocknarna både öster och väster ut.

Valeriana dioica står ej upptagen i SCHEUTZ' Smålands flora (1864) men fanns på 1870-talet i Elmhult å två olika ställen; å båda har den gått ut, genom bebyggande och genom utdikning. Den har sedan oförmodat av mig hittats i Möckelsnäs.

Matricaria discoides ha inkommit på senare tider och spritt sig.

Samma är förhållandet med *Tussilago*.

Av *Taraxacum* ha insamlats ett 30-tal former. Bland dem äro 3 nya

och ha av dr DAHLSTEDT givits namnen *T. Linnaeanum*, *subinvolutum* och *subolcraceum*. Tvivelsutan finnas åtskilligt flera former.

Hieracium Pilosella och *auricula* (kollektivbestämda) äro allmänna, av *cymosina* finnes endast *dubiifolium* (Taxås); *silvaticiformia* har endast en representant: *Stenstroemii* (Taxås). I allt ha ett 20-tal former insamlats, de flesta hörande till gruppen *vulgatiformia*. Bland dem är en ny och har fått namnet *vaerendicum*.

* * *

Föredraget har blivit torrt, då det mest rört sig om växtnamn, men det kan måhända vara till någon ledning vid kommande kompletterande undersökningar, och då har det fyllt en viss uppgift. En mera detaljerad redogörelse för de olika växternas (positiva) förekomst åtföljer herbariet, som härmed överlämnas i Sv. Linné-Sällskapets ägo.

— — —

MEDDELANDEN FRÅN DEN LINNÉANSKA STIFTELSEN PÅ HAMMARBY I.

1. STIFTELSENS ADMINISTRATION OCH ALLMÄNNA UTVECKLING UNDER 1928.

Den 1 juni 1928 avgick professor O. JUEL som stiftelsens inspektör och efterträddes av undertecknad.

Redan då den linnéanska stiftelsen vid Hammarby efter 1879 års riksdagsbeslut om inköpet närmare begränsades till sitt omfång, framhöll stiftelsens förste inspektör, professor TH. FRIES, att detta tilltogs för snävt. Hans efterträdare, professor T. TUILBERG, lyckades 1910 åstadkomma en utvidgning genom att av Uppsala universitet utverka att detta av sin egendom Hammarby, i vilken stiftelsen ligger inskriven, tillsvidare upplät det parti, som på karta av 1763 (T. TUILBERG, Linnés Hammarby, fig. 1., Sv. Linné-Sällskapets årsskrift 1918) kallas »*Kål Täppa*», i och för odlingen av sådana köksväxter, som voro brukliga på Linnés tid.

År 1926 utverkade professor JUEL, att stiftelsen fick disponera det mellan kåltäppan och själva stiftelsen belägna långsmala partiet, genom vilket den väg går, som leder till Hammarby huvudingång, och som sedan går vidare till ett akademien tillhörigt torp och sedan till Angeby. Jag kallar området *Angebyvägen*.

En av mina första åtgärder som inspektör blev att vidtaga åtgärder för en ytterligare utvidgning. Den kom att omfatta tvenne områden, vilka av olika anledningar visade sig ha blivit nödvändiga eller åtminstone önskvärda att behärska.

Sedan ett antal år tillbaka ha bilarna bragt besökarantalet i ett jämnt stigande. Och besökarna komma nu också långt ifrån. Ingenting är t. ex. vanligare än bilsällskap direkt från Stockholm. Resandeboken vittnar om detta, men ej i tillräcklig utsträckning, ty bilsällskapen skriva ej alltid in namnen; där-till ha de ofta för bråttom. I gamla tider däremot, då man vallfärdade till Hammarby med häst eller till fots, gav man sig gärna god tid, och sedan man besett Linné-hemmet både ute och innan, tecknade man alltid namnet i boken. I början av juni d. å. insattes en buss mellan Uppsala och Hammarby, en förändring i kommunikationsförhållandena, som även den icke är alldeles oväsentlig för stiftelsens framtid. Härigenom har nämligen antalet skolklassbesök tilltagit. Man har fått vana att parkera bilarna liksom förut vagnarna inom området på partiet mellan kåltäppan och stiftelsen: bussen får naturligtvis ej komma in.

Härinne och även i själva parken packar man upp sina matsäckar eller förtär vad uppsyningsmannens familj har att servera. Hela denna alltjämt sig ökande trafik medför en del olägenheter, för att ej säga faror, för stiftelsen. Chaufförer ha överraskats med att fördriva sin väntetid med att bryta kvistar av buskarna; picknickerna i det gröna lämna spår efter sig i den allbekanta formen av nertrampning, smörpapper, krossat glas o. s. v.

Det gällde då att utanför stiftelsen med dess tillökningar få en ny parkeringsplats och en plats, där de större sällskapen kunde slå sig ner kring mat och dryck. Ett lämpligt område för dessa ändamål bildades enligt min tanke av Hammarby gamla *fågård*. Om man kastar en blick på TULLBERGS Hammarby-karta p. 5 i hans nyss citerade uppsats, återfinner man lämningarna av densamma i form av en samling husgrunder utsatta sydväst om stiftelsens område. Det är grunderna till stallet, ladugården, logarna o. s. v., vilka byggnader för eldfarans skull på professor FRIES' anhöllan nedrivits. Fågården bildar en triangel, vars norra sida bildas av Kåltäppan + infarten till Ångebyvägen, den östra av yttre (Upplands-)trädgården + infartsvägen, den sydvästra av en Hammarby-åker. Jag vände mig till universitetet med anhöllan om att få för stiftelsen disponera denna triangel i nu nämnt syfte. Drätselnämnden, räntmästaren och akademifogden ställde sig synnerligen välvilliga mot förslaget, och efter nödiga överenskommelser med arrendatorn, löjtnant KJELLBERG, som på det mest tillmötesgående sätt ordnade betes- och inhägnadsfrågan, expedierades upplåtelsen hösten 1928.

Sydligaste delen av triangeln har jag låtit jämna till parkeringsplats, och för närvarande pågår dess täckande med sand och grus. Den ojämna och blockiga terrängen orsakade en del tekniska svårigheter, vilka jämte de höga grusprisen i trakten medfört rätt så betydande kostnader, men fördelen att ha en stor och präktig gård för bilar och vagnar utanför stiftelsens ömtåliga mark kan ej nog skattas. Den återstående delen av triangeln lämnas alldeles orörd och skall användas som den sökta serveringsplatsen, endast att några enkla bord och bänkar skola utsättas.

Det andra området är *Gastholmen*. Denna lilla moränholme, belägen ett stycke ner i åkern omedelbart sydväst om Hammarby gård, har ett alldeles speciellt värde för denna gård, såväl för dess fysionomi som dess historia. Den är beväxt av ett utmärkt vackert bestånd av lummiga granar och resliga almar, av vilka åtminstone en med sina 312 cm. i omkrets, 1,5 m. ovan marken (15. 7 1928) är linnéan eller prälinnéan. I undervegetationen märkas fragment av törnsnår och örthackar med bl. a. backsippor. — Träden skugga i västra delen ett ej förut känt gravfält med ett par mindre ättehögar, tydligen Hammarbyböndernas ättebacke under järnåldern. Det är av intresse, att jag för flera år sedan tack vare tillsyningsmannen LINDELL lyckades uppsåra, att denna holme av Danmarksborna kallades *Gastholmen*, uppenbart den sista reminiscensen av de förfäder, som här lågo jordade. — Tack vare samme meddelare fick jag samtidigt upptecknad traditionen att LINNÉ funderat på att här förlägga sitt museum. — Redan en hastig blick på terrängen visar, att ett nerhuggande av trädbeståndet skulle i hög grad förrycka Hammarby-gårdens aspekt från söder och sydväst. Dessutom bör framhållas, att Gastholmen ter sig alldeles särskilt vacker från fönstren i LINNÉS förmak och sängkammare.

Det faller sig sålunda naturligt, att Hammarby-stiftelsen bör behärska denna härliga holme. Den är av stor betydelse för Hammarby-aspekten, den uppmärksammades av LINNÉ själv och den är byns gamla ättebacke. Universitetet och

arrendatorn ställde sig även mycket välvilliga mot mitt förslag att belägga Gastholmens växtlighet med ett servitut. Det är nu stadgat, att ingen avverkning av träd eller buskar får äga rum på Gastholmen utan hörande av Hammarby-stiftelsens inspektör. — Med det snaraste skall Statens Historiska Museum anmodas att för erhållande av tidsbestämning öppna ett par av gravarna.

De av Hammarby-stiftelsen ägda eller disponerade områdena äro sålunda fem: *Mångården* (stiftelsens ursprungliga och egentliga mark), *Kåltäppan*, *Ängbyvägen*, *Fågården* och *Gastholmen*.

Den 17 juni avlade Föreningen för dendrologi och parkvård under sin sommarexkursion ett besök vid Hammarby, varvid det linnéanska träd- och buskbeståndet särskilt demonstrerades.

Professor ALFRED RIEDER från Boston besökte under hösten Hammarby för dendrologiska studier. Han erhöll till herbarieexemplar kvistar av de linnéanska träden och buskarna.

2. BYGGNADER OCH SAMLINGAR.

Det under professor JUELS inspektorat påbörjade vackra och starka nya *spjälstaketet* kring själva stiftelseområdet blev under hösten färdigt.

Den 6 oktober inspekterade på min begäran docenten MARTIN SJÖSTRÖM godhetsfullt *åskledningarna*, som nu voro tämligen gamla (uppsatta 1915). De befunnos ännu vara fullt säkra. Docent SJÖSTRÖM framhöll emellertid, att de tyvärr ur både konstruktiv och estetisk synpunkt voro illa och slarvigt uppsatta.

Syn förrättades den 26 september av arkitekt V. HOLMGREN. Endast mindre reparationer beslötos.

Målarmästaren AXEL LINDGREN hade vänligheten att på min anmodan den 6 oktober i samband med vid synen väckt fråga om vissa målningsarbeten undersöka en del detaljer i huvudbyggnadens rumsornering. Bland annat konstaterades då, att i nedre bottnens förmak funnos hörnpaneler av samma typ som i matsalen, vilka under restaureringen på 1880-talet blivit överklädda med tapeter, samt vidare på sydöstra fönstrets bröstlist spår av en diagonaltapet av papper med blått mönster.

Det synes mig ur allmän kulturhistorisk synpunkt angeläget, att, då Hammarby blivit avsatt som ett kulturminne, dess historia utforskas även för andra tidrymder än den då Linné bodde härute.

Början till denna historia lämnar upptäckten av byns gravfält från en del av järnåldern. Från medeltiden och nyare tiden intill Linnés köp 1758 känna vi stycken av ägarelängden genom SCHLEGEL i Uplands herregårdar. Tiden efter Linnés död är på ett lika förtjusande som vederhäftigt sätt skildrad av TULLBERG på grundvalen av hans barndoms- och ungdomsminnen från den linnéanska släktgården.

Utgrävningen av ett par gravar på ättebacken skall verkställas under loppet av detta eller nästa år.

Hammarby avviker i sitt nuvarande skick på två sätt avsevärt från gården på Linnés tid. För det första genom en lummig grönska i ett helt bestånd av höga träd, för det andra genom att sakna bebyggd fägård.

Det linnéanska Hammarby låg, som TULLBERG övertygande utrett och i

sina intressanta laveringar av »Hammarby sådant det kan antagas ha sett ut på Linnés tid» med bilder illustrerat, ganska kalt ute på sin i slätten framskjutande hammare. Jämförelsevis stora träd funnos nog, men de voro ej många: almen vid vägkorsningen i sydväst och de träd i parken, om vilka jag strax skall tala. Att söka återställa den linnéanska aspekten genom att borttaga allt, som uppväxt efter 1778, har emellertid ännu aldrig kunnat falla någon inspektör in och vore i själva verket en handling i antilinnéansk anda.

Hammarby var ett säteri, men ej av den betydelse, att den allmänna anläggningen föredde större avvikelser från samtida storbondegårdar. Mangården stod sålunda i ett intimt samband med den av ett mycket stort antal hus bildade Fägården. Tungt vägande skäl, framför allt eldfaran, föranledde dock professor FRIES att utverka dess nerrivning och förflyttning. Emellertid måste man göra klart för sig, att Hammarby härigenom förlorade den starka karaktär av lantgård den alltid ägt, även under Linnés tid, men som ännu i dag utmärker Linnés Sävja.

Någon »restauration» kan naturligtvis aldrig få förekomma, men det synes mig vara av ett visst intresse för kännedomen om Hammarby och det uppländska gårdsskicket att få de av stengrunder bestående lämningarna efter Fägården sakkunnigt undersökta. Jag har därför vänt mig till en av de främste kännarne av Upplands bondgårdar fil. kand. NILS ÅLENUS samt amanuensen vid Geografiska institutionen fil. kand. OLOF TRYSELIS med anmodan att noggrant undersöka och kartlägga dessa stengrunder. Arbetet tog sin början under sommaren och omfattade då den del av Fägården, som omändrades till parkeringsplats. Det skall fullföljas under sommaren 1929.

Då den linnéanska arvegården övergick till staten, hade man pietetsfullt, släktled igenom, låtit en mängd inventarier från Linnés och hans hustrus samt döttrars tid vara kvar i huvudbyggnaden och föga belamrat denna med nyare saker. Vid statsinköpets ingående läto ägarna, ingenjör RIDDERBJELKE och professorskan SOFI TULLBERG, född RIDDERBJELKE, som förut de i byggnaden bevarade porträtten, möblerna och övriga gamla saker bli kvar på Hammarby i det de storstilat ej gjorde sina anspråk gällande utan läto alltsammans övergå i statens ägo. Allt detta jämte de många linnéana, vilka naturligt nog de första årtiondena tillströmmade som gåvor, ha, sedan de av FRIES och TULLBERG hopförts, ordnats och katalogiserats, i form av Hammarby allbekanta samlingar länge stått som ett i huvudsak slutet helt. Några nya nummer av betydelse ha ej heller tillkommit under 1928. Jag har emellertid genomgått vindar, skrubbar och lådor och därvid hittat några föremål, som säkerligen härstamma från Linné eller hans efterlämnade familj och vilka efter vederbörlig sakkunnig undersökning skola införlivas med samlingarna. De äro: ett litet fönster med blyspröjsar (västra flygelns vind), ett stort avlångt grytlock (vindsrummet), ett knippe vävsänkstenar (trappskrubben i förstugan), spinnrockstramp (vinden) samt ett Polhemslås (låda i Linnés skrivbord).

De ytterst fåtaliga minnena av RIDDERBJELKARNE har jag börjat tillvarata för att få tiden 1820-talet—1879 representerad. Hammarby skall bevaras och studeras som en uppländsk gård, vars historia genom tiderna med Linné som den strålande medelpunkten vi skola söka lära känna så fullständigt som möjligt.

3. HAMMARBY FLORA.

För att fullt förstå Hammarbys betydelse i Linnés liv måste man taga i betraktande, att han här anlade en verklig *Hortus botanicus*, som, fränsett dess estetiska värde, för hans undervisning och hans studier härute spelade samma roll som den klassiska Svartbäcksträdgården gjorde det i Uppsala. Lämningarna av denna Hortus botanicus Hammarbyensis äga sålunda ej blott affektionsvärde, de äro vetenskapliga dokument. Och lyckligt nog äga vi flera sådana, som vi känna tack vare ELIAS FRIES, DANIEL MÜLLER, THORE FRIES och TYCHO TULLBERG samt genom en del enstaka notiser, av vilka dock några, särskilt de av M. AF PONTIN lämnade, tyvärr ej äro alldeles tillförlitliga.

I det följande ber jag att få lämna några små nya bidrag till kännedomen om dessa linnéaner, vilka sedan årtionden alltid intresserat mig.

I parken står på sluttningen nedanför huvudbyggnadens östra gavel ett par bestånd av *Scopolia carniolica*. Liksom professor JUEL, enligt vad han meddelat mig, kan jag ej förstå, varför ej någon av de fyra nyssnämnda forskarna upptagit denna växt bland linnéanerna. Vem mer än Linné skulle ha planterat den här — och på ett så lämpligt ställe: i skuggan av de stora almarna och lönnarna — före maj 1853, då den här enligt exemplar i Herb. Ups. insamlades av TH. M. FRIES.

På samma sätt förhåller det sig med *Scrophularia vernalis*, som ännu för några år sedan sparsamt växte på nedre sluttningen av jättegrytet bakom huvudbyggnaden. Den är uppmärksammas åtminstone från 1845, då SCHAGERSTRÖM i sin *Conspectus Vegetationis Uplandicæ* meddelar den för Hammarby. Det ligger något gåtlikt i denna växts uppträdande hos oss.¹ Dess förekomster äro i allmänhet inskränkta till gamla stadsträdgårdar, slott och herrgårdar. Den anses här i allmänhet vara »förvildad»; men av vilka och för vad ändamål har den odlats? Jag har hört uppgivas, att den fordom odlades som biväxt, men har ännu icke fått bekräftelse härpå i den svenska litteraturen annat än i RETZIUS, *Flora oeconomica* II p. 666: »är icke känd för annan nytta, än at Bien äfwen besöka dess blommor». Att blommorna besökas av bin är säkert (jfr t. ex. P. KNUTH, *Handbuch der Blütenbiologie* II, 2, p. 145); men spela dessa besök någon roll för biskötseln? Därmed huru som helst; det är väl antagligast, att Linné, som hade den odlad i Hortus Upsaliensis åtminstone redan 1748, sått frön härifrån även vid Hammarby.

Kåltäppan begränsas mot Fägården delvis av en stenmur, vilken är över och kringvuxen av en uråldrig *Spiræa salicifolia*-häck. Liksom fallet är med *Caragana frutescens*-häcken på andra sidan Ängebyvägen mellan Mangårdens yttre och inre del (jfr TULLBERG p. 25) äga vi nog anledning att anse denna häck som linnéansk eller kanske prälinnéansk. Den var en vanlig häckväxt på Linnés tid och användes även som sådan i Uppsala-trädgården. För honom representerade den också ett kärt minne. Några ännu kvarstående exemplar i kanten av brandtomten från Stenbrohults prästgård (SERANDER, I Linnés fotspår p. 45) vittna om att den troligen ingick i faderns trädgård.

¹ Hammarby-exemplar finnas i Herb. Ups. från 18. 6. 1884 tagna av TH. M. FRIES. Säkertligen ville han rikta detta herbarium med växter, som han ansåg vara Hammarby-linnéaner. Både *Scopolia* och *Scrophularia vernalis* få då inräknas i det »m. fl.», varmed han avslutar en förteckning i sin Linnébiografi II p. 303.

Bland växter, vilka Linné upptager i sin »Catalogus plantarum . . . quas in prædio Hammarbyensi aluit . . . Carolus à Linné», publicerad av OTTO GERTZ i hans för kännedomen om Hortus Hammarbyensis så värdefulla »Linnés blomsterrabatter å Hammarby», märkes även »*Salix rubra*» d. v. s. *S. purpurea*. Den nyssnämnda stenmuren med *Spiræa*-häcken fortsättes västerut av gårdesgård med en gammal syrenhäck, inne i vilken står en buske av *Salix purpurea*. Den utgår från en genom upprepade nerhuggningar uppkommen stambaskkomplex av så anmärkningsvärd grovlek, att man måste ge den anor från 1700-talet. En förfaren hand har planterat busken på en lämplig plats, intill ett större dike, och det ligger nära till hands att antaga att det var Linnés. På grund av erfarenheterna från den skånska resan satte han också denna »tysk-wiar» eller »röd-wiar» mycket högt, och i Frutetum suecicum (WIRGANDER) p. 216 säges att den för flera praktiska ändamål i jämförelse med andra *Salix*-arter »reliquis omnibus palmam eripit».

TULLBERG anför i vår årsskrift 1918 i »Linnés Hammarby» p. 31 om en *Potentilla* i den sibiriska trädgården: »I min ungdom fanns där även ett exemplar av en *Potentilla* med, om jag minnes rätt, vita blommor. Samma exemplar hade av en botanist, sedermera konsistorienotarie A. SCHAGERSTRÖM, observerats ungefär 20 år förut, och det är väl troligt, att det stått där sedan Linnés tid. Det blev sedan borttaget, förmodligen av botaniserande ungdomar.» Med anledning härav upptog jag i ett i samma årsskrift intaget upprop, där jag utbad mig herbarieexemplar från de båda linnéanska trädgårdarna, bland särskilt önskade sådana också denna *Potentilla*. Endast ett par år härefter återfanns den emellertid levande av MARKUS HULTH och mig. Den var då sparsam, men har sedan dess spritt sig såväl inom som även något utom trädgårdsgränsmuren. Det var den vitblommiga, av en vidsträckt eurasiatisk utbredning utmärkta *Potentilla rupestris*. Iakttagelsen är av intresse såsom visande, att relikter kunna vara »meteoriska» i sitt uppträdande och sin blomning.

TULLBERG upptar p. 10 bland de växter, vilka han minnes som förvildade i Kåltäppan, även *Dianthus barbatus*. GERTZ p. 49 är böjd för att i dessa se linnéaner. Borstnejliken växer också i gräsmattorna mellan huvudbyggnadens nordvästra hörn och tillsyningsmansbostadens täppa samt i Upplandsträdgårdens nedre del. Men det är fråga om den här är synnerligen gammal; det är troligare, att den här spritt sig från exemplar, odlade av resp. tillsyningsmännen och stiftelseprefekterna, och i Kåltäppan kan denna under 1800-talet så spridda och lätt kultiverade prydnadsväxt mycket väl härstamma från RIDDERBJELKARNES tid.

Ej fullt så skeptisk ställer jag mig mot kungsängsliljan (*Fritillaria Meleagris*), av vilken jag ett stycke in på 1900-talet anträffade några blommor strax bakom huvudbyggnaden och även några följande år, dock ingalunda alla. Den odlades sedan RUDBECKARNES tid i Hortus Upsaliensis, och Linné hade genom sin vän BJELKES fynd av växten på Kungsängen fått nytt intresse för den. Dock kan den vara inkommen senare: förvildad från en modern odling eller spontant spridd från Sävja-ån.

Med de 2 sista exemplen har jag velat framhålla, att de moderna planteringarna kring Hammarby, huru viktiga de ur estetisk och pedagogisk synpunkt än äro, ej äro alldeles ofarliga för det linnéanska arbeståndet. Det vore av intresse att veta, vilka varieteter av *borstnejlika* och *kungsängslilja* Linné kände; ha vi verkligen haft ättlingar av dessa, äro de nu omöjliga att skilja från de recent förvildade, genom vilka de för övrigt kunnat borthybridiseras. — Den *Viola odorata*, som nu sparsamt växer vid Hammarby, kan vara linnéansk, men, som TULLBERG p. 9 omtalar, skedde en inplantering från Uppsala under RIDDER-

BJELKARNES tid. — *Polygonum Bistorta* är nu beståndsbildande i sydöstligaste delen av parken. Den odlades fordom, och Linné hade den i Uppsala-trädgården; kan sålunda vara från hans tid. Men jag kan ej erinra mig ha sett den under min studenttid, och om man närmare undersöker förekomsten, finner man den sammanhänga med att jord utkörts hit från Upplands-trädgården, där den av FRIES intagits från botaniska trädgården.

Kartorna visa, att det fanns en fruktträdgård vid Hammarby, då Linné köpte det, och vi veta, att han utvidgade den. Om vi frånse några äldre fruktträd i Kåltäppan och väster om densamma, vilkas historia ännu är alldeles outredd, finnes nu icke mycket kvar av densamma.

Den viktigaste och säkraste återstoden är paradisäppleträdet (*Pyrus baccata*), det ena av de 2 exemplar, som Linné egenhändigt planterade mitt emot varandra på själva gårdsplanen.

Det andra är »bigarå»-trädet (*Prunus avium*) i parkens nordöstra del. TULLBERG säger om detsamma p. 32: »Ännu finnas i närheten av den ovan omtalade gånggrinden ett par fruktträd, av vilka det ena är ett gammalt bigaråträd, som möjligen kunde ha tillhört den gamla trädgården, ehuru det står väl långt åt norr.» Senare uttalade han sig på grund av trädets dimensioner för tillsyningsman LINDELL och mig med bestämdhet för att det måste vara linnéanskt och gjorde för att skydda en sådan klenod de första uthuggningarna kring detsamma. Frukterna tillhöra den gula, småfruktiga, nu mycket sällsynta varietetserien. Jag skall låta ombestyras en sakkunnig pomologisk utredning.

TULLBERG meddelar som en familjetradition, att var och en av Linnés döttrar haft sin plommonlund samt att vid tiden för statsköpet ett gammalt krikonträd stod vid staketet mellan gårdsplanerna. Såväl plommonlundarna som krikonträdet, vars dimensioner på ett foto, taget omkring 1879, tydligen gävo det 1700-talsålder, äro nu borta, men i sydöstra delen av parken står ett lågt undertryckt krikonträd (*Prunus insititia*), som förmodligen är ättling av en linnéan. Dess frukter avvika, såvitt jag kan finna, ej på minsta vis från krikonen i de gamla halvt förvildade krikonlundarna ute på Upplands landsbygd.

Man har vant sig att kalla alla växter på Hammarby, som genom sin förekomst visa sig äga gamla anor på platsen, för linnéaner. Men kunna icke vissa arter vara ännu äldre? Det gamla säteriet hade, som kartorna utvisa, trädgård, redan innan Linné köpte detsamma. De adliga släkter, som under storhets- och frihetstiden bodde härute, odlade nog som många av deras ståndsbröder på andra gårdar i Uppsverige, om vars trädgårdsbestånd man är underrättad, åtskilliga prydnads- och köksväxter. Bland sådana, som vi känna från barockens trädgårdar, märkas i parken på den urgamla trädgårdens plats:

<i>Aquilegia vulgaris</i>	<i>Myrrhis odorata</i>
<i>Fragaria elatior</i>	<i>Tulipa silvestris</i>
<i>Lilium Martagon</i>	<i>Vinca major</i> .

Det är ock betecknande, att ingen av dessa arter mer än *Lilium Martagon* återfinnes i den av GERTZ publicerade linnéanska *Catalogus plantarum Hammarbyensis*, som väl får anses som en P. M. på de växter, som från Uppsala skulle flyttas hit. De funnos tydligen förut.

Vad har man för bevis för antagandet att vingårdssnäckan (*Helix pomatia*), som trives så utmärkt i Hammarby-parken och som alltid presenteras för besökaren som minne av en linnéansk utplantering, verkligen är ett sådant? I *Fauna suecica* upptar Linnæus den som förekommande »in hortis, allata e Germania».

Kanske var Hammarby-trädgården redan en av dessa horti, då Linné gjorde sitt köp. Det är av ett visst intresse, att det var av FREDRIK I:s kumpan, hovjägmästaren ANDERS SCHÖNBERG, som Linné köpte Hammarby. FREDRIK I var nämligen intresserad av vingårdssnäckan och skall enligt FISCHERSTRÖM ha låtit från Tyskland införskriva och utplantera den i Skurupark på Sicklaön.

Av en alldeles otvetydlig prälinnéansk ålder äro Hammarby jätteträd. I deras skugga hade Linné sin lund, i deras kronor de glasklockor, vilkas spel för vinden gladde honom så mycket; bland dem utvalde han sommaren 1755 en väldig alm, av vilken hans kista skulle göras. De voro, som nyss framhållits, ej många på Linnés tid och stormarna ha kommit deras led att glesna. De utgöras av *alm*, *ask* och *lön*. Då våra parkalmar visat sig vara ganska mångförmiga, har jag av almarna tagit serieprov och lämnat dem till vår *Ulmus*-kännare dr K. JOHANSSON till bearbetning.

Då man på en karta inlägger de kvarstående träden och stubbarna efter de fallna, ser det ut som om man planterat träd i kanten av en delvis ännu ej fullt utplånad väg bakom huvudbyggnaden.

Det är emellertid givet att en del av de gamla träden tillhört den ursprungliga växtligheten. På sydsidan av det gryt, den »hammare», på vilken man lagt och efter vilken man uppkallat gården, tyckes nämligen denna ha representerats av en alm-löväng med just de tre nämnda trädslagen. Trädgårds- och parkanläggningarna ha också endast delvis förändrat den luckra mulljordens gamla bestånd av sippor, *Viola mirabilis*, konvalje o. s. v. Som inplanterad av Linné anför man *Campanula Trachelium*. Dess vanliga förekomst i de uppländska lövängarna talar mera för att den är ursprunglig här vid Hammarby.

Slutligen tillåter jag mig att vördsamligen ännu en gång anhålla om gamla herbarieexemplar av Hammarby-linnéanerna. För närvarande är jag mycket angelägen om sådana av *Blitum chenopodioides* L.

RUTGER SERNANDER.

SMÄRRE MEDDELANDEN.

Basil H. Soulsby om Markus Hulth som Linnéforskare. Överbibliotekarien vid British Museum of Natural History, B. H. SOULSBY, som efter årslånga förberedelser står i begrepp att utge en katalog över Linneana i British Museum, vilken kommer att bli den utförligaste i sitt slag, som existerar, publicerade vid Markus Hulths bortgång dels i Times, dels i Sv. Dagbl. en minnesruna, varur följande synes böra räddas från glömskan:

Till 200-årsminnet av Linnés födelse år 1907 publicerade British Museum (Natural History) en katalog över Linnés samtliga arbeten i museet.

När jag på inbjudan av svenske generalkonsuln i London 1923 besökte Göteborgsutställningen, passade jag därför också på att göra en pilgrimsfärd upp till Linnés hemtrakter. Det var då som jag i universitetsbiblioteket i Uppsala lärde känna dr J. M. Hulth, vilken sedan i fem års tid kom att visa ett aldrig svikande intresse, ja, en brinnande entusiasm för det arbete jag höll på med — den andra upplagan av Linnékatalogen, avsedd att publiceras till universitetsjubileet i september förra året men tråkigt nog ännu inte klar. Katalogen omspanner f. ö. tidrymden 1731—1928 och kommer att bli illustrerad. Jag vill begagna detta tillfälle att säga, att kan den överhuvud taget göra anspråk på någon som helst uppskattning, så är det huvudsakligen tack vare den oskattbara hjälp jag haft av dr Hulths stora verk, »Bibliographia Linnæana», vars första del Kungl. Vetenskaps-societeten i Uppsala publicerade 1907. Att de bägge senare delarna, som skulle följt, nu måste förbli opublicerade, är något som allmänt beklagas inom vetenskapliga kretsar.

Dr Hulth ägde en sällsynt gedigen kännedom om även de minsta detaljer i de Linnésamlingar sir James Edw. Smith 1783 köpte efter Carl von Linné d. y., nu i »Linnean Societys» ägo, och han lät också för Uppsalabibliotekets räkning kopiera hela Linnés korrespondens. Vid mina årliga besök i Uppsala åtnjöt jag den stora förmånen av fritt tillträde till Linnékollektionerna i dr Hulths eget studierum på biblioteket, och tack vare denna hjälpsamhet och förekommande omtanke kan nu British Museum skryta med att äga den mest kompletta Linnésamling, som existerar utanför Sveriges gränser. Jag känner det som ett oförlömmeligt privilegium att så att säga ha åtnjutit officiell sanktion i mitt arbete över den »botanikens furste», om vilken Boerhave 1737 skrev: »Sæcula laudabunt, boni imitabuntur, omnibus proderit». Och det är med sorg i hjärtat, som jag erfar, att döden hindrat mig från att överrätta det första exemplaret av mitt verk till min käre lärare — Johan Markus Hulth.

Linnéminnet i utlandet. Redan i föregående årgång omnämndes, att 150-årsminnet av Linnés död även i utlandet blev hugfäst på en del håll. Ur det föredrag, dr JULIUS SCHUSTER då höll vid högtidssammankomsten i *Berliner Gesellschaft für Geschichte der Naturwissenschaft, Medizin und Technik* har senare ett utdrag publicerats i *Forschungen und Fortschritte. Nachrichtenblatt der deutschen Wissenschaft und Technik*, Jahrg. 5 (1929), Nr. 9 under titel: *Ein Linnésches Dichtungsmotiv und Goethes Metamorphosen-Elegie*.

Dr SCHUSTER utgav också ett arbete: *Linné und Fabricius. Zu ihrem Leben und Werk*, som bl. a. innehåller den sistnämndes intressanta biografi över sin lärare i ett nytryck efter originalet i *Deutsches Museum* 1780. Boken hade av utgivaren tillägnats Svenska Linné-Sällskapet.

Även i Bonn hölls, den 10 maj, av *Rheinische Gesellschaft für Geschichte der Naturwissenschaft, Medizin und Technik* en 'Linné-Gedächtnis-Sitzung', varvid föredrag höllös av Geh.-Rat MARTIN MÖBIUS om: *Die Bedeutung Linné's für die Botanik und Zoologie in heutiger Beurteilung* och av hr WILH. HABERLING om: *Linné als Arzt*.

Bland publikationer må i övrigt blott framhållas Prof. GÜNTHER SCHMIDTS (Halle): *Linné und Leysser. Zu Carl von Linnés 150. Todestag (10. Jan. 1778)*.

Den i Kaunas (Kovno), Litauen, utgivna tidskriften *Kosmos* ägnade en artikel av prof. K. REGEIS åt 150-årsminnet, och dess utgivare, prof. P. DOVYDAITIS uppställde i samma nummer till besvarande frågan, vad Linné kunnat avse med den »Juvenis ursinus Lithuanus», som omtalas i början av *Systema nature* och i dissertationen *Anthropomorpha*, en fråga, som även enskilt riktades till Svenska Linné-Sällskapet genom dess sekreterare. Denne meddelade prof. D. vad Linné i saken anför i sina Föreläsningar över djurriket, men kunde beträffande källan för uppgifterna om den mystiske »björngossen» endast upplysa, att denna enligt utg., prof. E. LÖNNBERG, ej stått att uppdaga. I ett följande nr av tidskriften publicerade prof. D., jämte sekrs meddelande (i litauisk översättning), en uppsats av hr P. KARAZIA, gymnasiallärare i Wilna, som löser gåtan. Källan, ehuru kanske ej direkt, till Linnés uppgifter befinnes vara ett långt latinskt poem, som 1674 utgavs av JOHANN REDWIZ i Lesna med titel: *De homine inter ursos anno MDCLXI in Lithuano-Grodenensibus sylvis reperto* och var tillägnat Petrus Adam Opalinsky, vilken erhållit »björngossen» i gåva av konung Johan Kasimir. Detta tryck synes vara bevarat i endast ett enda ex., men det finnes återgivet i *J. C. Bechmanus, Historia orbis terrarum geographica et civilis etc.*, som 1680 utkom första gången och sedan upplevde ett flertal upplagor.

SUMMARY OF CONTENTS.

The past year has brought with it very sensible losses owing to the deaths of some of the most eminent and active members of the Society. Dr. J. M. HULTH, Chief Librarian of the University Library of Uppsala died on April 23rd, 1928. He was one of the founders of the Society, and had been its secretary during almost the whole time since its foundation; he was also for some years editor of its Yearbook. Prof. R. SERNANDER (his friend since boyhood) in a sketch of his life and personality, dwells on his eminent contributions adding to our knowledge of the life and works of Linnæus: through his *Bibliographia Linnæana*, which though unfortunately unfinished is yet the necessary starting-point for all further investigation in this field of labour; through the publication of some volumes of the correspondence of Linnæus which he, in succession to TH. M. FRIES, was commissioned by the University to publish; and through his ample knowledge of the manuscripts of Linnæus in the collection of the Linnean Society in London, which he gained during several visits there.

Some months later (July 20th) a member of our Council, Prof. CHRISTOPHER AURIVILLIUS, late Secretary of the Swedish Royal Society of Science, was claimed by death. In a memorial sketch, partly founded on personal reminiscences from their common labours in their youth, in the field of zoology, the Editor of this Yearbook, Dr. C. FORSSTRAND has given an account of this eminent entomologist.

Scarcely had Dr. FORSSTRAND written the last words of this memoir, when he himself on Dec. 2nd was laid in the grave. Prof. R. E. FRIES, President of the Society, pays homage to his memory, and points out the great services he so zealously rendered to the Swedish Linnean Society, as Editor of its Yearbook, during the last 10 years; and through the numerous contributions he made to the biography of Linnæus.

Among the papers we find a study over Johan Gustaf Wahlbom, one of the most gifted disciples of Linnæus, who was a distinguished surgeon and physician in the county of Kalmar. The author Dr. A. REUTERSKIÖLD, chief surgeon of Västervik Hospital in the same county, devotes himself specially to the endeavours of Wahlbom for the better care of the sick in country places, through the foundation of Hospitals; he further gives an account of his work towards checking the epidemics, which during the Russian War in 1788—90, raged at the Naval Station of Karlskrona; and finally he describes his struggle

with his celebrated colleague Dr. Acrel, regarding the correct method of operating in a case of cataract. At the end he publishes the letters between W. and Linnæus which have been preserved, with his own comments on them.

The Rev. E. MALMESTRÖM, D.D., treats of the theory of Linnæus respecting old age, specially as he has developed it in his dissertation *Senium Salomoneum*, 1759, (founded on the text *Eccle. XII vv. 1—7*), of which he gives an abstract with his own commentaries, from a religious and philosophical point of view.

Prof. H. O. JUEL, who himself during a longer time was Curator for the University Botanical Garden at Upsala, has contributed a detailed account of its history. Originally it was the pleasure garden belonging to the Royal Castle and was given in 1787 by Gustavus III to the University in place of the old Botanical Garden, which was founded by Olof Rudbeck, became world famous under Linnæus, but which at length had grown too small and unsuitable. In the time of the second successor to Linnæus, the celebrated C. P. Thunberg, the new garden was inaugurated and in 1807, the centenary of the birth of Linnæus, the beautiful buildings of the institution — a present from the reigning king — were opened.

We reprint a series of articles by the celebrated author, O. LEVERTIN »Linné i Holland», which when they came out were published in the daily press. They consist of sketches for his great work on Linnæus, with which Levertin was busy at his death, 1906, and of which only a fragment came out posthumously.

Prof. GÜNTHER SCHMID, Halle (Germany) publishes a number of poems in German, in honour of Linnæus. Some of them came out in connection with the festivals annesaly held in Munich, during some decennaries at the beginning of the 19th century, to his memory.

Prof. R. SERNANDER prints a lecture that he gave at one of the meetings of the Society, on »Linné som student i Uppsala» (Linnæus as an undergraduate at Uppsala). He gives in this many personal details of the life of Linnæus and emphasizes the obligations he was under to the natural history investigation in Sweden, during the preceding century, through his masters, O. Rudbeck, Junr and Roberg.

Dr. A. REUTERSKIÖLD makes some notes on a copy of Linnæus »Fauna Suecica», 1761, now in his possession, which originally belonged to A. Sparman, a disciple of Linnæus, and probably was taken by him on his journey to the Cape, and also with James Cook on his second voyage of discovery 1772—76.

Dr. O. GERTZ of Lund treats of the importance Linnæus had regarding cecidology, and gives a synopsis of the development of this branch of science before the time of Linnæus. In a following Yearbook he is thinking of giving some extracts from both printed and unprinted writings of Linnæus on this subject.

Dr. N. JOHNSON, following an idea given by Prof. R. SERNANDER, has collected a herbarium of plants from the parish of Stenbrohult, the birthplace of Linnæus, which is intended to illuminate the flora in that district, making possible a comparison with the information we possess in Linnæus' own handwriting.

He gives here a short account of the most interesting plants.

Professor SERNANDER, Curator of the Linnean Museum at Hammarby (the country seat of Linnæus near Uppsala) renders an account of its administration

and has, in connection with this, an opportunity of throwing some light on the older history of the place, and on the remnants of the flora, still remaining from the time of Linnæus and even from an earlier date.

At last we reprint the obituary of Dr. J. M. HULTH by Mr BASIL H. SOULSBY, Librarian of the British Museum of Natural History, which appeared in *The Times*. We also give some notices on publications and festivals in foreign countries, to which the 150th anniversary of Linnæus' death gave rise.

LINNÉ-SÄLLSKAPETS EGNA ANGE- LÄGENHETER.

STYRELSENS ÅRS- OCH FÖRVALTNINGSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1928.

Sällskapets ordinarie vårsammankomst — den elfte i ordningen — hölls söndagen den 20 maj å Linnés Hammarby.

Sedan byggnaderna med tillhörande samlingar förevisats av professorerna FRIES och SERNANDER samlades de talrika deltagarna i sammankomsten framför Linnés museum, där ordf., professor FRIES, med ett kort hälsningstal inledde förhandlingarna.

Revisorernas berättelse upplästes av t. f. överbibliotekarien ANDERS GRAPE, och i enlighet med deras yrkande beviljades styrelsen och skattnästaren full och tacksam ansvarsfrihet för 1927 års förvaltning.

Ordföranden refererade den diskussion, som i samband med 150-årsminnet av Linnés död uppstått om en Linnéstaty i Uppsala, och meddelade att styrelsen, av hänsyn till det från Lund utgångna uppropet om resande av ett dylikt minnesmärke därstädes, f. n. inskränkt sig till att föreslå att fr. o. m. 1929 ett belopp å 2,000 kronor skulle avsättas till en särskild fond för ett blivande Linnémonument. Detta bifölls av Sällskapet.

Professor SERNANDER höll ett minnestal över Sällskapets bortgångne sekreterare, överbibliotekarien J. M. Hulth. Talet finnes tryckt i denna årgång sid. 1—6. — Lasarettsläkaren ADAM REUTERSKIÖLD höll ett föredrag med titeln: »Några av Johan Gustaf Wahlboms brev till Linné.» (Jfr ovan sid. 7—50.)

Efter sammanträdet serverades middag i parken invid museet, vari ett 60-tal medlemmar deltog. Efter återkomsten till Uppsala begagnade åtskilliga deltagare tillfället att bese Linnéträdgården och -museet.

Ordinarie höstsammankomsten hölls i Stockholm å Svenska Läkaresällskapets lokal torsdagen den 22 november. Ordföranden professor FRIES hälsade de närvarande och erinrade i ett kort anförande om den förlust Sällskapet lidit genom dess styrelsemedlem, professor Chr. Aurivillii bortgång.

Därefter företogs de stadgeenliga valen, varvid till ordförande för 1929 omvaldes professor ROB. E. FRIES och till vice ordförande professor R. SERNANDER. Till styrelsemedlemmar för perioden 1929—1931 omvaldes doktor C. FORSSTRAND, professorerna N. E. SVEDELIUS och E. LÖNNBERG samt till suppleant för samma tid doktor G. NEANDER. Till styrelsemedlemmar för tiden intill 1929 års slut (efter professor Chr. Aurivillius och överbibliotekarien J. M. Hulth) valdes professorerna H. O. JUEL och T. LAGERBERG och till suppleant överbibliotekarien A. GRAPE. — Till revisorer för 1929 utsågos rådmän K. W. HERDIN och pro-

fessor N. VON HOFSTEN och till revisorssuppleanter doktor F. SANDMAN och professor S. EKMAN.

Det meddelades, att Större akademiska konsistoriet i Uppsala — efter professor JUELS avgång från sitt ämbete — utsett professor R. SERNANDER att å Universitetets vägnar vara medlem av styrelsen.

Vid sammanträdet överlämnade doktor NILS JOHNSON till Sällskapet ett av honom sammanbragt Stenbrohults-herbarium och höll i anslutning härtill ett orienterande föredrag »Om Stenbrohult och dess flora» (tryckt ovan sid. 168—173).

Professor R. SERNANDER höll ett — med skioptikonbilder illustrerat — föredrag om »Linné som Uppsalastudent». Föredraget ingår i denna årgång sid. 120—137.

Efter sammanträdet intog ett 30-tal medlemmar gemensam supé å källaren Gyllene Freden.

Sällskapet deltog under hösten i en i London anordnad utställning för trädgårdskonst med en serie bilder belysande Linnéträdgårdens utseende på Linnés tid och efter dess återställande.

Styrelsen har sammanträtt den 25 mars i Stockholm, den 20 maj å Hammarby, den 14 oktober och 22 november i Stockholm.

Andre bibliotekarien A. H. UGGLA, som hösten 1927 förordnades till biträdande sekreterare, har av styrelsen, efter överbibliotekarien J. M. Hulth's bortgång, valts till hans efterträdare som sekreterare och Linnémuseets förståndare.

LINNÉMUSEET OCH LINNÉBIBLIOTEKET.

Antalet besökande i Linnémuseet har under året uppgått till 525 personer enligt anteckningar i den i museet framlagda besöksboken.

På grund av Styrelsens uppdrag underkastades samlingarna i museet under december månad fullständig inventering av professor R. SERNANDER och bibliotekarien A. H. UGGLA, varvid samtliga föremål återfunnos i oförändrad skick.

Linnébiblioteket kvarstår alltjämt i det av Universitetsbiblioteket upplätta utrymmet i avvaktan på överflyttning till Linnéska boställshuset, då detta antagligen inom kort blir disponibelt för Sällskapets ändamål.

GÅVOR TILL SÄLLSKAPETS SAMLINGAR.

Av Doktor NILS JOHNSON, Härnösand: Ett av honom insamlat herbarium av växter från Stenbrohults socken, utgörande c:a 680 växtark.

» Friherrinnan AURORE KLINTBERG, f. OXENSTIERNA, Stockholm: Tryckt notifikation om Linnés frånfälle.

» Fru ELISABETH LAGERCRANTZ, f. HERNMARCK, Stockholm: En liten mortel av grönsten, som tillhört Linné.

» Herr CARL LILJEFORS, Uppsala: Ny Illustrerad Tidnings Linnénummer 13 maj 1885.

» Utgivaren: Linné und Fabricius. Hrsg. von Julius Schuster. Berlin 1928.

» » : Linné und Leysser. Von Günther Schmid. Halle 1928.

SKATTMÄSTARENS BERÄTTELSE FÖR ÅR 1928.

Linné-Sällskapets inkomster och utgifter samt fondernas ställning framgår av följande sammandrag.

Kassakonto:*Debet:*

Ingående balans	28: 06
Årsavgifter	5,169: 92
En ständig ledamot	200: —
Statsanslag till årsskriften	1,500: —
Sålda publikationer	122: 07
Inträdesavgifter till Linnémuseet	71: 62
Checkräkning	1,500: —
Kapitalräkning	6,500: —
Sparkasseräkning	1,985: 28
Räntor	9,041: 36
Obligation (utlottad med kursvinst å 12: 50)	5,000: —
	Kronor 31,118: 31

Kredit:

Omkostnader (allmänna omkostnader och löner)	4,868: 47
Linnéträdgården 1928	4,558: 38
Linnémuseet 1928	401: 88
Årsskriften 1928	4,574: 36
Checkräkning	1,502: 55
Kapitalräkning	70: 21
Sparkasseräkning	7,015: 60
Räntor (vid obligationsköp)	48: 21
Inköpta obligationer	8,050: —
Utgående balans	28: 65
	Kronor 31,118: 31

Ingående balanskonto 1 jan. 1928.

Museifonden	201,841: 14	Samlingarna	199,223: 79
Fasta fonden	20,501: —	Oblig. och lotter	169,201: 08
Dispositionsfonden	12,513: 48	Kapitalräkning	6,896: 99
Linnéfonden	105,865: 50	Checkräkning	9: 94
Viktor N. Baumbachs fond	10,192: 59	Sparkasseräkning	726: 95
Reservfonden	25,173: 10	Kassabehållning	28: 06
Kronor 376,086: 81		Kronor 376,086: 81	

Utgående balanskonto 31 dec. 1928.

Samlingarna	199,223: 79	Museifonden	201,841: 14
Oblig. och lotter	172,263: 58	Fasta fonden	20,803: 50
Kapitalräkning	467: 20	Dispositionsfonden	12,576: 05
Checkräkning	12: 49	Linnéfonden	106,394: 83
Sparkasseräkning	5,757: 27	Viktor N. Baumbachs fond	10,294: 52
Kassabehållning	28: 65	Reservfonden	25,842: 94
Kronor 377,752: 98		Kronor 377,752: 98	

Sällskapets inkomster av årsavgifter äro under 1928 lika stora som under föregående år, vilket visar att medlemsantalet nu hållit sig konstant.

En ny ständig ledamot, fröken Margareta Müller, har under året tillkommit.

Statsanslaget till årsskriften, kr. 1,500, har utgått med oförändrat belopp. Av sålda publikationer har Sällskapet under år 1928 haft en inkomst å kr. 122: 07.

Inträdesavgifterna till Linnémuseet ha sjunkit något till kr. 71: 62.

Sällskapets ränteinkomster hava nu stigit till i runt tal kr. 9,000.

De allmänna omkostnaderna visa även under detta år en ökning i jämförelse med föregående år. Denna ökning, omkr. 900 kr., beror huvudsakligen på en större reparation av det gamla orangeriets yttre, i det att hela baksidan erhållit ny puts i samband varmed också stensättningen kring huset justerats och omsatts, allt arbeten, som ej längre kunde uppskjutas.

Kostnaderna för Linnéträdgården ha under 1928 ytterligare nedbragts till kr. 4,558: 38, vadan alltså utgifterna kunnat hållas åtskilliga hundra kronor lägre än det i staten för 1928 beräknade beloppet.

Kostnaderna för Linnémuseet för 1928, kr. 401: 88, hava hållits till det i staten beräknade beloppet.

Årsskriften 1928 har däremot dragit en kostnad av kr. 4,574: 36, d. v. s. bortemot 600 kr. mer än det i staten uppförda beloppet och över 400 kr. mera än årsskriften 1927. Detta beror på att den omfattade 13 tryckark och innehöll fullständig ledamotsförteckning.

Några andra publikationer än årsskriften har Sällskapet under året icke utgivit.

Sällskapets samtliga tillgångar ha under året ökats med kr. 1,666: 17, vilken ökning fördelar sig på följande sätt på Sällskapets olika fonder, nämligen:

Fasta fonden	kr. 302: 50
Dispositionstonden	» 62: 57
Linnéfonden	» 529: 33
Viktor N. Baumbachs fond	» 101: 93
Reservfonden	» 669: 84
Summa ökning	kr. 1,666: 17

Det belopp med vilket Reservfonden under året ökats, kr. 669: 84, utvisar behållningen å årets Vinst- och förlustkonto, sedan alla utgifter blivit bestridda och de vederbörliga ränteavsättningarna till fonderna verkställda. Denna behållning understiger alltså behållningen för år 1927, kr. 1,207: 70, med kr. 537: 86, vartill orsaken ligger i de ovannämnda extra allmänna omkostnaderna.

Under årets lopp har A.-B. Stjernfors-Ställdalens 5 $\frac{1}{2}$ % obl. av år 1916 litt. A, Nr 200 å nom. 5,000 kr. inlösts till pari med en kursvinst av kr. 12: 50.

För disponibla medel ha i stället inköpts:

nom. 3,000 kr. Sveriges Allm. Hypoteksbanks 4 $\frac{1}{2}$ % obligationer av år 1927 till pari samt

nom. 5,000 kr. Mo och Domsjö A.-B:s 5 % obligationer av år 1928 till en kurs av 101 %.

Det sammanlagda bokförda värdet å Sällskapets obligationer och kommanditlotter (varå förteckning finnes i Sällskapets »Stat» för år 1929) uppgår den 31 dec. 1928 till kr. 172,263: 58, således en ökning från föregående år med kr. 3,062: 50.

För innevarande räkenskapsår har uppgjorts följande förslag till »Stat för Svenska Linné-Sällskapet för år 1929».

Uppsala den 5 jan. 1929.

NILS E. SVEDELIUS.

Svenska Linné-Sällskapets skattmästare.

STAT FÖR SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPET FÖR ÅR 1929.

Inkomster:

Räntebärande kapital:

a) Obligationer och lotter:	Kapital.	Ränteavkastning.
K. Sveriges Stadshypotekskassas 5 % obl. 1922 (nom. 80,000 kr.)	80,643: 38	4,000: —
Sveriges Allm. Hypoteksbanks 5 % obl. 1924 (nom. 30,000 kr.)	30,000: —	1,500: —
Sthlms Int. Gar. A.-B:s 4 % obl. 1904 (nom. 5,040 kr.) 5 st. 5 % kom.-lotter i Sthlms Ens. Bank, Ser. II, 1911 å nom. 5,000 kr.	4,120: 20	201: 60
Boxholms A.-B:s 5 1/2 % obl. (nom. 5,000 kr.) . . .	4,550: —	250: —
Äggfors A.-B:s 5 1/2 % obl. 1917 (nom. 5,000 kr.) .	4,987: 50	275: —
Hellefors Bruks A.-B:s 5 1/2 % obl. 1925 Ser. A (nom. 10,000 kr.)	4,950: —	275: —
Vargöns A.-B:s 6 % obl. 1919 (nom. 5,000 kr.) . .	10,000: —	550: —
Holmens Bruks och Fabr. A.-B:s 5 % obl. 1926 (nom. 5,000 kr.)	4,950: —	300: —
Hellefors Bruks A.-B:s 6 % obl. 1925 (nom. 5,000 kr.)	5,012: 50	250: —
Sveriges Allm. Hypoteksbanks 4 1/2 % obl. 1926 (nom. 5,000 kr.)	5,112: 50	300: —
A.-B. Stjernfors-Ställdalens 5 % obl. 1927 (nom. 5,000 kr.)	4,887: 50	225: —
Sveriges Allm. Hypoteksbanks 4 1/2 % obl. 1927 (nom. 3,000 kr.)	5,000: —	250: —
Mo och Domsjö A.-B:s 5 % obl. 1928 (nom. 5,000 kr.)	3,000: —	135: —
	5,050: —	250: —
	Kr. 172,263: 58	8,761: 60

b) Å bankräkningar 200: —

Årsavgifter av ledamöter	5,000: —
Statsbidrag till årsskriften	1,500: —
För sålda publikationer	100: —
Inträdesavgifter till Linnémuseet	75: —

Summa inkomster kr. 15,636: 60

Utgifter:*Tjänstemännens löner.*

Sekreterare	600:—	
Skattmästare	600:—	
Redaktör	600:—	1,800:—

Allmänna omkostnader.

Renhållning av gata	180:—	
Försäkringspremier	707:—	
Kostnader för sammanträdena	400:—	
Ränta å förskotterade medel	45:—	
Diverse	1,168:—	2,500:—

Linnéträdgården.

Trädgårdsförmannen	3,000:—	
Hyra av bostad åt honom	300:—	
Daglönare	1,000:—	
Material, repar., körslor m. m.	300:—	
Växter, frakt m. m.	200:—	4,800:—

Linnémuseet.

Uppvärmning o. belysning	300:—	
Städning o. rengöring	100:—	400:—

Årsskriften.

Tryck	3,500:—	
Oförutsedda utgifter m. m.	500:—	4,000:—

Avsättning till fonderna.

Fasta fonden ($\frac{1}{2}$ % å kapitalbehålln.)	104:01	
Dispositionsfonden ($\frac{1}{2}$ % å kapitalbehålln.)	62:88	
Linnéfonden ($\frac{1}{2}$ % å kapitalbehålln.)	531:97	
Viktor N. Baumbachs fond (1 % å kapitalbehålln.)	102:95	801:81

Oförutsedda utgifter (eller till reservfonden)	1,334:79	
Summa utgifter kr. 15,636:60		

Uppsala den 5 jan. 1929.

NILS E. SVEDELIUS.

Svenska Linné-Sällskapets skattmästare.

REVISIONSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1928.

Undertecknade, av Svenska Linné-Sällskapet utsedda att granska styrelsens räkenskaper och förvaltning under år 1928, få efter fullgjort uppdrag avgiva följande berättelse.

Sällskapets utgifter och inkomster samt ekonomiska ställning framgå av skattmästarens till styrelsen avgivna berättelse för år 1928, till vilken vi härmed få hänvisa.

Räkenskaperna äro förda med synnerlig omsorg och reda samt vederbörligen verifierade. Sällskapets tillgångar synas oss på fullt betryggande sätt placerade; värdehandlingarna hava av oss granskats och befunnits i vederbörlig ordning.

Sällskapets samlingar äro brandförsäkrade för 200,000 kr., Linnébiblioteket och lagret av Sällskapets skrifter för tillsammans 57,000 kr. Museisamlingarna äro inbrottsförsäkrade för 150,000 kr. Premierna för samtliga försäkringar äro i laga tid inbetalta.

De i reglementena för Linnéfonden, resp. för Viktor N. Baumbachs fond föreskrivna avsättningarna av viss procent av ränteavkastningen till fondernas ökande äro verkställda, liksom även de liknande avsättningar, som beslutats beträffande Fasta fonden och Dispositionsfonden.

Styrelsens protokoll äro oss företedda och föranleda icke någon anmärkning.

Det är för revisorerna ett nöje att konstatera det synnerligen förtjänstfulla och för Sällskapet gagnande arbete, som nedlagts av styrelsen, enkannerligen skattmästaren, under det gångna verksamhetsåret.

På grund av revisionen få vi tillstyrka, att Sällskapet beviljar styrelsen och skattmästaren full och tacksam ansvarsfrihet för den tid revisionen omfattar.

Uppsala den 17 april 1929.

K. W. HERDIN.

NILS VON HOFSTEN.

LINNÉTRÄDGÅRDEN 1928.

Under år 1928 ha inga större förändringar inträffat i trädgården, vilken, sedan nu även vår- och höstkvarteren fått sina växtbestånd, alltså kan anses vara definitivt restaurerad. De arbeten, som nu ytterligare behöva utföras, äsyfta egentligen endast växtbeståndets vidmakthållande och förkovran. Detta kräver emellertid en ständig tillsyn, enär varje år alltid några arter dö ut.

Under hösten 1928 har en ny säng iordningställt på »arca vernalis», i samband varmed alla lökväxter på arcan omplanterats i syfte att bereda dem något större utrymme.

A ömse sidor utefter den stora huvudgången i trädgården ha granhäckarnas rötter börjat skadligt inverka på de stora prydnadsrabatternas växtbestånd. Till deras skydd och för att förhindra granrötternas vidare framträngande under rabatterna ha i jorden nedgrävt på kant ställda cementplattor utefter rabatternas hela längd. Dessa cementplattor götos i dimensionen 75 × 50 cm.

med 4 cm:s tjocklek. Arbetet utfördes helt och hållet av trädgårdsförmannen, så att kostnaderna inskränkte sig till anskaffningen av cementen. Dessa plattor äro naturligtvis så djupt nedgrävda, att de äro alldeles osynliga. Man får hoppas, att granrötternas framväxande nu kommer att hämmas. Förr eller senare kommer naturligtvis granhäcken alltid att inkräkta på rabatternas växter.

Sommaren 1928 med sin ymniga nederbörd blev för trädgården ej något lyckligt fröår. Dock skördades moget frö av omkr. 200 en- och tvååriga örter.

Följande gåvor kommo under 1928 trädgården till del:

Från Uppsala botaniska trädgård genom prof. O. JUEL: 46 kapslar frön.

Från Lunds botaniska trädgård genom prof. TH. CH. E. FRIES: 23 kapslar frön.

Från Bergianska trädgården, Stockholm, genom prof. ROB. E. FRIES: 24 kapslar frön.

Från Göteborgs botaniska trädgård genom prof. C. SKOTTSBERG: 22 kapslar frön.

NILS SVEDELIUS.

SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS STYRELSE.

Professor ROB. E. FRIES,
Ordförande för 1929.

Professor R. SERNANDER,
Vice ordförande för 1929.

Övriga styrelsemedlemmar:

Valda för åren 1927—1929:

Disponenten P. BELLANDER, professor emeritus H. O. JUEL, professor T. LAGERBERG.

Suppleant: Överbibliotekarien A. GRAPE.

Valda för åren 1928—1930:

Livmedikus O. HULT, professor Sv. MURBECK, krigsdomare J. ÅSTRÖM.

Suppleant: Andre bibliotekarien A. HJ. UGGLA, sekreterare och föreståndare för Linnémuseet samt redaktör för årsskriften.

Valda för åren 1929—1931:

Professor E. LÖNNBERG, professor N. SVEDELIUS, skattnästare och föreståndare för Linnéträdgården, en vakant.

Suppleant: Doktor G. NEANDER.

Vald av Större Akademiska konsistoriet i Uppsala:

Professor R. SERNANDER.

Revisorer:

Rådman K. W. HERDIN och professor N. VON HOFSTEN.

Suppleanter: Doktor FR. SANDMAN och professor S. EKMÄN.

NYTILLKOMNA LEDAMÖTER.

* = Ständig ledamot.

ANDRÉN, O., Doktor, Nässjö.
Apotekaresocieteten, Stockholm.
ARNOLD, Ulla von, f. Mörner, Grevinna, Hovsta, Bettna.
ASKLUND, B., Docent, N. Rudbecksgatan 17, Uppsala.
CAMPBELL, A., Fil. doktor, Fristad.
ENGSTRÖM, S., Direktör, Artillerigatan 46, Stockholm.
HAFSTRÖM, Ad., Rådman, Karlavägen 53, Stockholm.
HALLBERG, B., Rådman, Linköping.
HEILBORN, Magda, Fru, Drottninggatan 55, Stockholm.
HÄGG, F., Kapten, Visby.
JOHANSSON, P. H., Apotekare, Kramfors.
JÖNSSON, Viola, Fru, Katrineholm.
KEY, H., Fil. doktor, Villagatan 13, Stockholm.
KROKSTRÖM, T., Fil. kand., Trädgårdsgatan 9, Uppsala.
LUNDEGÅRDH, H., Professor, Experimentalfältet.
*MÜLLER, Margareta, Fröken, Äppelviken.
NANNFELDT, J. A., Fil. kand., Torsgatan 8, Uppsala.
PSILANDER, N. G., Major, Tegnérgatan 12, Uppsala.
ROBSON, Bertha af, Fru, Strandvägen 45, Stockholm.
ROOS, A., Apotekare, Wallingatan 20, Stockholm.
SANDSTRÖM, N., Jur. kand., Tegnehol, Tegnefors.
SCHMID, G., Professor, Halle a/S. (Tyskland).
SJÖBERG, H., Akademisekreterare, Vasagatan 1 C, Uppsala.
STENBERG, C., Revisionskommissarie, Birger Jarlsgatan 65 A, Stockholm.
STERNER, R., Lektor, Vänersborg.
UNDÉN, Agnes, Professorska, Övre Slottsgatan 14 C, Uppsala.
WESTLING, R., Professor, Djursholm.
WINCKLER, J., Apotekare, Bragevägen 12, Stockholm.
ZENZEN, N., Museiassistent, Djursholm.
ZETHREUS, Amélie, Fröken, Östermalmsgatan 59, Stockholm.

UPPSALA 1929
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

28323